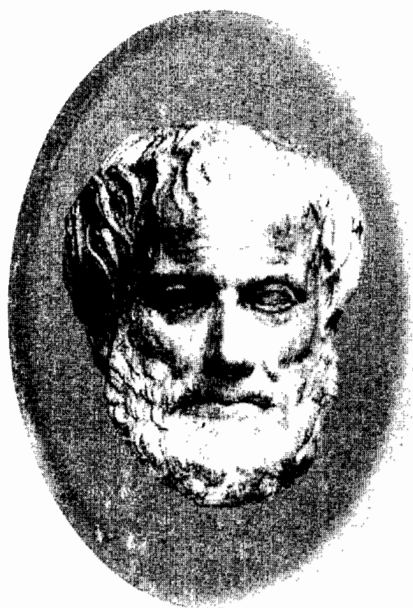

ახილტოვანი

ბიბლიკალი
მონა

წიგნისიტიზაცია

არისტოტელეს ეთიკის მნიშვნელობა

ეთიკას, როგორც მეცნიერებას, არისტოტელემ ჩაუყარა საფუძველი. სახელწოდებაც „ეთიკა“ მის მიერ არის შემოტანილი. ის წარმოებულია ბერძნული სიტყვიდან „ეთოს“, რაც ჩვევას, ჩვეულებას ნიშნავს, რადგან არისტოტელე ვარაუდობდა, რომ ეთიკური თვისებები ჩვეულების საფუძველზე წარმოიშობა. არისტოტელემ ეთიკის მეცნიერებას რამდენიმე წიგნი მიუძღვნა: „დიდი ეთიკა“, „ნიკომაქეს ეთიკა“ და „ევედემოსის ეთიკა“. დიდა არისტოტელეს დამსახურება ამ სფეროში. არისტოტელეს მოღვაწეობიდან 23 საუკუნე გავიდა, მაგრამ მის მრავალ მოსაზრებას დღესაც არ დაუკარგავს მნიშვნელობა. მართალია, მისი სმე მოისმის საუკუნეების სიღრმიდან, მაგრამ არა როგორც წარსული და ისტორია, არამედ როგორც დღევანდელობა და აწმყო. რაღა თქმა უნდა, ზოგმა მისმა დებულებამ დაკარგა თავისი მნიშვნელობა, ზოგი კი იმდენად კარგად აითვისა და გაითავისა კაცობრიობამ, რომ ისინი დღეს სიახლეს აღარ წარმოადგენენ და ტრივიალურად გვეჩვენებას; არისტოტელე ყველგან პირველი და გზის გამკვლევი რჩება. ამიტომ ხშირად მისი უზუსტობანი და შეცდომებიც კი ჩვენთვის უდავოდ საინტერესოა.

არისტოტელესთვის უცხო იყო საკითხთა ზერელე, ზედაპირული განხილვა. იგი ცდილობდა ყველგან გამოეყენებინა დასაბუთების მეთოდი. კერძოდ, ეთიკებში ის ფართოდ იყენებს არა მხოლოდ ლოგიკურ დასაბუთებას, არამედ — ფსიქოლოგიურსაც. ყოველი მისი მოსაზრება ეთიკებში მის მიერ ადამიანის ფსიქიკის ღრმა შესწავლის საფუძველზე არის მოცემული და მასთან შეთანხმებული. დღესაც გაკვირვებას იწვევს მისი საოცარი დაკვირვების უნარი, კონკრეტული ფაქტების ცოდნა და მათი გენიალური განზოგადების თვისება.

ადამიანის პრობლემა. არისტოტელეს ეთიკის ძირითადი პრობლემაა ადამიანი, მისი დანიშნულება, არსი, მიზნის ვარკვევა. და ეს სავებით გასაგებია, რადგან ეთიკა ხომ ადამიანის ეთიკაა და ის, როგორც მეცნიერება, გასაგები იქნება მაშინ, როდესაც დადგინდება და გაირკვევა ადამიანის არსი. არისტოტელემ იცოდა, რომ ამისათვის საჭირო იყო ადამიანის სპეციფიკის, მისი თავისებურების დადგენა, რაც მას განასხვავებდა მეცნარეული და ცხოველური სამყაროსაგან.

არისტოტელეს დაკვირვებით, ზრდის, გამრავლების, კვების, შეგრძნების თვისებები ახასიათებს დანარჩენ სამყაროსაც, ცხოველურ და მეცნარეულ სამყაროს. ამიტომ რჩება აზროვნება როგორც სპეციფიკური და დამახასიათებელი მხოლოდ ადამიანისათვის, რითაც შეიძლება ადამიანის გამოყოფა ცხოველებისა და მეცნარეებისაგან. იგი წერდა: „სპეციფიკური, ადამიანური არის განსჯა და აზროვნება“ (1098 a). მაგრამ რადგან განსჯა და აზროვნება მას სულის თვისებებად მიაჩნია. ამიტომ დასძენს, რომ ადამიანის არსი მდგომარეობს „სულიერ მოღვაწეობაში სათნოების შესაბამისად“, ხოლო მოღვაწეობა ხორციელდება აზროვნების მეშვეობით, მისი ხელმძღვანელობით. ამიტომაც არისტოტელემ თავისი ეთიკა აზროვნების პრიმატის პრინციპზე ააგო, რის გამოც მის ეთიკას აქვს მკვეთრად გამოსატული რაციონალისტური მიმართულება. თუ შევადარებთ არისტოტელეს გაგებას მარქსის გაგებასთან, დაერწმუნდებით არისტოტელეს გაგების უპირატესობაში. მარქსი ხომ ადამიანს იარაღების მეკეთებელ არსებად თვლიდა. იარაღების კეთება ხომ აზროვნების შედეგად ხდება და მისგან გამომდინარეობს, მაშასადამე, მარქსმა თავის გაგებაში ძირითადად მიიჩნია მეორეული, წარმოებული თვისება ადამიანისა და არა ძირითადი და არსებითი.

არისტოტელესთან ვხვდებით ადამიანის არსის სხვა გაგებასაც. კერძოდ, ერთ-ერთი გაგების მიხედვით, „არსებობა ნიშნავს ან შეგრძნებას, ან აზროვნებას“, 1170. მაგრამ თუ გავიხსენებთ არისტოტელეს აზრს იმის თაობაზე, რომ შეგრძნება დამახასიათებელია ცხოველებისათვისაც, მაშინ გასაგები გახდება, რომ არისტოტელე სპეციფიკურ ადამიანურ თვისებად მხოლოდ აზროვნებას თვლიდა.

არისტოტელესთან საყურადღებოა ადამიანის არსის სხვა გაგებაც, რომლის მიხედვით, „ადამიანი ბუნებით საზოგადოებრივი არსებაა“ (1097 b). აქედან დავასკვნით, რომ არისტოტელე წინააღმდეგი უნდა

ყოფილიყო ადამიანის განდევილი, ასკეტური ცხოვრებისა და მის დანიშნულებას საზოგადოებასთან კავშირში ხედავდა. საზოგადოებრივ ურთიერთობაში კი არისტოტელე გულისხმობდა არა მხოლოდ პოლიტიკურ, არამედ ოჯახურ, ნაცესაურ, მეგობრულ ურთიერთობებსაც, რის დამყარებაში ისევე აზროვნება და გონება მონაწილეობს. ასე რომ, ძალაში გვრჩება პირველი განსაზღვრება იმის შესახებ, რომ ადამიანი არის მოაზროვნე არსება. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ არისტოტელეს გამოყენება საეკლესიო დოგმების დასასაბუთებლად ძნელი იყო, რადგან ის მომხრე იყო სინსელსავე საზოგადოებრივი მოღვაწეობისა და არავითარ შემთხვევაში არ დაუჭერდა მსარს ეკლესიის მოთხოვნას ადამიანის საზოგადოებისაგან განდევილობის შესახებ.

როგორ ესმოდა არისტოტელეს ადამიანის არსებობის, სიცოცხლის აზრი? შეიძლება ითქვას, რომ არისტოტელე ოპტიმისტი იყო და მისი ოპტიმიზმი არ იყო უბრალო გატაცების და აღგზნების შედეგი, ეს იყო ცხოვრებაზე, ადამიანზე ღრმად დაკვირვების შედეგი. იგი წერდა: „სიცოცხლე თავისთავად არის სიკეთე და სიამოვნება“ (1170 a). ეს დასკვნა ფსიქოლოგიური დაკვირვების შედეგია და ის ეხება ადამიანის არსებობის არა ცალკეულ მონაკვეთს, არამედ მის არსებობას სიცოცხლის მთელ მანძილზე და ის მიაჩნია მას სიკეთედ და სიამოვნებად. ფიქრობთ, არისტოტელეს ეს დასკვნა დღესაც ინარჩუნებს მნიშვნელობას, რადგან სიცოცხლე იშვიათი საჩუქარია ადამიანისათვის, ის უდიდესი სიკეთეა, რომელსაც გონიერული გამოყენება და მოხმარება სჭირდება, რათა ეს უდიდესი სიკეთე ბოროტებად არ იქცეს.

სუ ლ ი. არისტოტელე როგორც აზროვნებას და თეორიულ მოღვაწეობას, ისე ადამიანის პრაქტიკულ მოქმედებას უკავშირებდა სულს და მის ფუნქციად თვლიდა. მისი აზრით, სული შედგება ორი ნაწილისაგან: გონიერისა და უგუნურისაგან, ანუ ლოგიკურისა და ალოგიკურისაგან. ლოგიკურ ნაწილს ის ყოფდა ორად: საკუთრივ აზროვნებად და განსჯად. განსჯას ექვემდებარება პრაქტიკული მოქმედება, ჩვევები და, მაშასადამე ეთიკური და არაეთიკური მოქმედებები. უგუნური ანუ ალოგიკური ნაწილიც სულშია მოთავსებული. არისტოტელე მას აღარებს პარალიზებულ ადამიანს, როცა კაცს სურს თავის მარჯვნივ მობრუნება, მაგრამ იძულებულია მიაბრუნოს მარცხნივ. ასევე ალოგიკური ნაწილიც მოქმედებს აზროვნებისა და გონების საწინააღმდეგოდ. ეს უგუნური ანუ ალოგიკური ნაწილი შეიძლება გავიგოთ როგორც ქვეცნობიერი, ანუ არაცნობიერი. განსჯა აწარმოებს

როგორც არჩევანს, ისე წინასწარი გადაწყვეტილების აქტს, ამას შედეგად მოსდევს სწრაფვა, ლტოლვა და მოქმედება არჩევანისა და გადაწყვეტილების საფუძველზე.

აღსანიშნავია, რომ არისტოტელე მომხრე იყო სუფიზის უკუდავებისა და იმასაც კი ამტკიცებდა, რომ მიცვალებულებს აქვთ შეგრძნების უნარი, რასაც თან სდევს მიცვალებულების მიერ ბედნიერების ან უბედურების განცდა. მაგრამ არისტოტელე წინააღმდეგია იმისა, რომ აღამიანი ბედნიერებას ელოდეს სიკვდილის შემდეგ და არა ამქვეყნიური ცხოვრების მანძილზე. ის წერდა: „განა უაზრობა არაა ის, რომ ვუტადოთ აღამიანის აღსასრულს და მაშინ ჩავთვალოთ ის ბედნიერად, ან მაშინ, როცა ის იყო და არა მაშინ, როცა ის ცოცხალია“ (1100 a). აქედან დასკვნა, რომ ქრისტიანობას გაუჭირდებოდა არისტოტელეს გამოყენება თავისი დოგმების დასამტკიცებლად.

გონება. სულის მთავარი ნაწილი არის გონება, ანუ იგივე სიბრძნე. ის ხელმძღვანელობს აღამიანის მოქმედებას ყოველ ნაბიჯს. სულის უგუნური ნაწილი კი მიაქანებს მას გაურკვეველი და შემთხვევითი მიმართულებით. გონება უკარნახებს აღამიანს სწორ მოქმედებას, ე. ი. მოქმედებას ისე, როგორც საჭიროა, იქ და მაშინ, როცა საჭიროა, და იმათ და იმის მიმართ, რის მიმართაც საჭიროა, გონებავე ასწავლის კაცს, თავი დააღწიოს ნაკლსა და გადაჭარბებას და მიაღწიოს შუალედს, ზომიერებას. გონებას ნაზიარები აღამიანი გამოყოფა ცხოველთა და მცენარეულ სამყაროს და თითქმის ღვთაებამდე ამალდება. გონება ასწავლის კაცს, წარმართოს თავისი მოქმედება სიკეთისა და კეთილდღეობისაკენ. გონების საგანი არის უცვლელი და აუცილებელი, განსხვავებით განსჯის ცვალებადი საგნისაგან, რომელიც შეიძლება არსებობდეს სხვადასხვაგვარად. სიბრძნე, გონება ეხება განყენებულს, აბსტრაქტულს, ძნელსა და დემონურ მოვლენებს, გონიერება — აღამიანურს, პრაქტიკულს, წარმავალსა და კონკრეტულს. გარდა გონებისა და გონიერებისა, არისტოტელე გამოყოფდა აგრეთვე საღ აზრს, რომელიც მას კრიტიკის თავისებურ უნარად მიაჩნდა. არისტოტელე გონებას და მის ობიექტებს ყოველთვის ანიჭებდა უპირატესობას გონიერების წარმავალ და დროებით მოვლენებთან შედარებით. ამასთან დაკავშირებით ის ზოგად, უცვლელ, დემონურ საგნებს მაღლა აყენებდა პრაქტიკის დროებით და წარმავალ საგნებთან შედარებით. მაგრამ ეს არ ნიშნავს მის მიერ კონკრეტულის სრულ უგულებელყოფას. მაგალითად, მედიცინის შესახებ აღნიშნავდა, რომ ის

კურნავს კონკრეტულ ადამიანს — სოკრატეს ან კალიასს, და არა ადამიანს საერთოდ, ზოგად ადამიანს. აღარებდა კონკრეტულსა და ზოგად სიკეთეს და უპირატესობას ანიჭებდა ზოგად, ანუ აბსოლუტურ სიკეთეს და გამოთქვამდა სინანულს იმის გამო, რომ ადამიანები უპირატესობას ანიჭებენ არა აბსოლუტურ სიკეთეს, რაც ნამდვილი და ჭეშმარიტია, არამედ პირადად მათთვის სიკეთეს, რაც „მოჩვენებითი სიკეთეა“

ადამიანის არსებობის მიზანი. არისტოტელეს ფილოსოფია არის უაღრესად აქტიური მოქმედების ფილოსოფია. იგი ბედნიერებას თვით ადამიანის მოქმედებას, მის აზროვნებას უკავშირებს და არ მიაჩნია ბედის, ან ღმერთის ბოძებულად. ბედნიერება, მისი აზრით, არის ადამიანის არსებობის უმაღლესი მიზანი. ასეთი მიზნის დაშვება კი აუცილებელია, რათა არ მივიღოთ უსასრულობა. ამ უმაღლეს მიზანს იგი ზოგჯერ სიკეთეს უწოდებს. მაგრამ „სიკეთე“ მას ნახშიარი აქვს არა ვიწრო მნიშვნელობით, როგორც მხოლოდ ქველმოქმედება, არამედ ფართო მნიშვნელობით, როგორც კეთილდღეობა, ბედნიერება, სარგებლობა და სხვ. ეს ცნება შემდგომში რელიგიურმა მსოფლმხედველობამ მიიღო ვიწრო მნიშვნელობით, როგორც მხოლოდ და მხოლოდ ქველმოქმედება.

არისტოტელე მიზნის მიხედვით ასხვავებს ანგარებიან და უანგარო მოქმედებებს. უანგარო მოქმედებას მიზანი თავისთავშივე აქვს, ანგარებიანს კი — გარეთ. არისტოტელე უპირატესობას ანიჭებდა უანგარო მოქმედებას და ასეთად თვლიდა თეორიულ მოღვაწეობას, მეცნიერებასა და ხელოვნებას. ამიტომაც, ერთი მხრივ, არისტოტელეს ფილოსოფიისათვის შეიძლება გვეწოდებინა უანგარობის ფილოსოფია. მაგრამ არისტოტელეს ეს თვალსაზრისი ბოლომდე თანმიმდევრულად არა აქვს გატარებული, რადგან მის ეთიკაში ბევრია ადგილი, სადაც იგი მოუწოდებს პირადი სარგებლობისა და კეთილდღეობისაკენ და თვით ქველმოქმედებაც კი პირად სარგებლობამდე დაჰყავს. იმ მოქმედებებს, რომელთაც მიზანი თავისთავში აქვთ, არისტოტელე უწოდებდა თავისუფალ მოქმედებას, ხოლო, რომელთაც მიზანი გარეთა აქვთ — იძულებითს.

არისტოტელეს ეთიკისათვის დამახასიათებელია აგრეთვე მიზნისა და მიზნის მისაღწევ საშუალებათა განსხვავება, იგი ძირითადად და განმსაზღვრელად თვლიდა მიზანს, საშუალება კი მას ექვემდებარება

და ამიტომ ნაკლებ მნიშვნელოვანია მიზანთან შედარებით, რადგან სა-
შუალება ემსახურება მიზნის განხორციელებასა და რეალიზაციას.

ბ ე დ ნ ი ე რ ე ბ ა. როგორ ესმის არისტოტელეს ადამიანის არ-
სებობის უმაღლესი მიზანი — ბედნიერება? ჯერ ერთი, ის „არის ყველა-
ზე პატივსაცემი და ღვთაებრივი მოვლენა“ (1102 a). ამას გარდა, ის
არის „სრულყოფილი სათნოება და სრულყოფილი ცხოვრება, რომელსაც
არა აქვს არავითარი ნაკლი. ის არის „სათნოების შესაბამისი სულიერი
აქტივობა“ (1099 b). აქვს ბედნიერების ასეთი განსაზღვრებაც: „ის არის
კარგად ცხოვრება და კარგად მოქმედება“ (1113 a) როგორც უნდა
გავიგოთ არისტოტელესთან ბედნიერება, უდავოა ერთი რამ, რომ მის-
თვის ბედნიერება მდგომარეობს აქტივობაში, მოქმედებაში, რაც იმას
ნიშნავს, რომ ადამიანმა ის თვითონ, თავისი მოქმედებით უნდა მოიპო-
ვოს და შექმნას; ხოლო დაუმსახურებლად, შემთხვევით მიღებული ბედ-
ნიერება არ არის ჭეშმარიტი და აბსოლუტური ბედნიერება. მაგრამ რო-
მელ აქტივობასა და მოქმედებას აძლევს არისტოტელე უპირატესობას?
ეს არის თეორიული მოღვაწეობა, სულიერი, შემოქმედებითი მოღვაწეო-
ბა, დაუღალავი მოქმედების უნარი, თავისუფალი დრო და ყოველივე
ის, რაც ბედნიერებას ახასიათებს და საიდანაც გამომდინარეობს ენერ-
გიაც (1127 a). თეორიული მოღვაწეობა არის დამახასიათებელი ღმერ-
თებისათვის, ადამიანში კი ის არის ღვთაებრივი თვისება. ბედნიერი
ცხოვრება არისტოტელეს ესმის აგრეთვე როგორც „ცხოვრება სათნოე-
ბით, რაც დაკავშირებულია თეორიულ მოღვაწეობასთან, გულმოდგინე
შრომასთან და არა გართობასთან“ (1177 a). მაგრამ თეორიული მოღვა-
წეობაც ხომ შრომაა. ამრიგად, არისტოტელე არ უარყოფს შრომას, მაგ-
რამ განსაკუთრებით პატივსაცემად თვლის თეორიული ხასიათის შრო-
მას. არისტოტელე კატეგორიულად წინააღმდეგი იყო უმოქმედობისა და
ის მიაჩნდა დამახასიათებლად მიცვალებულთათვის. არისტოტელეს აზ-
რით, რადგან ბავშვებსა და ცხოველებს არა აქვთ სულიერი მოღვაწეო-
ბის უნარი, ამიტომ ისინი არც ბედნიერნი შეიძლება იყვნენ. მაგრამ
ბედნიერებისათვის არ კმარა მხოლოდ სულიერი სათნოება და თეო-
რიული მოღვაწეობა, საჭიროა ე. წ. „გარეგანი სიკეთენიც“, როგორი-
ცაა მეგობრობა, ძალაუფლება, სიმდიდრე, სილამაზე, კარგი შვილები,
კარგი წინაპრები და სხვ. რადგან ბედნიერი კაცი სამარცხვინოს არა-
სოდეს ჩაიდნის. ამიტომ ის არასოდეს იქნება გასაკიცხი, არც ბედ-
შავი და საბრალო (1100 b).

ს ა თ ნ ო ე ბ ა. არისტოტელეს ეთიკის ძირითადი ნაწილია მოძღვრება სათნოების შესახებ. მას სათნოება სულის თვისებად მიაჩნია, რომელიც შეძენილია და არა ბუნებრივი და თანდაყოლილი, მაგრამ აღამიანს შეუძლია მისი განუწყვეტელი სრულყოფა. სათნოება მდებარეობს ორ უკიდურესობას შორის, გადაჭარბებასა და ნაკლს შორის. შუალედის მიღწევა კი ადვილი არაა ისევე, როგორც ადვილი არაა წრის ცენტრში მოხედრა, კედებში მოხედრა კი ადვილია. რადგან სათნოება არის შეძენილი თვისება, ამიტომ კაცს ვაქებთ ან ეძაგებთ ამ თვისების მიხედვით და ათა ბუნებრივი და თანდაყოლილი თვისებების გამო რაშიც აღამიანი არ მოხსწილვობს. სათნოება არისტოტელეს მიაჩნია იმ საქმის კარგად წარმართვის თვისებად, რის სათნოებაც ის არის. სათნოებას უპირისპირდება ვნება ანუ მანკიერება, რაც ნიშნავს ან ნაკლს, ან გადაჭარბებას. სათნოება გვხვდება ყველა კატეგორიაში. მაგალითად, არსების კატეგორიაში ის არის გონება და ღმერთი, თვისების კატეგორიაში — სიკეთე, რაოდენობაში — ზომა, მართებაში — სარგებლობა, სივრცეში — ადგილი, დროში — შესაფერი მომენტი და ა. შ.

უნდა აღინიშნოს, რომ არისტოტელე სათნოებას მჭიდროდ უკავშირებდა მშვენიერებას. საერთოდ, მისი ეთიკა მჭიდროდ კავშირშია ესთეტიკასთან. იგი წერდა: „მშვენიერია როგორც სათნოებანი, ისე მათგან გამომდინარე მოქმედებანი“ (1207 b). მეორეგან იგი აღნიშნავდა, „როცა კაცი ყოველმხრივ კარგია, ამბობენ, რომ ის მშვენიერია და კეთილი“. აქედან გამომდინარეობს მისი ტერმინი „კალოკაგათია“ (1207 b), რაც ნიშნავს კეთილსა და მშვენიერს („კალოს“ — მშვენიერი, „აგათოს“ — კეთილი).

„დიდ ეთიკაში“ არისტოტელე სათნოების გაგებას უმატებს ზოგიერთ ნიუანსს. კერძოდ, დასახელებულია სათნოების ოთხი სახე: ა. სათნოების უნარი და გამოყენება. უნარებს აკუთვნებს ძალას, სიმდიდრეს, ღონეს, სილამაზეს და სხვ. რაც შეეხება გამოყენებას, ის შეიძლება სხვადასხვაგვარი იყოს, იმისდა მიხედვით, თუ ვინ იყენებს მას, კარგი თუ ცუდი აღამიანი. ბ. ზოგი სათნოება არის ყველასათვის მოსაწონი, ზოგი კი — არა. მაგალითად, სამართლიანობა მოსწონს ყველას, ხოლო სიმდიდრე, ძალაუფლება და სხვა ამგვარი ყველას არ მოსწონს. გ. სათნოება განსხვავდება როგორც მიზანი და საშუალება. მაგალითად, მიზანია ჯანმრთელობა, ხოლო საშუალება — წამალი, რო-

მელსაც ვიყენებთ მის მისაღწევად. დ. არსებობს სულიერი და სხეუ-
ლებრივი სათნოებანი. სულიერს განეკუთვნება გონიერება, სიბრძნე,
სიამოვნება და სხვ. სხეულებრივია სილამაზე, ჯანმრთელობა, სიმ-
დიდრე, ძალაუფლება, პატივი და სხვ. „დიდ ეთიკაშივე“ ვხვდებით სათ-
ნოების შემდეგ განსაზღვრებას: „სათნოება არის მშენიერიებისავენ
სწრაფა, რომელიც ხორციელდება წინასწარი ცოდნის საფუძველ-
ზე“ (1198 a).

როგორც ვხედავთ, „დიდი ეთიკა“ ეხება ამავე პრობლემებს, რასაც
„ნიკომაქეს ეთიკა“, მაგრამ შეკუმშულად, ხოლო ზოგ შემთხვევაში
შეაქვს ზოგიერთი ნიუანსი. რითაც ავსებს „ნიკომაქეს ეთიკაში“ ვან-
ხილულ პრობლემებს.

ს ი ა მ ო ვ ე ბ ა. არისტოტელეს ეთიკაში მნიშვნელოვანი ადგი-
ლი უკავია სიამოვნების პრობლემის განხილვას. მის სასახელოდ უნდა
ითქვას, რომ ამ საკითხში მას უკავია სავსებით სწორი პოზიცია, ამა-
ვე დროს აკრიტიკებს და არ ეთანხმება ევდოქსს, რომელიც სიამოვნე-
ბას თვლიდა უმაღლეს სათნოებად და სიკეთედ. არისტოტელე კი ფიქ-
რობს, რომ ის ერთ-ერთი ძირითადი სათნოებაა, მაგრამ არა უმაღ-
ლესი (1127 b), არისტოტელე ასხვავებდა ბუნებრივ და ჩვევით მიღებულ
სიამოვნებებს (1099 a), და უპირატესობას აძლევდა ბუნებრივს; ბუნე-
რივ და აუცილებელ სიამოვნებად მიაჩნდა სიამოვნება, გამოწვეული
სხეულებრივი მოთხოვნილებებით, როგორიცაა კვება, სქესობრი-
ვი მოთხოვნილება და სხვ. არააუცილებლად და არაბუნებრი-
ვად თვლიდა პატივს, სიმდიდრეს, გამარჯვებას და სხვ. არისტოტე-
ლე წერდა: „ნამდვილად სასიამოვნოა ბუნებრივად სასიამოვნო,
რაც მდგომარეობს სათნოების შესაბამის მოქმედებაში“ (1099 a).
ასხვავებდა აგრეთვე სულიერ და სხეულებრივ სიამოვნებებს. უპირა-
ტესობას ანიჭებდა სულიერს და ასეთად მიაჩნდა მას თეორიული მოღ-
ვაწეობა, რომელიც, მისი აზრით, იყო სიამოვნების უმაღლესი ფორ-
მა. არისტოტელე ასხვავებდა აგრეთვე სიამოვნების უდაბლეს ფორ-
მებს, რომელთაც ის მხეცურ თვისებებს უწოდებდა. ასეთად თვლიდა
ადამიანის, განსაკუთრებით კი ბავშვების ჭამას. ამ თვისებებს ის
თვლიდა ან ავადმყოფობის, ან ჭკუასგადასულობის შედეგად. სიამოვნე-
ბას ის უკავშირებდა ტანჯვას, ამიტომ, მისი აზრით, ვინც ირჩევდა სი-
ამოვნებას, ამავე დროს ირჩევდა ტანჯვას. ამიტომ უპირატესობას ანი-
ჭებდა ცხოვრების ისეთ სახეს, რომელიც თავისუფალი იქნებოდა რო-
გორც სიამოვნების, ის ტანჯვისაგან.

ე გ ო ი ზ მ ი . არისტოტელე ყოველმხრივ ხოტბას ასხამს უანგარობას, დაუინტერესებლობას, საზოგადო ინტერესების პირადად მაღლა დაყენებას. ამის პარალელურად ის უშვებდა ეგოიზმსაც, მაგრამ იძლეოდა ეგოიზმის თავისებურ, ორიგინალურ გავებას. არისტოტელეს ეგოისტი ვასცემს ზეერს, ის ხელგაშლილია, ესმარება გაჭირებულს და საერთოდ, ყველა იმას, ვისაც დახმარება სჭირდება, მაგრამ არც თვითონ რჩება წაგებული, რადგან სამაგიეროდ მოიპოვებს მშვენიერს, რაც მღვთმარეობს ხოტბაში მახლობელთა, ნაცნობთა და უცნობთა მხრივაც კი, მაღლადერების გრძნობას იმათგან, ვისაც დახმარება გაუწია და სხვ. ეგოისტი ყოველთვის გონებით მოქმედებს, ამიტომ არასოდეს იკადრებს აიღოს ვინმესგან იმაზე მეტი, ვიდრე ეკუთვნის, ან ვინმეს მისცეს იმაზე ნაკლები, ვიდრე ეკუთვნის და სხვ., მის მიერ მოპოვებული მშვენიერება არის ამაღლებული, განწმედლი ყოველივე მღაბალისა და ცხოველურისაგან. ეგოისტი ამავე დროს ზრუნავს საკუთარ თავზეც, რადგან წინააღმდეგ შემთხვევაში ვერ შეძლებდა დახმარებოდა სხვას. ამიტომაც არისტოტელეს სავსებით დასაშვებად მიაჩნია, რომ „კაცი უფრო მეტად საკუთარ თავთან მეგობრობდეს“ (1168 ბ).

თ ა ვ ი ს უ ფ ლ ე ბ ა და ი ძ უ ლ ე ბ ა . იმისათვის, რომ კაცი უფრო მეტად ემსგავსოს ღმერთს, საჭიროა, ის თავისუფალი იყოს. თავისუფლება კი მას ესმოდა როგორც გადაწყვეტილების მიღების, არჩევანის სრული თავისუფლება. საერთოდ, არჩევანი და თათბირი ეხება იმ საკითხებს, რაც თვით ადამიანზე არის დამოკიდებული და არა იმაზე, რაც ჩვენ არ გვეხება. ვთათბირობთ იმაზე, რაც სხვადასხვაგვარად ხდება და არა მარადიულსა და უცვლელზე, რაც ჩვენზე არ არის დამოკიდებული. ვთათბირობთ არა მიზანზე, არამედ მისი განხორციელების საშუალებებზე, მაგალითად, არა ჯანმრთელობაზე, არამედ მისი მიღწევის საშუალებებზე (1111 ბ).

როგორც არჩევანი, ისე გადაწყვეტილების მიღება თავისუფალი ანუ ნებაყოფლობითი მოქმედებაა. არისტოტელეს მოუხდა მკვეთრი ზღვარის გაღება ნებაყოფლობითსა და იძულებით მოქმედებას შორის. იძულებით მოქმედებას მოსდევს ტანჯვა, ვნებებით ჩადენილს კი—სიამოვნება. როგორც ვხედავთ, არისტოტელე თავისუფლებასა და იძულებას უკავშირებს სიამოვნებასა და ტანჯვას. იძულებით ჩადენილი მოქმედება მტანჯველია, ნებაყოფლობით ჩადენილი კი — სასიამოვნო. ამას გარდა

თავისუფალი მოქმედების მიზანი თვით მოქმედ პირშია, იძულებითი მოქმედებისა კი — მოქმედის გარეთ. მაგალითისათვის მოაქვს მას სიცოცხლის გადარჩენის მიზნით ქონების აღელვებულ ზღვაში გადაყრა. ეს იძულებითი მოქმედებაა, სიცოცხლის გადარჩენის მიზნით ჩადენილი. მეორე მაგალითი: რათა სიცოცხლე შეუნარჩუნონ ტორანის ხელში მყოფ მახლობლებს, იძულებულნი არიან დათანხმდნენ რაიმე უღირს მოქმედებას. თავისუფალ და იძულებით მოქმედებას შორის არისტოტელე ხელაფს კიდევ ერთ განსხვავებას, თავისუფალ მოქმედება წინასწარ განზრახულია, იძულებითი კი — არა.

არისტოტელე ასხეავეს აგრეთვე წარმოდგენასა და არჩევანს, რაც თავისუფალი მოქმედებაა. წარმოდგენა, განსხვავებით არჩევანისაგან, შეიძლება ეხებოდეს იმასაც, რასაც ვერასოდეს ვერ მიაღწევ. არჩევანი კი ძირითადად განსახორციელებელ და მისაღწევ მოვლენებს ეხება. ვეხებით რა არისტოტელეს შეხედულებებს თავისუფლებისა და იძულებაზე, არ შეიძლება არ შევეხოთ მის კონცეფციას მონობის შესახებ. მართალია, არისტოტელესთან ვხვდებით მონის ასეთ დახასიათებას: „მონა არის სულიერი იარაღი“ (1161 b). მაგრამ ესაა უპირალოდ ფაქტობრივი მდგომარეობის კონსტატაცია, თუ რა მდგომარეობაში იყო მონა და როგორც უყურებდნენ მას. აქედან გამომდინარე, არისტოტელე გვაძლევს მეორე დებულებას: „რამდენადაც ის მონაა, ამდენად მასთან არ შეიძლება მეგობრობა“. ამ შემთხვევაშიც საქმე გვაქვს არსებული მდგომარეობის კონსტატაციასთან. მართლაც, რომელი მონათმფლობელი აპატიებდა ან მისცემდა ნებას თავისუფალ კაცს, რომ მის მონასთან რაიმე კავშირი, მით უმეტეს, მეგობრობა დაემყარებინა? საყურადღებოა ამის ქვემოთ გამოთქმული უკვე საკუთრივ არისტოტელისეული თვალსაზრისი, რომ „მონასთან, როგორც ადამიანთან. შეიძლება მეგობრობა“ (1161 b). ამის ქვემოთ ვხვდებით უფრო პროგრესულსა და გაბედულ მსჯელობას, რომ ურთიერთობა უნდა დაუშვან ნებისმიერ ადამიანთან, ოღონდ კანონიერების ფარგლებში. როგორც ვხედავთ, არისტოტელე კანონიერების დაცვის მომხრეა, ამიტომ იცის, რომ შეუძლებელია ურთიერთობა მონასთან, მაგრამ ამავე დროს იცის, რომ მონაც ჩვეულებრივი ადამიანია და რომ მასთან უნდა იყოს ნებადართული ყოველგვარი ურთიერთობა. ამით არისტოტელე ილაშქრებს არსებული კანონმდებლობის წინააღმდეგ, აკრიტიკებს მას და მოითხოვს მონის, როგორც ადამიანის, გათანაბრებას დანარჩენ ადამიანებთან. ამრიგად, არისტოტელე არ არის მონობის ინსტიტუტის დამცვე-

ლი და სულაც არ მიაჩნია ის ბუნებრივ მოვლენად, რომლის შენარჩუნება აუცილებელი უნდა იყოს.

ს ი მ ა მ ა ც ი ე . პარისტოტელემ ცალ-ცალკე განიხილა სათნოებისა და მისი საწინააღმდეგო მანკიერების სახეები. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა მის ეთიკაში სიმამაცისა და სიმხდალის თვისებებს. მამაცი არისტოტელეს წარმოდგენია ადამიანად, რომელიც მოქმედებს ორ უაღრესობას შორის, სიმხდალესა და თავზეხელაღებული-ბას შორის, ანუ სიჭარბესა და ნაკლოვანებას შორის. თავზეხელაღებული უაღრესად გაბეღულია, იგი ვნებებით მოქმედებს და არა გონებით (1117 a); არაფრის ეშინია და სწორედ ამიტომ არის ის გადაჭარბებულად გაბეღული. მაგრამ როგორც კი ვნება გაუვლის, მაშინვე მხდალი ხდება. არც სირცხვილის გრძნობით მოქმედი არის მამაცი. რადგან ესეც ენება და როგორც კი ჩაცხრება ეს ვნება, მაშინვე ის მხდალი ხდება. მამაცი არაა არც ის, ვინც გაბეღულად მოქმედებს მომავალი სიკეთის ან გადარჩენის იმედის გამო. მამაცი კაცის მოქმედება ემორჩილება გონებას, ე. ი. მან იცის, რომ უნდა ეშინოდეს იმისი, რაც საშიშია. ეშინოდეს იქ, სადაც უნდა ეშინოდეს, მაშინ და იმ მიზნით, რის გამოც უნდა ეშინოდეს. ის გაბეღულია როგორც მოსალოდნელი, ისე მოულოდნელი საფრთხის წინაშე, მაგრამ ის გაბეღულია არა შიშის, არამედ მშვენიერების გამო. „მამაცმა იცის, თუ რა არის მშვენიერი და ამის შესაბამისად მოქმედებს კიდევ“ (1116 a). ამიტომ ყველაზე მამაცია ის, ვინც ომში კვდება მშვენიერებისადმი მისწრაფების გამო. მამაცია ის, ვინც გაბეღულია იმ მოვლენების მიმართ, რაც მას განადგურებით ემუქრება და თანაც არა შორეულ მცობადში, არამედ სულ ახლოს.

შ ლ ვ ა შ ი მ ა მ ა ც ი ა არა ის, ვინც ხელს იღებს გამარჯვებაზე, არამედ ის, ვინც ბოლომდე ებრძვის სიკვდილს სიცოცხლისათვის. მამაცია ის, ვინც მოქმედებს გონების კარნახით და ვნებებს არ ემორჩილება (1115 b). ამავე დროს მამაცი მოქმედებს არა იძულების ან შიშის გამო, არამედ ნებაყოფლობით (1116 b). მამაცი არაა ის, ვისაც საერთოდ არა აქვს შიშის გრძნობა, რადგან მაშინ ქვეა კი მამაცი იქნებოდა.

თ ა ვ შ ე კ ა ვ ე ბ ა . თავშეკავებული არის ადამიანი, რომელსაც შეუძლია წინააღმდეგობა გაუწიოს ვნებებს, სძლიოს ისინი და იყოს ამტანი გაჭირვებასა და ტანჯვაში. მისი დაყოლიება და დარწმუნება ადვილია. თავშეუკავებელი, პირიქით, მოქმედებს ვნებების კარნახით და არ ემორჩილება გონებას. ამიტომ მისი მოქმედება, როგორც ვნე-

ბებს დამორჩილებულისა, არ არის თავისუფალი. მოქმედებს რა ვნებების კარნახით, მას არა აქვს აზროვნების უნარი და სჩადის შეცდომებს. მაგრამ როგორც კი ჩაუტყრება ენება, მაშინვე იწყებს აზროვნებით მოქმედებას. ის განსაკუთრებით თავშეუკავებელია სხეულებრივ სიამოვნებებში, სწორედ სიამოვნების გამო მოქმედებს გადაჭარბებით, ეტანება რა მათ თავშეუკავებლად. მაგრამ არისტოტელე გმობს არა ეველა ვნებას, რომელსაც თავშეუკავებელი ეტანება, არამედ მხოლოდ იმ ვნებებს, რომელთაც აქვთ უარყოფითი მიზეზები და რომელთაც შედეგად ზიანი მოაქვთ. არისტოტელე თავშეუკავებელს უზნეოზე მაღლა აყენებს, რადგან უზნეო წინასწარი განზრახვით მოქმედებს, თავშეუკავებელი კი — არა. მესამე კომპონენტი ამ თვისებებისა არის უგრძნობლობა, რაც არისტოტელეს მანკიერებად მიაჩნია, რადგან ის გადაჭარბებულად თავშეკავებულია სიამოვნებასა და ვნებებში. ამრიგად, თავშეკავებული იმყოფება თავშეუკავებელსა და სრულ უგრძნობელს შორის.

როგორც ვხედავთ, არისტოტელე მანკიერებებსა და ზნეობრივ თვისებებს განიხილავს ტრიადული წესით. არის ერთი უკიდურესობა — სიჭარბე, მეორე უკიდურესობა — ნაკლი, ხოლო ზნეობრივი მოქმედება მათ შორის მდებარეობს. არისტოტელე ამ საკითხში ეკამათობოდა სოკრატეს, რომელიც ფიქრობდა, რომ, თუ კაცს ცოდნა აქვს, ის თავშეუკავებელი არასოდეს იქნებაო. არისტოტელეს აზრით, თავშეუკავებელმა იცის, რასაც სჩადის, მაგრამ ვნებებს ვერ უწევს წინააღმდეგობას, ე. ი. ცოდნა ვერ იცავს აღმინან თავშეუკავებულობასა და დანაშაულისაგან.

ხელგაშლილი ანუ გულუხვი იმყოფება მფლანგველსა და ძუნწს შორის. ხელგაშლილი ემორჩილება არისტოტელეს მოქმედების კოდექსს: ის ვასცემს ქონებას იქ, სადაც საჭიროა, ვისზეც საჭიროა, იმდენს, რამდენიც საჭიროა, ისე, როგორც საჭიროა. თუ კაცი იტანჯება ქონების გაცემის გამო, ის გულუხვი არ ყოფილა. კაცი არ შეიძლება გულუხვი იყოს, თუ მას მცირე ქონება აქვს და დანახარჯი სჭარბობს მის ქონებას. გულუხვს უპირისპირდება მფლანგველი და ძუნწი. მფლანგველობა დამღუპველია მფლანგველისათვის. რადგან ის ანიავებს თავის მოსუტეხულობისათვის საჭირო ქონებას. (1120 a). მფლანგველობა არის მორჩენებითი ბრწყინვალეობა, სინამდვილეში კი ის უფრო უკულტურობაა. მფლანგველი, მართალია, უანგაროა, მაგრამ ზოგიერთ შემთხვევაში

იღებს იქ, სადაც არ უნდა აიღოს. მფლანგველი სჯობს ძუნწს, რაც ადამიანებს უფრო მეტად ახასიათებთ. ამას გარდა, მფლანგველობა ადვილად განიკურნება, სიმძუნწე კი — ძნელად. ამგვარად, მფლანგველი აჭარბებს გაცემაში, ძუნწი კი მოხეცაში, მაგრამ ორივე მანკიერებაა.

ბ რ წ ყ ი ნ ვ ა ლ ე ბ ა. ბრწყინვალეობას არისტოტელე გულუხვობის ერთ-ერთ სახეობად თვლის, რადგან ის, როგორც გულუხვი, ბევრს ხარჯავს, მაგრამ ხარჯავს არა იმდენად საკუთარ თავზე, რამდენადაც საზოგადოების საკეთილდღეოდ, მაგალითად, აგებს დიდსა და მშვენიერ შენობებს (1123 ა), ბრწყინვალე ეწევა გულუხვზე მეტ ხარჯებს, მაგრამ ის მფლანგველი მაინც არ არის, რადგან ხარჯავს მიზანშეწონილად და გონიერულად. ბრწყინვალე გულუხვია, მაგრამ ყველა გულუხვი ბრწყინვალე არ არის. მიუხედავად ამისა, ის მაინც ახლო დგას გულუხვობასთან. ბრწყინვალეს უპირისპირდება წვრილმანი ადამიანი, რომელიც ეწევა პატარა და უმნიშვნელო საქმიანობას, რადგან ბრწყინვალეობას დიდი ჭონება სჭირდება, რაც მას არა აქვს. ბრწყინვალეობა ღარიბი კაცისთვის შეუძლებელია, რადგან მას საამისო საშუალებები არ გააჩნია (1122 ბ).

დიდსულოვნება. დიდსულოვანს არისტოტელე ახასიათებს ყველა დადებითი მორალური თვისებით. ის არის ქველი, სათნო, გონიერი, მამაცი, გულუხვი, პატივსაცემი. მას სძულს ყოველი წვრილმანი, ამიტომ ეტანება დიდ საქმეებს, რისთვისაც მზადაა თავის გასაწირავადაც კი. ის ერიდება სხვისგან რაიმეს მიღებას, თვითონ კი უხვად გასცემს, არ აქცევს ყურადღებას პატივსა და დიდებას, არასოდეს ჩივის, არის სათნო, ამავე დროს მშვენიერი. მისი მთავარი თვისებაა სიკეთე და სათნოება. საღის მასა პატივსა სცემს მდიდარსა და ძალაუფლების მქონეთ, მაშინ, როდესაც ჭეშმარიტად პატივსაცემი დიდსულოვანია. მდიდრები და ძალაუფლების მქონენი სათნოების გარეშე ხდებიან ყოყლონიები, ცუდ-მედიდური და სწორად ვერ იყენებენ თავიანთ უპირატესობებს.

დიდსულოვანს ორი უკიდურესობა უპირისპირდება: მედიდური, ყოყლონინა, ავეია, ტრაბახა და, მეორე მხრივ, სულმდაბალი. მედიდური, ტრაბახა თავს იფასებს იმაზე მეტად, ვიდრე იმსახურებს (1223 ბ). ამიტომ ცდილობს მიბაძოს დიდსულოვანს. მეორე უკიდურესობა სულმდაბლობაა. ეს არის კაცი, რომელიც თავს იფასებს უფრო ნაკლებად ვიდრე იმსახურებს. არისტოტელე ზოგჯერ მას ირონიულ ადამიანსაც

კი უწოდებს. ის თავს იმცირებს, რათა მოტრიახედ და ცუდ-მედი-
ფურად არ ჩათვალოს. მას მოაქვს სოკრატეს მაგალითი, რომელიც
განზრახ გაურბოდა დიდებას და თავს იმცირებდა.

მ ე გ ბ რ ბ ა. ადამიანის კეთილდღეობისა და ბედნიერების აუ-
ცილებელ პირობად მას მეგობრობა მიაჩნია. მეგობრობას მრავალი სი-
კეთე მოაქვს, რადგან, არისტოტელეს გაგებით, მეგობარს მეგობრისა-
თვის იგივე სურს, რაც საკუთარი თავისთვის. სახელდობრ, მას მე-
გობრისთვის სიკეთე სურს. მეგობარი სჭირდება როგორც ახალგაზ-
რდას, ისევე მოხუცს. როგორც გაჭირვებულს, ისე მდიდარსა და უზ-
რუნველყოფილს. არისტოტელე ასხვავებდა მეგობრობის სამ სახეს:
მეგობრობას, დამყარებულს სარგებლიანობაზე, სიამოვნებაზე და პი-
რად თვისებებზე. პირველ ორ შემთხვევაში მეგობრებს ერთმანეთი კი
არ უყვართ, არამედ სურთ ან სარგებლობა, ან სიამოვნება. ასეთ
მეგობრულ ურთიერთობაში ადამიანები ფიქრობენ იმაზე, რომ მიიღონ
ან მეტი სარგებლობა, ან მეტი სიამოვნება. ამიტომ როგორც კი ის-
პობა სარგებლობის ან სიამოვნების მიღების შესაძლებლობა, მეგობ-
რობასაც ბოლო ედება. მხოლოდ პირად დადებით თვისებებზე დამ-
ყარებული მეგობრობა არის ჭეშმარიტი და ამიტომ ის ხანგრძლივი-
ცაა. როცა მეგობრობა მყარდება არათანასწორ ადამიანებს შორის,
მაშინ საჭიროა გათანაბრება. ე. ი. ვისაც მეტი აქვს, მან უნდა მის-
ცეს იმას, ვისაც ნაკლები აქვს. მაგრამ არც ეს მეგობრობა არის ჭეშ-
მარიტი. მეგობრობას სარგებლობის გამო ეტანებიან მოხუცები,
ხოლო სიამოვნების გამო — ახალგაზრდები; მძიმე ხასიათის ადა-
მიანები კი საერთოდ არ მეგობრობენ. მეგობრულ ურთიერთობას
სჭირდება საუბრები, შეხვედრები, აზრისა და ქონების ერთიანობა,
ურთიერთსიყვარული. მეგობრობა მატებს ადამიანს ხალისსა და ენერ-
გიას. განსაკუთრებით არგია მეგობრობა დადებით და კეთილ ადამი-
ანებს შორის. მეგობრობა სჭირდებათ არა მხოლოდ გაჭირვებაში
მყოფთ, არამედ ბედნიერებასა და მარტოხეულებსაც. ბედნიერს სჭირდე-
ბა მეგობარი იმისთვის, რომ ჰყავდეს ვინმე, ვისაც შეეძლება დახმა-
რების გაწევა; ხოლო მარტოხელას იმისთვის, რომ დახმარება ესაჭი-
როება.

ზ რ დ ი ლ ი ა დ ა მ ი ა ნ ი. მართალია, არისტოტელეს ფილოსო-
ფია არის მოქმედებისა და აქტივობის ფილოსოფია, მაგრამ ამის პა-
რალელურად ის დიდ მნიშვნელობას აძლევს დასვენებას, გართობას,
დროს ტარებას. დასვენება და დროს ტარება მას მიაჩნია თავისებურ

ხელოვნებად, რასაც ცოდნა და შესწავლა სჭირდება. იმისათვის, რომ სათანადოდ დაისვენოს და გაატაროს დრო, კაცმა უნდა იცოდეს, თუ როგორ უნდა დაიჭიროს თავი საზოგადოებაში, უნდა იცოდეს ის, თუ სად რა თქვას, როგორ და როდის თქვას. ყოველივე ეს კი იცის კარგად აღზრდილმა ადამიანმა. ის ყოველთვის მიზანშეწონილად იქცევა საზოგადოებაში და ამიტომ ყოველთვის სასიამოვნო და კარგად აღზრდილ ადამიანად ითვლება ზრდილი ადამიანიც ორ უკიდურესობას შორის იწყობება, მასხარასა და უკულტუროს შორის. მასხარა კაცი ყველგან და ყველადღერში ეძებს სასაცილოს, უკულტურო კი არც თერთონ ამბობს არაფერს და არც სხვისა მოსწონს. ამიტომ ის საზოგადოებაში ძნელი ასატანია. „კარგი და თავისუფალი ადამიანი კი ისე იქცევა, თითქოს თვითონ ყოფილიყოს კანონი“ (1188 ა). ასეთი კი არის კარგად აღზრდილი, თავისუფალი და გონიერი ადამიანი. ცხადია, ამ შემთხვევაში არისტოტელე არისტოკრატს გულისხმობდა.

სიმშვიდე. სიმშვიდე არისტოტელეს მიაჩნია დადებით მორალურ თვისებად. ისიც ისევე, როგორც სხვა მორალური თვისებები, მდებარეობს ორ უკიდურესობას შორის — მრისხანებასა და უგრძნობლობას შორის. არისტოტელე მრისხანებას თვლის გასაკიცხ თვისებად, როგორც გადაჭარბებას სიბრაზეში. მას გასაკიცხად მიაჩნია აგრეთვე სიბრაზის თვისების სრული არარსებობა, როგორც უგრძნობლობა. სიმშვიდე მდებარეობს მათ შორის, როგორც ზომიერება. მშვიდი ემორჩილება ვონებას და მოქმედებს მისი კარნახით იმ კომპლექსის მიხედვით, რომელიც შემუშავებული აქვს არისტოტელეს. მშვიდი ბრავოს მაშინ, იქ, იმდენად, იმის მიმართ და ისე, როგორც საჭიროა. ასეთი კაცი კი საქებია, ფიქრობს არისტოტელე.

სინდისი. მეტყვეართ შორის ამ ბოლო ხანებში დამკვიდრდა თვალსაზრისი, რომ არისტოტელეს ეთიკაში ადგილი არა აქვს სინდისის ცნებას. ეს თვალსაზრისი სწორი არაა. მართალია, არისტოტელეს შესაძლებელია ჯერ კიდევ არ ჰქონდა დამკვიდრებული შესაბამისი ტერმინი, მაგრამ სინდისის, როგორც ასეთის, არსებობა მან კარგად იცოდა. მისთვის ცნობილია აგრეთვე სინდისისათვის დამახასიათებელი ძირითადი ნიშნები. მაგალითად, მან კარგად იცის მონანიების გრძნობის არსებობის შესახებ. როცა დამნაშავე ნაწილს ჩადენილი დანაშაულის გამო და ცდილობს მის გამოსწორებას. ასეთი დამნაშავეს გამოსწორება ადვილია (1150 ა), ფიქრობს არისტოტელე. არისტოტელე

ლეს აქვს ამ გრძნობის აღმნიშვნელი ტერმინიც „ნემესის“. არისტოტელემ იცის სინდისის გამოვლენის სხვა ფორმებიც. კერძოდ, სინანულის, გამოწვეულია იმის გამო, რომ კეთილდღეობაში იმყოფებიან უღირსნი და, პირიქით, ღირსეულნი არ არიან სათანადოდ დაფასებული (1108 b). არისტოტელესთან ვხვდებით სინდისის გამოვლენის სხვა ფორმებსაც. ესაა სირცხვილის გრძნობა, როგორც დანაშაულის ჩადენის შედეგი (1128 a). სირცხვილის გრძნობა დამნაშავეს აქცევს პატიოსან კაცად. სირცხვილის გრძნობას თან სდევს გაწითლება, ხოლო შიშს — გაყვი-
რდება. საერთოდ, თვით არისტოტელეც ხშირად აღნიშნავდა ამა თუ იმ მოვლენის ტერმინის არარსებობას. იგივე უნდა ითქვას სინდისის ტერმინის შესახებაც. მაგრამ თვით ამ მორალური გრძნობის გამოვ-
ლენის ფორმები მისთვის კარგად იყო ცნობილი.

ო ჯ ა ხ ი. არისტოტელე შეეხო აგრეთვე ოჯახური ურთიერთო-
ბის საკითხებს. ამასთან დაკავშირებით — ქალთა საკითხსაც. არისტო-
ტელე ოჯახს ხშირად ადარებს სახელმწიფოს და თვით სახელმწიფო
ოჯახური ურთიერთობიდან წარმოშობილად მიაჩნია. არისტოტელე
წინააღმდეგი იყო ოჯახში მამაკაცის ერთპიროვნული უფროსობისა
თა ფუნქციათა გონივრულ განაწილებას მოითხოვდა. მისი აზრით, მა-
მაკაცი უნდა უფროსობდეს და განაგებდეს იმ საქმეებს, რაც მას შე-
ფერის. იგი წერდა: „თუთუელ მხარეს ეკუთვნის იმდენი, რაც მას
შეფერის და სწორედ ესაა სამართალი“ (1161 a).

არისტოტელეს აზრით, მართალია, ქალი მამაკაცთან შედარებით
დაბლა დგას, მაგრამ მიუხედავად ამისა, იგი მომხრე იყო მამაკაცთა
და ქალთა თანასწორუფლებიანობისა:

„ქალი მამაკაცზე დაბლა დგას. მაგრამ ოჯახურ ურთიერთობაში
იგი როგორღაც უფრო მეტად არის მამაკაცის ტოლი, ამიტომ აქ იგი
უფრო მეტად ეზიარება თანასწორობას. მათი ცხოვრება სახელმწი-
ფოებრივ ურთიერთობას უახლოვდება“.

პო ლ ი ტ ი კ ა. არისტოტელემ პოლიტიკის პრობლემატიკა მჭიდ-
როდ დაუკავშირა ეთიკას. მისი აზრით, ეთიკა არის პოლიტიკის შეს-
წავლის საგანი. ორივეს ერთი მიზანი აქვთ — მოქალაქეთა აღზრდა.
პოლიტიკას ევალება „მოქალაქეთა აღზრდა ეთიკად და მათი გადაქცე-
ვა მშვენიერების შემოქმედად“ (1099 b), ეს მიზანი მეორეგან მას ასე

აქვს ფორმულირებული: „პოლიტიკის მიზანია მოქალაქეების უკეთესად და კანონების დამცველად გადაქცევა“. ამიტომაც პოლიტიკოსს ევალება ადამიანის სულის ღრმა ცოდნა (1102 ა). პოლიტიკა ისევე, როგორც ეთიკა, უფრო პრაქტიკასთან, ცდასთან არის კავშირში, ვიდრე თეორიასთან. ამიტომაც ასაღლა ზრდები, რომელთაც გამოცდილება აკლიათ, პოლიტიკოსებად ვერ გამოდგებიან. ამას გარდა, ისინი უფრო გრძნობით მოქმედებენ, ვიდრე გონებით (1091 ა). ამ სიახლოვის გამო არისტოტელე ეთიკურ პრობლემატიკის პარალელურად განიხილავს პოლიტიკის საკითხებსაც. არისტოტელე ადარებდა პიროვნებისა და სახელმწიფოს ინტერესებს, რა სახელმწიფოს ინტერესებს პიროვნულ ინტერესებზე მაღლა აყენებდა: „მართალია, პატარვსაცემია ის სიკეთეც, რომელიც განუთენილია ცალკეული ადამიანისთვის, მაგრამ უფრო პატივსაცემია და ღვათებრივი მთელი ხალხისა და სახელმწიფოს სიკეთე“ (1091 ბ).

არისტოტელე განიხილავდა სახელმწიფოს სხვადასხვა ფორმას: მონარქიას, არისტოკრატიას და ტიმოკრატიას; იგი დადებითად აფასებს მონარქიას, მაგრამ მის დამახინჯებულ ფორმად მიაჩნია ტირანია. რადგან ტირანია თავის თავზე უფრო მეტად ზრუნავს, ვიდრე ქვეშევრდომებზე, ამიტომ ის უფარგისი მმართველობის ფორმაა. ამას გარდა, ტირანიაში არაა არც სამართალი, არც მეგობრობა. არისტოკრატიის დამახინჯებულ ფორმად იღვლიდა ოლიგარქიას, სადაც ყველაზე მეტად ფასობს სიმდიდრე. ტიმოკრატიის დამახინჯებული ფორმაა დემოკრატია, სადაც მართლეს საღვთის მასა და სახელმწიფოს ერთი გარკვეული ხელმძღვანელი არ ჰყავს. არისტოტელეს სახელმწიფოს საწყის ფორმად იფასო მონარქია. იფასოში მამაშვილურ დამოკიდებულებას ის ადარებდა მონარქიას, ხოლო არისტოკრატიას — ცოლქმრულ ურთიერთობას.

სამართალი. არისტოტელე ასხვავებს ორგვარ სამართალს: ბუნებრივს და ადამიანების მიერ შექმნილს. მართალია, ბუნებრივი სამართალი უფრო მეტია, ვიდრე ადამიანების მიერ შექმნილი, მაგრამ ისიც იცვლება, თუმცა უფრო ნელა და ნაკლებ, ვიდრე ადამიანების სამართალი. მიუხედავად ამისა, „ბუნებრივი სამართალი სჯობს კანონებსა და დევნებს“ (1195 ა).

კარგად მოწყობილ სახელმწიფოში არსებობს „მოქალაქეთა დამოუკიდებლობა, თავისუფლება და თანასწორობა“ (1134 ა). თუ სახელ-

მწიფოში ეს არაა, იქ არც პოლიტიკური სამართალი იქნება. კარგ სახელმწიფოში უნდა ბატონობდეს კანონი და არა ადამიანი. თუ სახელმწიფოში კანონი არაა, იქ არც სამართლიანობას ექნება ადგილი.

კანონმდებლობაც და პოლიტიკაც მიმართული უნდა იყოს თანაწილობის დადგენისაკენ. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ვინც ბოროტება განიცადა, ის წაგებულია, ამიტომ საჭიროა, რომ მისი მდგომარეობა გაუთანაბრდეს დანაშაულის ჩამდგნის მდგომარეობას, რომელიც მოგებაშია. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ საჭიროა დანაშაულის დასჯა. მაგალითისათვის მოაქვს ორი არათანასწორი ხაზის მაგალითი. საჭიროა მათი გათანასწორება. ამისათვის საჭიროა, რომელიც უფრო დიდია, დააკლდეს და მიემატოს იმას, რომელსაც აკლია. ამით აღწევენ გათანასწორებას. ასევე უნდა ხდებოდეს სახელმწიფოსა და კანონმდებლობაში.

არისტოტელე პოლიტიკაში რეკლუციონერი არ იყო. ის არ იყო მომხრე სახელმწიფოებრივი წყობილების ძალადობის გზით გარდაქმნისა. ის უფრო რეფორმებს უჭერდა მხარს. კერძოდ, მისი აზრით, ყოველი პატიოსანი და გონიერი ადამიანი ვალდებულია, რომ თუ კანონმდებლობაში შენიშნავს რაიმე ნაკლს, გააკრიტიკოს და გამოასწოროს ის. ამიტომ სამართლიანი ადამიანი მას ესმოდა, როგორც ენონების ერთგული და დამცველი. ცხადია, იგულისხმება გონივრული კანონების გამო, რაც თვით ადამიანზე არის დამოკიდებული. არისტოტელე არ ღია, არამედ ამავე დროს იბრძვის ბედნიერების მიღწევისათვის; უსამართლო კი, პირიქით.

არისტოტელე როგორც ქების, ისე გაკიცხვის ღირსად თვლიდა ადამიანებს არა ბუნებრივი, არამედ შეძენილი, ე. ი. ეთიკური თვისებების გამო, რაც იგივე ადამიანზე არის დამოკიდებული. არისტოტელე არ იყო დანაშაულის მიტევების მომხრე. მიტევება მას უსამართლობად და მორიგ დანაშაულად მიაჩნდა. იგი წერდა: „თუ ვინმემ ზიანი მოგაყენა, პასუხი უნდა მოსთხოვო, წინააღმდეგ შემთხვევაში მონად ჩავთვლიან, მაგრამ, თუ ვინმემ სიკეთე გაგიწია, საჭიროა უპასუხო სამაგიერო სიკეთით“. (1132 h).

სამართლიანი კაცი, პირველ ყოვლისა, სხვის სიკეთეზე ფიქრობს, უსამართლო კი — თავისავე (1130 h), ამიტომ სამართლიანობა არის სიკეთე, უსამართლობა კი — ბოროტება. არისტოტელე სამართლიანობას თვლიდა ერთ-ერთ ძირითად სათნოებად: „სათნოებათა შორის ყველაზე ძირითადად სამართლიანობა მოჩანს და მასზე საკვირველი არა

არის რა, არც მზის ჩასვლა და არც განთიადი. ცნობილი გამონათქვამის მიხედვით, „სამართლიანობაში არის თავმოყრილი ყველა სათნოება“. არისტოტელე უსამართლობად თვლიდა, როდესაც არათანაბარი დამსახურება სქიანე ადამიანები იღებდნენ თანაბარ წილს და, პირიქით. ამიტომ სამართლიანობა მას სიამნდა ერთგვარი პროპორციის დამყარებად ადამიანთა შორის, როდესაც თვითნებური იღებს დამსახურების მიხედვით (1132 ს). წინააღმდეგ შემთხვევაში სამართლიანობა დაირღვევა, ფიქრობდა არისტოტელე.

არისტოტელეს მეტაფიზიკა. არისტოტელე თავის ფილოსოფიას აფუძნებდა წინამორბედი სოკრატელების კრიტიკაზე. უფრო სწორად, ის კრიტიკით იწყებდა და ამის საფუძველზე აყალიბებდა საკუთარ კონცეფციას. ის, პირველ ყოვლისა, აკრიტიკებდა თავის მასწავლებელს პლატონს. სწორედ ნიკომაქეს ეთიკაშია “შემონახული მისი ცნობილი გამონათქვამი, რომ მისთვის ძვირფასია მისი მასწავლებელი პლატონი, მაგრამ უპირატესობას ანიჭებს ჭეშმარიტებას (1096 ა). ამით მან ხელ-ფეხი გაიხსნა მისთვის ძვირფასი ადამიანის, პლატონის კრიტიკისათვის. აქ პლატონის მიმართ მას ისეთივე პოზიცია უკავია, რაც „მეტაფიზიკაში“. ის აკრიტიკებს პლატონს იდეების მიღმურობისათვის, იმ ქვეყანაში მოთავსებისათვის, რის გამოც ისინი გამოუსადეგი გახდნენ ამქვეყნისათვის. პლატონის იდეები ვერ შევლიან ვერც ერთ მეცნიერებას, მაგალითად, მედიცინას, რომელიც კურნავს არა ზოგად ადამიანს, არამედ კონკრეტულს, კალიასს, ან სოკრატეს. იდეები არაფრით განსხვავდებიან იმ საგნებისაგან, რომელთა იდეებიც ისინი არიან. ამრიგად, იდეებს თავისთავად არავითარი სარგებლობა არ მოაქვს ადამიანებისთვის. მიუხედავად ზოგადი იდეების ამ კრიტიკისა, არისტოტელემ თავის ეთიკაში ისევ, როგორც გნოსეოლოგიაში, დიდი მნიშვნელობა მისცა ზოგადს, როგორც აზროვნების, ანუ გონების ობიექტს.

არისტოტელემ აწარმოა სხვა წინამორბედების კრიტიკაც მაგალითად, „დიდ ეთიკაში“ მან გააკრიტიკა პითაგორა სათნოების რიცხვებზე დაყვანის გამო, კერძოდ, სამართლიანობის კვადრატად გამოცხადების გამო. გააკრიტიკა სოკრატე სათნოების ცოდნასთან გაიგივების გამო. ამით სოკრატემ, ფიქრობდა არისტოტელე, მოსპო სულის ალოგიკური ნაწილი. მისი აზრით, კაცმა შეიძლება იცოდეს სამართლიანობის იდეა, მაგრამ არ იყოს სამართლიანი. მასშადად, სათნოების ცოდნასთან გაიგივება დაუშვებელია.

ამრიგად, როგორც ვხედავთ, არისტოტელეს კვლევის მეოთხე გულისხმობს მისი წინამორბედი და თანამედროვე მთაწროვნეების შეხედულებების კრიტიკას და ამის საფუძველზე საკუთარი ფილოსოფიური მსოფლმხედველობის ჩამოყალიბებას.

ზო მიერების პრინციპი. არისტოტელეს ფილოსოფიის ერთ-ერთი ძირითადი ამოსავალია ზომიერების პრინციპი და ყოველივე უკიდურესობის უარყოფა. ზომიერების პრინციპი ნიშნავს შუალედს ანუ საშუალოს. საშუალო კი ყოველთვის ორ უკიდურესობას შორის იმყოფება, გადაჭარბებასა და ნაკლს შორის, საიონების სხვადასხვა ფორმა არისტოტელესთან ყოველთვის სიჭარბესა და ნაკლებობას შორის იმყოფება. მაგალითად, გონიერება შეუპოვრობს თავაშეკეულობასა და უგრძნობლობას შორის, სიმშვიდე — მრისხანებასა და სრულ ინდიფერენტულობას შორის, ხელგაშლილობა — მფლანგველობასა და სიმუნწეს შორის, სინდისი — მორცხვობასა და ურცხვობას შორის, მეგობრობა — მტრობასა და მლიქვნელობას შორის, სიმადალე — გაწვიადებასა და დამცირებას შორის, სიამადა — თავწეხელადებულობასა და სილაჩრეს შორის და ა. შ.

მოქმედების არისტოტელესეული კომპლექსი. არისტოტელემ შეიმუშავა მოქმედების შეფასების გარკვეული პრინციპი, რომლის მიხედვით, მოქმედება დადებითია მაშინ, თუ ის ხდება შესაფერის დროს, შესაფერის ადგილას, შესაფერის მიმართებაში, შესაფერისი ხერხებითა და მიზნით.

არისტოტელე სათნოებებს განიხილავდა არა დაპირისპირების, არამედ ერთგვარი ტრიალული წესით, რომლის მიხედვით, სათნოებას უპირისპირდებოდა არა ერთი საწინააღმდეგო ბოროტება, არამედ ორი, სიმცირისა და გადაჭარბების სახით. ამიტომაც არისტოტელეს მეოთხე კაცს შეიძლება ტრიალული ვუწოდოთ.

არისტოტელესათვის დამახასიათებელი იყო აბსოლუტური და ფარდობითი ანუ ნაწილობრივი ბოროტებისა და სიკეთის განსხვავება. მაგალითად, მისი აზრით, არსებობს აბსოლუტური კეთილი, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ადამიანები ირჩევენ არა აბსოლუტურ კეთილს, არამედ ნაწილობრივს, ე. ი. მათთვის კეთილს, რაც არაა ჭეშმარიტება.

არისტოტელე იყენებდა როგორც ინდუქციას, ისე დედუქციას. ინდუქცია მას ესმოდა სვლად საწყისების დადგენისაკენ, დედუქცია, პირიქით, ზოგადითა და საწყისებით დაწყებას და სწრაფვას კონკრეტულისაკენ, კონკრეტულის დადგენისაკენ.

არისტოტელეს ფილოსოფია ატარებს თავიდან ბოლომდე გატარებული რაციონალიზმის ხასიათს, რადგან მასთან ყოველი ეთიკური მოქმედების წარმართველი და ხელმძღვანელი არის გონება. მოქმედებისა და სოფტაწეობის უმაღლეს ფორმად მიჩნეულია თეორიული მოღვაწეობა ანუ ანტიცენზება და ფილოსოფია. სწორი მოქმედება ისევე, როგორც ჭეშმარიტება, მიიღწევა მხოლოდ გონების კარნახით. მეორე პლანზე მასთან ეკვს გონიერება ანუ გახსჯა, რაც ერთგვარი პრაქტიკული ფილოსოფიის მატერიაა და ის ადამიანის გადაწყვეტილებებსა და არჩევანს ხელმძღვანელობს. გონების მეშვეობით, შეიძლება აგრეთვე შევის ანუ ზომიერების მიღწევა, რაც ერთობ ძნელია, როგორც ძნელია წრის ცენტრში მოხვედრა. თუ არა გონებათ, ადამიანი ვერ შეძლებს ვერც ცენტრის მიგნებასა და ვერც ზომიერების მიღწევას.

მართალია, არისტოტელე ყოველთვის ზომიერებას ქადაგებდა, მაგრამ ერთი გამოწაკლისი მაინც დაუშვა ისეთი ეთიკური თვისების გამო, როგორიცაა ბრწყინვალეობა ანუ სიდიადე და რომელიც გულისხმობს უადრესად დიდ და უშურველ დანახარჯებს. მიუხედავად ზომიერების დარღვევისა, ის არისტოტელემ უზნეობად მაინც არ ჩათვალა, რადგან ეს დანახარჯები გონების ხელმძღვანელობით ხდება და, მათასადამე, მიზანშეწონილად ბორციელდება. დიდი და ბრწყინვალე ადამიანი მოქმედებს არა თავის სასარგებლოდ, არამედ მთელი საზოგადოების სასარგებლოდ და საკეთილდღეოდ, ამიტომაც არისტოტელემ ის არ გაკიცხა.

არისტოტელემ ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პრობლემად ჩათვალა საიდან უნდა დავიწყოთ კვლევა, ცნობილიდან თუ უცნობიდან, საერთოდ ცნობილიდან თუ ჩვენთვის ცნობილიდან. არისტოტელემ ეს კითხვა გადაჭრა ჩვენთვის ცნობილი მოვლენებიდან დაწყების სასარგებლოდ.

დასკვნა. თუ კრიტიკულად გადავხედავთ არისტოტელეს ეთიკას, დავრწმუნდებით, რომ ბევრი რამ მოძველდა მასში. მაგალითად, ძნელია დავეთანხმოთ არისტოტელეს, რომ მონარქია არის მმართველობის საუკეთესო ფორმა. ის ასეთი იყო მხოლოდ იშვიათ და გამონაკლის შემთხვევაში. ამას გარდა, სახელმწიფოს ხელმძღვანელის პოსტის მემკვიდრეობით გადაცემაც უკვე ანაქრონიზმია. დღებულის მის მიერ მიგნებული შუალედიც, როგორც სათნოება, მაგრამ ის დღებულისა მხოლოდ საშუალო გაქანების ადამიანებისათვის. ისტორიაში ცნობილია, რომ გენიოსები ახალ სიტყვას ამბობდნენ მხოლოდ ერთ

თი რომელიმე სფეროთი გადაჭარბებული, ფანტიკური გატაცების შედეგად და თეორიული მოღვაწეობის ბედნიერების უმაღლეს ფორმად გამოცხადება შეიძლება გამართლებული იქნეს მხოლოდ გენიოსების მიმართ. კაცობრიობის მასა ვერასოდეს ამოდლდება ბედნიერების ამ უმაღლეს ფორმამდე და დაკმაყოფილდება ბედნიერების უფრო დაბალი ფორმებით. ასევე ძნელია მეგობრობის დაფუძნება მთელი ქონებისა და ავლადილების გაერთიანების პრინციპზე რა ვიდრე სხვა მრავალი გამოუსადეგარი დებულების მონახვა შეიძლება არისტოტელეს ეთიკაში.

მაგრამ საუკუნეთა სრბოლამ ვერ შეარყია არისტოტელეს მიერ ზესობისათვის ჩაყრილი საძირკველი. განსაცვიფრებელია, ერთი ადამიანის გონება როგორ ქმნიდა ზნეობის ასე ღრმა და ფართო შენობას, რომელიც საუკუნეების განმავლობაში კვებადა კაცობრიობის აზროვნებასა და ცხოვრებას.

არისტოტელეს სიბრძნის წყაროდან განსაკუთრებით უხვად ისარგებლეს სხვადასხვა რელიგიურმა მიმართულებებმა რელიგიის ეთიკური ნაწილის აგებისას. სამწუხაროდ, უმეტეს შემთხვევაში არისტოტელეს აზროვნების სიღრმე მიუწვდომელი და აუთვისებელი რჩებოდა, ანდა დამახინჯებულად და ცალმხრივად იყო ათვისებული.

ამჟამად დღის წესრიგში დგას არისტოტელეს ეთიკის ღრმა, მიუკერძოებელი, მეცნიერული ათვისება და ამის საფუძველზე ახალი, პროგრესული, რაციონალური, კაცობრიობისათვის სასარგებლო ეთიკის ჩამოყალიბება.

თამარ კუკავა.

შიგნი 1.

თავი 1. როგორც ჩანს, ყოველი პრაქტიკული ცოდნა და ყოველი 1094 a მეთოდი, ისე როგორც მოქმედება და არჩევანი, რაიმე სიკეთეს ისახავს მიზნად. მაშ, სწორად ვითქვამს, რომ სიკეთე არის ისეთი მოვლენა, რისკენაც მიისწრაფვის ყველა. მაგრამ მიზნებს შორის, როგორც ჩანს, ერთგვარი განსხვავებაა: ზოგი მიზანი თვით მოქმედებაშია, ზოგი კი მოქმედების შედეგში. იქ, სადაც მიზანი იმყოფება მოქმედების გარეთ, შედეგი სჯობს მოქმედებას. რადგან არსებობს მრავალგვარი მოქმედება, პრაქტიკული ცოდნა და მეცნიერება, ამიტომ მიზანიც ბევრია: მაგალითად, შედის მიზანია ჯანმრთელობა, გემომშენებლობისა — გემი, სტრატეგიისა — გაპარჯება, ეკონომიკისა — სიმდიდრე. არიან მოქმედებები, რომლებიც ერთი მიზნისაკენ არიან მიმართულნი, მაგალითად, ცხენოსნობისთვისაა გამიზნული როგორც აღვირების კეთების ხელოვნება, ისე ყოველივე სხვა, რაც კი ცხენოსნობას ემსახურება, სტრატეგიისთვის არის გამიზნული ყოველივე ის, რაც ომს ეხება. ასევე სხვა მოქმედებები, რომლებიც რაიმე მიზანს ემსახურებიან. მაგრამ ყველა ასეთ შემთხვევაში ძირითად მიზანს უნდა მიეცეს უპირატესობა იმასთან შედარებით, რაც ამ მიზანს ემსახურება. რადგან ეს უკანასკნელნი სასურველნი არიან იმდენად, რამდენადაც ძირითად მიზანს ემსახურებიან (ამავე დროს არავითარი განსხვავება არაა იმაში, მიზანი თვითონ მოქმედებაა თუ მისგან დამოუკიდებელი სხვა რამ, როგორც ამას ადგილი აქვს ზემოხსენებულ მეცნიერებებში).

თავი 2. მოქმედებათა მიზანი არის ის, რაც სასურველია თავისთავად, ყოველივე სხვა კი ამ მიზნისათვის არსებობს. მაგრამ არ შეიძლება, რომ ყოველივე სხვა მიზნისთვის არსებობდეს, რადგან ეს უსასრულობამდე მიგვიყვანდა. ასე რომ, ჩვენი სწრაფვა ფუჭი და ამოოქნებოდა. ამიტომ, ცხადია, უნდა არსებობდეს საბოლოო მიზანი და რომ ეს მიზანი უნდა იყოს სიკეთე, თანაც საუკეთესო სიკეთე. ცხოვ-

რებაში დიდი მნიშვნელობა აქვს ამის ცოდნას, ისევე როგორც ისრის ტყორცნისას, თუ მიზანი გარკვეულია, ადვილად მოვახვედრებთ იქ, სადაც საჭიროა. თუ ეს ასეა, მაშინ ვეცადოთ მოკლედ განვსაზღვროთ, აუ რა არის სიკეთე? არის ის რაიმეს ცოდნა თუ რაღაც უნარი. საერთაშორისო, რომ ის უნდა იყოს საგანი რომელიმე ძირითადი და ხელმძღვანელი მეცნიერებისა. ასეთი მეცნიერება კი არის პოლიტიკა, რომელიც დაადგენს, თუ სახელმწიფოსთვის რა ცოდნაა საჭირო, რომლის შესწავლა საფუძვლად უნდა იყოს ყველა მოქალაქისთვის და რა მოცულობით

1094 b ჩვენ ვხედავთ, რომ ყველაზე საპატიო მეცნიერებებია, როგორცაა სტრატეგია, ეკონომიკა და რიტორიკა, პოლიტიკას ექვემდებარებიან. პოლიტიკა იყენებს აგრეთვე სხვა პრაქტიკული ხასიათის მეცნიერებებსაც. პოლიტიკავე ადგენს კანონებს იმის შესახებ, თუ რა უნდა ვაკეთოთ და რისგან შევიკავოთ თავი. ამიტომ პოლიტიკის მიზანი უნდა მოიცავდეს დანარჩენ მეცნიერებათა მიზანს და ეს მიზანი უნდა იყოს ადამიანებისათვის უმაღლესი სიკეთე. ეს სიკეთე ერთი და იგივეა როგორც ცალკეული ადამიანებისთვის, ისე სახელმწიფოსთვის. მაგრამ, როგორც ჩანს, სახელმწიფოს სიკეთე უნდა დაფუძნდეს ყველაზე მაღლა და ის უნდა დავიცვათ კიდევ. მართალია, პატივსაცემია ის სიკეთეც, რომელიც ცალკეულ ადამიანს ეხება, მაგრამ უფრო მშვენიერია და უფრო დვთაებრივი ხალხისა და სახელმწიფოსთვის გამიზნული სიკეთე. ამრიგად, ის მეცნიერებაც, რომელიც ამ მიზნისკენ არის მიმართული, არის პოლიტიკა.

თავი 3. ის, რაც ითქვა საკმარისი იქნება მაშინ. თუ ნათელყოფს მსჯელობის ძირითად საგანს. მაგრამ შეუძლებელია ყველა მსჯელობაში ერთნაირი სიზუსტის დაცვა. ასევე შეუძლებელია ეს მსჯელობაში შემოქმედების შესახებ.

მშვენიერება და სამართლიანობა, რასაც პოლიტიკა იკვლევს, მრავალგვარი და ცვალებადია. ისინი მხოლოდ კანონის მიხედვით მოჩანან ერთად, სინამდვილეში კი იგივეობრივნი არ არიან. რაღაც ამგვარი ცვალებადობა ახასიათებს სიკეთესაც, რის გამოც ბევრი ადამიანი ზიანს განიცდის მისგან. ზოგი უკვე დაიღუპა სიმდიდრით, ზოგიც სიმაჟაცით.

ამაზე საკმარისად ვილაპარაკეთ და ჭეშმარიტებაც ზოგადად მოვხაზეთ. მაშასადამე, ასეთი დასკვნები უნდა გამოვიტანოთ მრავალ კონ-

კრეტულ შემთხვევაზე მსჯელობის დროს და ამავე მეთოდს უნდა მივ-
მართოთ კამათის დროსაც.

განათლებულმა ადამიანმა ყოველი ცალკე აღებული გვარი ისეთი
სიზუსტით უნდა იკელიოს, რაც საგნის ბუნებას შეესაბამება, რადგან
მიზანშეწონილი არ იქნებოდა მათემატიკოსისაგან მჭევრმეტყველების
მოთხოვნა, ისევე რადიკალ ირატორისაგან — ზუსტი დასაბუთებისა.

თითოეულმა ჩვენგანმა სწორად მსჯელობს იმის შესახებ, რაც
იცის და სწორედ ამაშია ის კარგი მოსაპართლეც საგნის დეტალებზე
კარგად მსჯელობის დეტალების მცოდნე, სოლო ზოგადზე — ზოგადის 1095 a
მცოდნე

პოლიტიკის შესახებ კამათში მსმენელად ახალგაზრდა ვერ გამოდ-
გება, რადგან ის ცხოვრების საქმეებში გამოუცდელია. პოლიტიკაში
მსჯელობა კი იწყება ცხოვრების საკითხებიდან და ამითვე თავდება.
გარდა ამისა, ახალგაზრდა, აყოლილია რა გრძნობებს, ტყუილ-უბ-
რაოდ და უსარგებლოდ ისმენს, რადგან პოლიტიკის მიზანი არის
არა ცოდნა, არამედ პრაქტიკული გამოცდილება. თუმცა მნიშვნელობა
არა აქვს იმას, რომ მსმენელი წლოვანებით არის ახალგაზრდა თუ ჩვე-
ვებით, რადგან ადამიანის ნაკლი წლოვანებაზე კი არ არის დამოკი-
დებული, არამედ განცდებით აღსავსე ცხოვრებაზე და წვრილმანებით
გატაცებანე. ასეთებისათვის ცოდნა ისევე უსარგებლოა, როგორც
თავშეუკავებელი ადამიანებისათვის. მაგრამ იმ ადამიანებისათვის, რომ-
ლებიც თავის მიზნებსა და მოქმედებებს გონებას უქვემდებარებენ, დი-
დად სასარგებლოა პოლიტიკის ცოდნა.

აი, ყველაფერი ის, რაც გვინდოდა გვეთქვა მსმენელის, მტკიცებისა
და აგრეთვე იმის შესახებ, თუ რას მივცეთ უპირატესობა.

თავი 4. დავადგინეთ რა, რომ ყოველი ცოდნა და გადაწყვეტილე-
ბა რაიმე სიკეთეს ისახავს მიზნად, ახლა ვიმსჯელოთ იმის შესახებ,
თუ რა მიზანი აქვს პოლიტიკას და რა არის უმაღლესი სიკეთე, რომ-
ლის სახელწოდების შესახებ უმრავლესობა დაახლოებით ერთი აზ-
რისაა. როგორც მასა, ისე განათლებული ადამიანები ამბობენ, რომ ის
არის ბედნიერება. ისინი ბედნიერებასთან აიგივებენ კარგ ცხოვრებასა
და კარგად მოქმედებას. მაგრამ, თუ რა არის ბედნიერების ცნება, ამა-
ზე დაობენ და ის ერთნაირად არ ესმით გაუნათლებელ ადამიანებსა
და განათლებულთ. ზოგი მას თვლის ისეთ გარკვეულ და ნათელ მოვ-
ლენად, როგორიც არის სიამოვნება, სიმდიდრე ან პატივისცემა. ზოგს
კი ის სულ სხვანაირად ესმის, ზოგჯერ ერთსა და იმავე ადამიანსაც კი

ის ყოველთვის ერთნაირად არ ესმის. მაგალითად, თუ კაცი ავადა ბედნიერებად თვლის ჯანმრთელობას, თუ ღარიბია — სიმდიდრეს. ისინი კი, რომლებიც თავს უცოდინარად თვლიან, ის რაღაც დიდ მოვლენად მიაჩნიათ და განცვიფრებულნი ისმენენ მსჯელობას მის შესახებ. ზოგი კი ფიქრობს, რომ მრავალი კონკრეტული სიკეთის გვერდით არსებობს რაღაც თავისთავადი სიკეთე, რომელიც არის ამ კონკრეტული მოვლენების სიკეთის მიზეზი.

მაგრამ უაზრობა იქნებოდა ყველა ამ აკალსაზრისის განხილვა საკმარისია, თუ განვიხილავთ ყველაზე გავრცელებულს ან ყველაზე მეტი აზრის მქონე აკალსაზრისს.

ჩვენთვის არ უნდა იყოს უცნობი ის, რომ ერთმანეთისგან განსხვავდება მსჯელობა, რომელიც გამომდინარეობს საწყისებიდან, და მსჯელობა, რომელიც საწყისებისკენ მიემართება. პლატონიც ხედავდა ამას და იკვლევდა, თუ რა სჯობია, ის, რომ საწყისებიდან დავიწყეთ 1095 b კვლევა თუ საწყისებით დავასრულოთ? ისევე, როგორც სტადიონზე სირბილში შეჯიბრების დროს მსაჯიდან უნდა იწყებდნენ სირბილს და ბოლოსკენ გარბოდნენ თუ, პირიქით?

კვლევა უნდა დავიწყეთ ცნობილი მოვლენებიდან, რაც ორნაირად შეიძლება განხორციელდეს: ან უნდა დავიწყეთ იმით, რაც ჩვენთვის არის ცნობილი, ანდა იმით, რაც საერთოდ არის ცნობილი. უკეთესი იქნება, თუ კვლევას დავიწყებთ ჩვენთვის ცნობილიდან. ამიტომ, ვისაც სურს მოისმინოს მსჯელობა მშვენიერების, სამართლიანობისა და, საერთოდ, პოლიტიკური მოვლენების შესახებ, მას მშვენიერი ჩვენებიც უნდა ჰქონდეს. კვლევა უნდა დავიწყეთ კითხვით „რა არის ეს?“ და თუ ეს კვლევა დამაკმაყოფილებელი იქნება, მაშინ აღარ იქნება საჭირო კვლევა კითხვისა „რატომ?“, ე. ი. იმის კვლევა, თუ რატომ არსებობს ეს მოვლენა. რადგან ვინც იცის, თუ რა არის ესა თუ ის საგანი, მან საწყისები უკვე იცის და აღვილად გაიგებს მას. მაგრამ ვისაც ეს არა აქვს, მან მოუსმინოს ჰესიოდეს:

„ყველას ისა სჯობს, ვინც ყველაფერი თვით მოიხზრა,
კარგია ისიც, ვინც დაუფერებს ჭკვიანსა კაცსა.
ვინც არც თვით ფიქრობს და არც სხვებს უსმენს,
ის ვნებებს აჰყვა და ასცდა გზასა.“³

თავი 5. ახლა ვიმსჯელოთ იმაზე, რაზეც შევჩერდით. მასას და უკულტურო ადამიანებს სიკეთედ და ბედნიერებად მიაჩნიათ სიამოვნე-

ბით ცხოვრება, რაც არაა მთლად აზრს მოკლებული, რადგან მათ უყვართ ცხოვრება სიამოვნებით.

ძირითადად კი, არსებობს ცხოვრების სამი სახე: ზემოთქმული, პოლიტიკური მოღვაწეობა და თეორიული. გაუნათლებელი ადამიანები, რომლებიც უპირატესობას აძლევენ ცხოველურ ცხოვრებას, მთლად მონებს ემსგავსებიან. უმრავლესობა ასეთ ცხოვრებაში აზრს იმიტომ ხელაღებს, რომ მრავალი დიდი თანამდებობის ადამიანს ისეთივე განცდები აქვს: როგორც სარდნაპალს. ხოლო განათლებული ადამიანები და პრაქტიკოსები ბედნიერებად დიდებას თვლიან. პოლიტიკური ცხოვრების მიზანი სწორედ ეს უნდა იყოს. მაგრამ, როგორც ჩანს, ბედნიერება ამ შემთხვევაში გაცილებით უფრო უმნიშვნელო აღმოჩნდება, ვიდრე ჩვენ გვგონა. რადგან აქედან გამომდინარეობს, რომ უფრო მკითად ბედნიერები არიან ისინი, ვინც პატივსა სცემს, ვიდრე ის, ვისაც პატივსა სცემენ. მაგრამ სიკეთე, როგორც წინასწარ განუჭვრიტეთ, უფრო ადამიანთათვის არის დამახასიათებელი და მათი განუშორებელი თვისებაა. გარდა ამისა, როგორც ჩანს, პატივსა და დიდებას იმიტომ მისდევენ, რომ დაარწმუნონ საკუთარი თავი იმაში, რომ ისინი კარგები არიან. ცხადია, იმ ადამიანებში, რომლებიც ცდილობენ, რომ მათ პატივსა სცემდნენ გონიერი და მცოდნე ადამიანები; სათანოება უფრო მეტი უნდა იყოს. მაგრამ, როგორც ჩანს, ბედნიერება უფრო პოლიტიკური ცხოვრების საბოლოო მიზანია, მაგრამ არც ეს უნდა იყოს ბედნიერების საბოლოო გავება, რადგან აქედან გამომდინარეობს, რომ სიკეთე არის ცხოვრება ძილსა და უმოქმედობაში, რის გამოც ადამიანებს შეიძლება დიდი ტანჯვა და უბედურება შეემთხვათ. ვინც ასეთ ცხოვრებას ეწევა, მას არავინ ჩათვლის ბედნიერად, თუ არა ის ადამიანი, რომელიც ცდილობს დაიცვას თავისი საწყისი თეზისი.

მაგრამ ამის შესახებ კმარა მსჯელობა, რადგან ამაზე საკმარისად არის საუბარი საჯარო ლექციებში.

მესამე სახის ცხოვრება არის თეორიული, რის შესახებ ჩვენ ქვემოთ გვექნება ლაპარაკი

რაც შეეხება მომხვეჭელობით ცხოვრებას, ის რაღაც იძულებაა, ხოლო სიმდიდრე ცხადია, არ ჩაითვლება სათნოებად, რომელსაც ჩვენ ეძებთ. სიმდიდრე სხვა რაღაც სარგებლობასა და მიზანს ემსახურება. ბედნიერება უფრო თავდაპირველად ნახსენები ცხოვრება უნდა იყოს, რადგან ის სასურველია თავისთავად. მაგრამ, ვფიქრობთ,

1096 a

არც ის უნდა იყოს საბოლოო სიკეთე. თუმცა ამის შესახებ ბევრი ითქვა, ამიტომ ამაზე შევჩერდეთ.

თავი 6. საერთოდ, კარგი იქნებოდა, ასევე გვეკვლია და გვედავა, თუ რას ნიშნავს მოძღვრება იდეების შესახებ, რომელიც ჩემმა მეგობრებმა შემოიტანეს. ამის გამო ჩემთვის ამ მოძღვრების კვლევა უსიამოვნო გახდა. ვფიქრობ, ჭეშმარიტების დაცვის მიზნით, შეიძლება მახლობელი ადამიანებიც კი გაგვეწირა, განსაკუთრებით იმიტომ, რომ ჩვენ ფილოსოფოსები ვართ. მართალია, ჩემთვის ორივე ძვირფასია, მაგრამ უპირატესობას მაინც ჭეშმარიტებას ვანიჭებ. იმათ, ვინც ეს მოძღვრება შემოიტანეს, წინამორბედსა და მომდევნოს არ ასხვავებდნენ და ამიტომ იდეები არც რიცხვებად უჭტევიათ.

სიკეთე იხმარება როგორც არსების, ისე თვისებისა და მიმართების კატეგორიებში. მაგრამ ის, რაც თავისთავადია და სუბსტანციაა, თავისი ბუნებით უსწრებს მიმართების კატეგორიას. ეს უკანასკნელი კი არსების გვერდით წარმოშობილსა და მის შემოსხვევით თვისებასა ჰგავს. ასე რომ, არ უნდა არსებობდეს ორივესთვის რაღაც საერთო იდეა. რადგან სიკეთე ერთნაირად იხმარება ყველა არსებულის შესახებ, ამიტომ არსების კატეგორიაში ის არის ღმერთი და გონება, თვისების კატეგორიაში — სათნოება, რაოდენობაში — ზომა, მიმართებაში — სარგებლობა. სივრცეში — ადგილსამყოფელი, დროში — შესაფერი მომენტი და ა. შ. ამიტომ ცხადია, რომ სიკეთე ვერ იქნება რაღაც ზოგადი და ერთი, რადგან ამ შემთხვევაში ის ითქმებოდა მხოლოდ რომელიმე ერთ კატეგორიაზე და არა ყველაზე. ამას გარდა, ცხადია, რადგან ერთი იდეის შესახებ არსებობს ერთი მეცნიერება, ამიტომ ყველა სიკეთის შესახებაც უნდა არსებობდეს ერთი მეცნიერება და ისიც ერთ კატეგორიაში. ახლა კი არსებობს მრავალი მეცნიერება. მაგალითად, მოხერხებულ მომენტს ომში იკვლევს სტრატეგია, ავადმყოფობაში — მედიცინა, ზომას საკვებში ესება მედიცინა, ზომას ვარჯიშობაში — სპორტი.

1096 b გაუგებარია ისიც, თუ რას გულისხმობენ ისინი გამოთქმაში „თავისთავადი“, თუ „ადამიანს“ და „ადამიანს თავისთავად“ ერთი და იგივე აზრი აქვს, და ადამიანს ნიშნავს მაშინ მათ შორის განსხვავებას ადგილი არა ჰქონია და თუ ეს ასეა, არ არსებულა არც „თავისთავადი სიკეთე, თუნდაც ის მარადიული იყოს, როგორც ხანგრძლივად არსებული თეთრი არ იქნება უფრო მეტად თეთრი, ვიდრე ის თეთრი, რომელსაც მხოლოდ ერთი დღის არსებობა აქვს.

როგორც ჩანს, ამის შესახებ პითაგორელები უფრო დამაჯერებლად მსჯელობენ, რომლებიც ერთს ათავსებენ სიკეთეთა შემადგენლობაში. უნდა ვივარაუდოთ, რომ სპეციალურ მათი მიმდევარი იყო. მაგრამ ამაზე სხვაგან გვექნება მსჯელობა.

ზემოთქმულის შესახებ კი წარმოიშობა შემდეგი დავა. რატომ ხდება, რომ მსჯელობა ესება არა მთელ სიკეთეს, არამედ, ერთი მხრივ, თავისთავად არსებულს, რომლისკენაც ისწრაფვის ყველა და რომელსაც ყველა პატივსა სცემს, ხოლო, მეორე მხრივ, იმ სიკეთეს, რაც წარმოშობს მრავალ სიკეთეს და იცავს მათ, ხოლო საწინააღმდეგოს უარყოფს. ამიტომაც მათ შესახებ სულ სხვაგვარი მსჯელობაა. აქედან ცხადია, რომ სიკეთეზე ორი აზრით შეიძლება ლაპარაკი: ერთი მხრივ, თავისთავად არსებულის შესახებ, მეორე მხრივ კი, იმის შესახებ, რაც მას ემსახურება. თავისთავადი იდეა დავაშორეთ მისთვის გამოსადეგ მოვლენებს, და ახლა უნდა გაეარკიოთ, რაზეა ლაპარაკი, ერთ იდეაზე თუ არა? მაგრამ უნდა გავიგოთ რა იგულისხმება თავისთავად იდეაში. იქნებ ეს ის ერთია, რომლისკენაც მიისწრაფვის აზროვნება. მსჯეულობა, სიამოვნება, პატივი? მაგრამ იქნებ ყოველივე ამას ჩვენ წიხსდევთ სხვა რაიმე მიზნით? მიუხედავად ამისა, ჩვენ თავისთავად სიკეთეს ნიშნად ვუშვებთ. მაგრამ იქნებ იდეის გარდა, სხვა არაფერი არსებობს? მაშინ იდეას აზრი არ ექნებოდა. თუ იგი თავისთავადია, მსჯელობა სიკეთეზე ყველგან ერთი და იგივე უნდა იყოს, როგორც მსჯელობა თოვლის ან მათეთრებელის სითეთრეზე. მაგრამ გონიერებაზე, დიდებასა და სიამოვნებაზე სულ სხვადასხვაგვარი მსჯელობა მოევიხდება, ვიდრე თავისთავად იდეაზე, რადგან სიკეთე, როგორც ერთი საერთო იდეა, არ არსებობს. მაშინ როგორ უნდა ვილაპარაკოთ ამ იდეაზე. ის არ უნდა იყოს კონკრეტული მოვლენების პოზიციონირებული შემთხვევით, არამედ ერთი საერთო საწყისიდან უნდა იყოს წარმოშობილი, ან ერთ რაიმეში უნდა მონაწილეობდეს. იქნებ უფრო ანალოგიასთან გვაქვს საქმე როგორც სხეულში მხედველობის და სულში გონების არსებობის შემთხვევაში? მაგრამ ახლა მსჯელობა გვერდზე გადავდეთ, რადგან ამის ზუსტი კვლევა ფილოსოფიის სხვა ნაწილის საქმეა. ასევე, თუ არსებობს რაღაც ერთი იდეა, საერთო ყველა შემოღასახელებული სიკეთისათვის, როგორც დამოუკიდებელი და თავისთავადი, ცხადია, მას ადამიანი ვერც გამოიყენებს და ვერც მოიპოვებს. ჩვენ კი ამჟამად სწორედ ამას ვიკვლევთ. უნდა ვივარაუდოთ,

1097 a რომ უკეთესი იქნებოდა ამ სიკეთის შეცნობა, ვიდრე იმ სიკეთეთა, რაც შეიძლება მოვიპოვოთ ან შეექმნათ, რადგან, თუ ხელთ გვექნება რაიმე ნიმუში, მაშინ ჩვენთვის სასურველ სიკეთესაც ადვილად გავიგებთ და თუ ის გვეცოდინებოდა, ჩვენთვის სასურველ სიკეთეს ადვილად მოვიპოვებდით კიდევ. ამ მოსაზრებას ერთგვარი აზრი აქვს, მაგრამ ის მეცნიერებებთან თანხმობაში არ არის. მართალია, ყველა მიისწრაფვის რაიმე სიკეთისაკენ და ცდილობს იმის შევსებას, რაც აკლია, მაგრამ თავისთავადი სიკეთის შეცნობას უყურადღებოდ ტოვებს. დაუფერებელია, რომ ხელოვანთ არ იცოდნენ ის დიდი სიკეთე, რაც მას მოაქვს და არც ცდილობდნენ ამის გაგებას. სიმწელე იმაშიც მდგომარეობს, რომ გაურკვეველია, რა სარგებლობას მოუტანს თავისთავადი სიკეთის ცოდნა მქსოველს ან ღურგალს მათს საქმიანობაში. ანდა როგორ გახდებოდა ექიმი ან სტრატეგი უკეთესი იმ შემთხვევაში, თუ დაუშვებდა თავისთავადი იდეის არსებობას? როგორც ჩანს, ექიმი არ იცვლევს ჯანმრთელობას საერთოდ, უფრო სწორად რომ ვთქვათ, ის მკურნალობს რომელიმე კონკრეტულ ადამიანს, ცალკეულ ადამიანებს. აი, ყველაფერი ის, რაც ამის შესახებ გვინდოდა გვეთქვა.

თავი 7. დავუბრუნდეთ ისევ საძიებელ სიკეთეს და ვეცადოთ დაიადგინოთ, თუ რას წარმოადგენს ის, როგორც ჩანს, განსხვავებულია სხვადასხვა საქმიანობისა და ხელობის მიხედვით. იგი სულ სხვაა მედიცინაში, სხვაა სტრატეგიაში, და ა. შ. რაში მდგომარეობს თვითეული ამ სფეროს სიკეთე? ანდა რას წარმოადგენს ის მოვლენა, რომლისთვისაც მოქმედებს ყოველივე სხვა? მედიცინაში სიკეთეა ჯანმრთელობა, სტრატეგიაში — გამარჯვება, მშენებლობაში — სახლი და ასევეა სხვა სფეროებშიც. ის განსხვავებულია არჩევანსა და მოქმედებასაც სხვადასხვა მიზანი გააჩნია. ამ მიზნისათვის აკეთებენ ადამიანები ყოველივე დანარჩენს. ასე რომ, თუ ყოველ მოქმედებას აქვს ერთი მიზანი, ეს იქნება მისი ძირითადი განსახორციელებელი, მაგრამ, თუ მოქმედებები ბევრია, მაშინ მიზნებიც ბევრი იქნება. აქედან გაომდინარე, ჩვენ მივადექით იმავე მსჯელობას და სწორედ ამის უფრო მეტად ნათელყოფას უნდა შევეცადოთ; რადგან მიზნები ბევრია ამიტომ უნდა გამოვყოთ მიზნები, რომლებიც სხვა მიზნის განხორციელებას ემსახურებიან. ასეთია დამხმარე საშუალებები, მაგალითად, სიმდიდრე, საკრავი და სხვ. ცხადია, ესენი არ უნდა წარმოადგენდნენ საბოლოო მიზანს, რადგან საბოლოო მიზანი უნდა იყოს რაღაც საუ-

კეთესო. ამრიგად, თუ საბოლოო მიზანი ერთია, ის უნდა წარმოადგენდეს საძიებელ სიკეთეს, მაგრამ, თუ მიზნები ბევრია. მაშინ საბოლოო მიზანი მხოლოდ შორის სრულყოფილი უნდა იყოს, რადგან ის, რაც სასურველია თავისთავად, ის უფრო სრულყოფილია იმასთან შედარებით, რაც არსებობს სხვითვის. ამრიგად, საბოლოო მიზანი არასოდეს არ უნდა არსებობდეს სხვითვის, იგი უნდა არსებობდეს თავისთავად და თავისთავადვე სასურველი უნდა იყოს. როგორც ჩანს, ბედნიერება სწორედ ეს უნდა იყოს. მას ჩვენ ცირჩვეთ თვით მისივე გულისთვის და არა რაიმე სხვა მიზნით, ხოლო დიდებას, სიამოვნებას, გონიერებას, სიმდიდრეს და, საერთოდ, ყოველგვარ სათანობას ვირჩევთ როგორც თვით მათივე გულისთვის, ისე ბედნიერებისთვის, რადგან მათ არაერთგვაროვნად სარგებლობს, რომ არ მოქმედეთ, მაინც ავირჩევდით, რადგან მათი საშუალებით ვაღწევთ ბედნიერებას. ბედნიერება კი არაიქნის სხვის ამითი გულისთვის და არც რაიმე სხვა მიზნით.

1091 h

როგორც ჩანს, ძველთავე შედეგებს მივიღებთ კმაყოფილების ცნების განსაზღვრას.

უმაღლესი სიკეთე უნდა იყოს თვითკმაყოფილება, ხოლო კმაყოფილება კი ფიქვით არა ადამიანის განმარტობით, ყველასავე მოშორებით ცხოვრებას, არამედ ცხოვრებას მშობლებთან, შეილებთან, ცოლთან და, საერთოდ, მეგობრებსა და თანამოქალაქეებთან ერთად, რადგან ადამიანი თავისი ბუნებით საზოგადოებრივი არსებაა. მაგრამ ყველაფერ ამას რაღაც საზღვარი უნდა დაედოს, რადგან, თუ გავაფართოვებთ ამ ცნებას და გავცდებით მშობლებს, მათ შთამომავლებს, მეგობრების მეგობრებს, ეს უსასრულობამდე მიგვიყვანს. მაგრამ ეს სხვა დროს ვიკვლით.

კმაყოფილებით ცხოვრება თავისთავად სასურველია. ფიქრობთ, ბედნიერება სწორედ ეს უნდა იყოს. ამას გარდა, ყველაზე სასურველი ცხოვრება არ უნდა იყოს შემოღობილი რაღაც ნაწილებისაგან, ჯამი სასურველია თვით უმჯობესი ნაწილის მიმატების შემდეგაც, რადგან უზირატესობა წარმოშობს სიკეთეს; ხოლო სიკეთეთა შორის ყველაზე მეტად სასურველია დიდი სიკეთე; ბედნიერება კი უნდა იყოს რაღაც საბოლოო მიზანი, ადრეცნობი და ყოველი მოქმედების დასასრული.

ამრიგად, როგორც ჩანს, ბედნიერებას ყველა რაღაც საუკეთესო მიუღწევად მიიჩნევს. მაგრამ უნდა ვცადოთ, უფრო ნათლად ვთქვათ, რას წარმოადგენს იგი. ამას კი იოლად შევძლებთ მაშინ, თუ დავადგენთ ადამიანის დანიშნულებას. როგორც ფილიტაზე დამკვრელი, ისე

მოქანდაკე და საერთოდ, ყველა ოსტატი და ყველა ადამიანი, რომელიც საქმიანობას ეწევა, ფიქრობს, რომ ამ მოქმედებაში მდგომარეობს მისი სიკეთე და კეთილდღეობა და ასევე ფიქრობს კაცი, თუ ის რაიმე საქმიანობას ეწევა. თუ რაღაც საქმე და დანიშნულება აქვს მშენებელს, მეწადეს, ადამიანს არ უნდა ჰქონდეს რაიმე მიზანი და ის უმოქმედო უნდა იყოს? როგორც ადამიანის ხელს, ფეხს, თვალს და საერთოდ, მის ყველა ნაწილს რაღაც დანიშნულება აქვს, ადამიანსაც, უნდა ჰქონდეს რაღაც საქმე. რა უნდა იყოს ეს საქმე? სიცოცხლე, როგორც ჩანს, ადამიანს საერთო აქვს მცენარეებთან, ამიტომ საძიებელია ადამიანის სპეციფიკური დანიშნულება. საჭიროა გამოვყოთ ცხოვრება, რომელიც კვებასა და შრდაში მდგომარეობს. ამის შემდეგ უნდა დავაყენოთ ერთგვარი გრძნობადი ცხოვრება. მაგრამ, როგორც ჩანს, ის საერთოა ცხენისათვის, ხარისათვის და საერთოდ, ყველა ცხოველისათვის რჩება პრაქტიკული ცხოვრება, რომელსაც ეწევა მოაზროვნე არსება. ნაწილი ამ ადამიანებისა ემორჩილებიან აზროვნებას. ნაწილი კი — განსჯას. ამრიგად, ეს ცხოვრება ორგვარი სახისა ყოფილა და სწორედ ეს უნდა იყოს ცხოვრების უმაღლესი ფორმა. თუ ადამიანის დანიშნულება სულიერ მოღვაწეობაში მდგომარეობს, ის აზროვნების საშუალებით უნდა ხორციელდებოდეს, ანდა არა აზროვნების გარეშე. ვამბობთ ხოლმე, რომ ესა და ეს საქმიანობა არის ამა და ამ კონკრეტული პიროვნების დანიშნულება, მაგალითად, კითარისტის და, კერძოდ, კარგი კითარისტის დანიშნულება. იგივე ითქმის ყველა სხვა ადამიანზეც. ვუმატებთ რა ამ ადამიანის უპირატესობას ამა თუ იმ საქმიანობაში. მაგალითად, კითარისტი უნდა უკრავდეს კითარაზე, ხოლო კარგი კითარისტი კითარაზე კარგად უნდა უკრავდეს. თუ ეს ასეა, მაშინ ადამიანის დანიშნულება ყოფილა ცხოვრების ისეთი ფორმა, რომელიც მდგომარეობს სულიერ მოღვაწეობაში და გონივრულ მოქმედებაში. კარგი ადამიანი ამ მოქმედებას ასრულებს კარგად და მშვენიერად, ე. ი. თვითუღი ადამიანი კარგად მოღვაწეობს მაშინ, როდესაც მოღვაწეობს მისთვის დამახასიათებელი სათნოების შესაბამისად. და თუ ეს ასეა, მაშინ ადამიანური სიკეთე ყოფილა სათნო ხასიათის სულიერი მოღვაწეობა. მაგრამ თუ სათნოება ბუნია, მაშინ კარგი ადამიანი უნდა მოქმედებდეს ყველაზე საუკეთესო და სრულყოფილი სათნოების მიხედვით. იგივე ითქმის სრულყოფილი ცხოვრების შესახებაც. მაგრამ ერთი მერცხალი გაზაფხულს ვერ მო-

იყვანს და არც რომელიმე ერთი დღე. ასევე ბელნიერებას არ ქმნის რომელიმე ერთი დღე ან დროის მცირე მონაკვეთი.

თავი მ. ღაცქყოფილდეთ სიკეთის ასეთი განხილვით, რადგან თაღაბირეულად საჭიროა ზოგადი მიმოხილვა, სოლო შემდეგ უფრო დაწერილდებოთ კვლევა. ვთქვით, თუ კარგი ზოგადი მონახაზი გვაქვს. შეიძლება წინასწარა და დეტალიზაცია. დროც კარგი აღმოჩენი და დანახარა ასეთ შემთხვევაში. ასე სდება ხელოვნების განვითარებაც, რადგან ყველა უმატებს იმას, რაც აკლია. საჭიროა ზემოთქმულის გასკვნაზე იმის შესახებ, რომ ზუსტი გვლევა ყველგან არ არის საჭირო. რადგან ყველა ცალკეულ შემთხვევაში ის უნდა შესაბამებოდეს ძირითად საკვლევ საგანს და ისიც იწინაა, რამდენადაც ეს გვლევას მეთოდისათვის არის დამახასიათებელი. მაგალითად, სწორ კუთხეს არქიტექტორი და გეომეტრი სხვადასხვაგვარად იკვლევენ. არქიტექტორი მას იკვლევს იმდენად, რამდენადაც ეს საქმისათვის არის საჭირო, სოლო გეომეტრი იკვლევს იმას, თუ რა არის საერთოდ სწორი კუთხე, ან რა თანხებები აქვს მას, რადგან მას ზემოთაიტება აინტერესებს. ასევე, შემთქმელების სხვა სფეროებშიც მეორეხარისხოვანი არ უნდა სჭარბობდეს ძირითადს. არც მიზეზების ერთნაირი კვლევა უნდა მოვიხილოთ ყველგან, არამედ ზოგან საკმარისია კარგი დასაბუთება იმისა, რომ ეს საგანი არსებობს. როგორც, მაგალითად, საწყისების კვლევისას, რომ ის პრველია და საწყისი. საწყისებიდან კი ზოგი ინტუიციით უნდა ვიკვლიოთ, ზოგი შეგომნებებით. ზოგი რაღაც ჩველით, სხვები კი სხვა საშუალებით. საჭიროა თვითნული მიზანი ვიკვლიოთ ისე, როგორც ეს მის ბუნებას შეესაბამება და ვეცადოთ საწყისების კარგად განსაზღვრას, რადგან ამას დიდი მნიშვნელობა აქვს კვლევის შედეგებისათვის. უნდა ვივარაუდოთ, რომ საწყისი ნიშნავს მთელი საქმის ნახევარზე მეტს და მისი მეშვეობით საკვლევ საგნის ბევრი მხარე გახლება ნათელი.

1098 b

თავი 9. კვლევა უნდა ჩატარდეს არა მხოლოდ დასკვნების მეშვეობით. რაც წინამძღვრებიდან არის გამოყვანილი, არამედ იმითაც, რაც უკვე ნათქვამია ამის შესახებ, თუ წინამძღვრები სწორია, მაშინ ფაქტობრივ ზემოთაიტა იწინება და პირიქით. დასასტელებული სიკეთე საძი სასის ა: პირველი გარეგანი. მეორე სულიერი, ხოლო მესამე სხეულებრივი სიკეთე, ჩვენ სულიერ სიკეთეს ეთვლით ყველაზე მთავარ და ძირად. დ: სიკეთედ. სულიერ სიკეთეს ვაკუოვნებთ პრაქტიკულ მოქმედებას და მოღვაწეობას. ასე რომ, მშვენიერია ის ძველი შეხედულებები.

ბაც, რომელსაც ფილოსოფოსებიც ეთანხმებიან. სწორი არიან ისინიც, რომლებიც მოქმედებასა და მოთვალენიას საბოლოო მიზნად თვლიან. ამრიგად, სიკეთე დაკავშირებულია ადამიანის სულთან და არ იმყოფება მის გარეთ. ამ თეალსაზრისს ეთანხმება ის მოაზრებაც, რომლის მიხედვით ბედნიერება არის კარგად ცხოვრება და კარგად მოქმედება. ამრიგად, ბედნიერება ორივემის გაერთიანებით შეიძლება და დადებით მოქმედებასთან. ვფიქრობ, რომ ჩვენი კვლევის მიმართულება მოთმინად ეთანხმება ამ მოსაზრებას.

ბედნიერება ზოგს სათნოებად მიაჩნია, ზოგს გონიერებად, ზოგს რაღაც სიბრძნედ, ზოგს კეთილდღეობად, ანდა რომელიმე ამათგანად, მაგრამ სიამოვნებას ეთანხმებიან. ანდა არა სიამოვნებას გარეშე. ზოგი კი ყოველივე ამას უმეტესს გარეგან სიკეთეს. პარკ ეს მზარს უჭირს უმრავლესობა და წინამოწმისაღი, ნეობრეს — უმეტესობა და ცნობადი ადამიანები. მე ძალად ვიფიქრებ, რომ ისინი ყველ ეთანხმებიან სტოიკულ-ნიკე, არამედ რომელიმე საკითხს, ან მტკ წილს. სწორად უნდა წყვეტდნენ.

1099 a ის თეალსაზრისი, რომლის მიხედვით ბედნიერება არის სათნოება ან სათნოების რაღაც სახე, გონიერულია, რადგან ბედნიერება ნიშნავს სათნოების შესაბამის მოქმედებას. მაგრამ პატარა განსხვავება არ არსებობს მის მოთვალენას. განიყენებას მის ქონებასა და განხორციელებას შორის. რადგან ადამიანს შეიძლება აქონდეს რაიმე უნარი, მაგრამ ის არ იმყოფება დადებით შედეგებს, როგორც მზინარე ან სხვაგვარად უმოქმედო მდგომარეობაში მყოფი ადამიანი. ენერგია კი ასეთი თვისება არაა. ის მდგომარეობს აუცილებლად მოქმედებაში და ამავე დროს დადებით მოქმედებაში. ისევე როგორც ოლიმპიურ შეჯიბრებებში გვირგვინით ამოებენ არა ყველაზე ლამაზებსა და ძლიერებს, არამედ შეჯიბრების მონაწილეებს. რომელთაგან ზოგი გამარჯვებულიც გამოდის. ასევე ცხოვრებაშიც. ვინც სწორად მოქმედებს, ის აღწევს როგორც მშენიერებას, ისე სიკეთეს. ამავე დროს მისი ცხოვრება როგორღაც სასიამოვნოა. სასიამოვნოა კი სულის დაცვება და თვითუფლისათვის სასიამოვნოა ის რაც მას უყვარს. მაგალითად, ცხენის მოყვარულისათვის სასიამოვნოა ცხენი, სანახაობის მოყვარულისათვის — სანახაობა, სიმართლის მოყვარულისათვის — სიმართლე, სათნოების მოყვარულისათვის — სათნოება. უმრავლესობისათვის კი სიამოვნება მკენებელია, რადგან მათთვის სასიამოვნოა არაბუ-

ნებრძელ სასიძოვნო, ზოლო, ვისაც მშვენიერება უყვარს. მისთვის
მასამოვლო, ზემო, ადგილ, საბამოვნო და ეს ყოველივეს სათნოების
შესამოსილად მოქალაქეს. მაშინაჲნე, მათთვის სასიძოვნო ყოფილა
თავისათვის სასიძოვნო მოქალაქეს. ანტიმ ნათ ცხოვრება არ სა-
ცხარებს. სასიძოვნო, როგორც მათაც ღამათებს, როგან მათი
ცხოვრება თავისათვის შეიქცეს სასიძოვნებას.

მას გარდა, ვისაც მშვენიერი მოქმედება არ მოსწონს, ეს არც
კარგი აღმართი იქნება. ისევე, როგორც არაფერს უწოდებს სამართლი-
ნის მისს, ვისაც არ მოსწონს სამართლიანის მოქმედება, არც თავისუ-
ფადს უწოდებს მასს, ვისაც არ მოსწონს თავისუფალი აღმართის
მოქმედება. ამავე იტყვის სხვა შემთხვევებზე. და ანუ ეს ასეა, მაშინ
საბამო მოქმედება თავისთავად სასიძოვნო იქნება. ასევეა კეთილი
და მშვენიერი მოქმედება. ეს მასს უფრო მეტად მაშინ ექნება აღ-
გონი, ვისაც არ მოსწონს მტრისაღმართი, როგორც შემოთ
გონი. აღმართია ეს არაა ყველას უყვარს, ყველასე მშვენიერი
და ყველასე სასიძოვნო მოქმედება. მათ ერთმანეთს არ აშორებს
არც აღმართის გზებიანა.

აქედანე მშვენიერია სამართლიანობა,

აქედანე სასიძოვნო — ღამათებობა,

აქედანე სასიძოვნო — მისი ბილწება, რასაც ელტოვით“.

ყოველივე ეს თან ახლავს საუთნოსო მოქმედებას. ყოველივე ამას
ერთად ამ მათ მოსება საუთნოსის ხვენი ბედნიერებას ვუწოდებთ. მაგ-
რამ, როგორც მასს, ბედნიერებას სჭირდება აგრეთვე გარეგანი სიკე-
თე, როგან შეუძლებელია ან ადვილი არაა მშვენიერი მოქმედება,
თუ საბამო საშუალება არ გაგონია. ზოგი ამისთვის იყენებს მეგობ-
რებს, ზოგი ბიძაშვილებს, ზოგი კი პოლიტიკურ ძალაუფლებას, როგორც
არაფს. ისინი კი, რომლებიც მოკლებულნი არიან კეთილშობილებას
ან ანუ მდიდრებს, ან ბიძაშვილებს, ბედნიერნი ვერ იქნებიან. არ იქნება
მადლ ზღაპრები არც ის, ვისაც ან ცუდი წარმოშობა, ან ცუდი შე-
ნაღობა აქვს, ან მარტოხელაა და უშვილო. მით უფრო ნაკლებ
აღმართია ის, ვისაც ძალიან ცუდი მეგობრები ან ცუდი შვილები
აქვს. მაშინ კი, ვისაც მეგობრები და მეგობრები აქვს, მაგრამ
მეგობრები არაა მისი, მაშინ უაზრობაა მათი სჭირთა. აქედან
გაგონა მათ საბამო ბედნიერებას ადვილს ბედნიერ შემთხვევას, ზოგი
კი სათნოებას.

1099 b

თავა 10. აქედან გამომდინარეობს კითხვა, როგორ ვაღწევთ ბედნიერებას, სწავლით, ჩვევით, რაიმე სახის ვარჯიშით თუ ის ღმერთისაგან ან შემთხვევისაგან არის პოძებული? თუ ადამიანებს ღმერთისაგან აქვთ სხვა რამე სანუქარი, ლოგიკური იქნებოდა, რომ ბედნიერება, რაც საუკეთესო რამაა, ღმერთის სანუქარად ჩუქვთვალა. მაგრამ, როგორც ჩანს, აქ კარგი იქნებოდა სხვაგვარი კვლევა, რადგან, თუ ბედნიერება ღმერთისაგან კი არ არის პოძებული, არამედ მიღებულია ან სათნოებით, ან რაიმე ცოდნით, ეს ვარჯიშით, ამ შემთხვევაშიც ის ყველაზე იფთავებრივი რამ იქნება, რადგან სათნოების მიზანი და სანუქარი, როგორც ყველაზე საუკეთესო რამ, ამავე დროს ყველაზე უფრო დედაებრივი და სეტარების მოპნიშვებული იქნება. ის ყველასათვის საერთოა, რადგან ბედნიერება შეიძლება პქონდეი იმათაც, ვისაც სათნოებისათვის არ მიუღწევია რაიმე ცოდნის ან შრომის მეშვეობით. და თუ ასეც ზდება, მაშინ უკეთესია ასეთი, ვიდრე შემთხვევითი მობოვებული ბედნიერება. ამ შემთხვევაში სწორი უნდა იყოს მოსაზრება, რომ ყველაზე უფრო მშვენიერია ის, რაც ზუნებრივია და რაც სელოცებით არის შექმნილი, ასევე შექმნილი მრავალი სხვა მიზეზით, განსაკუთრებით კი საუკეთესო მიზეზით. დიდი შეცდომა იქნებოდა, რომ ყველაზე საუკეთესო და მშვენიერი მოვლენა შემთხვევისათვის დაგვეთმო.

ეს ცხადი გასდება აგრეთვე საძიებელი საგნის განსაზღვრებით. ზემოთქმულის მახედვით, ბედნიერება არის სათნოების შესაბამისი ერთგვარი სულიერი აქტივობა. დანარჩენ სიკეთეათგან ზოგის ქონება აუცილებელია, ზოგი კი წარმოადგენს ბედნიერების მისაღწევ და გამოსაყენებელ საშუალებას. ყოველივე ეს ეთანხმება ჩვენ მიერ ზემოთქმულს. პოლიტიკის მიზანი ყველაზე საუკეთესოდ ჩავთვალოთ, რადგან ის ყველაზე მეტად ზრუნავს მოქალაქეთა გარკვეულ ჯგუფათა ჩამოყალიბებაზე და მოქალაქეთა გადქცევაზე კეთილ და მშვენიერ შემოქმედად. სრულიად მართებულია ჩვენ ვერ ვუწოდებთ ბედნიერს ვერც ხარს, ვერც ცხენს, ვერც სხვა რომელიმე ცხოველს, რადგან არც ერთ მათგანს არა აქვს რა საერთო ასეთი მოქმედებასთან. ამავე მიზეზით არც ბავშვები არიან ბედნიერი, რადგან წლოვანების გამო ასეთი მოქმედება არ შეუძლიათ. ისინი ბედნიერად შეიძლება ჩაითვალოს მხოლოდ მომავლის იმედიით.

მაშასადამე, როგორცა ვთქვით, ბედნიერება მდგომარეობს სრულყოფილ სათნოებასა და სრულყოფილ ცხოვრებაში. ცხოვრებაში კი

მრავალი ცვალებადობა და მრავალი შემთხვევა ხდება, ამიტომ შე-
საძლებელია, რომ ღიდ ფუფუნებაში მყოფს მოხუცებულობის დროს
მრავალი სიკეთე მოაქვდეს. მრავალი სიკეთე, როგორც ყველამ ტრო-
ელები პრაიმონის შესახებ გმირულ ლექსებში. იმ აღმზიანს, ვინც
მეტი შემთხვევებით ისარგებლა, მაგრამ ტანჯვაში აღმოხდა სული:
ბედნიერს ვერაფერ უწოდებს.

თავი 11. იქნებ უნდა დავუძვით, რომ არც ერთი ადამიანი, სა-
ნამ ის ცოცხალია, ბედნიერი არ არის და, როგორც სოლონი ამბობს,
უნდა ვუტყუოთ მის აღსასრულს? მაგრამ თუ ასეა, მაშინ ადამიანი ბედ-
ნიერი ყოფილა სიკვდილის შემდეგ. მაგრამ ეს სამ სრული უაზრობაა,
განსაკუთრებით კი ჩვენთვის, როცა ვამბობთ, რომ ბედნიერება არის
ერთგვარი აქტივობა. მაგრამ იმ შესვლეულებას, რომლის მიხედვით,
არც მიცვალებულნი არიან ბედნიერნი, არც სოლონი ეთანხმებოდა.
ის იზიარებდა თეაღსაზრისს იმის თაობაზე, რომ ბედნიერია ის, ვინც
ცხოვრობს უშიშრად, ბოროტებისა და უბედურების გარეშე. მაგრამ
ამ შესვლეულებასაც გარკვეული სიმძნელე ახლავს თან, რადგან ფიქ-
რობთ, რომ ზოგი მიცვალებულისათვის არსებობს ბოროტებაცა და
სიკეთეც ისევე, როგორც ცოცხლებისათვის, რომელნიც უგრძნობნი
არიან პატივისა და უპატივცემულობისადმი, შვილებისა და საერთოდ,
შთამომავლობის, წარმატებისა და წარუმატებლობის მიმართ. მაგრამ
ამასაც ახლავს სიმძნელე: იმან, ვინც იცხოვრა ნეტარებით და ხანდა-
შემული გარდაიცვალა, თანმიმდევრული იქნება, თუ ვიტყვით, რომ
მის შთამომავლობასაც შეიძლება შესვდეს მრავალი ცვალებადობა. რად-
გან მათი ნაწილი შეიძლება კარგი იყოს და ცხოვრებაც ღირსეულად
გატაროს, ნაწილი კი, პირიქით. ცხადია, ყოველივე ეს შეიძლება გა-
დასდომოდეთ შორეულ წინაპრებსაც. ამიტომ უაზრობაა, იმის თქმა,
რომ ცვალებადობას მიცვალებულიც განიცდის და რომ ის ხან ბედ-
ნიერია, ხან კი უბედური. მეორე მხრივ, უაზრობაა იმის თქმაც, რომ
გარკვეული დროის განმავლობაში მშობლები შვილებისაგან არაფერს 1100 b
განიცდიან. მაგრამ დავუბრუნდეთ პირველ დაბრკოლებას, რადგან, რა-
საც ახლა ვიკვლევთ, იმით აღვიღად შეიძლება გადავწყვიტოთ.

განა უაზრობა არაა, რომ ვუტყუოთ ადამიანის აღსასრულს და
მაშინ ჩავთვალოთ ის ბედნიერად, ან მაშინ, როცა ის იყო და არა მა-
შინ, როცა ის ცოცხალია. ეს ხომ არ შეესაბამება ჭეშმარიტებას,
რადგან ის გამორიცხავს ცოცხალი ადამიანის ბედნიერებას მისი ცხოვ-
რების ცვალებადობის გამო და იმის გამო, რომ ბედნიერებაში ეძებენ

რაღაც მყარს და უარყოფენ მასში ყოველგვარ ცვალებადობას. სინამდვილეში კი მას შემთხვევა ატრიალებს სხვადასხვა მიმართულებით. ცხადია, თუ შემთხვევას დავუყრდნობით, ერთსა და იმავე ადამიანს სან ბედნიერსა, ხან კი უბედურად ჩავთვლით და მაშინ ბედნიერება რაღაც ქანქვლიანობას და დამაჯერებელ ნაგვსებად გამოჩნდება.

იქნებ შემთხვევითობის აყილა არ არის გამართლებული, რადგან მასში არ უნდაა ბუნებრივი ადგილი სიყვითლესა და პორობებს? მაგრამ, როგორც ვთქვით, ისინი თან სდევნა ადამიანის ცხოვრებას. ბედნიერებასთან კი მათემატიკა მოქმედება საბუნების შესაბამისად, საწინააღმდეგო მდგომარეობაში კი პირიქით სდება. ამ მოსაზრებას ადასტურებს ასლასის მიითითებული სიმწლე, რადგან ადამიანის საქმიანობას არ ასახითებს სიმყარე, როგორც ეს ასახითებს სათნობის შესაბამის მოქმედებას. როგორც მან, ის თვით მეტნიერულ მოღვაწეობაზე უფრო მეტად კი უნდა იყოს, რადგან მოქმედებათა შორის ყველაზე საბაბით ყველაზე მეტია, რადგან ასეთ ცხოვრებას უბირატესად ნეტარებაში მყოფი აღმანები ეწევიან. ეს უნდა იყოს იმის მიზეზიც, რომ ასეთი მოქმედებები ღვაწიყებას არ ეძლევა. ამრიგად, აი, ეს ასახითებს ბედნიერ ადამიანს და ეს ვიცვლდება მთელ მის ცხოვრებაზე. ბედნიერი კაცი მუდამ ან უნეტესად მოქმედებს, ან განტყვრებს სათნობის შესაბამისად და შემთხვევით წარუმატებლობასაც მშენიერად და ყველაზე უფრო ადვილად იტანს. აი, ასეთია ჭეშმარიტად კეთილი, ყოველგვარი გაკიცებისაგან დასლევული და კვადრატული ადამიანი.

შემთხვევითობით გამოწვეული შედეგები ერთმანეთისაგან განსხვავდება, ზოგი დიდი, ზოგი პატარა. ბედნიერ შემთხვევებს, ისევე, როგორც წარუმატებლობას, ცხადია, ცხოვრებისათვის მნიშვნელობა არა აქვს, მაგრამ დიდი და მრავალი ბედნიერი შემთხვევა ცხოვრებას სანეტაროს ხდის. ისინი აღამაზებენ ცხოვრებას და მათი გამოყენება მშენიერებასა და სიკეთეს წარმოშობს. საწინააღმდეგო შემთხვევები კი ბედნიერებას ამცირებენ და ღუპავენ, რადგან იწვევენ ტანჯვას და ადამიანის მოქმედებას სელს უშლიან. მაგრამ იტაც კი გამოაშუქებს სოლმე მშენიერება, სადაც ადამიანი ადვილად იტანს მრავალ და დიდ წარუმატებლობებს არა უგრძნობლობის, არამედ კეთილშობილებისა და დიდულოვნების გამო. როდესაც ძლიერია სასიცოცხლო ენერგია, როგორც ვთქვით, ბედნიერი ადამიანი არასოდეს იქნება ბეჩავი, რადგან ის არ ჩაიდენს უმსგავს და ცუდ საქმეს. უნდა

ვივარაუდოთ, რომ, ვინც ჯეშმარიტად კარგი და გონიერია. ყოველ-
 ვეარ შენთხვევას ადვილად გადაიტანს და ნებისმიერ მდგომარეობაში
 მშვენივრად მოქმედებს. როგორც კარგი სარდალი, რომელიც ჯარს,
 ხსნ რომ გააჩნია, მოწინააღმდეგეებს განთავსებებს ბრძოლაში, ხოლო მე-
 წადე ტყვედნ, რომელიც მას მისცეს, უმშვენიერეს ფესხაცმელს შე-
 ერებს. იგივე ათქმის ყველა სხვა სახის ოსტატზე. და თუ ეს ასეა,
 ზედწიერი აღმასანი ხატოდეცა არასოდეს იქნება და არც ბედნიერი
 იქნება მამის, თუ მას ის უბედურება გააზდა, რაც პრამოსს. მისი
 ცხოვრება არ იქნება პრავადუფროვასი და ადვილად ცვალებადი.
 რადგან ბედნიერებას არდევს სრავალრიცხოვანი და დიდი წარუმა-
 ტებლობა და არა შემთხვევითი წარუმატებლობა. ამ შემთხვევაში
 აღმასანი ბერე დროში კვლავ ბედნიერი ვერ გახდება, არამედ კარგა
 სნის შეწყვეტა და ისიც მამს, თუ მის ცხოვრებაში მოხდა მრავალი,
 დასტურებული, დიდი და მშვენიერი გარდაცვალები. რა უშლის ხელს
 იმას, რომ ბედნიერი ეწოდოს აღმასანს, რომელიც მოქმედებს სრულ-
 ყოფილი სათანოების შესაბამისად, რომელსაც გარეგანი სიკეთეებიც
 საყმაოდ აქვს არა დროის ბერე მონაკვეთში, არამედ მთელი ცხოვრე-
 ბის მანძილზე? ამას უნდა დავუმატოთ ისიც, რომ მან ასე იცხოვრა
 ბოლოდღე და არსებობაც გონივრულად დაასრულა. რადგან მყობადი
 ჩვენთვის უცნობია, ხოლო ბედნიერებას ვთვლით მისნად და ყველაზე
 უფრო სრულყოფილ მოვლენად, მაშინ ნეტარს ვუწოდებთ ცოცხალ
 აღმასანს, რომელსაც ახასიათებს, ან შეიძლება ახასიათებდეს, ყველა
 ზემოთქმული თვისება.

ანის შესახებ ასეთი განსაზღვრებით დავკმაყოფილდეთ.

თავი 12. სრულ გაუგებრობად და მიღებული შეხედულების სა-
 წინააღმდეგოდ მიგვაჩნია თვალსაზრისი იმის შესახებ, რომ ჩვენ შთა-
 მომავლებსა და მეგობრებს უბედური შემთხვევები არ შეიძლება შე-
 ემთხეთ. შემთხვევები ბევრია და ერთმანეთისგან განსხვავებული.
 მათგან ზოგი სშირად ხდება, ზოგი კი იშვიათად, რის გამოც მათი
 ცაღ-ცაღზე განზილება დიდ და უსაზღვრო საჭმედ მოჩანს. ამიტომ
 საყმარისი იქნება მათ შესახებ ლაპარაკი ზოგად და ძირითად ხაზებ-
 შა. როგორც ჩვენს საკუთარ ცხოვრებაში ზოგი მარცხი მძიმე და მნი-
 შვნელოვანია, ზოგი კი მსუბუქი, იგივე ხდება მეგობრების ცხოვრება-
 შიც. ისინი განსხვავდებიან იმისდა მიხედვით, გადახდათ ის ცოცხლებს
 თუ მიცვალებულებს, არიან ისინი კანონსაწინააღმდეგო და საშინელი

ტრაგედიაში თუ ცხოვრებაში? ამ განსხვავებების გააზრებაც საჭიროა. მაგრამ უფრო დიდ სიძნელეს წარმოადგენს კითხვა, მიცვალებულნი
1101 b რაიმე სიკეთეს ეზიარებიან თუ მის საწინააღმდეგო მოვლენას? აქედან გამომდინარეობს ისევე კითხვა, მიცვალებულებს წილად სჯდებით რაიმე სიკეთე თუ ამის საწინააღმდეგო რამ, სუსტი და მცირე თუ საერთო, ან იქნებ მხოლოდ მათთვის დამახასიათებელი? თუ სიკეთე მცირე მოცულობისა და ამოავგარია, ის მიცვალებულებს ბედნიერებას ვერ მოუტანს, ზოლო ცოცხლებს ნეტარებას ვერ მოაქვს. როგორც ჩანს, მეფარებს წარმატებას ან წარუმატებლობას მიცვალებულებისათვის რაღაც მნიშვნელობა აქვს, მაგრამ იმ სახით და იმ მოცულობით, რომ ბედნიერებს უბედურებად ვერ აქცევს და ვერც რაიმე სხვა ამდაგვარ შედეგს გამოიწვევს.

თავი 13. ასლა განესაზღვროთ, ბედნიერება უფრო პატივსაცემია თუ უფრო საქები? ცხადია, ის არ არის რაღაც უნარი, რადგან, როგორც ჩანს, ყოველი საქები არის რაღაც თვისება და ის საქებია რაიმესთან მიმართებაში. როგორც სამართლიანსა და მამაცს, ისევე კეთილსა და სათნოს, ვაჭებთ საქმისა და შედეგების მიხედვით, ასევე სწრაფად მორბენალს და ღონიერ ადამიანს ვაჭებთ რაღაც თვისებისა და ამ თვისების სიკეთესა და სათნოებასთან მიმართების გამო. იგივე ითქმის ღმერთების ხოტბის შესახებ, მაგრამ იგივე ხოტბა გადმოტანილი ჩვენზე სასაცილო იქნება, რადგან ყოველი ქება შედარების შედეგია, როგორცა ვთქვით. თუ ქება ესაა, მაშინ ცხადია, რომ რჩეული ადამიანი საქები არ უნდა იყოს, არამედ საქები უნდა იყოს რაღაც უფრო დიდი და მნიშვნელოვანი. ამიტომ ღმერთებს და ღვთაებრივ ადამიანებს ვთვლით ნეტარად და ბედნიერად. იგივე ითქმის სიკეთის შესახებ, რადგან ბედნიერს არავინ აქებს ისე, როგორც სამართლიანს, მას აქებენ როგორც ღვთაებრივსა და ნეტარს. როგორც ჩანს, სწორი იყო ევლოქსე, როცა სიამოვნებას აკუთვნებდა ყველაზე საუკეთესო მოვლენების რიცხვს. იგი ფიქრობდა, რომ სათნოება არ არის საქები, რადგან ის უკეთესია, ვიდრე საქები მოვლენები. ასეთი კი ღმერთია და სიკეთე, რასაც ვაღარებთ ყოველივე სხვას. საქებია სათნოება, რადგან, ვინც მშვენიერებას ქმნის, ქმნის სათნოების გამო. ხოტბა კი შეიძლება ითქვას როგორც სულიერი, ისე სხეულებრივი მოქმედებების შესახებ. მაგრამ ეს ზუსტად იმან უნდა გამოიკვლიოს, ვინც ხოტბას იკვლევს. ჩვენთვის კი ზემოთქმულიდან ცხადია, რომ ბედნიერება არის ყველაზე საბაბით და სრულყოფილი მოვლენა.

1102 a

კატეგორიულად, ის ასეთია იმპერატორმა, რომ ის საწყისია. მისი გულისათვის ვაქცია ყოველივე სხვას, სოლო სიკეთეთა საწყისსა და მიზეზს უოფლით პატივსაცემად და ღვთაებრივად.

თავი 14. რადგან ბედნიერება სულის ერთგვარი აქტივობაა, რაც წარმოებს სრულყოფილი სათანოების შესაბამისად, ანტიომ უნდა ვიკვლიოთ სათანოება. მაშინ ჩვენ უკეთ ვაქცევთ ბედნიერების არსსაც. როგორც წამს, ზეშეპირი პოლიტიკოსი ყველაზე მეტად ამაზე ზრუნავს მას სურს, რომ მოქალაქენი უკეთესნი და კანონების ერთგული გახდნენ. ამის მიზანმიმართულად ვაქცევს კრეატასა და ღვთაებრივ კანონმდებლობებში და სხვა სათანადო ქალაქებში. თუ ამის კვლევა პოლიტიკის საწყისა, მაშინ, ცხადია, საკითხის გარკვევა უნდა ვაწარმოოთ თავდაპირველი გადაწყვეტილებით. რაც შეეხება ადამიანის სათანოების კვლევას, მას იმიტომ ვაწარმოებთ, რომ საქმე ეხება ადამიანის სიკეთესა და ბედნიერებას. ადამიანის სათანოებაში კი ვგულისხმობთ არა სხეულებრივ, არამედ სულიერ სათანოებას, ბედნიერებას კი ვუწოდებთ სულიერ აქტივობას. თუ ეს ასეა, მაშინ, ცხადია, რომ პოლიტიკოსმა უნდა იცოდეს ადამიანის სული ისევე, როგორც თვალის ექიმმა ადამიანის მთელი სხეული. მით უმეტეს, რომ პოლიტიკა ბევრად უფრო სამატიო და უკეთესი მეცნიერებაა, ვიდრე მედიცინა. ამიტომაც განათლებული ექიმები ბევრს შრომობენ სხეულის შესახებ ცოდნის შესაძენად.

პოლიტიკოსი უნდა სწავლობდეს ადამიანის სულს, როგორც თვით სულის, ისე საკვლევი საგნის უკეთ გასაგებად. ამის გარეშე აღებული საკითხის ზუსტი კვლევა უადრესად ძნელია. ზოგი რამ ამის შესახებ საკმაოდ იყო ნათქვამი ექსპერიმენტულ ლექციებში და მისი გამოყენება შეიძლება. იქ კი ნათქვამია, რომ სულს აქვს გონიერი და უგზური ნაწილები. გასარკვევია, რომ ისინი ისე არიან დანაწილებული, როგორც სხეულის ნაწილები თუ დაშორებული არიან ერთმანეთისაგან. იქნებ მხოლოდ ლოგიკურად არიან დაყოფილი ორად და არა რეალურად, როგორც წრეში ამოღრმავებული და ჩადრმავებული ნაწილები, რომლებიც არსებობის თვალსაზრისით ერთმანეთისაგან არაფრით განსხვავდებიან?

ფიქტორით, სულის უგზური ნაწილი ადამიანებს საერთო აქვთ მცენარეებთანაც კი, მე ვლაპარაკობ კვებისა და ზრდის მიზეზებზე. სულის ამ უნარს ზოგი პოულობს ყველა იმ არსებაში, რომელსაც კი კვების თვისება აქვს, როგორც ემბრიონებში, ისე მაღალგანვითარე-

1102 b

ბულ არსებებში, რომლებიც უფრო გონიერები არიან. ეძღრე უნდა დანარჩენი ცოცხალი არსება. მაშასადამე, ეს თვისება საერთო უნდა იყოს და არა მხოლოდ ადამიანისთვის დამახასიათებელი. როგორც ჩანს, სულის ეს ნაწილი და უნარი ძილის დროს აქტიურობს, სოლო სიტყვით და ბოროტება ძილის დროს ნაკლებ ეფინიურს. ამიტომაც ამბობენ, რომ ბედნიერი ადამიანის ცხოვრების ნაბეჭდი არაფრით განსხვავდება უბედურთა ცხოვრებისაგან. ეს სწორიც არის, რადგან ძილი არის უმოქმედობა სულის იმ ნაწილისა, რომელიც ამბობენ როგორც კარგს, ისე ცუდს, სანამ ჩანს, თუ ეს მკითხველი მოძრაობა არ შეაღწევს სულში. ამის გამო კარგი ადამიანების სახმრები უცხოესია, ეძღრე დანარჩენებისა.

ამის შესახებ კმარა, ემოციურობით სულის მექეზავი ნაწილი, რადგან იგი არ შეიცავს ადამიანურ სათნოებას. ვფიქრობთ, სულის დანარჩენი ნაწილიც ალოგიკურია, მაგრამ ის მანაც როგორც კარგი და მონაწილეობდეს აზროვნებაში. ჩვენ ვაქვთ როგორც თავშეკავებულებში, ისე თავშეუკავებლებში აზროვნებას, საერთოდ, სულის მოაზროვნე ნაწილს, რადგან ის სწორად წარმართავს ადამიანებს უკეთესისკენ. როგორც ჩანს, სულში მოაზროვნე ნაწილის გარდა, უნდა არსებობდეს რაღაც სხვა ნაწილიც, რომელიც ებრძვის და ეწინააღმდეგება გონიერებას. სავსებით ისევე, როგორც მაშინ, როდესაც ადამიანს სურს მიბრუნდეს მარჯვნივ, მაგრამ სხეულის პარალიზებული ნაწილი მას საწინააღმდეგო მიმართულებით აბრუნებს, მარცხნივ. ასევეა სულშიც: თავშეუკავებელთა მოძრაობა წარმოებს გონების საწინააღმდეგო მიმართულებით. მაგრამ ასეთ გადახვევებს ვამჩნევთ სხეულში, სულში კი ვერა, თუმცა, სხეულზე არანაკლებ, სულშიც არსებობს გონიერი ნაწილის გარდა, რაღაც სხვა ნაწილი, რომელიც ეწინააღმდეგება მას და საწინააღმდეგო მიმართულებით ამოძრავებს. სხვა მხარეებს კი არა აქვთ მნიშვნელობა, თუმცა ისინიც რაღაც მონაწილეობას იღებენ აზროვნებაში.

თავშეკავებულ ადამიანებს გონება ხელმძღვანელობს. გონიერი და მამაცი ადამიანები უფრო იმიტომ უფლებენ ცუდს გონებას, რომ მათში ყველაფერი გონებასთან არის მარშალირულ ურთიერთობაში.

როგორც ჩანს, სულის უფუნთური ნაწილი მოგვჩვენებს ნებისმიერად, რომელიც არასოდეს არ უკავშირდება აზროვნებას, ნეორე — გრძნობადი და აღგზნებადი, რომელიც როგორღაც მონაწილეობს აზ-

როვნებაში, ანდა უსმენს და უჯერებს მას. ასევე მამისა და მეგობრების შესახებ ეამბოხო. რომ მათ აზროვნება კი გააჩნიათ, მაგრამ არა ისეთი, როგორც მათემატიკოსებს. სულის ალოგიკური ნაწილიც რომ როგორღაც ემორჩილება ლოგიკურს, ეს ელინდება როგორც დარიგებაში, ისე გადცემასა და წაქეზებაში. თუ ამ ნაწილზეც უნდა ითქვას, რომ აზროვნების უნარი აქვს, მაშინ „აზროვნების უნარის ქონებას“ ირი მნიშვნელობა ექნება: პირველი ძირითადი და თავისთავადი, მეორე კი — როგორც მორჩილება მამისადმი.

1103 a

საბოლოო განცდილება ამ განსხვავების მიხედვით. მასში გამოიყვანა დიანოეთი და ეთიური ნაწილი. სიბრძნეს, სინდისს და ეთიურს ერთ-ერთ დიანოეიკურს. ხოლო თავისუფლებას და შინაარსს — ეთიკურს. როცა იდეალბრაკობა ეთიკურ ნაწილზე, ჩვენ აღმოვაჩინოთ, რომ აღნიშნული არის ბრძენი და სინდისიერი, ვამბობთ, რომ ის არის სწორი და ეთიური სიბრძნის გაქვით იმ თვისებების გამო, რასაც ჩვენ სატნოებად ვთვლით.

წიგნი 2.

თემა 1. არსებობს ორგვარი სატნოება დიანოეიკური და ეთიკური. პირველი სახის სატნოება ძირითადად წარმოიშობა და მატულობს სწავლის შედეგად, ამიტომ მას დრო და გამოცდილება სჭირდება. ეთიური სატნოება კი ჩვეულების საფუძველზე წარმოიშობა და სხვადასხვადასე აქედანვე აღეს მიღებული, სიტყვა „ჩვეულების“ მცირეოდენი ცვლილებით. აქედან ცხადი ხდება, რომ არც ერთი ეთიკური სატნოება ბუნებისაგან არ გვეძლევა, რადგან ის თვისება, რაც ბუნებაშია, არასოდეს გადაიქცევა სხვა თვისებად. მაგალითად, ქვა, რომელიც გარეობს მაღლიდან დაბლა, ვერ მიეჩევა მაღლა ავარდნას, თუნდაც ათასჯერ ისეილო შევსო. არც ცეცხლი იმოძრავებს დაბლა, არც თოვლიანი სხვა მოვლენა მოეჩევა თავისი ბუნებისაგან განსხვავებულ თვისებას. ამიტომ ეს სატნოებანი არ არიან წარმოშობილი არც ბუნებაში და არც ბუნების საწინააღმდეგო გზით. ჩვენ მას მოვიპოვებთ და სრულყოფითი მიჩვევით.

ეს თვისებები, რომლებიც ბუნებაშია და დაგვეყვება, თანდათან ვეღად არსებობენ შესაძლებლობის სახით. ჩვენ მათ შემდეგ ვაქცევთ აქტიურ ძალად, რაც ცხადი ხდება შეგარძნებებით. მხედველობისა და

სმენის შეგრძნება იმიტომ კი არ გვაქვს, რომ ხშირად ვხედავთ და ვისმენთ, პირიქით, ისინი ჩვენ თავიდანვე გვაქვს მოცემული და ვიყენებთ და იმიტომ კი არ არსებობენ, რომ ვიყენებთ. ასევე ხდება სხვადასხვა სახის სელოვნებაშიც. ის, რასაც ცოდნით უნდა მივაღწიოთ, იმას მოქმედებაში ვსწავლობთ. მაგალითად, სახლის მშენებლები ვხდებით სახლის მშენებლობის დროს, კითარისტები კითარაზე დაკერის დროს, ასევე სამართლიანი ეხდებით სამართლიანი მოქმედებით, ვინიერნი — ვინიერული მოქმედებით, მაშატი — სიმამალით. ეს მტკიცდება საზღვრმწიფოების მაგალითით. კანონმდებლები მოქალაქეებს ზნეობრივად ხდიან მიჩვევის საფუძველზე და ყოველი კანონმდებლის სურვილიც ხომ ეს არის. ის კანონმდებლები, რომელნიც ამას კარგად ვერ ართმევენ თავს, შეცდომებს უშვებენ. სწორედ ეს ასხვავებს კარგ სახელმწიფოს ცუდისაგან. გარდა ამისა, აქედან და ამ მიზეზით წარმოიშობა და ისობა ყოველი სათნოება, ისევე როგორც სელოვნება. მაგალითად, კითარის დაკერის შედეგად იქმნება როგორც კარგი, ისე ცუდი კითარისტი, ასევე სახლის მშენებელი და სხვ. სახლის კარგი მშენებლობა წარმოშობს კარგ მშენებელს და, პირიქით, ცუდი მშენებლობა — ცუდ მშენებელს. ეს რომ ასე არ იყოს, მაშინ სწავლა აღარ იქნებოდა საჭირო და ყველა თვითონ გახდებოდა კარგი ან ცუდი. იგივე ითქმის სათნოებებზეც, რადგან აღამიანთა ურთიერთობაში ხდება ზოგი სამართლიანი, ზოგიც უსამართლო. სოლი ისინი, რომლებიც მოქმედებენ საშიშ მდგომარეობაში და მიეჩივიან ამ შიშს, ან გაბედულებას, ზოგი მამაცი ხდება, ზოგი კი — შხაღი. იგივე მდგომარეობაა ენებებსა და ადგზნებულ მდგომარეობაში. ზოგი ხდება თავშეკავებული და მშვიდი, ზოგიც — თავშეუკავებელი და ბრაზიანი. ერთნი ასეთნი ხდებიან ასეთი ქცევის გამო, მეორენი კი — სხვაგვარი ქცევის გამო. ერთი სიტყვით, მსცავსი თვისებები მსცავსი მოქმედებებიდან წარმოიშობა. მასშალაზე, თვისებას წარმოშობს მოქმედება და მოქმედებების განსხვავებიდან წარმოიშობა თვისებების განსხვავება. პატარა კი არა, დიდი მნიშვნელობა აქვს იმას, თუ როგორ მოქმედებას მიეჩვევა აღამიანი სადგაზრდობიდანვე. უფრო სწორად რომ ვთქვათ, ამას გადაწყვეტი მნიშვნელობა აქვს.

თავი 2. რადგან ჩვენ არ ვიკვლევთ თვორიული მიზნით, როგორც სხვა სფეროებში (იმიტომ კი არ ვაწარმოებთ კვლევას, რომ ეიცოდეთ რა არის სათნოება, არამედ იმიტომ, რომ კეთილნი გაეხდეთ.

წინააღმდეგ შემთხვევაში ჩვენს შრომას არ ექნება არავითარი სარგებლობა, ამიტომ საჭიროა გავარჯიშოთ, თუ რა არის პრაქტიკული მოქმედება და როგორ გავხდეთ პრაქტიკულნი. რადგან, როგორცაა ეთქვით, ეს ძირითადია და ადამიანის თვისებებიც ამაზე არის დამოკიდებული.

სწორი მოსაზრებათ მოქმედება არის საერთო საფუძველი და ჩვენ ამას ყოველივე ამოხატავდ პრინციპად. ამის გამო და იმის გამოც, თუ რა არის სწორი პრინციპი, აგრეთვე იმის გამო, თუ რა მიმართებაშია ის სხვა სახის სათნოებებთან, ქვემოთ გვიქნება მსჯელობა. მაგრამ უნდა შევხედოთ, რომ მსჯელობა იმაზე, რაც პრაქტიკულ მოქმედებას ეხება, უნდა გამოითქვას ზოგად ხაზებში, და არა დეტალებში, რაც მომგებიანიც იქნება. 1104 a

როგორც დასაწყისშივე აღვნიშნეთ, მსჯელობა ობიექტის შესაბამისი უნდა იყოს, მაგრამ პრაქტიკისა და სარგებლობის სფეროში მყარი არაფერია, ისევე როგორც მსჯელობაში ჯანმრთელობის შესახებ. ამიტომ, თუ აქ მსჯელობა ატარებს ზოგად ხასიათს, ის ნაკლებ ზუსტი იქნება, ვიდრე მსჯელობა კონკრეტულ საგანზე, ხოლო კონკრეტული მოვლენები არ ექვემდებარება არც ხელოვნებასა და არც დარბეობას. ამიტომ საჭიროა, რომ თვით პრაქტიკულად მოქმედმა ყოველთვის გაითვალისწინოს მიზანი, როგორც ამას ადვილი აქვს შედინა და ნათესობაში. მიუხედავად ამისა, ამგვარ კელევას ხელი მაინც უნდა შევუწყოთ.

პირველ ყოვლისა, საჭიროა იმის ცოდნა, რომ ეთიკური თვისებები ისებობა ან ნაკლებობით, ან სიჭარბით (უხილავი მოვლენების შესახებ საჭიროა გამოვიყენოთ თვალსაჩინო მაგალითები), როგორც ეს ვნახოთ ჯანმრთელობისა და ძალის მაგალითზე. გადაჭარბებული მოქმედება, ისევე, როგორც ნაკლები ვარჯიში, სპობს ძალას, ხოლო ჯანმრთელობას დუბავს ზედმეტი ან ნაკლები საჭმელი და სასმელი. მაგრამ მათი მიზანშეწონილი გამოყენება წარმოშობს, ავითარებს და ინარჩუნებს მათ. იგივე უნდა ითქვას გონიერების, სიამაყისა და სხვა სათნოებების შესახებ. ვინც ყოველივეს გაურბის, ყველაფრის ეშინია და ვერ იტანს საფრთხეს, მხალთა, ზოლო, ვისაც არაფრის ეშინია და ყოველივეს ეძეობა, ის თავსეღია. ვინც ყველა სიამოვნებით ტყუება და არცერთისაგან არ იკავებს თავს, თავშეუკავებელია, ზოლო, ვინც ყველაფერს გაურბის როგორც უკულტურო ადამიანი, უგრძნო-

ბია. სიმაშაცე და გონიერება ისპობა სიჭარბისა და ნაკლებობის გამო, მაგრამ მათ ინარჩუნებს ზომიერება.

არა მხოლოდ სათნოების წარმოშობა, ზრდა და დაღუპვა ხდება მათგან და მათი საშუალებით, არამედ იმ პრაქტიკული მოქმედებისაც, რომელსაც თვითნული ადამიანი აწარმოებს სათნოების მისაღწევად. ეს უფრო ნათელი გახდება მაგალითებით, კერძოდ, სიბღიერის მაგალითით. ადამიანის ძალას წარმოშობს კარგი კვება და დიდი შრომითი დატვირთვა. ეს კი ხელს უწყობს ფიზიკური ძალის განვითარებას.

1104 ბ იგივე მღვთმარცობაა სათნოებაშიც. სიამოვნებისაგან თავშეკავება წარმოშობს გონიერ ადამიანს, ხოლო გონიერს ყველგან უფრო შეუძლია თავშეკავება. იგივე ითქმის სიმაშაცის შესახებაც. თუ არაფრად ვაგებთ საშიშროებას და ათეულად ციტანა მას, ვაცხდებით მამაცი, ხოლო, როცა მამაცი ვაგებდეთ, უფრო ვაგებდეთ საშიშროებას.

თავა 3. ამას ამტკიცებს სიამოვნებისა და ტანჯვის განცდა, რომელიც თან სდევს ჩვენს საქმიანობას. ვინც თავს იკავებს სხეულებრივი სიამოვნებისაგან და ამით სიამოვნებას იღებს, ის გონიერია, ხოლო, ვინც იტანჯება, ის თავშეუკავებელია. ვინც უძლებს საშიშროებას, ან სიამოვნებს ის, ან არ იტანჯება, მამაცია, ხოლო, ვინც იტანჯება — მხალღი.

ეთიკური სათნოება დაკავშირებულია სიამოვნებასა და ტანჯვასთან, რადგან სიამოვნების გულისთვის ჩვედივართ ცუდ საქმეებს, ხოლო უსიამოვნების გამო თავს იკავებთ მშვენიერი საქმეებისაგან. ამიტომ, როგორც ბელეტონი ამბობს, საუბრობა ბავშვობიდანვე ადამიანის აღზრდა ისე წარმართო, რომ სიამოვნებდეს და აწუხებდეს ის, რაც საჭიროა. აი, სწორედ ესაა კარგი აღზრდა.

გარდა ამისა, თუ სათნოება ეხება მოქმედებასა და ენებას, ყოველ ენებასა და მოქმედებას მოსდევს ან სიამოვნება, ან უსიამოვნება, ე. ი. სათნოება დაკავშირებული ყოფილა სიამოვნებასა და უსიამოვნებასთან. ამას სასჯელიც ამტკიცებს. სასჯელი ხომ თვისებური მეორნალობაა. ხოლო მეორნალობა წარმოებს საწინააღმდეგო მოვლენებთან საბრძოლველად.

ამას გარდა, როგორც თავშივე ვთქვით, სულს განეუთვნება ყველა ის თვისება, საიდანაც გამომდინარეობს როგორც კარგი, ისე ცუდი მოქმედება. მათი არსიც ამაში მღვთმარცობს. სიამოვნებისა და ტანჯვის გამო ხდებიან ადამიანები ცუდნი, რადგან მიისწრაფიან და გაურბიან იმას, რასაც არ უნდა გაუბრძნენ და რისკენაც არ უნდა

მიისწრაფოდნენ, ან გაურბიან და მიისწრაფვიან მაშინ, როცა ეს საჭირო არაა, ან ისე, როგორც არ არის საჭირო, ანდა იქცევიან როგორღაც სხვაგვარად და არა ისე, როგორც ეს გონებით არის დადგენილი. ამიტომ სათნოებას განსაზღვრავენ როგორც რაღაც უგრძნობლობას ან სიმშვიდეს. მაგრამ ესენი სწორად არ მსჯელობენ, რადგან მსჯელობენ ზოგადად და არ ამბობენ იმას, თუ როგორ არის საჭირო ან როგორ არ არის საჭირო მოქმედება, როგორ და რა პირობებში და არც რაიმე სხვა განმარტებას იძლევიან.

ამრიგად, დადგინდა, რომ სათნოება ეხება საუკეთესო მოქმედებას და რომ ის დაკავშირებულია სიამოვნებასა და უსიამოვნებასთან. უზენაესობა კი მას უპირისპირდება. აქედან ნათელია, რომ სათნოება მათთან არის დაკავშირებული.

სამი რამ გვიკარნახებს არჩევანს ან უარყოფას: მშვენიერება, სარგებლობა და სიამოვნება და მათი საწინააღმდეგო სამი მოვლენა: სიბნელე, ზიანი და ტანჯვა. ყველა შემთხვევაში, კარგი ადამიანი სწორად მოქმედებს, ცუდი კი მცდარად, განსაკუთრებით სიამოვნების არჩევაში. ეს თვისება საერთოა ცხოველებისთვისაც და ყველა იმათთვის, ვინც არჩევანს იყენებს. ამას გარდა, ადამიანს ეს თვისება ბავშვობიდანვე აქვს შესისხლსორცებული. ამიტომ ადამიანისათვის ძნელია იმ ვნებისაგან განთავისუფლება, რომლისგანაც არის შეფერილი მთელი ჩვენი ცხოვრება. ჩვენს მოქმედებებს ჩვენ თვითონ ზოგჯერ მეტად და ზოგჯერ ნაკლებად განვსაზღვრავთ სიამოვნებითა და ტანჯვით, ამიტომ აუცილებელია, რომ მათ შესახებ არსებობდეს მთელი მეცნიერება. პატარა მნიშვნელობა არა აქვს იმას, მოქმედების დროს სწორად ვხარობთ და ვწუხვართ თუ არა.

გარდა ამისა, როგორც ჰერაკლიტე ამბობს, უფრო ძნელია ებრძოლო სიამოვნებას. ვიდრე რისხვას. ხელოვნება და სათნოება სწორედ ამ სიმძნელების შედეგად წარმოიშობა. ამიტომ ისინი უფრო მეტად ფასობენ და სწორედ ამის გამო სიამოვნება-უსიამოვნებას ეხება როგორც ეთიკური, ისე პოლიტიკური მეცნიერება. ის, ვინც სწორად იყენებს სიამოვნებასა და ტანჯვას, ხდება კარგი ადამიანი, ვინც ცუდად იყენებს, ის ცუდი ადამიანია.

ამრიგად, უკვე იყო ნათქვამი, რომ სათნოება ეხება სიამოვნებასა და ტანჯვას, რომ სათნოება მათგან წარმოიშობა, მათგან ვითარდება და ისაობა მაშინ, თუ ადამიანი მათ არ იყენებს ისე, როგორც

1105 a

საჭიროა. ვთქვით, საიდანაც ეთიკური თვისება წარმოიშობა, იმავე სფეროში მოქმედებს ის.

თავი 4. შეიძლება ვინმე შემოგვედგოს ჩვენს ნათქვამზე, რომ, ვინც სამართლიანად იქცევა, სამართლიანი ხდება, ხოლო, ვინც გონივრულად იქცევა, — გონიერი. ე. ი. ისინი, რომლებიც სწავლიან სამართლიან და გონივრულ მოქმედებებს, უკვე თავიდან უნდა იყვნენ გონიერნი და სამართლიანნი. ისევე, როგორც გრამატიკასა და მუსიკაში მუშაობა ნიშნავს იმას, რომ ამ სფეროში მომუშავენი უკვე არიან გრამატიკისა და მუსიკის მცოდნენი. მაგრამ ხელოვნებაში ეს ასე არ არის, რადგან შესაძლებელია, რომ ადამიანი შემთხვევით ან რაიმე სხვა გარემოების გამო წვრდეს გრამატიკულად სწორად. ადამიანი გრამატიკოსად მაშინ ითვლება, როცა ის რაიმეს აკეთებს ამ სფეროში და ამავე დროს აკეთებს გრამატიკულად. ეს კი მაშინ მოხდება, თუ მან გრამატიკა იცის. მაგრამ ხელოვნებაში არაა ასეთივე მდგომარეობა, რადგან ხელოვნებაში შექმნილი მოვლენები საკუთარ თავში შეიცავენ სიკეთეს და როგორც კი შეიქმნებიან, მაშინვე ატყეფიან ადამიანს. ის კი, რაც სათნოებით იქმნება, არ არის საკმარისი იმისათვის, რომ მას ვუწოდოთ სამართლიანი და გონივრული მაშინვე, როგორც კი მოხდა. არამედ მაშინ, როდესაც ადამიანი მოქმედებს საესებით გარკვეული მიმართულებით, პირველ ყოვლისა, როცა ის მოქმედებს ცოდნით, მეორე, როცა მოქმედებს გარკვეული გადაწყვეტილებით და ეს გადაწყვეტილება არის მისი მიზანი, მესამე, როცა ის მოქმედებს ურყევად და მტკიცედ. ხელოვნებაში ცოდნის გარდა, დანარჩენ პირობებს ანგარიში არ ეწევა. სათნოებაში კი ცოდნას ან მცირე მნიშვნელობა აქვს, ან სრულებით არაფერია. დანარჩენი პირობები მცირედ კი არა, მთლიანად განსაზღვრავენ მას. თუ მოქმედების ხშირი განმეორება ადამიანს ხდის გონიერად და სამართლიანად, მოქმედებას მაშინ ეწოდება სამართლიანი და გონივრული, როცა არსებობს ადამიანი, რომელსაც სამართლიანი და გონივრული მოქმედება შეუძლია. სამართლიანი და გონიერი არის არა ის, ვინც ასე მოქმედებს, არამედ მოქმედებს ისე, როგორც სამართლიანი და გონიერი ადამიანები მოქმედებენ. სწორადაა ნათქვამი, რომ სამართლიანი მოქმედებით ადამიანი სამართლიანი ხდება, გონივრული მოქმედებით კი — გონიერი, ხოლო, ვინც ასე არ იქცევა, მას არ უნდა ჰქონდეს იმის იმედი, რომ ოდესმე გახდება ზნეობრივი ადამიანი. უმრავლესობა კი ასე არ იქცევა, რადგან ისინი, იყენებენ რა გარკვეულ

თეორიას, ფიქრობენ, რომ ფილოსოფოსობენ და ასე გახდებიან ზნეობრივი ადამიანები. ასევე იტყვიან ავადმყოფებიც, რომლებიც ყურადღებით უსმენენ ექიმს, მაგრამ მის რჩევადარიგებას არასოდეს ასრულებენ. ის, ვინც ასე მკურნალობს, ვერ მიაღწევს სხეულის გამოჯანმრთელებას, სოლო, ვინც ასე ფილოსოფოსობს, — სულიერ ჯანმრთელობას.

თავი 5. ამის შემდეგ განვიხილდთ, რა არის სათნოება? სულში წარმოიშობა სამი მოვლენა: ვნება, უნარი და თვისება. სათნოება რომელიმე ამათგანი უნდა იყოს. ვნებას მე ვუწოდებ ღტოლვას, რისხვას, შიშს, გაბოჟულებას, შურს, სიხარულს, სიყვარულს, სიძულვილს, ტანჯვას, შფოჭვას, სიბრალულს, საერთოდ იმას, რასაც შედეგად მოსდევს ან სიამოვნება, ან ტანჯვა. უნარს ვუწოდებ იმას, რომლის მიხედვით ვამბობ, რომ ადამიანს შეუძლია ყოველივე ამის განცდა. მაგალითად, შეუძლია გაბრაზება, ტანჯვა, ან შებრალება, ხოლო თვისებებს ვუწოდებთ იმას, რომელთა მეშვეობით გვაქვს ვნებასთან სწორი ან არასწორი დამოკიდებულება. მაგალითად, თუ ძალიან ებრაზობთ, ან გულგრილნი ვართ, მაშინ ჩვენ ვნებას სწორი მიმართულება არა ჰქონია (ხოლო, თუ საშუალოდ განიცდით, მაშინ მას სწორი მიმართულება აქვს. ასევეა სხვა შემთხვევებშიც.

ვნება არ არის არც სიყთი, არც ბოროტება, რადგან ვნების გამო არ ვამბობთ, რომ კარგი ვართ ან ცუდი, ვამბობთ მხოლოდ, რომ კართ ზნეობრივი ან უზნეო მოქმედების გამო. ვნების გამო არც ვაქებთ და არც ვაძაგებთ კაცს. არაა საქები არც მშისარა, არც ბრაზიანი, არც საერთოდ ბრაზიანი ადამიანი არ არის საძაგებელი, საძაგებელია მხოლოდ გარკვეულ მდგომარეობაში. კაცს ვაქებთ და ვაძაგებთ სათნოებისა და მანკიერების გამო.

1106 a

ამას გარდა, ებრაზობთ და გვეშინია წინასწარი გადაწყვეტილების გარეშე. სათნოება კი წინასწარი გადაწყვეტილების შედეგია, ანდა ამის გარეშე არ არსებობს. გარდა ამისა, ვამბობთ ხოლმე, რომ ვნება გვიბიძგებს სამოქმედოდ. სათნოებისა და მანკიერების შესახებ კი არ ვამბობთ, რომ ის გვაშოქმედებს, ვამბობთ, რომ ის როგორღაც განგვაწყობს. ამიტომ სათნოება არც უნარია, რადგან კეთილს ან ბოროტს არ გეაწინააღმდეგებს არც გვაქებენ და გვაძაგებენ ზნეობრივი მოქმედების უნარის გამო. ამას გარდა, უნარი ჩვენ ბუნებრივად გვაქვს თანდაყოლილი, ხოლო კარგები ან ცუდები არა ვართ ბუნებრივად. ამის შესახებ ჩვენ ღასაწყისში უკვე ვილაპარაკეთ. თუ სათნოება არ არის

არც ვნება, არც უნარი, ისღა დაგვრჩენია, რომ ის თვისებად ჩავთვალოთ.

ამრიგად, იმის შესახებ, თუ რას წარმოადგენს სათნოება, ზოგადად ვთქვით.

თავი 6. უნდა ითქვას არა მხოლოდ ის, რომ სათნოება თვისებაა, არამედ ისიც, თუ რას წარმოადგენს იგი. სწორად ამბობენ, რომ ვინც სათნოებას ფლობს, ის სწორად წარმართავს საქმეს და კარვადაც ასრულებს, მაგალითად, თვალის სიკეთე, რაც თვალსაც და მის მოქმედებასაც დადებით ხასიათს აძლევს. საერთოდ, თვალის სიკეთეა ის, რომ კარგად ხედავდეს, ცხენის სიკეთეა ის, რაც მას კარგ ცხენად აქცევს. ეს გამოიხატება კარგ სირბილში, მხედრის კარგ ტარებაში და ბრძოლის ველზე გამძლეობაში.

თუ ყველგან ასეთი მდგომარეობაა, მაშინ ადამიანის სიკეთე ყოფილა თვისება, რომლითაც ადამიანი კეთილია და საქმესაც წარმატებით ასრულებს. თუ როგორ ხდება ეს, ამაზე უკვე ვთქვით. მაგრამ ეს უფრო ნათელი გახდება, როდესაც განვიხილავთ. რაში მდგომარეობს ამ თვისების არსი.

ყოველ საგანში, რომელიც ან უწყვეტია, ან წყვეტილი, შეიძლება შევხვდეთ სიტარბეს ან ნაკლს. ან ზომიერებას საგნებთან, ან ჩვენთან მიმართებაში. ზომიერება არის რაღაც შუალედი სიტარბესა და ნაკლებობას შორის. საგნის შუალედი ნიშნავს მის თანაბარ დაშორებას ყოველი კიდური ნაწილისაგან. ეს მანძილი საერთოა ყველა კიდური წევრისათვის. ჩვენთან მიმართებაში საშუალო ნიშნავს არც მეტს და არც ნაკლებს, რაც ყოველთვის ერთი და იგივე არ არის. მაგალითად, თუ 10 ბევრია, 2 კი ცოტა, მაშინ 6 მათთან მიმართებაში იქნება შუა, რადგან ის ორზე იმდენადვე მეტია, რამდენადც ნაკლებია 10-ზე. ამრიგად, ის შუალედია არითმეტიკული პროპორციით. ჩვენთან მიმართებაში კი მდგომარეობა ასეთი არ არის, რადგან თუ 10 მინა საკვები ბევრია, ხოლო 2 ცოტა, საშუალო იქნება 6 მინა, მაგრამ სპორტის მასწავლებელი ვერ დაავალბეს ნებისმიერ მოწაფეს 6 მინა საკვების შეჭმას, რადგან ის ერთისთვის შეიძლება იყოს ცოტა, მეორისთვის კი ბევრი. მაგალითად, მილონისათვის შეიძლება იყოს ცოტა, ხოლო, ვინც სპორტს იწყებს, მისთვის ბევრი. იგივე ითქმის სირბილისა და ჭიდაობის სპორტის შესახებ.

ყოველი განათლებული ადამიანი გაურბის სიტარბეს და ნაკლებობას, ისწრაფვის შუალედისკენ და მას ირჩევს. მაგრამ ირჩევს არა სა-

ერთოდ შუალედს, არამედ შუალედს ჩვენთან მიმართებაში. ასევე ყოველი მეცნიერებაც საქმეს კარგად ამთავრებს მაშინ, თუ მხედველობაში აქვს შუალედი და საქმე მისკენ მიჰყავს. ვუიქრობთ, ამიტომ ამბობენ, რომ საქმე მაშინ არის კარგად, როცა მას არც ზიმატება სჭირდება და არც დაკლება, რადგან სიჭარბე და ნაკლებობა სპობს მას, შუალედი კი იცავს როგორცა ვთქვით, კარგი ოსტატები თავის საქმიანობაში შუალედს იცავენ, სელონების ყოველი ნაწარმოების ხარისხი კარგია და ზუსტი, თუ ის შუალედს იცავს

რაც შეეხება ეთიკას, ესაა მეცნიერება ვნებისა და მოქმედების შესახებ. სწორედ აქ გვხვდება სიჭარბე, ნაკლებობა და შუალედი. მაგალითად, შიში, გაბელულება, ვნება, სიბრაზე, სიბრალოლი და საერთოდ, სიამოვნება და ტანჯვა შეიძლება იყოს მეტი ან ნაკლები, მაგრამ თვითველი ამათვანი კარგია, თუ მოქმედება ხდება მაშინ, იმ პირობებში, იმ მიმართებაში, იმ მიზნით და ისე, როგორც საჭიროა. ე. ი. ადვილი ჰქონია ზომიერებასა და მშვენიერებას. სათნოებაც სწორედ ეს არის.

ასევე პრაქტიკულ მოქმედებაშიც არსებობს გადაჭარბება, ნაკლებობა და შუალედი. სათნოება კი ვლინდება ვნებასა და მოქმედებაში. აქ სიჭარბე იწვევს შეცდომას, ნაკლებობა — გაკიცხვას, შუალედი — ქებასა და სიხწორეს. ორივე არსებობს სათნოების სფეროში. ამრიგად, სათნოება ყოფილა ერთგვარი შუალედური მდგომარეობა, რადგან ის შუალედისკენ მიისწრაფვის.

შეცდომა მრავალგვარია, რადგან ბოროტება უსასრულოდ ბევრია, როგორც პითაგორელებიც ვარაუდობენ, სიკეთე კი განსაზღვრულია. სწორი მოქმედება ერთგვაროვანია, შეცდომა კი — მრავალგვარი. ამიტომ პირველი ძნელია, მეორე კი — ადვილი. ე. ი. ადვილია, რომ ვერ მოახვედრო მიზანს, მიზანში მოხვედრა კი ძნელია, ამიტომაც ბოროტებას აზასიათებს სიჭარბე და ნაკლებობა, სათნოებას კი — ზომიერება, ე. ი. სიკეთე ერთნაირია, ბოროტება კი — მრავალგვარი.

სათნოება არის თვისება. შეძენილი შერჩევის საფუძველზე. იგი ჩვენთვის შუალედურ მდგომარეობას წარმოადგენს, რომელიც განსაზღვრულია პრინციპებით ისე, როგორც მას გონიერი ადამიანი დაადგენს. შუალედი კი ორ ბოროტებას შორის — სიჭარბესა და ნაკლებობას შორისაა. ბოროტება ვნებებსა და მოქმედებებში ვლინდება, ზოგან გადაჭარბებაში, ზოგან კი დაკლებაში. სათნოება კი ნიშნავს

ზომის აღმოჩენას და მის შერჩევას. მაშასადამე, როგორც თავისი არსის, ისე მნიშვნელობის მიხედვით სათნოება არის ე. წ. შუალედური მდგომარეობა, რაც ყველაზე უკეთესი და სრულყოფილია მდგომარეობათა შორის.

მაგრამ შუალედი არ გვხვდება ყოველ ვნებასა და მოქმედებაში. ზოგი თავიდანვე ატარებს „ცუდის“ სახელწოდებას. მაგალითად, ღვარძლი, ჭრცხეობა, შური, აგრეთვე ისეთი მოქმედებები, როგორიცაა ვარყენილება, ქურდობა, მკვლელობა. ყველა ეს და „მდაგვარი“ მოქმედება იმეობა როგორც ბოროტება თავისთავად და არა მათი სიჭარბე და ნაკლებობა, რადგან ისინი არასოდეს არიან სწორი. მაგალითად, ვარყენილების შესახებ არ ითქმის, რომ ის კარგია. ან არა იმასთან მიმართებაში, ვისთანაც საჭიროა, მაშინ და ისე როგორც საჭიროა, არამედ ვამბობთ ზოგადად, რომ ნებისმიერი ასეთი მოქმედება არის შეცდომა. ასევე ვაფასებთ უსამართლობას, სიმხალესა და თავშეუკავებლობას. აქაც აქვს ადგილი სიჭარბეს, ნაკლებობას და შუალედს. ამიტომაც უნდა არსებობდეს შუალედი სიჭარბესა და ნაკლებობას შორის, ასევე სიჭარბე სიჭარბისა და ნაკლებობა ნაკლებობისა. როგორც გონიერებას და სიმამაცეში არ არსებობს სიჭარბე და ნაკლებობა, რადგან შუალედი აქ ერთგვარი საზღვარია. არც იმ უზნეობებში უნდა არსებობდეს სიჭარბე და ნაკლებობა, არამედ, როგორც კი აღამაინი იწყებს ასეთ მოქმედებას, მაშინვე ცდება. საერთოდ, არ არსებობს სიჭარბისა და ნაკლებობის შუალედი და არც შუალედის სიჭარბე და ნაკლებობა.

თავი 7. ყოველივე ამის შესახებ საჭიროა არა მხოლოდ ზოგადი მსჯელობა, არამედ მისი გამოყენებაც კონკრეტულ შემთხვევებზე. პრაქტიკული მოქმედების შესახებ ზოგადი მსჯელობა, მართალია, ფართოა და საერთო, სამაგიეროდ, კონკრეტული მსჯელობა უფრო ჭეშმარიტია, მაგრამ რადგან მოქმედება ყოველთვის კონკრეტულია. ამიტომ მსჯელობა მას უნდა ეთანხმებოდეს.

1107 b ეს ცხადი გახდება შემდეგი მაგალითებით: სიმხალესა და თავშეუკავებულობას შუა მდებარეობს სიმამაცე. იმათ, რომლებიც გადაჭარბებულად უშიშარნი არიან, სახელი არა აქვთ (საერთოდ, არსებობს ბევრი მოვლენა, რომელთაც სახელი არა აქვთ). გაბედულების სიჭარბე სიმამაცეა, შიშის სიჭარბე და გაბედულების სიმცირე — სიმხალე.

სიამოვნებასა და ტანჯვაში (თუმცა არა ყოველთვის, ტანჯვაში კი უფრო ნაკლებ) შუალედი არის გონიერება, გადაჭარბება — თავ-
შეუკავებლობა. სიამოვნებისადმი გულგრილნი ბევრნი არ არიან, ამი-
ტომ არც მათ აქვთ სახელი. ისინი უფრო უგრძნობელნი უნდა იყ-
ვნენ

ქონების გაცემასა და მომსვენებლობას შორის არის ხელგაშლილობა.
გადაჭარბება და ნაკლებობა მფლანგველობაა და სიძუნწე. მათ
შორის წინააღმდეგობა ელინდება საჭარბესა და ნაკლებობაში. მფლან-
გველი აჭარბებს სარგებაში, შეძენაში ჩამორჩება, ძუნწი შეძენაში
აჭარბებს, სარგებაში კი ჩამორჩება. ამჯერად ჩვენ ვმსჯელობთ ზო-
გადად უმთავრესზე და ამის დავკმაყოფილდეთ. ქვემოთ ამ მოვლე-
ნებს უფრო ზუსტად განვსაზღვრავთ.

სიმდიდრის შემთხვევაში სხვა მდგომარეობა გვაქვს. აქ შუალედი
არის სიღიადე. ღიადი განსხვავდება ხელგაშლილისაგან. სიღიადე
ელინდება მსხვილმანებში, ხელგაშლილობა — წვრილმანებში. აქ გა-
დაჭარბება ნიშნავს უგემოვნობას და უკულტურობას, ხოლო ნაკლე-
ბობა — წვრილმანობას. ისინი ხელგაშლილისაგან განსხვავდებიან,
მაგრამ თუ როგორ განსხვავდებიან, ამაზე ქვემოთ გვექნება მსჯელობა.

პატივმოყვარეობასა და არაპატივმოყვარეობას შუა დიდსულოვ-
ნებაა, აქ გადაჭარბება მედიდურობაა, ნაკლებობა — სულმოკლეობა.

როგორც უკვე ვთქვით, ხელგაშლილობა ბრწყინვალეობასთან არის
დაჯერებული. მათ შორის მცირე განსხვავებაა. ხელგაშლილობა
ასევე მიმართებაშია დიდსულოვნებასთან, მაგრამ ეს უკანასკნელი უფ-
რო მეტად დაჯერებულია პატივმოყვარეობასთან, პირველი კი —
ნაკლებ. მისწრაფება პატივისაკენ შეიძლება იყოს ისეთი, როგორიც
საჭიროა, უფრო მეტიც, ვიდრე საჭიროა და უფრო მცირეც, ვიდრე
საჭიროა. ზედმეტი სწრაფვა პატივისაკენ პატივმოყვარეობად იწოდე-
ბა, ნაკლები სწრაფვა — არაპატივმოყვარეობად, შუალედს სახელი
არა აქვს. სახელი არა აქვს არც ამ სულიერ განწყობილებას.

უკიდურესობები შუალედი მდგომარეობისაკენ მიისწრაფვიან.
ჩვენც ზოგჯერ შუალედ მდგომარეობაში მყოფს პატივმოყვარეს ვუ-
წოდებით, ზოგჯერ კი, არაპატივმოყვარეს. ხდება ხოლმე ისიც, რომ
ხან პატივმოყვარეს ვაქვით, ხან კი არაპატივმოყვარეს. თუ რატომ
ვაკეთებთ ამას, ამაზე ქვემოთ გვექნება ლაპარაკი. ახლა კი ვილაპარა-
კოთ დანარჩენ თვისებებზე იმ მეთოდით, რომლითაც აქამდე ვხელ-
მძღვანელობდით.

სიბრაზეშიც არსებობს გადაჭარბებაცა და ნაკლებობაც, აგრეთვე შუალედი. მაგრამ ესენი უსახელონი არიან. ვუწოდოთ შუალედურ მდგომარეობაში მყოფს მშვიდი, თვით მდგომარეობას კი — სიმშვიდე. სიბრაზის უკიდურეს მდგომარეობაში მყოფს ვუწოდოთ მრისხანე, ხოლო თვით მანკიერებას — რისხვა. სიბრაზის ნაკლებობა არის უმფოთველობა, ხოლო ამ მდგომარეობაში მყოფი უმფოთველია.

არსებობს კიდევ სამი შუალედი, რომელთაც ურთიერთშორის აქვთ ერთგვარი შევსება, მაგრამ ამავე დროს ერთმანეთისგან განსხვავდებიან. ისინი ეხებიან ადამიანთა სიტყვიერ და საქმიან ურთიერთობებს. განსხვავება ისაა, რომ ერთი ეხება ჭეშმარიტებას სიტყუასა და მოქმედებაში, მეორე კი — სიამოვნებას. ამათგან ერთი ეხება სიამოვნებას გართობაში, მეორე კი — მთელ ცხოვრებაში არსებულ სიამოვნებას. ჩვენ ამის შესახებაც უნდა ვილაპარაკოთ, რათა უკეთ დავინახოთ ის, რომ ყოველივეში საქებია შუალედი, უკიდურესობა კი არც საქებია და არც სწორია, არამედ გასაკიცხია. ამათგან ბევრი უსახელოა, ვეცადოთ, მათ სახელები მივცეთ, როგორც სხვა შემთხვევებში საქმის ნათელყოფისა და ადვილად ათვისების მიზნით.

რაც შეეხება ჭეშმარიტებას, აქ შუაში მყოფი იქნება რაღაც ჭეშმარიტი, ხოლო თვით შუალედური მდგომარეობა — ჭეშმარიტება. გადაჭარბება იქნება ტრაბახი, ამ თვისების მქონე ტრაბახა იქნება, ნაკლებობა არის ირონია, ხოლო ამ თვისების მატარებელი კაცი არის ირონიული ადამიანი.

გართობაში სიამოვნების თვალსაზრისით შუალედური მდგომარეობა არის ხუმრობა. ამ თვისების მქონე კაცი ხუმარა იქნება, გადაჭარბება მასხარაობაა, ხოლო თვით ადამიანი მასხარად იწოდება. ამის ნაკლებობა არის უხეშობა, ხოლო თვით ადამიანი — უხეში.

სიამოვნების დანარჩენი ფორმების შესახებ, რაც ცხოვრებაში გვხვდება, უნდა ითქვას, რომ თუ კაცი სასიამოვნოა იმდენად, რამდენადაც ეს საჭიროა, ის თავაზიანი იქნება. თვით თვისებას თავაზიანობას ვუწოდებ. თუ კაცი ზედმეტად არის ასეთი, თანაც უმიზნოდ, მაშინ ის პირფერი იქნება, მაგრამ, თუ ის ასე იქცევა საკუთარი სარგებლობისათვის, ის ანგარებიანია. ამ თვისებების სიმცირე და უგრძნობლობა ყველაფერში არის გაბოროტება, ასეთი ადამიანი კი გაბოროტებულად და ჭირვეულად იწოდება.

შუალედი არსებობს აგრეთვე ვნებებში და იმაში, რაც ვნებებს ეხება. მაგალითად, მორცხვობა არაა სათნოება, მიუხედავად ამისა,

მორცხვსაც აქებენ. მორცხვობაშიც არის შუალედიცა და გადაჭარბებაც. მორცხვია ის, ვისაც ყველაფრისა რცხვენია, ხოლო, ვისაც სირცხვილის გრძნობა აკლია, ან საერთოდ არაფრისა არ რცხვენია, ურცხვია. ვინც შუალედს იცავს, ის მოკრძალებულია.

1108 b

შურსა და ღვარძლიანობას შორის სინანულია, რაც შედეგია იმ ტანჯვისა და სიამოვნებისა, რაც ჩვენს მახლობლებს გადახდათ. სინდისიანი კაცი იტანჯება მაშინ, როდესაც ხედავს, რომ კეთილდღეობაში იმყოფებიან უღირსი ადამიანები. ამ შემთხვევაში შურიანი გადაჭარბებულად იტანჯება ყოველთვის, ხოლო ღვარძლიანი ჩამორჩება როგორც ტანჯვაში, ისე სიხარულში.

ამის შესახებ ჩვენ კიდევ გვექნება ლაპარაკი სხვაგან, უფრო შესაფერადვილს. სამართლიანობის შესახებ კი ზოგადად არ უნდა ვილაპარაკოთ, უნდა გაეარკვიოთ, თუ რაში მდგომარეობს შუალედი მის ცალკეულ შემთხვევაში, ისევე როგორც ლოგიკურ სათნოებაში.

თავი მ. არსებობს სამგვარი განწყობა. ამათგან ორი ცუდია: ერთი გამოწვეულია სიჭარბით, მეორე — სიმცირით, მესამე კი შუალედია და ის სათნოებაა. ესენი როგორღაც უპირისპირდებიან ერთმანეთს. კიდური მდგომარეობები უპირისპირდებიან როგორც ერთმანეთს, ისე შუას. შუა კი უპირისპირდება უკიდურესობებს. შუა მცირესთან შედარებით დიდია, დიდთან შედარებით, პატარა. საერთოდ, შუალედი თვისებები მცირე მხარეს ჭარბობენ, ჭარბს კი ჩამორჩებიან როგორც ვნებებში, ისე მოქმედებებში.

მამაცი მხდალთან შედარებით გაბედული ჩანს, ხოლო გაბედულთან შედარებით — მხდალი. ასევე გონიერი ადამიანი უგრძნობთან შედარებით თავშეუკავებელია, თავაშვებულთან შედარებით კი — უგრძნობი. ხელგაშლილი ძუნწთან შედარებით მფლანგველია, მფლანგველთან შედარებით — ძუნწი. მამასადამე, უკიდურესობანი ერთიმეორეს შუისკენ უბიძგებენ. მხდალი მამაცს თავხედს უწოდებს, ხოლო თავხედი მამაცს — მხდალს. ანალოგიური მდგომარეობაა სხვა შემთხვევებშიც. ასე უპირისპირდებიან ისინი ერთმანეთს. ამ ურთიერთდაპირისპირებაში მეტი წინააღმდეგობაა მოპირდაპირე მხარეებს შორის, ვიდრე ამათსა და შუას შორის, რადგან ისინი ერთმანეთისგან უფრო მეტად არიან დაშორებული, ვიდრე შუისგან. მაგალითად, დიდი უფრო მეტად უპირისპირდება პატარას და, პირიქით, პატარა დიდს უფრო მეტად, ვიდრე ორივე შუას.

გარდა ამისა, ზოგჯერ კიდური მხარეები ავლენენ ერთგვარ მსგავსებას შუასთან, როგორც გაბედული — მამაცთან, ასევე მფლანგველი — ხელგაშლილთან. მაგრამ კიდურ მხარეებს შორის არსებობს მეტი განსხვავება, ხოლო ისინი, რომლებიც ერთმანეთისგან დიდი მანძილით არიან დაშორებულნი, მოწინააღმდეგე მხარეებად იწოდებიან. ასე რომ, ერთმანეთისაღმი დაპირისპირებულნი ერთმანეთისგან შეტად არიან დაშორებულნი.

1109 a შუას უფრო მეტად უპირისპირდება ის, რაც მას ან ჭარბობს, ან მასზე მცირეა. მაგალითად, სიმამაცეს უპირისპირდება არა გაბედულება, რაც სიჭარბეს ნიშნავს, არამედ სიმსდალე, რაც ნაკლებობაა თავშეკავებულს უპირისპირდება არა ნაკლებობა, რაც უგრძნობლობაა, არამედ თავშეუკავებლობა, რაც სიჭარბეა. ეს კი გამოწვეულია ორი მიზეზით: ერთი მხრივ, თვით საქმით, რადგან მოწინააღმდეგე მხარეთაგან, რომელიც შუასთან უფრო ახლოა, უფრო მეტად მსგავსია მისი ამიტომ მას იმდენად შუას კი არ უპირისპირებთ, რამდენადაც მეორე მხარეს. მაგალითად, ვფიქრობთ, გაბედულება სიმამაცესთან უფრო ახლოა და უფრო მეტად მსგავსია მისი, ხოლო სიმსდალე მისგან უფრო მეტად განსხვავდება. ამიტომ სიმამაცეს უფრო სიმსდალეს უპირისპირებთ, რადგან ის, რაც შუისაგან უფრო მეტად არის დაშორებული, მისაღმი უფრო დაპირისპირებულიც გვეჩვენება. ესაა საქმიდან გამომდინარე პირველი მიზეზი.

მეორე მიზეზი ჩვენგან არის გამოწვეული. რადგან იმას, რასაც უფრო მეტად მიეჩნევი, შუისაღმი უფრო მეტად დაპირისპირებული გვეჩვენება. მაგალითად, ჩვენ უფრო მეტად მიჩნეული ვართ სიამოვნებას, ამიტომ უფრო მეტი მიდრეკილება გვაქვს თავშეუკავებლობისაღმი, ვიდრე წესიერებისაღმი. ჩვენ შუისაღმი უფრო იმას ვთვლით დაპირისპირებულად, რის მიმართაც მიდრეკილება გვაქვს და სწორედ ამიტომ თავშეუკავებლობა, როგორც სიჭარბე, უფრო მეტად უპირისპირდება გონიერებას.

თავი 9. საკმარისად ითქვა, რომ ზნეობაში სათნოება არის შუალედი და აგრეთვე ისიც, თუ როგორი შუალედია ის. ის არის შუალედი ორ ბოროტებას, გადაჭარბებასა და ნაკლებობას შორის, სათნოება კი ისწრაფვის შუალედისკენ როგორც ენებებში, ისე მოქმედებებში. ამაზე საკმაოდ ითქვა. ძნელია ადამიანი წესიერი იყოს, რადგან ძნელია ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში შუალედის მიღწევა. როგორც წრის ცენტრის მიგნება შეუძლია მხოლოდ ამის მცოდნეს, ასე-

ვე ყველას ეადვილება გაბრაზება, მაგრამ ყველას არ ძალუძს ფულის გაცემა და ფლანგვა, არც ადვილია იმისთვის მიცემა, ვისაც სჭირდება იმ რაოდენობით, როგორც საჭიროა, იმ დროს, იმ მიზნით და იმგვარად, როგორც საჭიროა. ასეთი მოქმედება კი საქებია, იშვიათი და მშვენიერი. ამიტომ საჭიროა, რომ, ვინც შუისკვნ ისწრაფვის, ის, პირველ ყოვლისა, რაც შეიძლება მეტად უნდა დაშორდეს კიდურ მხარეებს, როგორც კალიფსოც გვიჩვენეს: „მოარიდე გემი ქაფსა და ტალღას“

შამარდაპირე მხარეებისათვის ერთი უფრო მეტად არის მცდარი, მეორე - ნაკლებად. აქუსში მოსვენდება კი ქალიან მნელია. ამიტომაც ამბობს ის, რომ სვორედ ცურვისას უნდა შეარჩიო ნაკლებად ცუდი გზა. 1109 b
სწორედ ეს იქნება ის გზა, რომელზეც ჩვენ ვლაპარაკობდით.

საჭიროა გავარკვეოთ ისიც, თუ რის მიმართ გვაქვს უფრო მეტი მიდრეკილება, რადგან თვითნებულ ჩვენგანს თანდაყოლილი აქვს ბუნებრივად სხვადასხვაგვარი მიდრეკილება. ეს კი შეიძლება გავიგოთ იმ ტანჯვისა და სიამოვნების მაგალითზე, რაც ჩვენ გადაგვხდენია. უნდა განვერიდოთ მოპირდაპირე მხარეებს, განვერიდებით რა მათ, შეცდომებსაც იოლად დავადწევი თავს და შუალედსაც მივადწევთ ისევე, როგორც ასწორებენ ხოლმე გაღუნულ ხეებს. ყველგან ყურადღებით უნდა ვიყოთ სისიამოვნო მოვლენებისა და სიამოვნების მიმართ, რადგან მათზე მიუკერძოებლად არ ვმსჯელობთ. რაც განიცადეს უხუცესებმა ელენეს მიმართ, იგივე დაგვემართება ჩვენ ვნებებში და ყველაფერში მათ დავემორჩილებით. მაგრამ ვნებებს განრიდებულნი, ნაკლებ შეცდომებს დავუშვებთ. თუ ასე მოვიქცევით, როგორც თავში ვთქვით, შევძლებთ შუის ადვილად მიღწევას. ეს კი განსაკუთრებით მნელია კონკრეტულ შემთხვევაში, რადგან ადვილი არ არის იმის განსაზღვრა, თუ როგორ, ვის მიმართ, რა პირობებში და რა დროს ვიყოთ განრისხებული. ჩვენც ხომ ზოგჯერ იმათ ვაქებთ, რომლებიც ნაკლებ ბრაზობენ და მშვიდსაც კი ვუწოდებთ მათ, ზოგჯერ კი განრისხებულ ადამიანებს ვუწოდებთ მამაცს. გასაკიცხი არ არის ის, ვინც ოდნავ გადაიხარა სწორი გზიდან ან ცოტა მეტად, ან ცოტა ნაკლებად, გასაკიცხია ის, ვინც ძლიერ გადაიხარა, რადგან ეს შეუმჩნეველი არ დარჩება. ადვილი არაა იმის განსაზღვრა, თუ რა ზომით განრისხებული რამდენად უნდა გაიკიცხოს. არც სხვა შეგვრძნებებშია ეს ადვილი. ამიტომ უნდა განვიხილოთ როგორც საერთოდ კონკრეტული შემთხვევები, ასევე შეგვრძნებები საერთოდ და სხვ.

ამრიგად, დაახლოებით ნათელყავით, რომ ყველგან საქებია შუა-
ლედური მდგომარეობა, რომ ერთგან თავი უნდა აეპრიდოთ სიჭარ-
ბეს, მეორეგან ნაკლებობას, რადგან ასე ადვილად მივაღწევთ როგორც
საშუალოს, ისე კეთილდღეობას.

წიგნი 3.

თავი 1. სათნოება დაკავშირებულია ვნებებთან და მოქმედებებ-
თან. ქება და გაკიცხვა კი ეხება წინასწარ განზრახულ მოქმედებას.
არაწინასწარ განზრახული მოქმედებები ზოგჯერ თანავრძნობას, ზოგ-
ჯერ კი შებრალებას იმსახურებენ. ამიტომ სათნოების კვლევის დროს
აუცილებელია დადგინდეს განსხვავება განზრახ ჩადენილსა და არაგან-
ზრახულ მოქმედებას შორის, რაც კანონმდებლებსაც სჭირდებათ და-
ჯილდოებისა და დასჯის დროს.

ჩვენი აზრით, წინასწარ განუზრახველი მოქმედება გამოწვეულია
1110 a ან უცოდინარობით, ან იძულებით. იძულებითია ის მოქმედება, რომლის
საწყისი იმყოფება მოქმედი ადამიანის გარეთ, ე. ი. მასში მოქმედი და
ის, ვინც ამ მოქმედებას განიცდის ერთმანეთს არ ემთხვევა. მაგალი-
თად, როდესაც ძლიერი ქარი ან ძლიერი ადამიანები კაცს სადმე გა-
დაადგილებენ. საკამათოა, იძულებითია თუ ნებაყოფლობითი, მოქმე-
დება, რომელსაც კაცი სჩადის ტირანის კარნახით, რომლის ხელთ
არის მისი მშობლები და შვილები, და თუ ტირანის უღირს ბრძანებას
შეასრულებს, გადაარჩენს მათ, წინააღმდეგ შემთხვევაში ტირანი და-
ხოცავს. რაღაც ამდაგვარი მდგომარეობაა ქარიშხლის დროს, როცა
ნავიდან ყრიან ბარგს. ცყუილუბრალოდ, თავისი ნებით ბარგს არავინ
გადაადებს, მაგრამ ქარიშხლის დროს საკუთარი თავისა და დანარჩე-
ნების გადარჩენის მიზნით ჩაიდენს ამას ყველა, ვისაც კი ჭკუა აქვს.
ასეთი მოქმედებები შერეული ხასიათის უნდა იყოს. თუმცა ისინი უფ-
რო ნებაყოფლობითად მოჩანან, რადგან მათ ირჩევენ მოქმედების
დროს. მოქმედების შედეგი კი მდგომარეობით არის გამოწვეული. ასეთ
მოქმედებას შეიძლება ეწოდოს როგორც ნებაყოფლობითი, ისე არა-
ნებაყოფლობითი. მოქმედება ნებაყოფლობით წარმოებს, რადგან რო-
გორც მოქმედების საწყისი, ისე მისი შემადგენელი ნაწილები იმო-
ფება თვით მოქმედში, ხოლო რაშიც იმყოფება მოქმედების საწყისი,
მასზეა დამოკიდებული მოქმედებაცა და უმოქმედობაც. მაშასადამე,

ასეთი მოქმედება ნებაყოფლობითია. მაგრამ საერთოდ, ისინი არანებაყოფლობითი არიან, რადგან თავისი სურვილით ასეთ მოქმედებას არავენ ჩაიდენდა.

ზოგიერთს ასეთი მოქმედების გამო აქებენ კიდევ, როდესაც ცუდსა და მტანჯველ მოვლენას ირჩევენ დიდისა და მშვენიერის გადასარჩენად. საწინააღმდეგო მოქმედებას კი აბაგებენ, როცა ირჩევენ სამარცხვინოს არც დიდი და არც მცირე მშვენიერების მიღწევის მიზნით. ზოგიერთ შემთხვევაში მოქმედება იმსახურებს არა ქებას, არამედ სიბრალულს, თუ ასეთ მოქმედებას სჩადიან მაშინ, როცა არ არის საჭირო, რაც ჭარბობს ადამიანის ძალებს და რასაც ვერავენ გაუძლებდა. მაგალითად: ზოგჯერ, მართალია, კაცი იძულებას არ ემორჩილება, მაგრამ ის მაინც ირჩევს სიკვდილს, გადატანილი რაღაც დიდი საშინელების გამო. მაგალითად, სასაცილო იქნებოდა გვეფიქრა, თითქმის ევრიბიდეც აღკმევინი იძულებული იყო მოეკლა დედა. ზოგჯერ ძნელია იმის ღქმა, თუ რა რას უნდა ამჯობინო, ან რა უნდა აიტანო რას მაგიერ. უფრო ძნელია მიჰყუე იმას, რაც უკვე გადაწყვიტე და რის მოსალოდნელი შედეგები საშინელია, ხოლო იძულებითი მოქმედება — სმარცხვინო. ე. ი. ქება და ძაგება ეხება როგორც იძუ- 1110b

ლებით, ისე არაიძულებით მოქმედებებს. უნდა ითქვას, როგორია იძულება. თუ ზოგადად ვიტყვი, იძულებითი — მოქმედება, სადაც მოქმედების მიზეზი მოქმედების გარეთაა და მოქმედი სრულიად არ მონაწილეობს მასში; მაგრამ არსებობს ისეთი იძულებითი მოქმედება, რომელსაც ირჩევენ გარკვეულ პირობებში და რომლის საწყისი თვით მოქმედ პირობაა. თავისთავად ეს მოქმედება არანებაყოფლობითია, მაგრამ გარკვეულ პირობებში და გარკვეული მოვლენების საწინააღმდეგოდ ის ნებაყოფლობითია. ისინი უფრო მეტად ნებაყოფლობითისაა გვინან, რადგან ასეთი მოქმედებები ყოველ ცალკე აღებულ შემთხვევაში ნებაყოფლობითი არიან. მაგრამ ადვილი არ არის იმის დადგენა, თუ რომელ მოქმედებებს უნდა მივცეთ უპირატესობა რომელთა წინაშე, რადგან კონკრეტულ შემთხვევებს შორის დიდია სხვაობა. მაგრამ, თუ ზოგი სიამოვნება და მშვენიერება იძულებად მოჩანს (რადგან იძულებითი მოქმედების მიზეზი მის გარეთაა), მაშინ ყოველი მოქმედება იძულებითი იქნება, რადგან მათი გულისთვის ადამიანები ყველაფერს სჩადიან. ის, რაც იძულებითია და არა ნებაყოფლობითი, მტანჯველია, ხოლო, რაც გამოწვეულია ტკბობითა და მშვენიერებით, — სასიამოვნო.

სასაცილოა, რომ ადანამაულებზე გარეშე მიწეზებს და არა საკუთარ თავს, როდესაც ენებებმა ადვილად გძლიეს და მშვენიერ საქმეებს საკუთარ თავს მიაწერ, ცუდს კი — სიამოვნებას.

როგორც ჩანს, იძულებითია მოქმედება, რომელსაც საწყისი გარეთ აქვს, ხოლო იძულებულია პიროვნება, რომელიც სრულებით არ მონაწილეობს მასში.

თავი 2. ის, რაც უცოდინარობით არის გამოწვეული, ყველა არ არის ნებაყოფლობითი. იძულებითია ის მოქმედება, რომელიც მტანჯველია და სინანულს იწვევს. ადამიანი, რომელიც რაიმეს სჩადის უცოდინარობის გამო, მოქმედების პროცესში არ არის უკმაყოფილო, რადგან არ მოქმედებს ნებაყოფლობით და არც იცის, რას აუეთებს. ის არც იძულებით მოქმედებს, რადგან არ იტანჯება, ხოლო, ვინც უცოდინარობით მოქმედებს და ნანობს. მოქმედებს იძულებით, ხოლო, ვინც არ ნანობს, ამისგან განსხვავებით. ის მოქმედებს ნება-სურვილით და რადგან ის პირველისგან განსხვავდება, ამიტომ უკეთესი იქნებოდა, რომ მას საკუთარი სახელი ჰქონოდა. ფიქრობთ. მიზეზების უცოდინარობის გამო გამოწვეული მოქმედება უნდა განვსხვავოთ იმ მოქმედებისაგან, რაც საქმის უცოდინარობით ხდება. მაგალითად, ღოთები და ბრაზიანები არ მოქმედებენ მიზეზის უცოდინარობით, არამედ ზემოთქმულის გამო, არა უცოდინარობით, არამედ უგუნურებით. საბოლოოდ. არც ერთმა უზნო ადამიანმა არ იცის, თუ რა უნდა გააქეთოს. ან რისგან შეიკავოს თავი. ამ შეცდომის გამო წარმოიშობა უსამართლობა და ბოროტება.

1111 a კაცი, რომელიც იძულებით მოქმედებს, ეერ ვიტყვი, რომ მან არ იცის, თუ რა არის სასარგებლო, რადგან იძულებითი მოქმედების მიზეზი არჩეუანის არცოდნაში კი არ მდგომარეობს, არამედ უზნეობაში. ამავდროულად ეს არის არა ზოგადი არცოდნა, რის გამოც ვიცხადენ კაცს, არამედ იმ კონკრეტულის არცოდნა, რის გამოც, რომლის მიხედვით და რის მიმართაც მოქმედებს ადამიანი. ამ კონკრეტულ მოქმედებას თან სდევს როგორც შებრალება, ისე პატიება, რადგან, ვინც ეს არ იცის, იძულებით მოქმედებს.

არ იქნებოდა ურიცო განგვესაზღვრა, თუ რა მოქმედებებია ეს, რამდენია მათი რიცხვი, რას ესება ეს მოქმედებები. ვინ მოქმედებს, ვის ან რის მიმართ მოქმედებს და სხვ. ზოგჯერ საჭიროა იმის დადგენაც, რას იყენებს ის როგორც იარაღს და რა მიზნით. მაგალითად,

თავდაცვის მიზნით და როგორ მოქმედებს, სუსტად თუ ძლიერად. ეს ყოველივე არ შეიძლება არ იცოდეს კაცმა, თუ ის სრულ ჭკუაზეა. ცხადია, ეს არ შეიძლება არ იცოდეს მოქმედმა, რადგან თვითონაა მოქმედი. მაგრამ, რასაც აცუთებს, აქედან ნაწილი შეიძლება არ იცოდეს. მაგალითად, ამბობენ ხოლმე, რომ რაღაც გამორჩაო, ანდა შეიძლება არ იცოდეს, რომ ეს აკრძალულია (როგორც ეს ქილემ არ იცოდა მისტერიების შესახებ), ანდა კაცს სურდა შეემოწმებინა ისვრის თუ არა კატაპულტი და სინამდვილეში კი გაისროლა, ანდა ვინმეს შეიძლება ეგონოს, რომ ვაჟი მისა მტერია, როგორც, მაგალითად, ეგონა ზერობეს, ანდა კაცს წაწვეტილი ისარი შეიძლება ბლაგვად მოეჩვენოს, ხოლო ქვა — პემზად, ანდა ვინმემ გადარჩენის მიზნით კაცს საწამლავი შეასხას და მოკლას, ანდა, როგორც ჭიდაობის დროს, ხელის მოხვევის ნაცვლად ნამდვილი დარტყმა მიაყენოს. თუ ყოველივე ეს, ან ნაწილი არ იცის კაცმა მოქმედების დროს, განსაკუთრებით კი, თუ არ იცის მნიშვნელოვანი, უნდა ვიფიქროთ, რომ ის იძულებით მოქმედებს. მთავარი კი ის პირობებია, რომელშიც მიმდინარეობს მოქმედება და მიზანი. რისთვისაც მოქმედება ხდება. ამ უცოდინარობის გამო მოქმედება არანებაყოფლობითია. ამას გარდა, თვით მოქმედება იქნება მტანჯველი და სინანულით აღსავსე.

თავი 3. არანებაყოფლობითია ის მოქმედება, რომელიც უცოდინარობისა და იძულების შედეგია. ვფიქრობთ, ნებაყოფლობითია ის მოქმედება, რომლის საწყისი მიზეზი თვით მოქმედშია და რომელმაც იცის მოქმედების ყველა წერილმანი. მაგრამ არ იქნებოდა სწორი, თუ ვიტყვოდით, რომ იძულებითია მოქმედება, რომელიც ხდება ვნების ან სიბრაზის გამო. პირველ შემთხვევაში იმიტომ, რომ არც ერთი ცხოველი და არც ერთი ბავშვი არ მოქმედებს ნებაყოფლობით, ანდა განა ჩვენ არ ვმოქმედებთ ნებაყოფლობით ძლიერი ვნებისა და სიბრაზის გამო? ანდა მშვენიერი მოქმედება ნებაყოფლობითია, იძულებითი კი — მასინჯი? მაგრამ განა ეს სასაცილო არაა, თუ მათ ერთი მიზეზი აქვთ? უაზრობაა ისიც, რომ იძულებად ჩავთვალოთ ის, რისკენაც მივისწრაფვით. მაგრამ, ხომ საჭიროა, რომ რაღაცა გვსურდეს და რაღაცაზე ვბრუნობდეთ. როგორიცაა ჯანმრთელობა და ცოდნა. ვფიქრობთ, იძულებითი მოქმედება არის მტანჯველი, სასურველი კი — სასიამოვნო.

გარდა ამისა, რა განსხვავებაა იძულებით მოქმედებაში მოფიქრე-

1111 ბით და ვნებით დაშვებულ შეცდომას შორის? საჭიროა, რომ ორივეს გავუბრუნოთ, რადგან, ვფიქრობთ, არანაკლებ ადამიანურია ულოგიკო ვნებები, ისევე როგორც მოქმედებები, გამოწვეული ძლიერი სურვილით ან ვნებით. მაგრამ უაზრობა იქნებოდა, თუ მათ მივაკუთვნებდით იძულებით მოქმედებას.

თავი 4. განესაზღვრეთ რა ნებაყოფლობითი და არანებაყოფლობითი მოქმედებები, ახლა გადავიდეთ არჩევანის განხილვაზე. ვფიქრობთ, ის უფრო მეტად სათნოებისთვის არის დამახასიათებელი და ის უფრო მეტად ჩვევებს უნდა მივაკუთვნოთ, ვიდრე მოქმედებას.

როგორც ჩანს, წინასწარი არჩევანი ნებაყოფლობითი უნდა იყოს, მაგრამ ეს ორი ცნება იგივეობრივი არაა, რადგან ნებაყოფლობითი უფრო ხშირად გვხვდება. ნებაყოფლობითი მოქმედება დამახასიათებელია როგორც ცხოველებისთვის, ისე ბავშვებისათვის. უცაბედ მოქმედებას ვუწოდებთ ნებაყოფლობითს, მაგრამ არა წინასწარ განზრახულს. ისინი, რომლებიც მას უწოდებენ ან ვნებას, ან ძლიერ სურვილს, ან რაღაც შეხედულებას, ან სწრაფვას, სწორად არ მსჯელობენ, რადგან წინასწარი არჩევანის უნარი არა აქვთ უგუნურ არსებებს, მაგრამ ძლიერი სწრაფვა და ვნება კი აქვთ. თავშეუპავებელი ადამიანიც ვნებებით მოქმედებს და არა წინასწარი გადაწყვეტილებით და, პირიქით, თავშეაყვებული მოქმედებს წინასწარი გადაწყვეტილებით, ვნებებით კი არა. წინასწარ გადაწყვეტილებას უპირისპირდება ვნება, ვნება ვნებას კი — არა. გარდა ამისა, ვნება სასიამოვნოა და მტანჯველი, წინასწარ გადაწყვეტილება კი არც სასიამოვნოა და არც მტანჯველი.

ძლიერი სურვილი ნაკლებადაა წინასწარ განზრახული, რადგან იგი ნაკლებადაა დაკავშირებული არჩევანთან. არჩევანი არც სურვილია, თუმცა მასთან ახლო მდგომად კი მოჩანს. წინასწარი გადაწყვეტილება არ ეხება რაიმე შეუძლებელს. ამიტომ ვინმემ რომ თქვას, მან გადაწყვიტა რაიმე შეუძლებელი, ის სულელი იქნება. თუმცა შეიძლება შეუძლებლის სურვილიც, მაგალითად, სურვილი უკვდავებისა. სურვილი შეიძლება ეხებოდეს ისეთ რამესაც, რის გაკეთებაც თვითონ ადამიანს არ შეუძლია, მაგალითად, სურვილი იმისა, რომ რომელიმე ათლეტმა გაიმარჯვოს, ან გაიმარჯვოს რომელიმე მსახიობმა. ასეთი რამის წინასწარ არჩევანი შეუძლებელია, რადგანაც ადამიანმა თავისი თავი უნდა ჩათვალოს რაიმეს განხორციელების შემძლედ. ამას გარდა, სურვილი უფრო მეტად მიზანს ეხება, არჩევანი კი მიზნის განხორციელებას. მაგალითად, როცა გამოჯანმრთელება გვსურს, წინას-

წარ ვირჩევთ იმ საშუალებებს, რითაც გავჯანმრთელდებით და გვსურს რა ბედნიერება. ამას წინასწარ ვამბობთ კიდეც, მაგრამ არაა მიზანშეწონილი იმის თქმა, რომ მას ვირჩევთ. საერთოდ კი, როგორც ჩანს, არჩევანი ეხება იმას. რაც ჩვენზეა დამოკიდებული.

ის არც წარმოდგენა უნდა იყოს, რადგან წარმოდგენა შეიძლება ყველაფრის, იმისაც, რაც ჩვენზეა დამოკიდებული და არანაკლებ მარადიულისა და შეუძლებელისა. წარმოდგენები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან ჭეშმარიტებითა და სიცრუით, მაგრამ არა ბოროტებითა და სიკეთით. არჩევანი კი უფრო მეტად ამათ ეხება. არც არავინ ამბობს, რომ ის იგივეა, რაც წარმოდგენა. ის არაა იგივეობრივი არც წარმოდგენის რომელიმე ფორმასთან. ჩვენ ისეთები ვართ, რასაც ვირჩევთ, კეთილები ან ბოროტები, ხოლო წარმოდგენაზე ეს არ არის დამოკიდებული. წინასწარი არჩევანით ჩვენ რაიმეს ვიღებთ ან რაიმეს უარეყოფთ, ან რაიმე სხვა ამდაგვარს ვაკეთებთ, ხოლო წარმოდგენის დროს ვფიქრობთ, თუ რა არის ეს, ვისთვის არის ის სასარგებლო და როგორ. ხოლო რა მივიღოთ ან რა უარეყოთ, ამას ვერ წარმოვიდგენთ.

არჩევანს აქებენ მაშინ, როცა ის ეხება იმას, რაც მეტად არის საჭირო, ან როცა ის სწორია, ხოლო წარმოდგენას ვაქებთ მაშინ, როცა ის ჭეშმარიტია. ვირჩევთ იმას, რაც კარგად ვიცით, რომ სიკეთეა, ხოლო იმის წარმოდგენაც შეიძლება, რაც არ ვიცით. როგორც ჩანს, ერთი და იგივე ადამიანი ყოველთვის საუკეთესო რამეს არ ირჩევს და არ წარმოიდგენს, არამედ ზოგნი წარმოიდგენენ იმას, რაც უკეთესია, მაგრამ უზნეობის გამო არ ირჩევენ იმას, რაც საჭიროა. არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს იმას, არჩევანი უსწრებს წარმოდგენას თუ მოსდევს. ჩვენ ამას კი არ ვიკვლევთ, არამედ იმას, რომ წარმოდგენა არის თუ არა იგივეობრივი რომელიმე არჩევანთან.

მაშ, რა არის არჩევანი, როგორია ის? ის არ გამოდგა არც ერთი ზემოთქმული მოვლენათაგანი. იგი უნდა იყოს ნებაყოფლობითი რამ. ნებაყოფლობითი კი ყოველთვის წინასწარ განზრახული არ არის. არჩევანი კი წინასწარ განზრახულია, რადგან ის დაკავშირებულია აზროვნებასა და განწყობასთან. როგორც ჩანს, ამაზე სახელწოდებაც მიგვითითებს.

თავი 5. ბჭობა შეიძლება ყველაფერს ეხებოდეს და ყველაფერზე შეიძლება მოთხოვნილება, თუ ეს ზოგიერთ შემთხვევაში შეუძლებელია.

ლია? მოსათათბირებელს იმას კი არ უწოდებენ, რაზეც თათბირობს ვინმე სულელი ან გიჟი, არამედ ჭკვიანი კაცი.

არავინ თათბირობს იმაზე, რაც მარადიულია. მაგალითად, კოსმოსზე, ან კვადრატის დიამეტრისა და გვერდების არათანაფარდობობაზე, არც იმ მოძრაობაზე თათბირობენ, რაც მუდამ ერთგვარად წარმოებს ან აუცილებლობის ძალით. ან ბუნებრივად, ან სხვა რაიმე მიზეზით, როგორიცაა, მაგალითად, მზის ბრუნვა და ამოსვლა. არც იმაზე ბჭობენ, რაც სხვადასხვაგვარად ხდება, როგორიცაა, მაგალითად, გვალვა, ან განუწყვეტელი წვიმები, არც შემთხვევით მოვლენებზე, მაგალითად, განძის პოვნაზე, რადგან არც ერთი ამათვანი ჩვენზე არ არის დამოკიდებული და ჩვენგან შექმნილი. მაგალითად ლაკედემონელები არ თათბირობენ იმაზე, რაც ჩვენ ნიერ ხდებოდა და რასაც ჩვენ ვაკეთებთ. ამრიგად, რჩება მოსათათბირებელი შემდეგ ცნობილ მიზეზებზე: ბუნება, შემთხვევა და აუცილებლობა, აგრეთვე გონება და ადამიანური საქმიანობა, მაგრამ არა ყოველგვარი საქმიანობა. მაგალითად, არც ერთი ლაკედემონელი არ დაიწყებს ბჭობას იმაზე, თუ სკვითებმა სახელმწიფო როგორ უნდა მართონ უკეთესად. ჩვენ ვთათბირობთ იმაზე, რაც ჩვენზე და ჩვენს მოქმედებაზე დამოკიდებულია. არც ბჭობენ არც მეცნიერებას სინუსტესა და დამოუკიდებლობაზე, მაგალითად, ასოებზე (არ ეკამათობთ იმაზე, თუ როგორ დავწეროთ ისინი). ჩვენ ვთათბირობთ იმაზე, რაც ჩვენგან იქმნება, მაგრამ არა ყოველთვის ერთნაირად, მაგალითად, მედიცინაზე და მოგებაზე. უფრო მეტად ვთათბირობთ გემის მართვაზე, ვიდრე სპორტზე, ასევე ყოველივე დანარჩენზე. მაგალითად, ხელოვნებაზე უფრო მეტად ვლაუობთ, ვიდრე მეცნიერებაზე, რადგან პირველის შესახებ უფრო მეტად ვეჭვობთ ხოლმე. ბჭობა უფრო მეტად ისეთ საგნებს ეხება, რაც უმეტეს შემთხვევაში ხდება, რადგან გარკვეული არაა, თუ როგორ განვითარდება ის მომავალში. აგრეთვე იმაზე, რაც განუსაზღვრელია. მაგალითად, დიდი საქმეების შესახებ მივმართავთ ხოლმე მრჩეველებს, რადგან არა ვართ დარწმუნებული ჩვენს ცოდნაში. ჩვენ ვთათბირობთ არა მიზნის, არამედ მიზნის განსასორცელებელ საშუალებებზე. მაგალითად, ექიმი არ თათბირობს იმაზე, საჭიროა თუ არა ავადმყოფის განკურნება, არც ორატორი ბჭობს იმაზე, საჭიროა თუ არა მსმენელთა დარწმუნება, არც პოლიტიკოსი იმაზე, საჭიროა თუ არა კარგი კანონების შემოღება, არც სხვა ვინმე თათბირობს თავისი მიზნის შესახებ, რადგან ღიისასა რა მიზანი, არკვევს, თუ როგორ და

1112b

რა საშუალებებით მიაღწევს მას. და თუ ასეთი საშუალება ბევრია, მაშინ არკვევს იმას, თუ რომელი საშუალებით შეიძლება მიზნის უფრო ადვილად და უკეთესად მიღწევა. თუ მიზანს აღწევენ ერთი რომელიმე გზით, მერე იწყება იმის კვლევა, თუ რაა საჭირო ამ გზის განსახორციელებლად და ასე შემდეგ, სანამ არ მიაღწევენ პირველ მიზნებს, რომელიც კვლევის ყველაზე კიდური წევრია.

ის, ეინც თათბირობს, როგორც ჩანს, იკვლევს და აანალიზებს შემოიქმნილი მეთოდით, როგორც ამას ეხვდებით გეომეტრიულ ნახაზებში. მაგრამ ყოველი კვლევა ბჭობა არაა, მაგალითად, მათემატიკური კვლევა: ყოველი ბჭობა კი კვლევაა. ის, რაც ანალიზის დროს ბოლოა, წარმოშობის თვალსაზრისით პირველია.

თუ აღმნიშნები წააწყდებიან შეუძლებელს, ჩერდებიან. მაგალითად, საჭიროა ფული, მაგრამ მისი შოვნა შეუძლებელია. მაგრამ, თუ მიზნის მიღწევა შესაძლებელია, მაშინვე იწყებენ მოქმედებას. შესაძლებელი კი ისაა, რაც ჩვენზეა დამოკიდებული. მაგალითად, ის, რაც ჩვენი მეგობრების დამხმარებით შეიძლება შესრულდეს. ეს დაახლოებით იგივეა, რაც ჩვენ მიერ შესრულებული, რადგან მისი საწყისი მაინც ჩვენშია.

საკვლეპია ისიც, რაც მიზნის განხორციელებას ემსახურება როგორც იარაღი, და ისიც, რაც მის მოხმარებას სჭირდება. ასევე ყველა დანარჩენ შემთხვევაში ვითვსა ეხება იმას, თუ რა მიზნით ვიყენებთ, როგორ ვიყენებთ და ვისი მეშვეობით.

როგორც უკვე ითქვა, მოქმედებათა საწყისი აღამიანია. ე. ი. ბჭობა ამ მოქმედებას ეხება. მოქმედება კი სხვა რაიმესთვის არის გამიზნული. ბჭობა კი ეხება არა მიზანს, არამედ იმას, რაც მიზანს ემსახურება. არ თათბირობენ არც ცალკეულ კონკრეტულ შემთხვევებზე, მაგალითად იმაზე, არის ეს პური თუ არა, არც იმაზე, თუ როგორ არის ის გამომცხადარი, რადგან ეს შეგარძნებების სფეროა და თუ განუწყვეტილად ვითავიბირებთ, ამას დასასრული არ ექნება.

ის, რაზეც ვთათბირობთ და რაც უნდა ავირჩიოთ, ერთი და იგივეა, იმ განსხვავებით, რომ რასაც ვირჩევთ. წინასწარ გარკვეული უნდა იყოს და ის, რაც ბჭობას შედეგად დადევნდა, არჩეული უნდა იყოს კიდევ. თვალსაშენი მაშინვე წყვეტს კვლევას, თუ როგორ იმოქმედოს, როგორც კი მიაღწევს თავის საფასვს, როგორც საწყისთან და მასში პოვნებს წარმმართველ ნაწილს. ეს სწორედ ის ნაწილია, რომელიც ირ-

1113 a

ჩვეს. ცხადი ხდება აგრეთვე ძველი სახელმწიფოების მაგალითით, რასაც პომეროსიც აღწერს. რომ მეფეები ატყობინებდნენ ხალხს იმას, რაც წინასწარ გადაწყვეტილი იყო. ამავე დროს ის, რაც წინასწარ არის გადაწყვეტილი, ჩვენთვის არის სასურველი. გადაწყვეტილების აწონ-დაწონვის შემდეგ მივისწრაფვით მისი შესრულებისაკენ, ე. ი. გამომდინარე გადაწყვეტილებიდან, ვიწყებთ მოქმედებას მის შესაბამისად.

ამრიგად, წინასწარი არჩევანის შესახებ უკვე ვთქვით ზოგად ხუბში, ვთქვით აგრეთვე იმის შესახებ, თუ რას ეხება ის, რომ ის მიმართულია მიზნის განხორციელებისაკენ.

თავი 6. უკვე იტყვა იმის შესახებაც, რომ სურვილი მიმართულია მიზნისკენ და, როგორც ჩანს, ის ზოგისთვის არის სიკეთე, ზოგისთვის კი მოჩვენებითი სიკეთე. ისინი, რომლებიც ამბობენ, რომ სასურველია სიკეთე, მიდიან ასეთ დასკვნამდე, რომ, თუ სასურველი მოვლენა სწორად არის შერჩეული, ის სიკეთეცაა (რადგან, თუ ის სასურველია, კეთილიც უნდა იყოს). წინააღმდეგ შემთხვევაში ის ბოროტება იქნება. იმათთვის კი, ვისთვისაც სასურველი მოჩვენებითი სიკეთეა, სასურველი ხუნებრივად საქრედი კი არ არის, არამედ ისეთი, როგორც ის ეჩვენება ყოველ ცალკეულ ადამიანს. მაშინ ერთისათვის ეს სიკეთეა, მეორისათვის სხვა და თუ ეს ასეა, მაშინ მივიღებთ, რომ სიკეთე იქნება თვით სიკეთის საწინააღმდეგო მოვლენაც კი. თუ ამას არ გავაზიარებთ, არამედ ვიტყვით ზოგადად, რომ კარგია ის, რაც არჩეულია, ის, რაც ჭეშმარიტად სასურველია, ხოლო ცალკეული ადამიანისათვის კარგია ის, რაც მას ასეთად ეჩვენება, მაშინ პატიოსანი კაცისთვის კარგი იქნება ჭეშმარიტად კარგი. ხოლო ცუდი ადამიანისთვის — შემთხვევით კარგი. ისევე როგორც ჯანმრთელი ადამიანებისათვის სასარგებლოა ყოველივე ის, რაც ჭეშმარიტად სასარგებლოა ჯანმრთელობისთვის, ანაღმყოფებში კი სხვაგვარი მცდომარეობაა. ასევე მწარისა და ტბილის, თილისა და მძიმეს და ყველა სხვა შემთხვევაში. წესიერი ადამიანი სწორად მსჯელობს ყოველ ცალკეულ შემთხვევაზე და ყოველთვის ჭეშმარიტი თვალსაზრისი აქვს. მაგრამ ყოველი ცალკეული თვისება თავისებურად მშვენიერია და სასიამოვნო და წესიერი კაცი ყოველ ცალკე აღებულ შემთხვევას სწორად აღიქვამს, რადგან ის თვითონ არის მოვლენების კანონი და საზომი. უმრავლესობა კი ცდება სიამოვნებებით

გატაცების გამო. სიამოვნება ეი სინამდვილეში არ არის სიკეთე, მხოლოდ მოჩანს ასეთად. ამიტომაც ირჩევენ სიამოვნებას როგორც სიკეთეს, ხოლო ტანჯვას გაურბიან როგორც ბოროტებას.

თავი 7. მიზანი სასურველია, მაგრამ ბჭობა და წინასწარი არჩევანი ესება მაშნის მისაღწევ საშუალებებს. მას ესება აგრეთვე წინასწარი გადაწყვეტილების შესაბამისი მოქმედება და ის ნებაყოფლობითია. ზნეობრივი მოქმედების ერერვიაც მიმართულია ამ საშუალებებისკენ. სიკეთე ისევე, როგორც ბოროტება, ჩვენზეა დამოკიდებული, ხოლო იქ, სადაც მოქმედება ჩვენზეა დამოკიდებული, უმოქმედოა; ჩვენზე იქნება დამოკიდებულია და სადაც შეგვიძლია „მოს“ თქმა, იქვე შეგვეძლება „არა“-ს თქმაც. ასე რომ, თუ მშვენიერია მოქმედება დამოკიდებულია ჩვენზე, ასევე ბოროტებისთვის გვერდის აქცევა ჩვენზე იქნება დამოკიდებული. თუ ჩვენზე ყოფილა დამოკიდებული როგორც მშვენიერების, ისე ბოროტის მოქმედება, რაც სიკეთე და ბოროტებაა, ე. ი. ჩვენზე ყოფილა დამოკიდებული, ვიქნებით კეთილი თუ სოროტი.

რაც შეეხება ნათქვამს იმის შესახებ, რომ „თავისი ნებით არავინ არის უზნეო და არც იძულებით არის ბედნიერი“ ეს ნაწილობრივ სწორია, ნაწილობრივ კი მცდარი, რადგან იძულებით ბედნიერი არავინ გამხდარა, ცუდი კი შეიძლება გახდეს კაცი თავისი ნება-სურვილით. მაგრამ ის, რაც ასლასან ვთქვით, სადავოა, რადგან ამბობენ, რომ ადამიანი არ არის საწყისი ჩადენილი საქმეებისა ისევე, როგორც თავისი შეილებისა. მაგრამ, თუ აღმოჩნდა, რომ არ შეიძლება ეს სხვა საწყისზე დავიყვანოთ, თუ არა ისევე ჩვენზე, მაშინ ამ მოქმედების საწყისი ჩვენში ყოფილა. მაშ, ისინი ჩვენზე ყოფილან დამოკიდებული და ამიტომ ნებაყოფლობითი ყოფილან.

ამას ადასტურებს როგორც ცალკეული ადამიანების, ისე კანონმდებლების გამოცდილება. ისინი სჯიან და სდევნიან იმათ, რომლებმაც რაიმე ცუდი ჩადინეს, რადგან ისინი არ არიან იძულების, ან უცოდინარობის გამო ამ მოქმედებათა მიზეზი, ხოლო იმათ, რომლებიც მშვენიერად მოქმედებენ, პატივს მიაგებენ. ე. ი. ისინი ზოგს აქეზებენ, ზოგს კი ღრგუნავენ. მაგრამ ის, რაც ჩვენზე არ არის დამოკიდებული, ის არც ნებაყოფლობითია, იმისკენ არც არავინ გვაქეზებს, რადგან საქმეს არ შევლის კაცის ღარწმუნება იმაში, რომ არ ჰქონდეს სიცხე, არ სტიკოდეს, არ შიოდეს და სხვ. მიუხედავად რჩევისა, ჩვენ მაინც განვიცდით ამას. მაგრამ კაცს სჯიან იმ უცოდინა-

რობის გამო, რომლის მიზეზი თვითონ არის. მაგალითად, მთავარი იმსახურებს ორმაგ სასჯელს, რადგან უცოდინარობის საწყისი მასშე-
 1114 a ღინძრობის მიზეზი. სჯიან იმათაც, რომლებმაც არ იციან რომელი-
 მე კანონი, რომლის დაცვა საჭიროა და არც ძნელია. ასევეა სხვა შემ-
 თხვევებში, სადაც კი ვარაუდობენ, რომ უცოდინარობის მიზეზი დაუ-
 ღვერობაა, რადგან თვითონ ადამიანზე იყო დამოკიდებული უცოდინა-
 რობის თავიდან აცილება. ადამიანებს შეუძლიათ იყვნენ როგორც ყუ-
 რადღებიათ, ისე უყურადღებონი. ისინი თვითონ არიან იმის მიზე-
 ზი, რომ დაუღვერად ცხოვრობენ, რომ უსამართლონი და თავშეუ-
 კაცებელნი არიან. ამათგან ზოგი ცუდ საქმეებს სჩადის, ზოგი ღო-
 თობს, ზოგი კი რაღაც ამდაგვარად ატარებს დროს. საერთოდ, ადა-
 მინები ისეთნი არიან, როგორც მოქმედებენ. ეს ცხადი სდება იმათ
 მაგალითზე, ვინც ემზადება რაიმე შეჯიბრისა ან ღონისძიებისათვის.
 ისინი განუწყვეტელ მოქმედებაში არიან. იმის არცოდნა, რომ თვისე-
 ბა ყოველთვის ცალკეული მოქმედებიდან ყალიბდება, ნიშნავს უგრ-
 მნობლობას, ზოლო ის, ვინც უცოდინარობის გამო სჩადის ასეთ საქ-
 მეს, საიდანაც უსამართლობა წარმოიშობა, ის ნებაყოფლობით არის
 უსამართლო. ელოგიკობაა იმის მტკიცება, რომ უსამართლოს არ
 სურს იყოს უსამართლო, ანდა თავაშეკრულს არ სურს იყოს თავაშე-
 ვებული. უსამართლოს არ შეუძლია შეწყვიტოს უსამართლო მოქმე-
 დება და სამართლიანი გახდეს, როცა კი მოისურვებს. ვერც ავად-
 მყოფი გამოჯანმრთელდება თავისი ნებით. მაგრამ შეიძლება მოხდეს
 ის, რომ ვინმე დაეადღეს თავისი ნებით. თუ ის თავშეუკავებელ ცხოვ-
 რებას ეწევა და არც ექიმებს უჯერებს. ერთი დროს მას შეეძლო არ
 გამხდარიყო ავად. ახლა კი, როცა დრომ განვლო, ეს შეუძლებელია.
 როგორც შეუძლებელია გადაგდებული ქვის შეჩერება, თუმცა ადა-
 მინაზე იყო დამოკიდებული ქვის გადაგდებაცა და არგადაგდებაც, რად-
 გან ამის საწყისი ადამიანშივეა. ასევე ადამიანს შეეძლო თავიდან არ
 გამხდარიყო უსამართლო და თავშეუკავებელი. მაშასადამე, ადამი-
 ნები თავისი ნება-სურვილით არიან ასეთნი, მაგრამ გახდნენ რა ასეთ-
 ნი, აღარ შეუძლიათ სსენაირნი იყვნენ.

არა მხოლოდ სულიერი ბოროტებაა ნებაყოფლობითი, არამედ ზო-
 გიერთი სხეულებრივიც. ამიტომაც ასეთ ადამიანებს კიცხავენ კიდევ
 ზოლო იმას, ვინც ბუნებრივად არის ასეთი, არ კიცხავენ. მაგალითად,

არ კიცხავენ ბუნებრივად მასწავლს, მაგრამ კიცხავენ დაუდევრობისა და იმის გამო, რომ სპორტს არ მისდევს. იგივე ითქმის სისუსტისა და სეზონობის შესახებ. არაფერ კიცხავენ ბუნებრივად ბრმას, ან ბრმას აუღმყოფობისა და ცემის გამო. პატივით, მას იბრალებენ. მაგრამ კიცხავენ ღლითობის ან სხვაგვარი თავშეუვაველობის გამო. გასაკიცხია სხეულებრივი სიმახინჯე. რომელიც ჩვენგან არის გამოწვეული. ხოლო რაც ჩვენსე არაა დამოკიდებული, არ არის გასაკიცხი. თუ ეს ასეა, მაშინ სხვა შემთხვევებშიც გასაკიცხი ბოროტება ჩვენგან არის წარმოშობილი

თუ ვინმე იტყვას, რომ ყველა მთავრადებს მოჩვენებითი სიკეთისაგან, მაგრამ თავის წარმოდგენებს ვერ ფლობს, მაშინ როგორც არის თვითმული, მას ისეთივე მიზანი ექნება წარმოდგენილი. თუ თვითმული როგორღაც მიზეზია თავისი თვისებებისა, მაშინ ის როგორღაც იქნება თავისი წარმოდგენების მიზეზიც. წინააღმდეგ შემთხვევაში არაფერ იქნება ბოროტმოქმედების მიზეზი, პირიქით, ის მიზნის უტოლიანობის გამო სჩადის ამას, რადგან ფიქრობს, რომ ამნაირად უკეთესი გახდება. მაგრამ მიზნისკენ სწრაფვა მისგან არ არის არმეული, ის ისევე თანდაყოლილია როგორც მხედველობის, სწორი მხედველობისა და ჭეშმარიტი სიკეთის არჩევის უნარი, ხოლო ის, ვისაც ეს თვისებები თანდაყოლილი აქვს, მშვენიერიც არის. მას აქვს უდიდესი და უმშვენიერესი თვისება, რაც არც სხვისგან შეიძლება იფარს მიღებული და არც შესწავლილი. ის ბუნებრივად თანდაყოლილია და ვისაც ის აქვს, ის იქნება კეთილიც, მშვენიერიც, ჭეშმარიტად სრულყოფილი და კეთილშობილი.

1114 b

თუ ეს ჭეშმარიტია, მაშინ რატომ უნდა იყოს სათნოება უფრო მეტად ნებაყოფლობითი, ვიდრე ბოროტება? სინამდვილეში კი ადამიანს როგორც სიკეთე, ისე ბოროტება ან ბუნებრივად, ან როგორღაც სხვაგვარად წარმოდგენილი და თანდაყოლილი აქვს, ხოლო ყველა დანარჩენ მოქმედებას როგორღაც ამ მიზნისკენ წარმართავს; ან იქნებ მიზანი თვითმულს თანდაყოლილი არა აქვს და როგორღაც მასზეა დამოკიდებული? ან იქნებ მიზანი ბუნებრივია, ხოლო ყველა დანარჩენი მოქმედება ადამიანზეა დამოკიდებული? მაგრამ, თუ სათნოება ნებაყოფლობითია, მაშინ ბოროტებაც არანაკლებ ნებაყოფლობითი იქნება და იგი განხორციელდება მის პრაქტიკულ მოქმედებაში და არა საბოლოო მიზანში.

როგორც ითქვა, თუ სათნოებები ნებაყოფლობითი თვისებებია და ჩვენ როგორღაც თანამიზეზნი ვართ ამ თვისებებისა, მაშინ როგორიცაა ადამიანი, ისეთივე მიზანი ექნება მას, ბოროტებაც ისევე იქნება ნებაყოფლობითი როგორც სათნოება.

ჩვენ ზოგად ხაზებში ვიმსჯელოთ სათნოების შესახებ. ვთქვათ, რომ ისინი არიან შუალედური მდგომარეობანი და შეძენილი თვისებები. ვიმსჯელოთ იმაზეც, რომ საიდანაც წარმოდგებიან ისინი, იმავე სფეროში მოქმედებენ ისე, როგორც უკარნახებს მათ სწორი აზრი, რომ ისინი ჩვესგან არიან დამოკიდებულნი და ნებაყოფლობითნი.

მაგრამ ჩვენი მოქმედებები და შეძენილი თვისებები ერთნაირად არ არიან ნებაყოფლობითი, რადგან მოქმედებებს ვფლობთ, და თვით-
1117 თვით მათგანს ვიცნობთ თავიდან ბოლომდე, ხოლო თვისებებს ვფლობთ დასაწყისში, მაგრამ არ ვიცით თვითიული მათგანი ცალ-ცალკე და მათი შემდგომი განვითარება, როგორც დაავადებების დროს. მაგრამ რამდენადაც ჩვენზე არის დამოკიდებული მათი ასე ან ისე გამოყენება, ამიტომ ისინი ნებაყოფლობითნი არიან.

ახლა შევეხოთ თვითიულ მათგანს ცალ-ცალკე და განვიხილოთ, რას წარმოადგენენ ისინი, რასთან არიან მიმართებაში და როგორ მიმართებაში არიან. ამით ცხადი გახდება ისიც, თუ რამდენი სათნოება არსებობს.

თავი მ. ჯერ სიმამაცეს შევეხოთ. უკვე ცხადი გახდა, რომ სიმამაცე არის შუალედური მდგომარეობა შიშსა და გაბედულებას შორის. რადგან გვეშინია, ცხადია, გვეშინია საშიშის. მარტივად რომ ვთქვათ, გვეშინია ბოროტების. მაშასადამე, შიში უნდა განიმარტოს როგორც მომავალი ბოროტების მოლოდინი. ჩვენ გვეშინია ყოველგვარი ბოროტებისა, მაგალითად, ცუდი სახელის, სიღარიბის, ავადმყოფობის, უმეგობრობის, სიკვდილის. სიმამაცე ყოველთვის ამასთან არ უნდა იყოს მიმართებაში. საჭიროა, ზოგი რამის გვეშინოდეს და ეს მშვენიერიცაა. მაგრამ, თუ არ გვეშინია, მაგალითად, ცუდი სახელის, ეს სამარცხვინოა. ის, ვისაც ამისი ეშინია, ის პატიოსანი და პატივსაცემი კაცია, ვისაც არ ეშინია, ის ურცხვია. ზოგს კი მამაცს უწოდებენ გადატანითი მნიშვნელობით, რადგან მას რაღაც მსგავსება აქვს მამაც ადამიანთან, რადგან უშიშარი ერთგვარად მამაცია. არ უნდა გვეშინოდეს არც ავადმყოფობის, არც სიღარიბის და საერთოდ, ყოველივე იმისა, რაც ჩვენზე არ არის დამოკიდებული და არც უზნეობის შედეგია. ამ მოვლენების მიმართ უშიშარი არ იქნება მამაცი (ამ შემ-

თხვევაში მამაცს ეუწოდებო ადამიანს გადატანითი მნიშვნელობით); ზოგნი, რომელნიც საომარი საშიშროების დროს მხდლნი არიან, ხელ-ვაშლილნი და გაბედულნი არიან ქონების გაცემაში.

არც ისაა მხდალი, ეისაც ეშინია ცოლის ან შვილების შეურაცხყოფისა, მათთან ცუდი დამოკიდებულებისა და სხვა. არც ისაა მამაცი, ეინც გაბედულია მოსალოდნელი ცემის დროს. მაშ, რომელი საშიშროების დროს ითვლება კაცი მამაცად? იქნებ ყველაზე დიდი საშიშროების წინაშე, რადგან არც ერთ სხვა საშიშროებას არ დასჭირდება უფრო მეტი ამტანიალობა? ყველაზე მატად კი საშიშია სიკვდილი. ის რომ საზღვარია და არც ერთი მიცვალებულისათვის არ უნდა ჰქონდეს მნიშვნელობა არც სიკეთესა და არც ბოროტებას. სავარაუდოა, რომ არც სიკვდილის მიმართ უშიშროება უნდა იყოს ყოველთვის სიმამაცე, მაგალითად, ზღვაზე ყოფნისას, ან ავადმყოფობის დროს. მაშ, რაში მდგომარეობს სიმამაცე? იქნებ ყველაზე მშვენიერია სიკვდილის დროს? ასეთი კი არის ომში სიკვდილი, ე. ი. ესაა სიკვდილი უდიდესი და უმშვენიერესი საშიშროების დროს. ამის შესაბამისად მას მიაგებენ პატივს მეფეები და სახელმწიფოები. უფრო მეტად მამაცს უწოდებენ უშიშარს მშვენიერ სიკვდილში, რომელიც უტაცებდია. ასეთი სიკვდილი კი უმეტესად ომში გვხვდება. მამაცია აგრეთვე უშიშარი ზღვასა და ავადმყოფობაში, მაგრამ არ არიან ისე მამაცნი, როგორც მეზღვაურები, რადგან ესენი ხელს იღებენ გადარჩენაზე და ეგებებიან სიკვდილს, მეზღვაურებს კი გამოცდილების გამო გადარჩენის იმედი აქვთ. სწორედ ესენი არიან მამაცნი იქ, სადაც სიკვდილი მშვენიერია. ეს ნიშნავს ძალასა და გაბედულებას, რაც შეუძლებელია ჩვენ მიერ ჩამოთვლილ შემთხვევებში.

თავი 9. მაგრამ შიში ყველასათვის ერთი და იგივე არ არის. მხედველობაში გვაქვს ისეთი საშიშროება, რომელიც ჭარბობს ადამიანის ძალებს. ასეთი რამ ყველასათვის საშიშია, ვისაც კი გონება აქვს. მაგრამ საშიშროება განსხვავდება სიდიდით, ზოგი უფრო დიდია, ზოგი კი — პატარა. იგივე ითქმის გაბედულების შესახებაც. მამაცი ადამიანი უშიშარია იმდენად, რამდენადაც ეს ადამიანს შეჰფერის. მას ეშინია იმისა, რისაც უნდა ეშინოდეს და როგორც გონება უკარნახებს. ის უშიშარია მშვენიერების მიღწევის მიზნით, რადგან მშვენიერება არის სათნოების მიზანი. მაგრამ ერთი და იგივე მოვლენა შეიძლება იყოს მეტ-ნაკლებად საშიში. გარდა ამისა, კაცს შეიძლება ეშინოდეს იმისა, რაც საშიში არ არის. შეცდომა შეიძლება დაუშ-

1115 b

ვან იქ, სადაც ეშინიათ იმისა, რისაც არ უნდა ეშინოდეთ, ან იქ, როცა არ უნდა ეშინოდეთ, ან ისე, როგორც არ უნდა ეშინოდეთ და სხვ. იგივე ითქმის გამბედაობაზე. კაცი გამბედავი უნდა იყოს იქ, სადაც საჭიროა, იმ მიზნით, რისთვისაც საჭიროა, ისე, როგორც საჭიროა და მაშინ, როცა საჭიროა.

მამაცზე იგივე ითქმის, რაც გამბედავზე. მამაცი ღირსეულად და გონების კარნახით მოქმედებს და განიცდის ყოველი ადამიანის მოქმედების მიზანი და დასასრული ადამიანის სენსებების შესაბამისია ასევე მამაც ადამიანშიც სიმამაცე მშვენიერაა და მშვენიერია მისი მიზანი. ყოველი მოვლენა კი მიზნით განისაზღვრება. მამაცი მშვენიერების გამო არის გაბედული და მამაცურად მოქმედებს.

ის, ვინც გადაჭარბებულად უშიშარია, მას სახელი არა აქვს. ჩვენ ხომ თავშივე ვთქვით, რომ არსებობს ბევრი რამ, რასაც სახელი არა აქვს. ვისაც არაფრის ეშინია, არც მიწისძვრის, არც ზღვის დელტას, ის ან უჭკუოა, ან უგრძნობი, რასაც ანობენ კელტების შესახებ. ის, ვინც გადაჭარბებულად გაბედულია საშიშროების დროს, თავზე-ხელაღებულია. ფიქრობთ, ის ტრაბახა და მოჩვენებით მამაცი. თავ-ხედს სურს, რომ საშიშროების დროს ისე გამოიყურებოდეს, როგორც მამაცი. ამიტომ, როგორც კი შეუძლია, ბაძავს მამაცს. მაგრამ ბევრი თავზეხელაღებული მხდალია, რადგან საშიშროებას ვერ უძლებს.

1116 a ვინც გადაჭარბებულად მშიშარაა, ის მხდალია. მას ეშინია იმისა, რისაც არ უნდა ეშინოდეს, ეშინია ისე, როგორც არ უნდა ეშინოდეს და სხვა ამდაგვარი ახასიათებს, ე. ი. მას გაბედულება აკლია. ეს განსაკუთრებით კარგად ვლინდება ტანჯვის დროს. მხდალი როგორღაც უიმედოა, მას ყველაფრისა ეშინია, მამაცი კი, პირიქით, გაბედულება იმედს აძლევს. ამრიგად, გაბედულს, მხდალსა და მამაცს ერთსა და იმავე მოვლენებთან აქვთ მიმართება. მაგრამ მათ შორის განსხვავება მდგომარეობს მიმართების ხასიათში. პირველი აჭარბებს გამბედაობაში, მეორეს აკლია იგი, მესამე კი იცავს შუალედს და მოქმედებს ისე, როგორც საჭიროა. თავხედნი უცებ ეკვეთებიან საქმეს, მაგრამ, როცა ნამდვილი საშიშროება დადგება, მაშინ ჩერდებიან. მამაცი, პირიქით, როცა საქმე სერიოზულია, ფიცხლად მოქმედებენ, დასაწყისში კი მშვიდად არიან.

როგორც ითქვა, სიმამაცეს შუა ადგილი უკავია გაბედულებასა და სიმხდალეს შორის იმ შემთხვევებში, რაზეც ვილაპარაკეთ. ის გაბედულია მშვენიერების მიმართ და მტკიცედ იცავს მას, მახინჯი კი

გაურბის. მამაცს არ ახახიაოებს სიკვდილი იმისათვის, რომ გაექცეს სილატავეს ან სიყვარულს, ან რაიმე მტანჯველს. ეს უფრო მხდალის საქმეა. სიძნელეებისაგან გაქცევა არა მშვენიერების მოპოვების მიზნით, არამედ ბოროტებისათვის თავის არიდების მიზნით, ნიშნავს სასუსტეს.

თავი 10. სიმაძაღე რაღაც ამდაგვარია. ზოგი სიმაძაღის ხუთ სახეს ასახელებს. პირველი ესა. პოლიტიკური სიმაძაღე, რაც ყველაზე მეტად უნდა იყოს სიმაძაღე. ფიქტობთ, მოქალაქენი იტანენ საფრთხეს ან უსიყვარულო, ან უცხოეთის შიშით, ანდა სახელის მოხეჭვის მიზნით. ამიტომ ისინი უადრესად მამაცნი მოჩანან იქ, სადაც მხდალთა ამაღლებენ, ხოლო მამაცი პატივის სცემენ. ასეთებად გამოჰყავს ჰომეროსი დიომედე და ჰექტორი:

„პოლიდამასი პირველად მე გამიციტავს და დამწყველის“.

ხოლო დიომედე ამბობს: „ჰექტორი მიმართავს ზოგიერთ ტროელს, რომ ტუღედიე ჩემს თვალწინ...“.

სიმაძაღის ეს სახე უფრო ემსგავსება ზემოთქმულს, რადგან ის წარმოიშობა სათნოებიდან, კერძოდ, სირცხვილის გრძნობიდან და მშვენიერებისკენ მისწრაფებიდან, რაც პატივსაცემია და, გაკიცხვის რავიდან აცილების მიზნით, რაც სამარცხვინოა. ამასვე განეკუთვნება იმათი სიმაძაღე, რაც წარმოიშობა სარდლებისაგან იძულების შედეგად. მაგრამ ასეთი აღძვრანები უფრო დაბლა დგანან, რადგან მოქმედებენ არა სირცხვილის, არამედ შიშის გამო და გაურბიან არა სამარცხვინოს, არამედ მტანჯველს. მათ აიძულებენ ძლიერი ამა ქვეყნისანი, ან როგორც ჰექტორი ამბობს:

„ვინც კი დატოვებს ბრძოლის ველს მხდალად,
მას გადაეცევი ძაღლების კერძად“.

სარდლები განალაგებენ მეგრძოლებს ბრძოლის ველზე, გაქცეუ- 1116 b
ლებს სცემენ. სარდლები აყენებენ მეგრძოლებს თხრილების წინ და სხვა მოწყობილობებთან და ყოველივე ამას აკეთებენ იძულებით, მაგრამ მამაცი უნდა იყო არა იძულებით, არამედ მშვენიერების მიზნით.

ფიქტობ, ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში გამოცდილებაც ერთგვარი სიმაძაღეა. ამიტომ ფიქტობდა სოკრატე, რომ სიმაძაღე ცოდნაა. ერთნი ერთ რამეში არიან გამოცდილნი, მეორენი — მეორეში. მაგალითად, ჯარისკაცები გამოცდილნი არიან საომარ საქმეებში.

ეფიქრობ, ომში ბევრი რამ მოჩვენებითაა საშიში. ამას კარგად ხედავენ მეომრები, მაგრამ ისინი მამაცი ეჩვენებათ იმათ, ვინც არ იცის, თუ რა არის ნამდვილად საშიში. შემდეგ, სხვისთვის ზიანის მიყენება და თავდაცვა კარგად შეუძლიათ გამოცდილთ, რომლებსაც აქვთ უნარი, გამოიყენონ იარაღი და ყოველივე სხვა, რაც კი გამოდგება თავდასხმისა და თავდაცვისათვის. ისინი ისევე სჯობნიან შეუიარაღებლებს, როგორც ათლეტები გაუპარჯიშებლებს. შეჯიბრებებში მეტი ბრძოლის უნარი აქვთ არა ყველაზე მამაცებს, არამედ ყველაზე ღონიერთ და გავარჯიშებული სსეულის მქონეთ; მეომრები კი მსდღან ხდებიან, როგორც კი მატულობს საშიშროება და როცა ისინი რიცხვით და მომზადებით ჩამოუვარდებიან მოწინააღმდეგეს. ისინი პირველნი გარბიან, ხოლო მოქალაქეთა რაზმები რჩებიან ადგილზე და იხოცებიან, როგორც ეს მოხდა პერმესის ტაძართან ბრძოლის დროს. მოქალაქეებმა სამარცხვინო გაქცევას და ასეთ გადარჩენას სიკვდილი ამჯობინეს, ხოლო ჯარისკაცები თავიდან გაბედულნი არიან, როცა დარწმუნებული არიან თავის ძალაში, მაგრამ, როდესაც გაიგებენ, რომ ეს ასე არაა, გარბიან, რადგან სიკვდილის უფრო ეშინიათ, ვიდრე შერცხვენისა. მამაცი კი ასეთი არ არის.

მრისხანებასაც სიმამაცეს აკუთვნებენ, რადგან ჰგონიათ, რომ ისინი მამაცი არიან, რადგან მხეცებიც ეკვეთებიან ხოლმე იმათ, ვინც ისინი დაჭრა. მამაცებსაც ახასიათებთ მრისხანების თვისება, რადგან ბრძნიანი უაღრესად გაბედულია საშიშროების დროს, რის შესახებ ჰომეროსი ამბობს: „რისხვამ მას ძალა მისცა“, „მასში გაიდგო ძალამ და რისხვამ“, „სხეულში მიეცა დიდი ძალა“, „სისხლი აუდულდა“. ყოველივე ეს უნდა ნიშნავდეს ძლიერ აღზნებას და ლტოლვას. მამაცი მოქმედებენ მშვენიერების გამო, ხოლო რისხვა მათ ამაში ეხმარებათ. მხეცები კი მოქმედებენ ან ტკივილის გამო, თუ მათ ესვრიან, ანდა შიშის გამო. მაგრამ როცა ტყეში ან ჭაობში არიან, არავის ერჩიან. სიმამაცე არ არის ტანჯვით ან რისხვით გამოწვეული მოქმედება, მიმართული საშიშროების დაძლევისაკენ. თუ წინ არ არის საშიშროება, მაშინ სახედრებიც კი მამაცი იქნებოდნენ შიმშილის გამო. ისინი საჭმელს თავს არ ანებებენ მაშინაც კი, როდესაც სცემენ. ასევე უზნეონიც ვნებების გავლენით მრავალ გაბედულ საქმეს სჩადიან.

ამრიგად, სიმამაცე არაა სწრაფვა საშიშროების დაძლევისაკენ

ტანჯვის ან ენებების გამო. თუმცა ყველაზე ბუნებრივად მოჩანს, თითქოს ის ენებებით არის გამოწვეული, როცა ადამიანი წინასწარ ირჩევს იმას, რის გამოც მამაცი სდება. ადამიანები მრისხანების გამო იტანჯებიან. შურისძიების დროს კი სიამოვნებას განიცდიან. ამიტომ მოჩნდება იმის გაბედულება, არიან, მაგრამ მამაცი კი არა, რადგან ისინი იბრძვიან არა მშვენიერებისათვის და არც პრინციპებისთვის, არამედ ენებების გავლენით. მაგრამ მათ აქვთ რაღაც სიახლოვე სიმამაცესთან.

მამაცი არც იმედის მქონენი არიან, რადგან მათ მრავალჯერ გაუმარჯვიათ და ამიტომ არიან მამაცი. მაგრამ მამაცი და გაბედულები მსგავსნი არიან რადგან ორივე უშიშარია, ოღონდ მამაცი უშიშარია ზემოთქმულის გამო. მეორეთ კი ჰგონიათ, რომ ძლიერნი არიან და ამიტომ არ შეიძლება ზიანი განიცადონ. ასევე იქცევიან მთვრალეები, სანამ იმედი აქვთ, მაგრამ, როდესაც იმედი უცრუვდებათ, გარბიან. მამაცი კი ისეთი ადამიანია, რომელიც უძლებს როგორც ნამდვილად საშინლს, ისე მოჩვენებითს, რადგან ეს მშვენიერია და არა სამარცხენიო. ამიტომ ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ყველაზე მეტად მამაცი არის ის, ვინც უშიშარია და მშვიდი როგორც მოულოდნელი, ისე მოსალოდნელი საშიშროების დროს. ეს იმიტომ, რომ სიმამაცე პირადი თვისებაა და ნაკლებადაა დამოკიდებული წინასწარ მომზადებაზე. წინასწარგარკვეული საშიშროების დროს კაცმა შეიძლება იმოქმედოს გონებით ან პრინციპებით. მოულოდნელი საშიშროების დროს კი — პირადი თვისებებით.

მამაცად მოჩანან ავრეთვე ისინი, ვინც არ იცის საშიშროება და ღიად არ განსხვავდებიან დაიმედებულებისაგან. მაგრამ ესენი იმათზე უარესნი არიან, რადგან ამათ არავითარი პრინციპი არა აქვთ, დაიმედებულებს კი — აქვთ, ამიტომ გარკვეული დროის განმავლობაში უძლებენ საშიშროებას. უცოდინარნი კი მოტყუებულნი არიან და როცა გაიგებენ, რომ საჭმე სხვაგვარადაა, ვიდრე ეგონათ, გარბიან, როგორც განიცადეს არგეველებმა, როცა თავდამსხმელი ლაკონელები სიკონიელები ეგონათ.

ამრიგად, თუ როგორი არიან ნამდვილი და მოჩვენებითი მამაცები, ამაზე უკვე ითქვა.

თავი 11. სიმამაცე დაკავშირებულია გამბედაობასა და შიშთან, მაგრამ არა ერთნაირად. ის უფრო მეტად დაკავშირებულია შიშთან. ისაა უფრო მამაცი, ვინც სიმშვიდეს იჩენს საშიშროებაში და ასეთ

შემთხვევაში უფრო მეტად არის აუღელვებელი. აგრეთვე იქ, სადაც სიმამაცეა საჭირო, უფრო მეტად არის მშვიდი, ვიდრე იქ, სადაც გაბედულება არის საჭირო. როგორც ითქვა, მამაცთ იმათაც უწოდებენ, ვინც ტანჯვას იტანს. მაშასადამე, სიმამაცე ტანჯვასთანაც ყოფილა დაკავშირებული და მას სამართლიანად აქებენ, რადგან უფრო ძნელია ტანჯვის ატანა, ვიდრე სიამოვნებისგან თავშეკავება. არ შეიძლება იმის თქმა, რომ სიმამაცე სიამოვნებას არ ისახავს მიზნად. მაგრამ ეს სიამოვნება არ ჩანს გარემო პირობების გამო, როგორც ამას ადვილი აქვს სპორტული შეჯიბრის დროს. კრივის დასასრული სასიამოვნოა, სასიამოვნოა გვირგვინი და პატივისცემაც. რისთვისაც წარმოებს შეჯიბრება. მაგრამ ცემა მტანჯველია, რადგან ის სხეულს ეხება. საერთოდ, ყოველი შრომა მტანჯველია, და რადგან ყოველივე ეს ბევრია, მიზანი კი — პატარა, ამიტომ ის სრულებითაც არ ჩანს სასიამოვნოდ. იგივე ითქმის სიმამაცეზეც. სიკვდილი და ჭრილობები მამაცისათვის მტანჯველია და იძულებითი, მაგრამ მამაცი ამას იტანს. რადგან ეს მშვენიერია, ხოლო ამის არგამღება — სამარცხენო.

ვისაც ბევრი სათნოება აქვს და ბედნიერიც არის, ის სიკვდილის დროს უფრო მეტად იტანჯება, რადგან მისთვის სიცოცხლე ძვირფასია და იცის, რომ აკლდება უდიდეს სიკეთეთ. ეს კი მისთვის უადრესად მტანჯველია. მიუხედავად ამისა, ის მაინც მამაცია უფრო მეტად, ვიდრე კი, რადგან მან ომში მშვენიერებას მისცა უპარატესობა ყოველივე ამ სიკეთის სამაგიეროდ.

მაგრამ სიამოვნება ყველა სათნო მოქმედებას არ ასლავს თან, არამედ მხოლოდ იმათ, სადაც მიზანი მიღწეულია. მაგალითად, ჯარისკაცებს, თუნდაც ღონიერნი არ იყვნენ, არაფერი უშლის ხელს, რომ მამაცნი იყვნენ, თუნდაც სხვა სათნოება არ გააჩნდეთ. ამიტომ ისინი მზად არიან გაუძლონ საშინოოებას და სიცოცხლე გაცვალონ სულ მცირეოდენ მოგებაში.

სიმამაცის შესახებ აქ შევწყვიტით მსჯელობა, ხოლო, თუ რას წარმოადგენს ის, ამის გაგება ძნელი არ არის შემოთქმულიდან.

თავი 10. ამის შემდეგ ელაპარაკეთ გონიერებაზე. როგორც ჩანს, ეს სათნოება სულის ალიეიკურ ნაწილს განეკუთვნება. ჩვენ მიერ უკვე იყო ნათქვამი, რომ გონიერება სიამოვნებასთან მიმართებაში შუალედ მდგომარეობას წარმოადგენს. მას ტანჯვასთან ისეთივე მიმართება არა აქვს, როგორც სიამოვნებასთან. როგორც ჩანს, ამავე მოვლენებთან აქვს მიმართება თავშეუკავებლობას. თუ რომე-

ლი სახის სიამოვნებასთან არის გონიერება მიმართებაში, ამას ახლა დავადგენთ.

სულიერი სათნოება უნდა განვასხვავოთ სხეულებრივისაგან. სულიერია პატივმოყვარეობა და ცოდნისმოყვარეობა. თითოეული მათგანი იღებს სიამოვნებას იმისაგან, რაც უყვარს, მაგრამ არა სხეულებრივს, არამედ სულიერს. ამ სახის სიამოვნებებით გატაცებულებს არ უწოდებენ არც გონიერთ და არც თავაშეკეულებს. იგივე უნდა ითქვას სხვა ვნებების შესახებაც, რომლებიც სხეულებრივნი არ არიან, სოლო ის, ვინც მთელ დღეს ატარებს შემთხვევითი ამბების მოყოლასა და მოსმენაში, ჩვენ მას ვუწოდებთ მოლაყბეს და არა თავ-შეუკეულებს. არ ვუწოდებთ თავშეუკეულებს არც იმას, ვინც იტან- 1118 a ჯება მეგობრებისა და ქონების დაკარგვის გამო.

გონიერება ეხება სხეულებრივ მოვლენებსაც, მაგრამ არა ყველას და არც შემოღასხედლებს, რადგან მათ, რომლებიც ტყეებიან მსგავსელობით: მაგალითად, ფერებით, ფორმებით და ნახატებით, არ უწოდებენ არც გონიერად და არც თავშეუკეულებს. მაგრამ, ვფიქრობთ. მათ შორის არიან ადამიანები, რომლებიც ტყეებიან ამით ისე, როგორც საჭიროა, და ისეთნიც, რომლებიც ტყეებიან ან მეტად, ან ნაკლებად.

იგივე ითქმის სმენის შესახებაც. იმათ, რომლებიც ზედმეტად ტყეებიან ნელოდებიან ან წარმოდგენებით არაეინ უწოდებს თავ-შეუკეულებს, სოლო, ვინც ტყეება ისე, როგორც საჭიროა, არაეინ უწოდებს გონიერს. არც სურნელების მოყვარულთ ვუწოდებთ ამას, თუ არა შემთხვევით. რადგან არ ვუწოდებთ თავშეუკეულებს იმას, ვინც ტყეება ვაშლის ან ვარდის, ან ნელსაცხებლების სურნელებით, არამედ ვუწოდებთ იმას, რომლებიც ტყეებიან სუნამოთი ან ნუგბარი საჭმელებით. თავშეუკეულებები ამით იმიტომ ტყეებიან, რომ ეს ასე-ნებს მათ გატაცების ობიექტს. ზოგს უნახავს მშვირი ადამიანები, რომლებიც ტყეებიან საჭმლის სურნელებით, მაგრამ ასეთი ლტოლვა დამასასიაობელია თავშეუკეულებისათვის და ესაა მათი გატაცების საგანი.

ცხოველები არ იღებენ სიამოვნებას ასეთი შეგრძნებებით და თუ იღებენ, ისიც შემთხვევით. მაგალითად, ძაღლებს ატკობთ არა კურ-დღლის სუნი, არამედ მისი ჭამა. სოლო სუნი მათში იწვევს კურდღლის სიასლოვის შეგრძნებას, ღომა ატკობს ხარის ჭამა და მისი ხმა, რომელსაც შეიგრძნობს მისი სიასლოვით და ამიტომ გვგონია, რომ მი-

სი ხმით ტყდება. ასევე გარეული თხისა და ირმის პოვნა და მზერა კი არ ახარებს მას, არამედ საჭმლის შოვნა.

თავშეუკავება და თავშეუკავებლობა დაკავშირებულია ასეთ სიამოვნებასთან, რაც სხვა ცხოველებისთვისაც არის დამახასიათებელი, რის გამოც ეს თვისებები ითვლებიან მონურ და ცხოველურ თვისებებად. ასეთ სიამოვნებებს განეკუთვნება აგრეთვე შეხება და გემოვნება. გვეჩვენება, რომ თითქოს ადამიანები გემოვნებით ან მცირედ სარგებლობენ, ან სრულიად არ სარგებლობენ, რადგან გემოვნებისათვის დამახასიათებელია წველების გემოს გასინჯვა, როგორც იქცევიან ადამიანები, რომლებიც უსინჯავენ ღვინოს ჭაშნიკს და რომლებიც ამზადებენ საჭმლის სანელებლებს. მაგრამ ეს არ არის დიდად სასიამოვნო, ანდა არ არის სასიამოვნო თავშეუკავებლებისათვის, რომლებიც სიამოვნებას იღებენ შეხებით, ჭამით, სმით და სქესობრივი კავშირით. ამიტომაც ერთ-ერთი სმა-ჭამის მოყვარული კაცი ნატრობდა, რომ წეროს კისერზე უფრო გრძელი კისერი პქონოდა, რომ უფრო მეტი სიამოვნება მიეღო ჭამით.

1118b ეს შეგრძნებები საერთოა თავშეუკავებლებისათვის. ვფიქრობ, ისინი სამართლიანად ითვლებიან სამარცხვინო თვისებებად, რადგან დამახასიათებელია ჩვენთვის არა როგორც ადამიანებისათვის, არამედ როგორც ცხოველებისათვის. ასეთი მოვლენებით სიამოვნება, მით უმეტეს, სიყვარული ასეთი მოვლენებისა, არის ცხოველური თვისება. თავშეუკავებელნი მოკლებულნი არიან ყველაზე უმაღლეს სიამოვნებას, როგორცაა სიამოვნება მიღებული შეხებით, მაგალითად, ზელვა ვიმნაზიებში და გახურება ეარჯიშის შედეგად, რადგან მათ სიამოვნებთ არა შეხება მთელი სხეულით. არამედ სხეულის რომელიმე ნაწილით.

თავა 13. როგორც ჩანს, ვნებებიდან ზოგი ყველასათვის საერთოა, ზოგი კი ერთეულთ ახასიათებთ და თანაც შემდეგ არის შეძენილი. მაგალითად, კვების მოთხოვნილება ბუნებრივია, რადგან როცა შიათ, ყველა განიცდის საჭმლის ან სასმელის დიდ მოთხოვნილებას, რათა შეიღოს დანაქლის ან ერთ-ერთისა, ან ორივესი ერთად. ასევეა სქესობრივი მოთხოვნილება და როგორც ჰომეროსიც ამბობს: „ის ახალგაზრდაა და მოწიფული“. ზოგი ისწრაფვის ერთისაკენ, ზოგი მეორისაკენ, მაგრამ არა ყველასაკენ და არც ერთი და იგივე უნდა ყველას და არც ერთსა და იმავე ადამიანს. როგორც ჩანს, ეს ვნებები

ჩვენს სურვილზე ყოფილა დამოკიდებული. მაგრამ თვითონ ბუნებრივი მოთხოვნილება ყელას ერთნაირი არა აქვს. ერთისათვის ერთია სასიამოვნო, მეორისათვის მეორე, ზოგისათვის კი სასიამოვნოა ყველაზე შემთხვევითი მოვლენები.

ბუნებრივ მისწრაფებათაგან ცოტაა ისეთი, რომელიც გვაცოუნებს და ისიც ერთ შემთხვევაში, გადაჭარბების დროს, რადგან ჭამა ან სმა იმისა, რაც მოგხვდება, სანამ მუცელს არ ამოიყორავ, ნიშნავს ბუნებრივი ზომის გადაჭარბებას. მაგრამ შევსება იმისა, რაც აკლია ადამიანს, არის ბუნებრივი მოთხოვნილება. ისინი, რომლებიც საჭიროზე მეტად იყორავენ მუცელს, ღორმუცელები არიან. ასეთები მონური ბუნებისა არიან. ბევრი ადამიანი, და თანაც ხშირად, ცდება სიამოვნების შერჩევაში. ამა თუ იმ სიამოვნების მოყვარულს უწოდებენ იმას, ვინც ტკბება იმით, რითაც არ არის საჭირო, ან ზედმეტად ტკბება, ან ტკბება ისე, როგორც უბრალო ხალხი, ან არა ისე, როგორც საჭიროა. ყველა ამ შემთხვევაში აჭარბებენ თავშეუკავებლები, და ეს გასაკიცხია. ზოგს სიამოვნებს ის, რაც არ უნდა სიამოვნებდეს, რადგან ის საზიზღარია. მაგრამ სიამოვნებს ზედმეტად, ან ისე, როგორც სიამოვნებს უბრალო ხალხს, ან არა ისე, როგორც საჭიროა. გოველივე ამაში აჭარბებენ თავშეუკავებელნი. ამრიგად, ცხადია, გადაჭარბება სიამოვნებაში თავშეუკავებლობაა და ის გასაკიცხია. მართალია, ტანჯვაში გამძღეს არ ეწოდება ისეთივე გონიერი, როგორც სიმამაცის შემთხვევაში, მაგრამ მას არც თავაშეებული ეწოდება. თავშეუკავებელი უფრო მეტად მაშინ იტანჯება, როცა ვერ იღებს სიამოვნებას და თვით სიამოვნებაც კი მას სტანჯავს. გონიერი ადამიანი კი არ იტანჯება სიამოვნების არარსებობისას, ან მისგან განშორების გამო.

თავშეუკავებელი ისწრაფვის ყველანაირი სიამოვნებისაკენ, ანდა 1119 a ძლიერი სიამოვნებისაკენ და მას ენებები ამოძრავებს, ამრიგად, ის ყველაფერთან შედარებით მას აძლევს უპირატესობას. მაშასადამე, ის იტანჯება მაშინ, როცა საწადელს აღწევს, და მაშინაც, როცა ვერ იკმაყოფილებს ენებებს. ენებები ხომ ტანჯვასთან არის დაკავშირებული. მაგრამ პარალოქსია, რომ ადამიანი იტანჯებოდეს სიამოვნების გამო.

არ არსებობს ადამიანი, რომელსაც ახარებდეს განშორება სიამოვნებასთან, ან ნაკლები სიამოვნება, ვიდრე საჭიროა, რადგან ასე-

თი უგრძნობლობა ადამიანისათვის არ არის დამასასიათებელი. ცხოველებიც არჩევენ საბჭულს, ზოგი სიამოვნებთ, ზოგი არა. მაგრამ ის, ვისთვისაც არაფერია სასიამოვნო და ვერც ასხვავებს მათ ერთმანეთისაგან, შორს დგას ადამიანობისაგან, რადგან ასეთი ადამიანი არ არსებობს და ამიტომ მას არც სახელი აქვს.

გონიერი კაცი კი მათ შუა იმყოფება. მას არც ის სიამოვნებს, რაც მეტწილად სიამოვნებს თავშეუკავებელს, პირიქით, მას ის უფრო მეტად აწუხებს, და არც ის სიამოვნებს, რაც არ უნდა სიამოვნებდეს და არც ძლიერ ეტანება ყოველივე ამას. იგი არ იტანჯება სიამოვნების მოკლებისას და არც ისწრაფვის მისკენ, ან ზომიერად ისწრაფვის. ის არ ეტანება მას უფრო მეტად, ვიდრე საჭიროა, არც მაშინ, როცა არაა საჭირო და არც რაიმე სხვა ამღაგვარი ახასიათებს მას.

რაც ჯანმრთელობას და კეთილდღეობას ემსახურება, ის სასიამოვნოა და მას გონიერი კაცი ზომიერად ეტანება. ეტანება ისე, როგორც საჭიროა, ასევე სხვა სიამოვნებებს, რომლებიც ამას ხელს არ უშლიან, ან რომლებიც არ ეწინააღმდეგებიან მშვენიერებას და თვით მის არსებობას, ხოლო თავშეუკავებელი კაცი სიამოვნებას უფრო აფასებს, ვიდრე ღირსებას. მაგრამ გონიერი ადამიანი ასეთი არ არის, რადგან ის ექვემდებარება გონების სწორ კარნახს.

თავი 14. თავშეუკავებლობა ნებაყოფლობით მოქმედებას უფრო მეტად ჰგავს, ვიდრე სიმხდალე. პირველი სიამოვნების შედეგია. მეორე — ტანჯვისა. პირველს ეტანებიან, მეორეს გაურბიან. ტანჯვა არღვევს და სპობს სიცოცხლეს. სიამოვნება არ იწვევს ასეთ შედეგს. თავაშვებულობა მეტწილად ნებაყოფლობითია. ამიტომ ის უფრო სამარცხვინოა და მასზე მიჩვევაც ადვილია. ცხოვრებაში ის ხშირად გეხვდება. გარდა ამისა, ჩვევები არ იწვევენ რაიმე საფრთხეს, სამიში კი, პირიქით.

ვფიქრობთ, სიმხდალე ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში ერთნაირად ნებაყოფლობითი არ არის, რადგან სიმხდალე თვითონ არ არის ტანჯვასთან დაკავშირებული, მაგრამ ეს ვნებები ტანჯვის შედეგად არსებობენ. ამიტომაც არის, რომ მეომრები ყოიან იარაღს და სხვა უმსგავსობას სწაღიან. ამიტომ უნდა ვიფიქროთ, ეს მოქმედებები იძულებითია. თავშეუკავებლობა კი ცალკეულ შემთხვევებში ნებაყოფლობითია, რადგან კაცს, რაც სურს, იმასვე ეტანება. მაგრამ მთლიანობაში თავშეუკავებლობა ნაკლებ არის ნებაყოფლობითი, რადგან არავის უნდა, რომ თავშეუკავებელი იყოს.

თავშეუკავებლობას ეუწოდებთ აგრეთვე ბავშვების შეცდომებს, რადგან ამათ ერთმანეთთან ერთგვარი მსგავსება აქვთ. თუ რომელ მხარეს აქვს რომლისაგან მიღებული ეს სახელი, ამას მნიშვნელობა არა აქვს, ის კი ცხადია, რომ მომდევნო წინამორბედის შემდეგ არის და ასეთი გადატანა ცუდი არ უნდა იყოს.

საჭიროა იმის დასჯა, ვინც ცუდს ეტანება და თანაც გადაჭარბებით. ასეთები კი არიან ვნებებით გატაცებულნი და ბავშვები, რადგან ბავშვებიც ვნებებით ცხოვრობენ და მათში მეტწილად სიამოვნებისკენ სწრაფვა ჭარბობს. თუ მათი დარწმუნება უფროსებს არ შეუძლიათ, იგი ძალიან გაიზრდება. სიამოვნებისკენ ლტოლვა დაუოკებელია და ის ყოველნაირად მოქმედებს ადამიანის უგუნურ ნაწილზე. ვნების თანდაყოლილი ძალა იზრდება და როდესაც ის ძალიან გაიზრდება და გაძლიერდება, გონებასაც აძევებს. მაშასადამე, საჭიროა, რომ ვნებები გამოზოგილი და მცირე იყოს და გონებას სრულებით არ ეწინააღმდეგებოდეს. ასეთი ადამიანები კი დამყოლნი და თავშეუკავებელნი არიან, როგორც ის ბავშვები, რომლებიც ცხოვრობენ მასწავლებლის მითითებით. ასევე საჭიროა, რომ ადამიანის ვნებიანი ნაწილი ემორჩილებოდეს გონებას და გონიერი ადამიანის უგუნური ნაწილი იყოს გონიერებასთან ჰარმონიაში, რადგან ორივეს მიზანია მშვენიერება. გონიერ კაცს სურს ის, რაც საჭიროა. ამასვე უკარნახებს მას გონება.

აი, რა გვინდოდა გვეთქვა გონიერების შესახებ.

წიგნი 4.

თავი 1. ამის შემდეგ ვილაპარაკოთ სიუხვის შესახებ. როგორც ჩანს, ის უნდა იყოს შუალედი მდგომარეობა ქონებასთან დამოკიდებაში. გულუხვს აქვს არა საომარ საქმეებში, არც იმაში, რაშიც აქვს გონიერს, არც მსჯელობაში, არამედ ქონების გაცემასა და მოპოვებაში, განსაკუთრებით კი გაცემაში. ქონებას ეუწოდებთ ყველაფერ იმას, რომლის ღირებულება იზომება ფულით.

სიძუნწე და მფლანგველობა ქონებასთან დამოკიდებულებაში გადაჭარბებაა და ნაკლებობაში მდგომარეობს. ძუნწს გამოვიცნობთ ქონების თავრთების უფრო მეტი წყურვილით, ვიდრე ეს საჭიროა, სოლო სიტყვა „უხვი“ სხვადასხვა მნიშვნელობით იხმარება. თავშე-

უკავებლად და უზნეობაზე მხარჯულებს ეუწოდებთ მფლანგველებს. ამიტომ ვფიქრობთ, რომ ისინი ძალიან ცუდი ადამიანები არიან. რადგან მათ ერთდროულად აქვთ მრავალი მანკიერება, რის გამოც მათი სახელწოდება საკუთარი მნიშვნელობით არ ისმარება. მაგრამ, თუ 1120 a საჭიროა აღინიშნოს მფლანგველის ერთი მანკიერება, ის მდგომარეობს საკუთარი თავის დაღუპვაში. ვფიქრობთ, თავის დაღუპვა ის, როცა კაცი თავის ქონებას სპობს, რაზეც დამოკიდებულია მისი არსებობა.

ასე გვესმის ჩვენ მფლანგველი ადამიანი. ქონება არსებობს გამოსაყენებლად, ხოლო მისი გამოყენება შეიძლება კარგადაც და ცუდადაც. ქონებას მოხმარება სჭირდება, ხოლო ნებისმიერი საგნის კარგად მოხმარება შეუძლია იმას, ვისაც შესაბამისი უნარი აქვს. ასეთი კი არის უხვი ადამიანი. ქონებით სარგებლობა ნიშნავს მის ხარჯვასა და გაცემას, ხოლო მისი დაცვა და დაგროვება უფრო ქონების შეძენას ნიშნავს. უხვი ადამიანს ახასიათებს გაცემა იმაზე, ვისზეც საჭიროა, მიღება იმისგან, ვისგანაც საჭიროა და არმიღება იმისგან, ვისგანაც არაა საჭირო. სათნოებისთვის უფრო დამახასიათებელია ქველმოქმედება, ვიდრე ქველმოქმედების მიღება და ის უფრო მშვენიერების მიზნით მოქმედებს, ვიდრე სიმახინჯის თავიდან აცილების მიზნით. გაუგებარი არ უნდა იყოს, რომ ქონების გაცემა უფრო ქველმოქმედების მიზნით სდება, ვიდრე ბოროტების თავიდან აცილების მიზნით და მადლობაც იმას ეთქმის, ვინც გასცემს და არა იმას, ვინც არ იღებს რაიმეს. პირველი საქმებიც არის, რადგან უფრო ადვილია არ მიიღო ქონება, ვიდრე გასცე. ადამიანებს კი უფრო მეტად ახასიათებთ ნაკლების გაცემა, ვიდრე მიღებაზე უარის თქმა. ხელგაშლილს მას უწოდებენ. ვინც გასცემს; ხოლო ის, ვინც არ იღებს, საქმებია არა გულუხვობის, არამედ უფრო სამართლიანობის გამო. ის კი, ვინც იღებს ქველმოქმედებას. საერთოდ, არ არის საქმები. გულუხვი უყვართ იმ სათნოების გამო, რომელსაც სარგებლობა მოაქვს, ეს კი გაცემაში მდგომარეობს. ის მოქმედება, რომელიც სრულდება სათნოების შესაბამისად და მიზანიც მშვენიერი აქვს, თვითონაც მშვენიერია. უხვი გასცემს მშვენიერების მიზნით და სწორადაც იქცევა, რადგან ის აძლევს იმას, ვისაც სჭირდება, აძლევს იმდენს, რამდენიც საჭიროა და მაშინ, როცა საჭიროა და სხვ., რაც დაკავშირებულია სწორ გაცემასთან, ეს კი სასიამოვნოა და არც

ტანჯვა სდევს მას, რადგან მოქმედება სათხოვრის მიხედვით ან სა-
სიამოვნოა, ან არ ასლავს, ანდა ახლავს მცირე ტანჯვა.

ვინც გასცემს იმაზე, ვისაც არ უნდა მისცეს, ანდა გასცემს არა
აშვენნიერების მიზნით, არამედ რაიმე სხვა მიზნით, მას გულუხვი არ
ეწოდება; არამედ რაღაც სხვა სახელი გულუხვი არაა არც ის, ვინც
იტანჯება ქონების ვაცემის დროს, რადგან ის ქონებას არ აძლევს
უპირატესობას მშვენიერ მოქმედებასთან შეღავრებით გულუხვი არ
მიიღებს ქონებას იმისაგან, ვისგანაც არ არის საჭირო, რადგან, ვინც
არაფრად ავდებს ქონებას, მისთვის ასეთი მიღება არ არის დამახა-
სათებელი. ის ათც თხოვნას დააწყებს, რადგან მას ქველმოქმედების
მადება არ ახასიათებს. მაგრამ იქ, სადაც საჭიროა, იღებს კიდევ. მა-
გალითად, საკუთარი ქონებიდან, მაგრამ არა იმიტომ, რომ ეს მშვე- 1120 b
ნიერია, არამედ იმიტომ, რომ ეს აუცილებელია, რათა ჰქონდეს ის,
რაც უნდა გასცეს¹. მაგრამ ამავე დროს ის საკუთარი ქონების მიმართ
დაუდევარი არ არის, რადგან სურს, რომ ამით ვინმეს დახმარება გაუ-
წიოს. იგი არ აძლევს შემთხვევით შემხვედრს, რათა ჰქონდეს მისა-
ცემი იმისთვის, ვისაც ეს ესაჭიროება მაშინ, როცა ეს აუცილებელია.
გულუხვს უფრო გაცემა ახასიათებს და გაცემაში აჭარბებს. ამიტომ
მას თავისთვის მცირეა რჩება². რადგან ის საკუთარ თავს არ აქცევს
ყურადღებას.

ამგვარად გულუხვი ეწოდება ქონებასთან ასეთ დამოკიდებულებას.
გულუხვობა არ მდგომარეობს გაცემულის სიდიდეში, არამედ გამცე-
მის თვისებაში. ეს კი დამოკიდებულია ქონებაზე. სრულიადაც არ არის
შეუძლებელი, რომ მცირეს გამცემი უფრო გულუხვი აღმოჩნდეს, თუ
მან გასცა თავისი პატარა ქონებიდან. ყველაზე უხვი უნდა იყვნენ
არა ისინი, რომლებმაც ქონება თვითონ შეიძინეს, არამედ ისინი, რომ-
ლებმაც მემკვიდრეობით მიიღეს, რადგან ამათ გაჭირვება არ განუც-
დიათ და რადგან ყველას უფრო მეტად უყვარს თავისი ნაშრომი, რო-
გორც მშობლებსა და პოეტებს.

გამდიდრება გულუხვისათვის ადვილი არ არის, რადგან იგი არ
ცდილობს ქონების მოხვეჭას, არც იცავს მას, არამედ გასცემს და
აფასებს არა ქონებას თავისთავად, არამედ გაცემის მიზნით. ამი-
ტომ შემთხვევას საყვედურობენ ხოლმე, როცა ყველაზე ღირსეულნი
ყველაზე ნაკლებ მდიდარნი არიან. ეს არ უნდა იყოს უაზრო, რადგან
როგორ ექნება ქონება იმას, ვინც არ ფიქრობს ქონების რამენაირად

შემდგომად. ასევეა სხვა შემთხვევებშიც. მაგრამ გულუხვი არ მისცემს იმას, ვისაც არ ეკუთვნის, როცა არ ეკუთვნის და რამდენიც არ ეკუთვნის და სხვ. წინააღმდეგ შემთხვევაში მისი მოქმედება არ იქნებოდა გულუხვის შესაფერი და ქონებას ისე დახარჯავდა, რომ არ ექნებოდა გასაცემი იქ, სადაც საჭიროა გაცემა. როგორც ვთქვით, გულუხვი ხარჯავს თავის ქონების შესაბამისად და ხარჯავს იმაზე, რაზეც საჭიროა. მაგრამ, ეინც ამ მიმართულებით აჭარბებს, ის მფლანგველია. მაშასადამე, ტირანებს მფლანგველებს ვერ ეუწოდებო, რადგან, როცა კაცს დიდი ქონება აქვს, მისთვის ადვილი არ არის გაცემასა და ხარჯვაში გადაჭარბება.

გულუხვობა არის ერთგვარი შუალედური მდგომარეობა ქონების გაცემასა და შეძენაში. რადგან გულუხვი გაცემს და ხარჯავს იმაზე, რაზეც საჭიროა, ხარჯავს იმდენს, რამდენიც საჭიროა როგორც დიდ, ისე პატარა საქმეში და ამას სიამოვნებით სჩადის. ასევე აიღებს იმისგან, ვისგანაც საჭიროა და იძენს, რამდენიც საჭიროა. სათნოება ორივე შემთხვევაში შუალედური მდგომარეობაა. გულუხვი ორივეს ისე აკეთებს, როგორც საჭიროა, რადგან წესიერ გაცემას ასეთივე შედეგი მოსდევს, და ორივე ერთსა და იმავე პირობებში არსებობს; ხოლო 1121 ა ანის საწინააღმდეგოს არა აქვს ადგილი. თუ კაცი ქონების გაცემაში გასცილდა აუცილებელისა და მშვენიერების ფარგლებს, იგი იტანჯება, მაგრამ ზომიერად და იმდენად, რამდენადაც საჭიროა, რადგან სათნოებას ახასიათებს როგორც სიამოვნება. ისე ტანჯვა იმ შემთხვევაში, როცა საჭიროა და როგორც საჭიროა. გულუხვი კარგი მოკავშირეა ქონების საქმეებში და ამიტომ შეიძლება მოტყუედეს კიდევ, რადგან ქონებას არ აქცევს ყურადღებას და უფრო მეტად სწუხს იმის გამო, რომ გასცა იქ, სადაც არ იყო საჭირო და არ გასცა იქ, სადაც უნდა გაეცა. ყველაფერი ეს არ ეთანხმება სიმონიდეს ნათქვამს. მფლანგველი ამაშიც ცდება, რადგან მას არ სიამოვნებს ის, რაც უნდა სიამოვნებდეს და არც ისე, როგორც უნდა სიამოვნებდეს. ასევეა ტანჯვაშიც. ეს ქვემოთ უფრო ცხადი გახდება.

ჩვენ ვთქვით, რომ სიჭარბე და ნაკლებობა ნიშნავს მფლანგველობასა და სიძუნწეს, ორივე შემთხვევაში, როგორც გაცემაში, ისე მიღებაში. ჩვენ ფლანგვას გაცემას ვაკუთვნიებთ. მფლანგველი აჭარბებს არა მიღებაში, არამედ გაცემაში, ე. ი. ის მიღებაში ჩამორჩება, ძუნწი კი, მცირედენი გამოჩაყლის გარდა, ჩამორჩება გაცემაში, მიღებაში კი აჭარბებს.

მფლანგველისათვის ძნელია ამ ორი თვისების გაერთიანება, რადგან მისთვის ძნელია გაცემა ისე, რომ არაფერს იღებდეს. იმ კერძო პირთა ქონება, რომლებიც გასცემენ, ჩქარა ამოიწურება, მაგრამ ისინი მფლანგველებად მოჩანან. მაგრამ ასეთი აღამიანი ბევრად უკეთესი უნდა იყოს, ვიდრე ძუნწი. მისი განკურნება ადვილია ასაკისა და გაჭირვების გამო და მან შეიძლება მიადწიოს სამუდამო მღვთმარებას. მას იგივე ახასიათებს, რაც ცუდუხვს, იგი გაცემს და არ იღებს, მაგრამ ორივე თვისება მას ახასიათებს არა ისე, როგორც საჭიროა და ცხრტ ქრთვად ახედებს ამას. თუ ის ამას მიეჩნევდა, როგორმე შეეცდებოდა და ცუდუხვად ეხსენებოდა, მაშინ გაცემს იმათზე, ვისაც სჭირდება და არ იღებს იმათგან. ვისცანაც არაა საჭირო აღება.

მაშასადამე, უნდა ვავარაუდოთ, რომ ეს თვისება ცული არაა, რადგან ზედმეტი გაცემა და სამედიეროდ არაფრის მიღება არ ახასიათებს არც უზნოს და არც არავეთილშობილს, არამედ — სულელს. ამრიგად, მფლანგველი ბევრად უკეთესია უნდა იყოს, ვიდრე ძუნწი. როგორც ზემოთქმულის გამო, აგრეთვე იმის გამო, რომ ის ბევრს ეხმარება: ძუნწი კი არაფერს ეხმარება, საკუთარ თავსაც კი.

მაგრამ, როგორც ვთქვით: ბევრი მფლანგველი იღებს იმათგან, ვისგანაც არ უნდა მიიღოს და ამიტომ ისინი ძუნწებიც არიან. თუმცა იღებს იმათგან, რომ დახატუნი, მაგრამ იმისთვის ამის გაკეთება ადვილი არაა, რადგან ქონება ადვილად აკლდება. ამიტომ იძულებულია სხვა გზით მოიბოგოს ის. ამავე დროს იმის გამო, რომ მისთვის 1121 b მშვენიერებას არა აქვს არავეთიარი მნიშვნელობა, იღებს ყველგან, რადგან გაცემა სურს, მაგრამ როგორ და საიდან აიღო, ეს მისთვის სულ ერთია. მაშასადამე, მისი გაცემა არ არის ხელგაშლილობა და არც მშვენიერია, არც მშვენიერებისათვის ხდება და არც ისე, როგორც საჭიროა, არამედ ზოგჯერ ისინი ამდიდრებენ იმას, ვინც სიღარიბეში ცხოვრობს, სოლო წესიერ აღამიანებს არაფერს აძლევენ. მლიქვნელებს და იმათ, ვინც მათ ასიამოვნებს, ბევრს აძლევენ. მაშასადამე, მათ შორის ბევრია უზნო. ისინი ადვილად ხარჯავენ, მფლანგველები არიან უზნო მოთხოვნილებებში და იმის გამო, რომ მშვენიერების მიზნით არ ცხოვრობენ, მათ სიამოვნება ადვილად სძლევს.

სიძუნწე კი განუკურნებელი რამ არის. როგორც ჩანს, სიძუნწეს იწვევს მოხუცება და ყოველგვარი უძლურება. მაგრამ სიძუნწე უფრო უთავსდება აღამიანის ბუნებას, ვიდრე მფლანგველობა, რადგან აღამიანთა უმრავლესობა ქონების მომხვეჭელია, ვიდრე გამცემი. ეს თვი-

სება ძალიან გავრცელებულია და მრავალი ფორმით, რადგან, როგორც ჩანს, ბევრია ის გზა, რომელსაც სიძუნწისაკენ მივყავართ. სიძუნწე ძირითადად ორი სახით ვლინდება: გაცემის სიმცირესა და მიღების სიუხვეში, ესენი ყოველთვის ერთად არ გვხვდება, ზოგან ცალ-ცალკე არსებობენ. ერთნი აჭარბებენ მიღებაში, მეორენი ჩამორჩებიან გაცემაში. ისინი ატარებენ შემდეგ სახელებს: ძუნწი, ხარბი, მომხვეჭი. ყველა ესენი გაცემაში ხელმოჭერილი არიან, თუმცა სხვის ქონებას არ ეტანებიან და არც სურთ მაიღონ სოფგვერ ერთგვარი წესიერების, სოფგვერ კი ბოროტებისადმი სიფრთხილის გამო; ზოგი კი ფიქრობს და ამბობს კიდევ, რომ გაცემისაგან თავს იკავებს იმიტომ, რომ ოდეს-ღაც არ გახდეს იძულებული, ჩაიდინოს რაიმე ცუდი. ასეთები არიან, მაგალითად, ზირას (ქიმანი) გამჭრელები და სხვა მათდაგვარი ადამიანები. მათ ეს სახელი ჰქვიათ გაცემაში მეტისმეტი ხელმოჭერილობის გამო, ზოგი კი სხვისას არ იღებს შიშის გამო, რადგან მისთვის ადვილი არ არის სხვისი ქონების ისე აღება, რომ საკუთარი არ ვასცეს. ამიტომ მათ აკმაყოფილებთ ის, რომ არც ვასცენ და არც ააღონ.

1122 ა ისინი, რომლებიც აჭარბებენ მოხვეჭაში, ეწევიან თავისუფალი ადამიანისათვის შეუფერებელ საქმიანობას. მაგალითად, სამეძაო საზღლის მფლობელი, მევახშე და სხვ. ესენი მცირეს ვასცემენ და დიდ მოგებას იღებენ, მოგებას იღებენ იქიდან, საიდანაც არ უნდა მიიღონ და იმდენი რაოდენობით, რამდენიც არ უნდა მიიღონ. მათთვის, როგორც ჩანს, საერთოა მოგების მახინჯი ფორმა. ისინი ყველაფერს კადრულობენ, თუნდაც მცირე რაოდენობით მოგების მიღების მიზნით, რის გამოც ვაკიცხვის ღირსნი ხდებიან. იმათ, რომლებიც იღებენ დიდი რაოდენობით მოგებას იქ, სადაც არ უნდა მოიხვეჭონ და რაც არ უნდა მოიხვეჭონ, ვუწოდებთ ძუნწებს. მაგალითად, ტირანებს, რომლებიც ანგრევენ ქალაქებსა და ძარცვავენ ტაძრებს; მათ უფრო უზნეო, უწმინდური და უსამართლო ადამიანები უნდა ვუწოდოთ. მაგრამ კამათლების მოთამაშენი, ქურდები და მძარცველები, ძუნწები და ანგარებიანი არიან, მოქმედებენ მოგების მიზნით და ვაკიცხვას იმსახურებენ, მოგების გულისთვის დიდ საფრთხეში იგდებენ თავს. ზოგი მათგანი ქონებას მეგობრებისგანაც კი იძენს, მაშინ, როდესაც თვითონ უნდა მიეცა მათთვის. მათ სურთ ქონების დაგროვება იმ გზით, რომლითაც დაუშვებელია, ამიტომაც სულმდა-

ბალი, ანგარებიანი ადამიანები არიან. ამ გზით ქონების მოხვეჭა სი-
ბუნწის შედეგია.

ამგვარად, სწორია, როცა სიბუნწეზე ლაპარაკობენ როგორც ხელ-
დაშლილობის საწინააღმდეგო მოვლესაზე. სიბუნწეს შედეგად მოხდევს
დიდა ბოროტება, ადამიანები კი უფრო მეტად სიბუნწეში სცდებიან,
ვიდრე კულახდილობაში.

აი, ყველაფერი ის, რაც უნდა გვეთქვას გულუხვობასა და მის სა-
წინააღმდეგო მოვლესაზე — ბოროტებაზე

თავი 2. ვფიქრობ, თანმიმდევრული აქნებოდა, თუ ბრწყინვა-
ლებასაც ვასეხიბლავდით. როგორც ჩანს, ისიც რაღაც სათნოება უნ-
და იყოს ქონებასთან მიმართებაში. მაგრამ ის არაა მიმართებაში ყვე-
ლა იმ საქმიანობასთან, რაც ქონებას ეხება, როგორც უხვი, ეხება
ხოლოდ იმას, რაც ხარჯვას შეეხება, ამ მხრივ იგი გულუხვს სჭარ-
ბობს ხარჯვის რაოდენობით. როგორც სახელწოდებაც მიგვანიშ-
ნებს, ბრწყინვალეობა ხარჯვის დიდი მოცულობით გამოირჩევა. სიდი-
დე კი რაიმესთან მიმართებაში ვლინდება. ერთი და იგივე რაოდენო-
ბა არ შეუძლიან ხარჯონ ტრიერარქმა და არქითეორმა.

ბრწყინვალეობა დამოკიდებულია როგორც თვით პიროვნებაზე. ისე
პირობებსა და მიზანზე. ხარჯვა მცირე რაოდენობით, ან ზომიერად
ბრწყინვალეობად არ იწოდება. მაგალითად, „მე ხშირად ვაძლევდი მათ-
ხოვრებს“. ბრწყინვალეობა მოითხოვს ხარჯვას დიდ საქმეებზე. ბრწყინ-
ვალე კაცი გულუხვია, მაგრამ გულუხვი არაა აუცილებლად ბრწყინ-
ვალე იყოს.

ბრწყინვალეობის ნაკლებობას ეწოდება წვრილმანობა, ხოლო გა-
დაჭარბებას — უკუღღურობა, უგემოვნება და სსვ. ე. ი. ის, ვინც ხარ-
ჯვის რაოდენობაში აჭარბებს არა იქ, სადაც საჭიროა, არამედ იქ, სა-
დაც არაა საჭირო და ისე, როგორც არაა საჭირო, ის მხოლოდ გა-
რევენულად არის ბრწყინვალე. მაგრამ ამის შესახებ ქვემოთ გვექნება
საუბარი. ბრწყინვალე წააგავს მცოდნეს, რადგან მას შეუძლია გან-
ჯვრიტოს ის, რაც მიზანშეწონილია და მოფიქრებულად გასწიოს დიდი
ხარჯები. როგორც თავშივე ვთქვით, თვისება განისაზღვრება მოქ-
მედების ენერგიით და იმ საგნებით, საითაცაა იგი მიმართული.
ბრწყინვალე ადამიანისათვის დამახასიათებელია დიდი და მიზანშეწო-
ნილი დანახარჯი. ასეთივეა მისი საქმიანობაც, ე. ი. მისი საქმიანობა
უნდა იყოს დანახარჯის შესაბამისი და, პირიქით, დანახარჯი — საქმისა.

1122 b

თუმცა ხარჯვაში ის შეიძლება აჭარბეს კიდევ, რადგან ბრწყინვალე ადამიანი ხარჯავს მშვენიერების მიზნით, რაც სათნოებისთვის დამახასიათებელი თვისებაა. იგი ხარჯავს გულუხვად და სიამოვნებით, რადგან სინუსტე წვრილმან ადამიანებს ასასიათებთ. ბრწყინვალე კი უფრო მეტად ყურადღებას აქცევს იმას, თუ როგორც მოადწიოს მშვენიერებას და მონაწილეობას, ეიღრე დანახარჯის რაოდენობის შემცირებას. აუცილებელია, ბრწყინვალე იყოს გულუხვი, რადგან გულუხვი ხარჯავს იმასზე, რაზეც საჭიროა და ისე, როგორც საჭიროა. სწორედ ამაში, ე. ი. დანახარჯის დიდ, მოკლებულს, მოფარებულს ბრწყინვალე ადამიანის „სიდიდე“ — „ბრწყინვალეობა“, რაოდენობის სქარბობს გულუხვს და დანახარჯის დასახარჯის შემთხვევაში ის საქმეს უფრო ბრწყინვალედ უძღვება. ერთი და იგივე არაა სათნოება ქონებისა და საქმისა. ქონება უპირატესად ღირებულების მიხედვით ფასდება, მაგალითად, ოქრო, საქმე კი — სიდიდით და მშვენიერებით. ასეთი ადამიანს მზერა იწვევს გაკვირებას, ხოლო ბრწყინვალე ადამიანი თვითონაც საკვირველია; საქმის სიდიდე და ბრწყინვალეობა კი სიდიდეში მდგომარეობს. არის ისეთი დანახარჯებიც, რაც პატივსაცემია მაგალითად, ღმერთების პატივისცემა, მსხვერპლშეწირვა, საჩუქრები, მშენებლობები და ყოველივე ის, რაც კულტს ეხება და რაც საზოგადოების თვალში დიდად პატივსაცემია, მაგალითად, გუნდის ჩამოყალიბება, რაც ბრწყინვალე საგნად ითვლება. აგრეთვე გემის შექმნა და ქალაქის სადღესასწაულოდ გამსაშინებლბა.

როგორც უკვე ითქვა, ყველაფერ ამაში ყურადღება უნდა მიექცეს იმას, თუ ვინ არის მოქმედი პირი, და რა ქონების პატრონია ის? ყოველივე ღირსეული უნდა იყოს, ე. ი. არა მარტო პიროვნება, არამედ საქმეც. ღარიბი კაცი ბრწყინვალე ვერ იქნება, რადგან მას არა აქვს იმდენი, რომ გულუხვად ხარჯოს. მაგრამ, თუ ამას ცდილობს, სულელი ყოფილა. ეს ეწინააღმდეგება როგორც მის ქონებას, ისე მოვალეობას, რადგან მხოლოდ სათნოების შესატყვისი მოქმედება არის სწორი. ეს კი შეფერის იმას, ვისაც ქონება აქვს მოპოვებული ან თვითონ მის მიერ, ან წინაპრებისგან დატოვებული, ან ნათესავებისაგან ბოძებული, აგრეთვე კეთილშობილთ, სახელოვანთ და სხვა ამდაგვარ ადამიანებს. ყოველივე ამას აქვს სიდიდე და ღირსება. უფრო მეტად ასეთი კაცია ბრწყინვალე და სწორედ ასეთ ხარჯვაშია ბრწყინვალეობა. როგორც ითქვა, ყველაზე დიდი და პატივსაცემი პირად საქმეებში არის ის, რაც ბრწყინვალეა და რაც ერთხელ ხდება, მაგალითად,

ქორწინება და სხვა ამდგევარი; აგრეთვე ის, რაზეც მთელი ქალაქი ზრუნავს და აფასებს. მაგალითად, სტუმრების პატივისცემა, მიღება და გაცილება, საჩუქრების გაცემა და მიღება.

ის, ვინც საკუთარ თავზე ხარჯავს, ვერ იქნება ბრწყინვალე, ბრწყინვალეა ის, ვინც ხარჯავს საერთო საქმეზე, ხოლო საჩუქრებს რაღაც საერთო აქვთ მისხერპლშეწირვებთან. ბრწყინვალე ადამიანებს შეფერით მათი ქონების შესაბამისი სახლების აშენება და მათი მორთვა ეს მშვენიერია და ხარჯვა იმ საქმეზე, რაც უფრო ხანგრძლივია, რადგან ეს უაღრესად მშვენიერია. ბრწყინვალე ყოველ ცალკეულ პენსივერში მოქმედებს მიზანშეწონილად, რადგან ერთი და იგივე არ შეფერია: ღმერთებსა და ადამიანებს, ტაძარსა და საფლავს. ხარჯვაში ყველაზე დიდია ამ სახის მოვლენები, ყველაზე ბრწყინვალე ყველაზე გამორჩეული თავისი სიდიდით. მაგრამ სულ სხვაა დიდი საქმე და სულ სხვაა დიდი დანახარჯი. მაგალითად, ბურთი და სუნამოს ჭურჭელი ბრწყინვალე საჩუქარია ბავშვისათვის, თუმცა მისი ფასი პატარაა და უმნიშვნელო. ამიტომ ბრწყინვალე მოქმედება, სადაც არ უნდა ხდებოდეს ის, უნდა ხდებოდეს ბრწყინვალედ და საქმის შესაბამისად ისე, რომ მისი გადაჭარბება არ იყოს აღვილი და შედეგად დანახარჯს უნდა შეესაბამებოდეს. ასეთია ბრწყინვალე ადამიანი.

როგორც იოქვა, გადაჭარბებაა და უკულტურობა იმაზე ნეტის ხარჯვა, ვიდრე საჭიროა; პატარა საქმეზე დიდი დანახარჯი და თავის გამორჩენა ზომაზე ნეტად. მაგალითად, ერანისტების ისეთი გამასპინძლება, თიათოს ქორწილი ყოფილიყო და პორფირის დაგება შესასვლელში კომედიების დადგმის დროს. როგორც ამას აღვილი ჭიონდა მეგარაში; ყოველივე ამას ადამიანი სჩადის არა მშვენიერების მიზნით, არამედ საკუთარი სიმდიდრის საჩვენებლად. ჰგონია რა, რომ ამით ადამიანებს გააყვირებს. ამრიგად, ის, სადაც ბევრის ხარჯვაა საჭირო, იქ მცირეს ხარჯავს, ხოლო, სადაც მცირეა საჭირო, იქ ბევრს ხარჯავს.

წვრილმანი ადამიანი ყველაფერში ჩამორჩება ბრწყინვალეს, ხარჯავს რა ბევრს მცირე საქმეზე, ღუპავს მშვენიერებას და რის გაკეთებასაც აპირებს, ცდილობს გააკეთოს პატარა დანახარჯით და თან ამასაც ნანობს. ამავე დროს ჰგონია, რომ ყველაფერს გადაჭარბებულად აკეთებს, ვიდრე საჭიროა. ეს თვისებები თავისთავად ცუდია. თუმცა ისინი გაკიცხვას არ იმსახურებენ, რადგან სხვებისათვის ზიანი არ მოაქვთ და არც ძალიან საზიზღარნი არიან.

1123 b თავი 3. დიდსულოვნება დიდ მოვლენებს ეხება, რაც სახელწო-
დებიდანაც ჩანს. ჯერ ეთქვათ იმის შესახებ, თუ რა საგნებს ეხება
იგი. არაერთადი განსხვავება არაა ეცეკლეეთ აღამიანს. ეისაც ეს თვი-
სება აქვს თუ თვითონ თვისებას

ეფიქრობთ, დიდსულოვნება ის, ემც საკუთარ თავს დიდად იფა-
სებს რა ღირსიცაა ამის, სოლო, ეინც საკუთარ თავს დიდად იფასებს
სინამდვილისადმი შეუსაბამოდ, სულელია, ეინც სათნოების შესატყვი-
სად იფასებს თავს ის არც სულელია რა არც უფუნური როგორც
ეთქვით, დიდსულოვნია ასეთია ეინც თავს ნაკლებად იფასებს და ამის
ღირსიც არის, ის ეთსუტრო, იქსცა არა დიდსულოვნია, რადგან დიდ-
სულოვნება დაკავშირებულია დიდ საქმეებთან, როგორც მშვენიერე-
ბა — დიდ სხეულთან. პატარა ტანის აღამიანები კი შეიძლება იყვნენ
სამეტრაულნი და მოსდენილნი, მაგრამ არა მშვენიერნი; ისინი რომ-
ლებიც თავს დიდად იფასებენ, მაგრამ არ არიან ამის ღირსნი, მეცება-
რები არიან, თუმცა ყველა არ არის მეცებარა.

ის, ეინც თავს ნაკლებად იფასებს, ვიდრე ღირსია, ის სულმოკლეა.
ის, ეინც თავს ნაკლებად იფასებს, არა აქვს მნიშვნელობა იმას, რომ
ის მეტი, მცირე თუ შესაბამისი დაფასების ღირსია. სინამდვილეში
უფრო მეტად სულმოკლეა ის, ეინც უფრო მეტის ღირსია, რადგან რა
უნდა აეთოს მან, თუ ის არაფრის ღირსი არ არის?

დიდსულოვანი გადაჭარბების თავისაზრისით უკიდურესობაა, სო-
ლო შუაში იმყოფება ის, ეინც თავს ისე იფასებს, რასაც იმსახურებს.
უკიდურესობები კი თავისთავის შეფასებაში ან აჭარბებენ, ან აკლე-
ბენ. თუ კაცი თავს დიდად იფასებს და ამის ღირსიც არის, განსა-
კუთრებით დიდ საქმეებში მაშინ ეს ყოფილა მისი მოქმედების სფე-
რო. ამ შემთხვევაში „ღირსი“ გულისხმობს გარეგან სიკეთეს. მაგრამ
ყველაზე უფრო პატივისცემად უნდა ჩავთვალოთ ის, რასაც ღმერთებს
ვუძღვნით სოლომე და მას განსაკუთრებით დიდი თანამდებობის პირნი
ნიმართავენ. ასეთივეა ჯილდო მშვენიერი საქმეებისათვის. ასეთი კი
არის პატივისცემის ნიშანი, რაც გარეგან სიკეთეთა შორის უდიდესია.

პატივისცემასა და გაციცხვასთან დიდსულოვანი ისეთ მიმართებაშია,
როგორც საჭიროა. რომ არც ვილაპარაკოთ, ისეც ნათელია, რომ დიდ-
სულოვანს პატივისცემასთან აქვს საქმე. ის საკუთარ თავს, უპირვე-
ლეს ყოვლისა, პატივისცემის ღირსად თვლის და — სამართლიანადაც.

სულმოკლე აღამიანი ჩამორჩება როგორც საკუთარი თავის, ისე
დიდსულოვანის შეფასებაში, მეცებარა კი აჭარბებს საკუთარი თავის

და არა ღიდსულოვანის შეფასებაში. ღიდსულოვანი უდიდესი პატივისცემის ღირსია, რადგან ის საუკეთესო ადამიანთა შორის. ყველაზე უკეთესი ადამიანი კი ყველაზე დიდი პატივისცემის ღირსია. ყველაზე საუკეთესო ადამიანი დიდი ადამიანია. ამრიგად, სწორი იქნება, თუ ვიტყვით, რომ ღიდსულოვანი კეთილი უნდა იყოს. უნდა ვივარაუდოთ, რომ ღიდსულოვანი გამორჩეულია ყველა სათნოებაში. ღიდსულოვანს არ შეშენის, რომ გარბოდეს უკანმოუხედავად, ან უსამართლობას სჩადიოდეს, რადგან, რა მიზნით ჩაიდენს ის რაიმე ცუდს, ის, ვისთვისაც არ არსებობს რაიმე დიდი? თუ დავაკვირდებით კონკრეტულ შემთხვევებს, სასაცილო იქნებოდა, რომ ღიდსულოვანი კარგი არ იყოს. ის რომ ცუდი იყოს, არც პატივისცემის ღირსი იქნებოდა, რადგან პატივისცემა არის ჯილდო სათნოებისა. ღიდსულოვნება მოჩანს სათნოების ერთგვარ სამკაულად, ის მათ ამღებს სიდიდეს და მათ გარეშე არ არსებობს. ამიტომ ძნელია იყო ჭეშმარიტად ღიდსულოვანი. ის არ არსებობს სათნოებისა და მშვენიერების გარეშე (კალოკაგაოია). მაგრამ ღიდსულოვნებას უმეტესად კავშირი აქვს პატივისცემასა და გაკიცხებასთან და ზომიერად ახარებს პატივისცემა დიდი და პატიოსანი ადამიანების მხრივ, როგორც მისთვის კუთვნილი და მცირეც კი, რადგან სათნო ადამიანს არსოდეს ხედება ხოლმე წილად დამსახურებული პატივი. მაგრამ ის იღებს ამასაც კი, რადგან მათ ამაზე მეტი პატივისცემის შესაძლებლობა არა აქვთ. პატივისცემას შემთხვევით პირთაგან და თანაც უწინშენდელ საქმეში, ის არ აქცევს ყურადღებას, რადგან ეს ამის ღირსი არ არის, ასევე უპატივცემულობას, რადგან ეს მის მიმართ სამართლიანი არ არის.

როგორც იტყვა, ღიდსულოვნება, პირველ ყოვლისა, ეხება პატივისცემის საითხებს. მაგრამ სიმდიდრეს, ძალაუფლებას და ყოველგვარ წინააღმდეგობას და წარუმატებლობას ზომიერად აფასებს, როცა არ უნდა იყოს. წარმატების შემთხვევაში არ არის დიდად გახარებული, წარუმატებლობაზე კი ძალიან არ წუხს. დიდ რამედ არ მიაჩნია არც პატივი, მაგრამ ძალაუფლება და სიმდიდრე მისთვის სასურველია, როგორც პატივისცემის ნიშანი, ამიტომ ვისაც ის აქვს, სურს, პატივცემული იყოს, მაგრამ ვისთვისაც პატივი პატარა რამეა, ასეთივე იქნება ყოველივე სხვა. ამიტომ ისინი ქედმაღლებად მოჩანან.

უნდა ვივარაუდოთ, რომ ღიდსულოვანი წარმატებებიც ხედავთ ხოლმე წილად, პატივს მიაგებენ კეთილშობილთ, ძალაუფლების მქონეთ და მდიდრებს, რადგან მათ სხვებთან შედარებით უპირატესობა

აქვთ. სინამდვილეში კი ყველაზე უფრო პატივსაცემია სიკეთე, რაც ყველაფერზე მაღლა დგას. მაშასადამე, ესეც წარმოშობს დიდსულოვნებას, ამიტომ ზოგი მათ სცემს პატივს. ჭეშმარიტად პატივსაცემი მხოლოდ კარგი ადამიანია. მაგრამ უფრო პატივსაცემია ადამიანი, რომელსაც ორივე უპირატესობა აქვს. ვისაც ეს სიკეთე გააჩნია სათნოების გარეშე, ის არასწორად აფასებს თავის თავს და მათ დიდსულოვანიც არასწორად ეწოდებათ რადგან დიდსულოვნება არ არსებობს სათნოების გარეშე.

1124 b მედიდური და თავხედიი ის, ვისაც აქვს ეს და სხვა ამდაგვარი სიკეთე სათნოების გარეშე. ამიტომ მათთვის აღვილი არაა წარმატების სათანადოდ გამოყენება. მიუხედავად ამისა, ისინი ფიქრობენ, რომ სხვებზე უკეთესნი არიან. მათ ყველა სძულთ და ისე იქცევიან, როგორც სურთ. არ ჰგვანან რა დიდსულოვანთ, პაპავენ მათ ყველგან ია ყველაფერში. რამდენადაც კი შესაძლებელია რადგან ისინი არ მოქმედებენ სათანოების შესაბამისად, ამიტომ ყველა ეზიზღებათ.

დიდსულოვანს სამართლიანად სძულს, რადგან ის სწორად აზროვნებს. უნრავლესობა კი ისე აზროვნებს, როგორც მოხვდება. დიდსულოვანი არ ეტანება მცირე საშიშროებას და არც საერთოდ საშიშროების მოყვარება, რადგან ამას მისთვის დიდი მნიშვნელობა არა აქვს. დიდ საშიშროებას კი ეტანება, როცა გარისკავს და სიცოცხლეს არ ენანება, რადგან არ თვლის საჭიროდ, ცხოვრობდეს ისე, რომ სიცოცხლის ღირსი არ იყოს. იგი ეწევა ქველმოქმედებას, მაგრამ სამარცხივინოდ მიაჩნია ქველმოქმედების სხვისგან მიღება, რადგან პირველ შემთხვევაში ის სხვებზე მაღლა დგას. მეორე შემთხვევაში კი სხვები დგანან მასზე მაღლა. თუ ადამიანი სიკეთეზე მეტი სიკეთით პასუხობს, მაშინ მისი კეთილისმყოფელნი მისგან დაღალებულნი რჩებიან.

როგორც ჩანს, ადამიანებს ახსოვთ და იგონებენ იმათ, ვისაც მათ სიკეთე გაუწიეს. ხოლო, ვინც მათ სიკეთე გაუწია, ისინი არ ახსოვთ, რადგან ვინც ქველმოქმედება მიიღო, იმაზე დაბლა დგას, ვინც მას ქველმოქმედება გაუწია. მას კი სურს, რომ უპირატესობა ჰქონდეს. ამის გამო, რომ ის პირველს სიამოვნებით იხსენებს, მეორეს კი — უსიამოვნოდ. ამით აიხსნება ის, რომ ფეტილა არაფერს ამბობს იმ სიკეთეზე, რაც მას ზევსმა გაუწია და არც ათენელებისაგან გაწეულ სიკეთეზე ლაპარაკობენ ლაკონელები, ლაპარაკობენ მხოლოდ იმ სიკეთეზე, რაც მათ გაუწიეს.

დიდსულოვანი არავისგან საჭიროებს ქველმოქმედებას. ან საჭი-

აქვთ. სინამდვილეში კი ყველაზე უფრო პატივსაცემია სიკეთე, რაც ყველაფერზე მაღლა დგას. მაშასადამე, ესეც წარმოშობს დიდსულოვნებას, ამიტომ ზოგი მათ სცემს პატივს. ჭეშმარიტად პატივსაცემი მხოლოდ კარგი ადამიანია. მაგრამ უფრო პატივსაცემია ადამიანი, რომელსაც ორივე უპირატესობა აქვს. ვისაც ეს სიკეთე გააჩნია სათნობის გარეშე, ის არასწორად აფასებს თავის თავს და მათ დიდსულოვნად არასწორად ეწოდებათ, რადგან დიდსულოვნება არ არსებობს სათნობის გარეშე.

1124 b მედიდური და თავხედიან ის, ვისაც აქვს ეს და სხვა ამდაგვარი სიკეთე სათნობის გარეშე. ამიტომ მათთვის ადვილი არაა წარმატების სათანადოდ გამოყენება. მიუხედავად ამისა, ისინი ფიქრობენ, რომ სხვებზე უკეთესნი არიან. მათ ყველა სძულთ და ისე იქცევიან, როგორც სურთ, არ ჰგვანან რა დიდსულოვანთ, ბაბავენ მათ ყველგან და ყველაფერში. რამდენადაც კი შესაძლებელია. რადგან ისინი არ მოქმედებენ სათნოების შესაბამისად, ამიტომ ყველა ეზიზღებათ.

დიდსულოვანს სამართლიანად სძულს, რადგან ის სწორად აზროვნებს. უნრაველესობა კი ისე აზროვნებს, როგორც მოხვდება. დიდსულოვანი არ ეტანება მცირე საშიშროებას და არც საერთოდ საშიშროების მოყვარება, რადგან ამას მისთვის დიდი მნიშვნელობა არა აქვს. თიდ საშიშროებას კი ეტანება, როცა გარისკავს და სიცოცხლეს არ ენანება, რადგან არ თვლის საჭიროდ, ცხოვრობდეს ისე, რომ სიცოცხლის ღირსი არ იყოს. იგი ეწევა ქველმოქმედებას, მაგრამ სამარცხვინოდ მიაჩნია ქველმოქმედების სხვისგან მიღება. რადგან პირველ შემთხვევაში ის სხვებზე მაღლა დგას. მეორე შემთხვევაში კი სხვები დგანან მასზე მაღლა. თუ ადამიანი სიკეთეზე მეტი სიკეთით პასუხობს, მაშინ მისი კეთილდღეობა მისგან დაეალებულნი რჩებიან.

როგორც ჩანს, ადამიანებს ახსოვთ და იგონებენ იმათ, ვისაც მათ სიკეთე გაუწიეს, ხოლო, ვინც მათ სიკეთე გაუწია, ისინი არ ახსოვთ, რადგან, ვინც ქველმოქმედება მიიღო, იმაზე დაბლა დგას, ვინც მას ქველმოქმედება გაუწია. მას კი სურს, რომ უპირატესობა ჰქონდეს. ამის გამოა, რომ ის პირველს სიამოვნებით ისწენებს, მეორეს კი — უსიამოვნოდ. ამით აიხსნება ის, რომ ფუტილა არაფერს ამბობს იმ სიკეთეზე, რაც მას ზევსმა გაუწია და არც ათენელიებისაგან გაწეულ სიკეთეზე ლაპარაკობენ ლაკონელები, ლაპარაკობენ მხოლოდ იმ სიკეთეზე, რაც მათ გაუწიეს.

დიდსულოვანი არავისგან საჭიროებს ქველმოქმედებას, ან საჭი-

როებს იშვიათად, სხვებისათვის დახმარების გაწევა კი სურს. თანამდებობის პირებთან რა ბედნიერებთან ის ღიადია, საშუალო ფენებთან კი — ზომიერი, რადგან პირველთა გადაჭარბება ძნელია, ან ქედმაღლობას ნიშნავს, მეორეებზე ამალეობა კი — ადვილია. პირველებზე ამალეობა არ იქნებოდა არაეუთილშობილება, მეორეებზე ამალეობა კი უხეშობა იქნებოდა, როგორც სუსტებზე ძალის გამოჩენა. იგი არ ეტანება დიდებას არც იმას, რაშიც სხვებს პირველი ადგილი უკავიათ. იგი უმოქმედოა და მერყევი, მაგრამ იქ, სადაც დიდია პატივი ან საქმე, იქ კი მოქმედებს, რადგან ეს ღიადია და სასახელო აუცილებელია ისიც, რომ ის იყოს აშკარად მეგობრული და აშკარად მტრული, რადგან დამალვა მშისრების თვისებაა. ის უფრო მეტად ჭეშმარიტებაზე ზრუნავს, ვიდრე სხვის აზრზე. ასევე ლაპარაკობს და მოქმედებს აშკარად. იგი გულდია მოლაპარაკეა. რადგან თვალთმაქცობა ეზიზღება და უყვარს ჭეშმარიტება. გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა ის ირონიას მიმართავს, ხოლო ირონიას იყენებს მასის მიმართ, 1125 a ვერ იტანს სხვებთან ცხოვრებას, გარდა მეგობრებისა, რადგან პირველი მონების თვისებაა. ამიტომაც არის, რომ ყველა მლიქვნელი სულმძაღლია და ყველა სულმძაღალი მლიქვნელია. მას არაფერი უკვირს, რადგან მისთვის არ არსებობს არაფერი დიდი. არც გულბოროტია, რადგან არაფერია ისეთი, რაც დიდსულოვანისთვის გასასხენებელი იქნებოდა, მით უმეტეს, ბოროტება. ის ამას უფრო ზემოდან უყურებს, არ ლაპარაკობს აღამიანებზე, არც საკუთარ თავზე, არც სხვებზე. არ ზრუნავს იმაზე რომ აქონ, არც იმაზე, რომ სხვები აძაგონ. ის არც მაქებარია და არც ბოროტია, მტრების მიმართაც კი, თუ ისინი არ თავსედობენ; აუცილებელსა და უმნიშვნელოზე ნაკლებ ჩივის და ნაკლებ მოითხოვს. უმნიშვნელო მოვლენებზე ის ზრუნავს, ვინც აკეთონაც წვრილმანია. დიდსულოვანი კი უფრო მეტად ეძებს მშვენიერსა და უნაყოფოს, ვიდრე ნაყოფიერსა და სასარგებლოს, რაც უმთავრესად დამოუკიდებელ აღამიანებს ახასიათებთ. როგორც ჩანს, დიდსულოვანს ახასიათებს ნელი მოძრაობა, დაბალი ხმა. მშვიდი სიტყვა. ის არაა ჩქარი, რადგან მცირე საზრუნავი აქვს, არც ნერვიულად დაბაბულია, რადგან მისთვის არაფერია დიდი. ხმის ამალეობასა და სიჩქარეს კი ეს იწვევს. ასეთია დიდსულოვანი, ვინც მას ჩამორჩება, სულმოკლეა. ვინც აჭარბებს, მკვეხარა.

არც ესენი უნდა იყვნენ ცუდი, რადგან ბოროტებას არ სჩადიან, მეცდომებს კი უშვებენ. სულმოკლე საკუთარ თავს აკლებს იმ საყე-

თეს, რისი ღირსიც არის. როგორც ჩანს, მას რაღაც მანკიერება აქვს, რომ არ აფასებს საკუთარ სათნოებებს და არც საკუთარ თავს იცნობს, წინააღმდეგ შემთხვევაში მოისურვებდა იმას, რასაც იმსახურებს და რაც სიკეთეა. მაგრამ ასეთები სულელები არ უნდა იყვნენ, ისინი უფრო გაუბედავნი არიან. მაგრამ ასეთი შეხედულება მათ მდგომარეობას აუარესებს. თვითნებური ისწრაფვის იმისკენ, რისი ღირსიც ის არის, ესენი კი მშვენიერ მოქმედებებს, მშვენიერ ჩვევებსა და გარეგან სათნოებებს გვერდს უვლიან, რადგან თავს ამის ღირსად არ თვლიან, ასევე იქცევიან გარეგან სიკეთეთა მიმართაც.

მკვებსარები კი სულელები არიან, საკუთარ თავს არ იცნობენ და საკუთარ ნაკლსაც არ მალავენ. ისინი ხელს კიდებენ საპატიო საქმეს, რაც არ შეუძლიათ და შემდეგ კი თავს ირცხვენენ; თავს ილამაზებენ ტანისამოსით, მანერებითა და სხვა ამგვარი. სურთ, რომ მათი ბედნიერება ყველასათვის დასანახი იყოს. ისინი ლაპარაკობენ კიდეც ამის შესახებ, რადგან ფიქრობენ, რომ ამის გამო მათ პატივს სცემენ. დიდსულოვანს უფრო სულმოკლე უპირისპირდება. ვიდრე მკვებსარა. მკვებსარები ხშირად გვხვდებიან და უფრო ცუდები არიან. როგორც ითქვამს, დიდსულოვნება დაკავშირებულია დიდ პატივთან.

1125b **თავი 4.** როგორც ჩანს, დიდსულოვნება დაკავშირებულია რომელიმე სხვა სათნოებასთანაც, როგორც გულუხვობა ბრწყინვალესთან. ორივე დაკავშირებულია სიდიდესთან, სოლო ზომიერსა და პატარა მოვლენებთან განგვაწყობენ ისე როგორც საჭიროა. ვიცით, რომ ქონების მიღებასა და გაცემაში არსებობს შუალედი, გადაჭარბება და ნაკლებობა, ასევე, დიდებისაკენ სწრაფვაში არსებობს მეტი ან ნაკლები სწრაფვა, აგრეთვე ისეთი სწრაფვა, როგორიც საჭიროა და როგორც საჭიროა.

პატივმოყვარეს ვკიცხავთ იმიტომ, რომ ის პატივისაკენ ისწრაფვის უფრო მეტად, ვიდრე საჭიროა და იქიდან, საიდანაც არაა საჭირო. არაპატივმოყვარეს ვკიცხავთ იმის გამო, რომ არ ცდილობს მშვენიერი მოქმედებების შედეგად პატივცემული იყოს. ხდება ხოლმე ისიც, რომ პატივმოყვარეს ვაქებთ, როგორც მამაცსა და მშვენიერების მოყვარეს, სოლო არაპატივმოყვარეს, როგორც ანგარიშიანსა და თავშეუკავებელს, რაც თავდაპირველადვე ვთქვით.

ცხადია, პატივმოყვარეს მრავალი მნიშვნელობა აქვს და მას ყოველთვის ერთსა და იმავე აღამიანს არ ვუწოდებთ. ხშირად კაცს უფრო მეტად ვაქებთ, ვიდრე ხალხი აქებს და ვკიცხავთ უფრო მეტად,

ვიდრე საჭიროა, შუალედ მდგომარეობას კი სახელი არა აქვს. ამიტომ კიდური მხარეები დავობენ ამ თავისუფალი ადგილის დასაკავებლად. რადგან სადაც არის გადაჭარბება და ნაკლებობა, იქნება შუალედიც. ადამიანები პატივს ეტანებიან ან უფრო მეტად, ან უფრო ნაკლებად, ვიდრე საჭიროა, ზოგჯერ კი იმდენად, რამდენადაც საჭიროა. ეს უახანასწელი თვისება საქებია. ის უსახელოა და მას პატივისაყენ მისწრაფებაში შუა ადგილი უკავია. იგი პატივმოყვარესთან მიმართებაში არაპატივმოყვარე მოჩანს, ხოლო არაპატივმოყვარესთან მიმართებაში — პატივმოყვარე. ხოლო ორივესთან მიმართებაში როგორღაც ორგვარია. როგორც ჩანს, იგივე ახასიათებთ სხვა სათნოებებსაც. მაგრამ კიდური წევრები ღაპირისპირებული არიან იმიტომ, რომ შუას სახელი არა აქვს.

თავი 5. სიმშვიდე სიბრაზის შუალედი. შუალედი არის უსახელო. ამიტომ ასეთივე არიან კიდური მხარეები. სიმშვიდეს ვათავსებო კიდურ მხარეებს შორის. რაც ვხედა ნაკლებობას, მას სახელი არა აქვს, ხოლო, ვინც აჭარბებს, იმას მრისხანეს ვუწოდებთ. თვით განცდა კი სიბრაზეა. მას ბევრი და სხვადასხვა მიზეზი იწვევს.

ვინც ბრაზობს იმაზე და იმიტომ, რის გამოც საჭიროა გაბრაზება, ის ბრაზობს ისე. როგორც საჭიროა და მაშინ, როცა საჭიროა, აგრეთვე იმდენ ხანს, რამდენიც საჭიროა, ის საქებია. ასეთი ადამიანი წყნარი უნდა იყოს, ხოლო სიწყნარე საქებია. წყნარ კაცს სიმშვიდე სურს და ის. რომ ვნებამ არ გაიტაცოს, მაგრამ ბრაზობს ისე, იმის გამო და იმდენ ხანს, როგორც გონება უკარნახებს. ის მეტწილად ნაკლები სიბრაზის გამო ცდება, რადგან მას უფრო პატიება უყვარს, ვიდრე შურისძიება. 1126 a

სიბრაზის ნაკლებობა, ან საერთოდ, მისი არარსებობა ან რაიმე სხვა ამოღვარი, გასაკიცხია, რადგან ისინი არ ბრაზობენ იმათზე, ვისზეც უნდა ბრაზობდნენ და ამიტომ სულელებად მოჩანან. ასევე ისინი, რომლებიც ისე არ ბრაზობენ, როგორც საჭიროა, აგრეთვე მაშინ, როცა საჭიროა და იმათზე, ვისზეც საჭიროა. როგორც ჩანს, ესენი არც განიცდიან და არც იტანჯებიან. სიბრაზის უნარს მოკლებული თავს არ იცავს, შეურაცხყოფას იტანს, მასლობლების დამცირებას არ აქცევს ყურადღებას.

გადაჭარბება შესაძლებელია ყველაფერში, იქაც, სადაც არაა საჭირო, ვისზეც არაა საჭირო, უფრო მეტად, ვიდრე საჭიროა, უფრო სწრაფად და უფრო ხანგრძლივად, ვიდრე საჭიროა. მაგრამ ყველაფე-

რი ეს არ ახასიათებს ერთსა და იმავე კაცს, რადგან ეს შეუძლებელია. ბოროტება ხომ საკუთარ თავსაც კი სპობს, როცა ის დასრულებულია და აუტანელი.

ფხუკიანები სწრაფად ბრაზდებიან იმათზე, ვისზეც და რაზეც არ უნდა ბრაზობდნენ და უფრო მეტად ბრაზობენ, ვიდრე საჭიროა. მაგრამ ისინი სწრაფად მშვიდდებიან, რაც მათი ხასიათის საუკეთესო თვისებაა, ეს იმიტომ ემართებათ, რომ სიბრაზეს ვერ იკავევენ, აშკარად უსდიან სამაგიეროს სიფიცხის გამო, შემდეგ კი მშვიდდებიან.

გადაჭარბება სიბრაზეში ძალიან ფიცხ ადამიანებს ახასიათებს, რომლებიც ბრაზობენ ყველაზე და ყოველგვარი მიზეზით. აქედან წარმოდგება მათი სახელწოდებაც. ძალიან ბრაზიანები ძნელად რიგდებიან და დიდხანს ბრაზობენ, რადგან წყენას იმასსოფრებენ, მხოლოდ მაშინ მშვიდდებიან, როცა სამაგიეროს გადაუხდიან, რადგან შურისძიება სიბრაზეს სპობს და ტანჯვის ნაცვლად სიამოვნებას ბადებს. ეს რომ ასე არ იყოს, ისინი ძალიან მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდებოდნენ. რადგან მათი სიბრაზე შეუშინებელია და არც არავინ თანაუგრძნობს, ამიტომ მათ მიერ საკუთარ თავში სიბრაზის დაძლევის დრო სჭირდება. ისინი საკუთარ თავზე მეტად მეგობრებს აწუხებენ.

მრისხანეთ ვუწოდებთ იმ ადამიანებს, რომლებიც ბრაზობენ იმათზე, ვისზეც არ უნდა ბრაზობდნენ, ბრაზობენ უფრო მეტად, და უფრო ხანგრძლივად, ვიდრე საჭიროა, მაგრამ სანამ შურს არ იძიებენ, ან არ დასჯიან, მანამ არ იცვლებიან.

სიმშვიდეს უფრო გადაჭარბებული სიბრაზე უპირისპირდება და ის ხშირადაც გვხვდება, რადგან ადამიანებს უფრო შურისძიება ახასიათებთ. მრისხანე ადამიანები ურთიერთობაში უარესნი არიან.

ამაზე ადრეც ითქვა და რასაც ახლა ვიტყვით, ამას უფრო ცხადს გახდის. ადვილი არ არის იმის დადგენა, თუ როგორ, ვისზე, რა პირობებში, ან რა ხნის განმავლობაში უნდა ბრაზობდეს კაცი, რომელ ზღვარამდე იქცევა ის სწორად და როდის სცდება. დასაძრახი არაა ის, ვინც მცირედ აჭარბებს მეტის ან ნაკლების მიმართულებით. იმათ, რომლებიც ნაკლებად ბრაზობენ, ზოგჯერ ვაქებთ კიდევ, და მშვიდ-
1126 b საც კი ვუწოდებთ; მრისხანეთ კი ზოგჯერ მამაცებს ვუწოდებთ და ხელმძღვანელობის უნარის მქონეთა ვთვლით. მაგრამ ძნელია იმის დადგენა, თუ რამდენი და როგორი გადაჭარბებაა გასაკიცხი, რადგან კონკრეტულ შემთხვევებზე მსჯელობა შეიძლება შეგრძნებებით.

მაგრამ ის კი ცხადია, რომ შუალედური თვისება არის საქები, ე. ი., როდესაც ვბრაზობთ იმათზე, ვისზეც საჭიროა, იმ პირობებში და ისე, როგორც საჭიროა, და ასევე ყველა სხვა ამგვარ შემთხვევაში, ხოლო გადაჭარბება და ნაკლებობა გასაკიცხია. თუ კაცმა მცირედ გადააჭარბა, ნაკლებ გასაკიცხია, თუ მეტად, მაშინ მეტად გასაკიცხი იქნება. აქედან ცხადია, რომ ჩვენ შუალედს უნდა მივყვეთ.

ამრიგად, უკვე ვილაპარაკეთ სიბრაზის თვისების შესახებ.

თავი 6. ურთიერთობაში, თანაცხოვრებაში, სიტყვიერ თუ საქმიან მიმართებაში ის ადამიანები, რომლებიც ყველაფერს აქებენ და არაფერს უარყოფენ, რათა სხვას ასიამოვნონ, ცდილობენ, რომ ყველა შემსვედრთან ადგილი ასატანი იყვნენ, პირმოთენი არიან. ამათ საწინააღმდეგოდ იმათ, რომლებიც ყველას ყველაფერში ეწინააღმდეგებიან და არ ზრუნავენ იმაზე, აყენებენ თუ არა სხვას უსიამოვნებას, მოურიგებელი და მაჩხუბარა ადამიანები ეწოდებათ. ცხადია, ასეთი თვისებები გასაკიცხია; სოლო საქებია ის, ვინც მათ შუა იმყოფება. საიდანაც ცხადი ხდება, თუ რა უნდა ვაკეთოთ, როგორ და რისგან შევიკავოთ თავი. ამ თვისებას სახელწოდება არა აქვს და მას უფრო მეგობრული დამოკიდებულება უნდა ვუწოდოთ. ასეთ კაცს „მეგობარს“ უწოდებენ და თან უმატებენ „კარგი მეგობარი“. ამ ურთიერთობაში ვნებებს ადგილი არა აქვს და არც სიყვარულს იმისადმი, ვისთანაც მყარდება ეს ურთიერთობა. ის თვითიუღს აძლევს იმას, რაც ეკუთვნის არა იმიტომ, რომ უყვარს ან სძულს, არამედ იმიტომ, რომ ეკუთვნის იმას, ვისაც აძლევს. ასე ექცევა ის უცნობებსა და ნაცნობებსაც, მასლობლებსაც და შორეულებსაც. ის თვითიუღს ექცევა ისე, როგორც იმას შეეფერება, რადგან ერთნაირი ზრუნვა, ანდა უსიამოვნების მიყენება მასლობლებისა და უცხოელებისათვის არ არის მიზანშეწონილი. ზოგადად რომ ვთქვათ, ის ისეთ ურთიერთობაშია, როგორიც საჭიროა, ყოველივეს, როგორც ტანჯვას, ისე სიამოვნებას, ექვემდებარებს მშვენიერებასა და სარგებლიანობას, როგორც ჩანს, საზოგადოებრივი ურთიერთობაც უკავშირდება სიამოვნებასა და ტანჯვას. ამათგან იმას, რაც არაა მშვენიერი, და, პირიქით, საზიანოა, უარყოფს და მას ტანჯვას ამჯობინებს. თუ ვინმეს რაიმე უმსგავსებია ხედა წილად და თანაც მცირე რაოდენობით, ანდა წილად სუფთა რაიმე ზიანი, ამის საწინააღმდეგო მოქმედებას შედეგად მცირე ტანჯვა მოსდევს, ის ამას უარყოფს.

მას სულ სხვაგვარი ურთიერთობა აქვს დიდი თანამდებობის პი- 1127 a

რებთან, ვიდრე შემთხვევით ხალხთან; ასევე მეტ-ნაკლები სიახლოვე აქვს ნაცნობებთან. ასევე იქცევა ის სხვა ანალოგიურ შემთხვევებშიც. ე. ი. ის თვითუღს ისე ექცევა. როგორც შეფერის, ამჯობინებს სიამოვნებას და ერიდება ტანჯვას, ხოლო, თუ შედეგი მშვენიერია და სასარგებლო და თანაც დიდი მოცულობის, ის მიიღებს მას და მომავალ დიდ სიამოვნებას ამჯობინებს დღევანდელ მცირე ტანჯვას. ასეთია შუალედური მდგომარეობა და მას სახელი არა აქვს.

ვინც ცდილობს ასიამოვნოს სხვას არა რაიმე მიზნით, ის მამებელია. ხოლო, ვინც ამას სჩადის სარგებლობის მიზნით, ან ქონების შეძენის, ან ქონების შეძენისათვის საჭირო საშუალებების მოპოვებისათვის, ის ანგარებიანია. ვინც ყველაფრით უკმაყოფილოა, ის წუწუნა და აუტანელია. როგორც ჩანს, შუას სახელი არა აქვს. ამიტომ კიდური მხარეები ერთმანეთს უპირისპირდებიან.

თავი 7. თითქმის ასეთისავე მოვლენებს უკავშირდება ტრაბახის ან ირონიის შუალედური მდგომარეობა. არც ამ მოვლენას აქვს სახელი. არ იქნებოდა ცუდი ესეც განგევხილა, რადგან მაშინ ჩვევების ხასიათი უკეთ გვეცოდინებოდა. თუ თვითუღს მათგანს ცალ-ცალკე განვიხილავდით, დავრწმუნდებოდით იმაში, რომ სათნოებებს შუალედური მდგომარეობა უკავიათ, რასაც ჩვენ ყველგან ვამჩნევდით.

უკვე ითქვა, რომ ვინც ერთად ცხოვრობს, იზიარებს სიამოვნებასაც და მწუხარებასაც, ხოლო ვინც მისდევს ჭეშმარიტებას და შეცდომებსაც უშვებს, ვიმსჯელოთ მათი სიტყვების, მოქმედებებისა და საკუთარ თავზე მათივე წარმოდგენის მიხედვით.

ტრაბახა თავის თავს დიდ სახელს მიაწერს, რაც მას არ გააჩნია და მიაწერს უფრო მეტ ქონებას, ვიდრე სინამდვილეში აქვს. ირონიული ადამიანი კი, პირიქით, უარყოფს იმასაც, რაც სინამდვილეში აქვს, ანდა ამცირებს. მათ შუა მყოფი ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში ჭეშმარიტებას მისდევს როგორც სიტყვებში, ისე ცხოვრებაში. ის თავის თავზე ლაპარაკობს იმას, როგორიც არის სინამდვილეში, არც უმატებს და არც აკლებს რაიმეს. ამ შემთხვევაში ის ხან გარკვეული მიზნით მოქმედებს, ხან კი არავითარით, და თვითუღს ადამიანი იმასვე იტყოდა და იმასვე გააკეთებდა, როგორც ცხოვრობს, რაიმე მიზანი რომ არ ამოძრავებდეს.

სიცრუე თავისთავად ცუდია და საძაგებელი, ჭეშმარიტება კი მშვენიერია და საქები. ჭეშმარიტების მოყვარე არის შუალედის მიმი-

დედარი და ის საქებია, ხოლო მატყუარები ორივე შემთხვევაში გასაჯიცხნი არიან, განსაკუთრებით მკვეხარანი.

ჩვენ ვილაპარაკებთ თვითნებულ მათგანზე, მაგრამ თავდაპირველად შევეჩერდებით ჭეშმარიტების მოყვარეზე. არ ვლაპარაკობთ იმათზე, ვინც ჭეშმარიტებას იცავს ხელშეკრულებაში. არც იმათზე, ვინც ბევრს ცდილობს სიმართლის ან უსამართლობის დაცვას, რადგან ეს სულ სხვა სათნოებას განეკუთვნება, შევეჩერდებით იმათზე, ვისაც ამასთან არა აქვს კავშირი და ლაპარაკშიც და ცხოვრებაშიც სიმართლეს მის-
დევენ, რადგან ასეთი თვისება აქვს ეფიქრობ, ასეთი კაცი პატიო-
სანია, რადგან ას ჭეშმარიტების მოყვარეა და მისდევს მას იქ, სადაც ჭეშმარიტებას არ აძლევენ მნიშვნელობას და უფრო მეტად იქ, სადაც მას აძლევენ მნიშვნელობას, სადაც სიცრუე სამარცხვინოა, გაურბის მას. მაგრამ გაურბის სიცრუეს თავისთავად. ასეთი კაცი კი საქებია. ჭეშმარიტების მოყვარე კაცი უფრო დამცირებისაკენ იხრება, რადგან ეს უფრო მიზანშეწონილად მიაჩნია, გადაჭარბებასთან შედარებით, რაც უარსაყოფია.

1127b

ის, ვინც საკუთარ თავს მიაწერს იმაზე მეტს, ვიდრე არის სინამდვილეში, მაგრამ არა რაიმე მიზნით, ცუდი ადამიანი უნდა იყოს, წინააღმდეგ შემთხვევაში მას სიცრუე არ ესიამოვნებოდა, თუმცა, ის უფრო ქარაფშუტა უნდა იყოს, ვიდრე ბოროტი. მაგრამ, ვინც მოქმედებს რაიმე მიზნით, ან სახელის მოხვეჭის, ან პატივმოყვარეობის გამო, ის ისე ძალიან ვასაჯიცხი არაა, როგორც ტრაბახა. ის, ვინც მოქმედებს სიმდიდრის მოხვეჭის მიზნით, ან იმისთვის, რაც მოხვეჭას ემსახურება, უაღრესად უმსგავსოა. ტრაბახი ვლინდება არა უნარში, არამედ იმაში, თუ რას აძლევს კაცი უპირატესობას. ტრაბახი არის თვისება, რაც გარკვეულ მდგომარეობაში ვლინდება.

მატყუარას კი სიამოვნებს ტყუილის თქმა. ზოგი ტრაბახობს სახელის მოსახვეჭად, ზოგი მოგების მიზნით. ისინი, რომლებიც სახელისათვის ტრაბახობენ, ისეთ რამეს მიაწერენ საკუთარ თავს, რაზეც ისინი შეიძლება აქონ, ან ბედნიერად ჩათვალონ. ხოლო, ვინც მოგების გამო ტრაბახობს, ისეთ რამეს მიაწერს საკუთარ თავს, რაც მახლობლებისათვის სასიამოვნო იქნება და რითაც დაფარავს თავის ნაკლს, ასეთია მისნობის თვისება, სიბრძნე, ან მკურნალობის ცოდნა. ამიტომაც უპრაველესობა ტრაბახობს იმით, რაც მას სინამდვილეში არა აქვს. სწორედ ამაში მდგომარეობს ტრაბახის თვისება.

ირონიული ადამიანები, რომლებიც თავს იმცირებენ, ასატანი ხასიათისა უნდა იყვნენ. ისინი მოგების მიზნით კი არ უნდა ლაპარაკობდნენ, არამედ იმიტომ, რომ თავი აარიდონ განდიდებას, უფრო მეტად დიდებას უარყოფენ, როგორც იქცეოდა სოკრატე, ხოლო ის, ვინც მიიწერს მცირესა და ცხადს, გაიძვრა და საზიზღარია. ზოგჯერ მათი ქცევა ტრაბახსა ჰგავს. მაგალითად, სპარტელების ტანისამოსი, რადგან მკვეხარებს ახასიათებთ როგორც გაღატაკებებს, ისე დამცირებს; ისინი კი, რომლებიც ირონიაში იტყვენ 'ზომიერებას', დიდს არაფერს აშავებენ და, ცხადად მიმართავენ რა ირონიას, სასიამოვნო ადამიანებადაც კი მოჩანან. მკვეხარა უპირისპირდება ჭეშმარიტების გამოყვარულს, რადგან მკვეხარა ირონიულ ადამიანებზე უარესია.

თავი 8. რადგან ცხოვრებაში საჭიროა დასვენებაც, რაც მდგომარეობს დროს გატარებასა და გართობაში, ვფიქრობთ, საჭიროა სა-
1128 a ზოგადობაში სათანადო თავდაჯერის ცოდნაც, ე. ი. იმის ცოდნა, თუ რა თქვა, როგორ თქვა და როგორ მოისმინო. საჭიროა იმის ცოდნაც, თუ გარკვეულ პირობებში რა სჯობს, ლაპარაკი თუ მოსმენა. ცხადია, აქაც აქვს ადგილი საშუალოს, გადაჭარბებას და დამცირებას. ისინი, რომლებიც აჭარბებენ ხუმრობაში, მასხარებად და უხეშებად მოჩანან, ყველგან სასაცილოს ეძებენ, ცდილობენ, რომ რაიმე სასაცილო ჩაიდინონ, ვიდრე თქვან რაიმე წესიერი და არ ზრუნავენ იმაზე, რომ არ მიაყენონ ტანჯვა იმას, ვისაც დასცინიან; ხოლო ადამიანები, რომლებიც არც თვითონ ამბობენ არაფერს სასაცილოს და არც ის მოსწონთ, რასაც სხვები ამბობენ, უკულტურო და მძიმე ხასიათის არიან; ადამიანები კი, რომლებიც მიზანშეწონილად ერთობიან საზოგადოებაში, ითვლებიან ზრდილობიან და კულტურულ ადამიანებად. ასეთი თვისებები მოძრავია და რადგან სხეულს განსჯიან მოძრაობით, ამიტომ ჩვეულებებიც ასევე უნდა განსაჯონ. რადგანაც ცხოვრებაში სასაცილო ხშირად გვხვდება, ხოლო უმრავლესობას სიამოვნებს გართობა და სასაცილო რამ უფრო მეტად, ვიდრე საჭიროა, ამიტომ მასხარებს მახვილგონიერებასაც კი უწოდებენ, რადგან სასიამოვნო არიან. ზემოთქმულიდან კი ცხადია, რომ მახვილგონიერსა და მასხარას შორის დიდი სხვაობაა.

შუალედური მდგომარეობა ადამიანური თვისებაა და უფრო — მისაღებიც. მას ახასიათებს იმის თქმა და მოსმენა, რაც შეფერის წესიერ და თავისუფალ ადამიანს. მართლაც, არის რაღაც, რაც შესაფერია ზომიერი გართობის დროს როგორც სათქმელად, ისე მო-

სასმენად და რაც განასხვავებს თავისუფალი ადამიანის დროს ტარებას მონური ბუნების ადამიანისაგან, ნასწავლისა უსწავლელისაგან. ამის შემჩნევა შეიძლება ძველსა და ახალ კომედიებში. ახალ კომედიებში სუპრობა პილწისტიყვაობაა, ძველში კი მინიშნება ჭარბობს, რაც არ წარმოადგენს მცირე განსხვავებას ზრდილობის თვალსაზრისით. მაშ, რით უნდა განვასხვაოთ კარგი სუმარა კაცი? იმით, რომ ის თავისუფალი ადამიანისათვის შეუფერებელს არაფერს ამბობს თუ იმით, რომ მსმენელს არ აწუხებს და ასიამოვნებს კიდეც? თუ ამის გარჩევა შეუძლებელია, რადგან სხვადასხვა ადამიანს სხვადასხვა რამ სიამოვნებს და საუფს, იგივე იაქმის მოსმენის შესახებაც. კაცი, რასაც ისმენს, იმის განხორციელებას ცდილობს, მაგრამ ყველაფერს ვერ განახორციელებს, რადგან ხუმრობა თავისებური ლანძღვაა. ზოგიერთი კანონმდებელი ლანძღვას კრძალავს. ასევე შეიძლება მოიქცეს ის ხუმრობის შემთხვევაშიც.

ზრდილი და თავისუფალი ადამიანი ისე იქცევა, თითქოს კანონი თვით მასში იყოს. ეს კი შუალედური მდგომარეობაა და მას უწოდებენ კარგად აღზრდილსა და დახვეწილ ადამიანს, მასხარა კი მას ჩამორჩება ხუმრობაში. ის არც თავის თავს და არც სხვას არ ინდობს ხუმრობაში, ოღონდ კი სიცილი გამოიწვიოს. ზოგჯერ ისეთ რამეს იტყვის, რასაც წესიერი კაცი არასოდეს იტყოდა, ზოგჯერ კი არც მოისმენდა. უკულტურო ადამიანი კი ასეთ ურთიერთობებში უვარვისია, რადგან ის ამ ურთიერთობას არაფრით უწყობს სელს და არაფერი მოსწონს. როგორც ჩანს, ცხოვრებაში აუცილებელია დასვენებაცა და გართობაც.

ჩვენ დავასახელებთ ცხოვრებაში არსებული სამგვარი შუალედი. ანათგან ზოგი სიტყვიერ ურთიერთობას გულისხმობს, ზოგი კი საქმიანს. განსხვავება ისაა, რომ ერთი ჭეშმარიტებას ეხება, ორი დანარჩენი კი სიამოვნებას. სიამოვნებათაგან ერთი ეხება დროს ტარებას, მეორე კი საზოგადოებრივ ურთიერთობას.

თავი 9. არ იქნებოდა მიზანშეწონილი, რომ მორცხვობაზე გვემსჯელა, როგორც რაღაც სათნოებაზე, რადგან ის უფრო ვნება უნდა იყოს, ვიდრე თვისება; იგი განისაზღვრება როგორც შიში ცუდი სახელის გამო; წარმოიშობა რაღაც მოახლოებული საფრთხის წინაშე შიშის გამო; ვისაც რცხენია, წითლდება, ხოლო ვისაც სიკედილისა ეშინია, ფითრდება. ორივე სხეულებრივი მოვლენაა, ვიდრე თვისება, ამიტომ უფრო ვნება უნდა იყოს, ვიდრე თვისება.

ეს ვნება ეხება მხოლოდ ახალგაზრდას. ვფიქრობთ, რომ ახალგაზრდები მორცხვები უნდა იყვნენ, რადგან ვნებებით ცოვრობენ და მრავალ შეცდომასაც უშვებენ, მაგრამ სირცხვილის გრძნობა მათ აკავებს. ამიტომაც მორცხე ახალგაზრდებს ეაქებო, მოსულებს კი არა. ვინ აქვს მორცხვობის გამო რადგან, ვფიქრობთ, ისინი არაფერს ისეთს არ სჩადიან, რის გამოც უნდა რცხვენოდეთ. სირცხვილი არც პატიოსან ადამიანს უნდა ახასიათებდეს, თუ სირცხვილს ცუდი საქმეები იწვევს. პატიოსანი კაცი კი ასეთ საქმეებს არ სჩადის. მნიშვნელობა არა აქვს იმას, საქმე სინამდვილეშია ჩაოქმდილი, თუ ასეთად სჩანს. რადგან პატიოსანი კაცი არ ჩაიდენს არც ერთს და არც მეორეს, ამიტომ ის არც მორცხვია. ცუდია ის, ვინც რაიმე სამარცხვინოს სჩადის. მაგრამ უაზრობა იქნებოდა გვეფიქრა, რომ, ვინც რაიმე ცუდს სჩადის და რცხვენია, ის პატიოსნად უნდა ჩაგვეთვალა. სირცხვილი თან სდევს ნებაყოფლობით მოქმედებას, პატიოსანი კაცი კი ნებაყოფლობით არასოდეს ჩაიდენს რაიმე ცუდს. სირცხვილის გრძნობა შეიძლება ჩაგვეთვალა პატიოსნების საფუძვლად, თუ ადამიანს შერცხვებოდა ცუდი მოვლენებისა, მაგრამ ამას არავითარი კავშირი არა აქვს სათნოებასთან. თუ ურცხვობა ცუდია, ასევე ცუდია ურცხვობა ცუდი მოქმედების ჩადენისას. მიუხედავად ამისა, პატიოსანი ვერ გახდება ის, ვისაც ცუდი მოქმედების რცხვენია. არც თავშეკავებაა სათნოება, ის რაღაც ნარევი. ამაზე ქვემოთ გვექნება მსჯელობა. ახლა კი ვილაპარაკოთ სამართლიანობაზე.

წიგნი 5.

1129 a **თავი 1.** გასარკვევია, სამართლიანობა და უსამართლობა რომელ მოქმედებებთან არის დაკავშირებული, როგორი შუალედია სამართლიანობა, ხოლო მართალი კაცი რომელ მხარეებს შორის იმყოფება. ამის კვლევას ვაწარმოებთ იმავე მეთოდით, რომელსაც ზემოთ უკვე ვიყენებდით.

ვხედავთ, ყველას სურს, რომ სამართლიანი ისეთ თვისებას უწოდოს, რომლითაც ადამიანი სამართლიანად მოქმედებს; ამის გამო მისი მოქმედება ითვლება სამართლიანად და ამიტომაც სურთ სიმართლე. ამავე მეთოდით ვიმსჯელოთ უსამართლობის შესახებაც, რომ-

ლითაც სწაღიან უსამართლობას და სურთ უსამართლობა. მაშ, ეს იქნება ჩვენი კვლევის საწყისი ზოგადი ნიმუში, თუმცა არ არსებობს ცოდნისა, უნარისა და თვისების კვლევის ერთი და იგივე მეთოდი.

ცოდნა და უნარი, როგორც ჩანს, ერთი და იგივეა საწინააღმდეგეთა მოვლენებისათვის. მაგრამ თვისება მოწინააღმდეგე უსამართლობისა არ შეიძლება ერთი და იგივე იყოს. საცდელად, ჯანმრთელობიდან კაცმა არ შეიძლება რაიმე საწინააღმდეგეთა მოვლენის, საიდანაც მოხდეს ჯანმრთელობის შეცდომით, კმაყოფილება. რადგან თანამართლობა როგორც ჯანმრთელობა, როცა ეს საშუალება ასე უნდა.

ზოგჯერ ესაა იმისთვის, მისი საწინააღმდეგეთა თვისების შეცდომით, ზოგჯერ ესაა სახესხის მქონეებით, რომლებთანაც ის კაც შირშია; თანაც, როდესაც ცხადია აღმართის ჯანმრთელობის კარგი მდგომარეობა, ცხადი იქნება მისი ცუდი მდგომარეობაც. აღმართის ჯანმრთელობიდან ცხადი გახდება ჯანმრთელობა თავისთავად და, პირიქით, ჯანმრთელობიდან თავისთავად -- აღმართის ჯანმრთელობა. თუ აღმართის ფიზიკური ძალა დამოკიდებულია გაკაცებაზე, მაშინ ცხადია, რომ სისუსტე გაუკაცებლობის შედეგია; ჯანმრთელობა კი სხეულის გაკაცების საფუძველი იქნება.

აქედან დასკვნა, როდესაც ერთ მხარეს მრავალი მნიშვნელობა აქვს, მეორე მხარესაც ასევე ექნება. მაგალითად, სამართლიანობას აქვს მრავალი მნიშვნელობა, ამიტომ უსამართლობაც მრავალი მნიშვნელობა ექნება. მაშასადამე, აღმოჩნდა, რომ სამართლიანობაც და უსამართლობაც მრავალი მნიშვნელობით იხმარება. ეს კი იმიტომ, რომ ცნებები, რომლებიც მსგავს სახელს ატარებენ, ერთმანეთთან ახლოს დგანან. ამიტომ მათი განსხვავება იფარება და ისე ნათელი არაა, როგორც მაშინ, როცა ისინი დამორბეული არიან. სრული განსხვავება კი შეიძლება ვარგვანი ფორმიდანაც. მაგალითად, სიტყვა „კლვის“ პოპონინურად სმარობენ როგორც ცხოველების კისრის აღსანიშნავად, ისე კარის საკეტის მნიშვნელობით.

ახლა დავადგინოთ, რამდენი მნიშვნელობით იხმარება „უსამართლო“. საგარაუდოა, რომ უსამართლო არის კანონების მოწინააღმდეგე, ანგარებიანი და მიუკერძოებელი ხასიათის ადამიანი. ასე რომ, ცხადია, სამართლიანი იქნება კანონების ერთგული და მიუკერძოებელი კაცი. მაშასადამე, სამართლიანი ნიშნავს კანონების დამცველსა და მიუკერძოებელ ადამიანს, უსამართლო, პირიქით. რადგან უსამართლო 1129 b კაცი ანგარებიანია, ამიტომ ანგარებიანს სიკეთესთან ჰქონია კავშირი,

თუმცა არა ყოველგვარ სიკეთესთან, არამედ იმასთან, რაც ბედნიერებასა და უბედურებას ეხება. მაგრამ ის, რაც მუდმივი სიკეთეა, ადამიანებისათვის ყოველთვის ასეთი არ არის ადამიანები ღოცულობენ და ცდილობენ იმის მოპოვებას, რაც საჭირო არაა, თუმცა მათ უნდა სურდეთ ის, რაც აბსოლუტური სიკეთეა და რაც მათთვის სასიკეთო იქნება. მაგრამ ისინი ირჩევენ იმას, რაც მხოლოდ მათთვის არის სიკეთე.

უსამართლო ყოველთვის არ აძლევს მნიშვნელობას დიდ მოვლენებს, არამედ — ნაკლები უნიშვნელობისა, რამდენსაც თან ახლავს აბსოლუტური ბოროტება. ის ფიქრობს, რომ რადგანაც მცირე პოტენციალი მაინც როგორღაც სიკეთეა, ხოლო მომსვენებლობა სიკეთეს განეკუთვნება, ამიტომ არის, რომ ასეთი ადამიანი მომსვენებულია. უსამართლოს მიკერძოებაც ასასიათებს. მაშასადამე, ეს ცნება არის ფართო მნიშვნელობასა და ზოგადი.

რადგან უსამართლო არის კანონების მოწინააღმდეგე, ხოლო სამართლიანი კანონების მოყვარე, ცხადია, ყველა, ვინც კანონებს ემორჩილება, როგორღაც სამართლიანია, რადგან ის, რაც კანონმდებლობამ დაადგინა, კანონიერია და ჩვენც ასე ვთვლით, რომ თვითეული კანონი სამართლიანია². კანონი კი ყველაფერს ეხება. ისინი მიზნად ისახავენ საერთო სარგებლობას. ან იმას, რაც სასარგებლოა საუკეთესო ადამიანებისათვის, ან იმათთვის, ვინც გამოირჩევა ან სათნოებით, ან სხვა რამით. ამრიგად, სამართლიანს ვუწოდებთ იმას, რაც წარმოშობს და იცავს მთელი საზოგადოების ბედნიერებას ან მის ნაწილს.

კანონი მოგვიწოდებს სიმამაცისაკენ, მაგალითად, არ მივატოვოთ მწყობრი, არ გავიქცეთ ბრძოლის ველიდან, არ დაეყაროთ იარაღი. მოგვიწოდებს აგრეთვე გინიერებისაკენ: არ ჩავიდინოთ უზნეობა, არ ვითაყუდლოთ, ვიყოთ მშვიდნი, არ ვიჩხუბოთ, არ ვილაშქლოთ, ასევეა სხვა სათნოებისა და უზნეობის შესახებაც. პირველისაკენ მოუწოდებს, მეორეს უკრძალავს. თუ კანონი სწორია, მაშ, ის სწორად მოგვიწოდებს, მაგრამ, თუ ის ცუდად არის შედგენილი, მაშინ მისი მოწოდება ზერელე იქნება.

სამართლიანობა სრულყოფილი სიკეთეა, მაგრამ არა აბსოლუტური მნიშვნელობით, არამედ ცალკეულ მოქალაქესთან მიმართებაში. სათნოებათა შორის ყველაზე ძლიერ სათნოებად სამართლიანობა მონანს და მასზე საკვირველი არა არის რა, არც მზის დასავალი და

არც განთიადი. ცნობილი გამონათქვამის მიხედვით, „სამართლიანობაში არის თავმოყრილი ყველა სათნოება“. სამართლიანობა არის ყველაზე სრულყოფილი სათნოება, რადგან სარგებლობა სწორედ ამ სათნოებას ახასიათებს. იგი დასრულებულია იმიტომ, რომ, ვისაც ის აქვს, იმას არა მხოლოდ თავის სასარგებლოდ შეუძლია ამ სათნოების გამოყენება, არამედ სხვებისთვისაც. ბევრი ამ სათნოებას იყენებს თავის საქმეში, სხვებისთვის მისი გამოყენება არ შეუძლია. ამიტომ სწორია ბიანთოსი, რომელიც ამბობს, რომ „კაცი თანამდებობით გამოჩნდება“, რადგან თანამდებობა ვლინდება სხვასთან მიმართებაში და საზოგადოებრივ ურთიერთობაში, ამიტომ მხოლოდ სამართლიანობას თვლიან სათნოებათა შორის „სხვის სიკეთედ“, რადგან ის სხვისადმი მიმართული და სარგებლობა მოაქვს სხვისთვის, იქნება ის თანამდებობის პირი თუ რომელიმე მოქალაქე. ყველაზე ცუდია ის კაცი, რომელიც ბოროტებას სჩადის როგორც თავისთვის, ისე სხვისთვის, ხოლო საუკეთესოა ის ადამიანი, ვისაც სიკეთე უნდა არა თავისთვის, არამედ სხვისთვის. ეს კი ძნელი საქმეა.

სამართლიანობა კი არის არა სათნოების ნაწილი, არამედ მთელი სათნოება და მისი მოწინააღმდეგე ბოროტებაც არის არა ნაწილი ბოროტებისა, არამედ მთელი ბოროტება; ხოლო, თუ რით განსხვავდება ერთმანეთისგან სათნოება და სამართლიანობა, ეს ცხადია ზემოთქმულიდან. ერთი მხრივ, ისინი იგივეობრივნი არიან, მეორე მხრივ კი — არა. სამართლიანობა არის არა თავის თავთან, არამედ სხვასთან მიმართებაში, ხოლო სათნოება, აღებული მისი ზოგადი მნიშვნელობით, არის აბსოლუტური სათნოება.

თავი 2. ახლა განვიხილოთ სამართლიანობა, როგორც სათნოების ნაწილი. ის, რომ ასეთია უკვე ვთქვით. ასევე უსამართლო მოქმედება არის ზოგადი უსამართლობის ნაწილი. მის არსებობას ადასტურებს შემდეგი: ის, ვინც სჩადის რაიმე დანაშაულს რომელიმე ზემოთქმული ფორმით, ის სჩადის უსამართლობას, მაგრამ არაფერს იძენს. მაგალითად, კაცი ავდებს ფარს სიმხდალის გამო, ან ცუდს ლაპარაკობს, მაგრამ თვითონაც ცუდია, ან არავის ეხმარება ქონებით, რადგან ძუნწია. მაგრამ ის, ვინც ქონებას იხვეჭს, მისი მოქმედება ბოროტების რომელიმე ფორმას არ განეკუთვნება, არ განეკუთვნება არც მთლიან ბოროტებას, მაგრამ ის რაღაც უზნეობას და დანაშაულს მაინც სჩადის. ამიტომ მას ვკიცხავთ. არსებობს უსამართლობის

სხვა სახეები, როგორც ნაწილი მთელი უსამართლობისა, ხოლო ის, ვინც ნაწილობრივ უსამართლობას სჩადის, მაინც უსამართლოა და კანონების მოწინააღმდეგე.

ზოგი სიხარბის გამო სჩადის უზნეობას და ქონებას იხვეჭს. ზოგი კი, ვნებებს აყოლილი, სარჯავს და ზარალს განიცდის. ეს უკანასკნელი უფრო თავშეუკავებელი ჩანს, ვიდრე მომხვეჭვი, პირველი უსამართლოა და არა თავშეუკავებელი, რადგან, ცხადია, რომ ის ანგარიშით მოქმედებს.

ყველა დანარჩენი უსამართლობა შეიძლება დაეყვანოთ ერთ რომელიმე უზნეობაზე, მაგალითად, თუ ვინმემ ჩაიდინა უზნეობა თავშეუკავებლობით, ან ბრძოლის ველზე მიატოვა მწყობრი სიმშდელით, ან ვინმეს სიბრაზით დაარტყა, ან მოიხვეჭა არა უზნეობის გამო, არამედ უსამართლობის გამო. აქედან ცხადი ხდება, რომ მთლიანი უსამართლობის გარდა, ყოფილა რაღაც ნაწილობრივი უსამართლობა და ისინი სინონიმები არიან, რადგან მათი განსხვავება ხდება ერთი და იმავე გვარის ფარგლებში. ორივეს მიმართება აქვს სხვასთან, ოღონდ ერთი ეხება დიდებას, მეორე ქონებას, შესამე უშიშროებას, მაგრამ არ ვიცი, გვაქვს თუ არა ერთი საერთო სახელი, რომელიც მოიცავდა ყველა იმას, ვინც იხვეჭს სიამოვნების გამო, აგრეთვე იმას, რასთანაც მიმართებაშია პატიოსანი კაცი.

სამართლიანობა რომ ბევრია და რომ არსებობს კიდევ რაღაც სხვა სათნოება, გარდა ერთი, მთლიანი სათნოებისა, ეს ცხადია. ახლა დავადგინოთ, რა არის ის და როგორია.

უსამართლო განვსაზღვრეთ როგორც კანონების მოწინააღმდეგე და მიკერძოებული ადამიანებთან დამოკიდებულებაში, ხოლო სამართლიანი როგორც კანონების დამცველი და მიუდგომელი. ზემოთქმულის მიხედვით, უსამართლო კანონების უარყოფელია. მაგრამ კანონების მოწინააღმდეგე და მიკერძოებული ერთი და იგივე არ არის. იგი სხვადასხვაა, როგორც ერთი მთელის ნაწილი. კანონების მოწინააღმდეგე ყოველთვის მიკერძოებულია, მაგრამ მიკერძოებული ყოველთვის არ არის კანონების მოწინააღმდეგე. ასევე უსამართლო და უსამართლობა ყოველთვის ერთი და იგივე არაა, ისინი განსხვავებული არიან. პირველი მთელის ნაწილია, მეორე კი — მთლიანი უსამართლობა. უსამართლობის ერთი სახე არის ნაწილი მთელი უსამართლობისა. სამართლიანობის რომელიმე სახეც ნაწილია მთელი სამართლიანობისა. ამრიგად, საჭიროა ითქვას როგორც სამართლია-

ნობის, ისე უსამართლობის ნაწილზე და სამართლიან და უსამართლო ადამიანზეც.

სამართლიანობა და უსამართლობა მიმართებაში არიან მთელ სათნოებასთან. მთელი სათნოება კი ნიშნავს სხვისთვის სიკეთეს. უსამართლობა, პირიქით, ნიშნავს ბოროტებას. მაგრამ ჩვენ ამას გამოვტოვებთ. ცხადია, რომ ამავე მიმართებაში უნდა განისაზღვროს სამართლიანი და უსამართლო კაცი.

კანონიერ მოქმედებათა უმრავლესობა გამომდინარეობს აბსოლუტური სათნოებიდან. კანონი გვიკარნახებს, ვიცხოვროთ ამა თუ იმ სათნოების მიხედვით და გვიკრძალავს უზნეო ცხოვრებას. მთელი სათნოების საქმეა იმის დაკანონება, თუ როგორ ემსახურება საზოგადოებისათვის სასარგებლო ადამიანის აღზრდას. რაც შეეხება აღზრდის ცალკეულ ფორმებს, რომელთა მიხედვით ვიღებთ დადებით პიროვნებას, ესება ეს პოლიტიკას თუ რომელიმე სხვა მეცნიერებას, ამას ჩვენ ქვემოთ დავადგენთ, რადგან ყოველთვის ერთი და იგივე არაა კარგი ადამიანი საერთოდ და კარგი მოქალაქე.

ნაწილობრივი სამართლიანობა და ნაწილობრივ სამართლიანი არის სამართლიანობის ერთი სახე, რომელიც მდგომარეობს ჯილდოების, ქონების ან სხვა რაიმეს განაწილებაში მოქალაქეთა შორის და სწორედ აქ შეიძლება მიიღონ მათ თანასწორი ან არათანასწორი წილი.

მეორე ფორმა კი მდგომარეობს ურთიერთობის დროს სამართ- 1131 a
ლიანობის დაცვაში. ამას აქვს ორი ნაწილი: ერთია ნებაყოფლობითი ურთიერთობა, მეორე იძულებითი. ნებაყოფლობითია ყიდვა-გაყიდვა, მევახშეობა, ბეს მიცემა, სესხი, გირაო, ხელფასი. ესენი ნებაყოფლობითი არიან, რადგან ამ ურთიერთობას ნებაყოფლობითი საწყისი აქვს. არანებაყოფლობითია ფარული მოქმედებები: ქურდობა, უზნეობა, მოწამელა, შეცდენა, სხვისი მონების გადმოხირება, მიაპრვით მკვლელობა, ტყუილი მოწმეობა. იძულებითია წამება, ბოქცილები, მკვლელობა, ძარცვა, დასახიჩრება, ლანძღვა, შეურაცხყოფა.

თავი 3. რადგანაც როგორც უსამართლო, ისე უსამართლობა არათანასწორობა. ამიტომ ცხადია, რომ არსებობს რაღაც შუალედი უთანასწორობათა შორის და ეს არის სისწორე. მოქმედებათა იმ სფეროში, სადაც არსებობს მეტი და ნაკლები, უნდა არსებობდეს სწორიც, და თუ უსამართლობა არის არასისწორე, სამართლიანობა იქნება სისწორე, რაც უსიტყვოდაც ყველასათვის ცხადია; და თუ სისწორე არის შუალე-

დი, მაშინ სამართლიანობაც რაღაც შუალედი იქნება. თანასწორობა, სულ ცოტა, ორს შორის უნდა არსებობდეს. მაგრამ აუცილებელია, რომ სამართლიანობა იყოს რაღაც შუალედი და თანაც თანასწორობა ვინმესთვის და რაიმესთვის; და რადგანაც ის შუალედი, ამიტომ ის უნდა იყოს რაიმეს შუალედი. ეს კი არის მეტი და ნაკლები. რადგანაც თანასწორობა არსებობს ორს შუა, ამიტომაც სამართლიანობაც უნდა არსებობდეს ვინმესთან მიმართებაში. სამართლიანობა გულისხმობს არანაკლებ ორი მხარისა. ვისაც სამართალი ეხება, ორნი არიან. ასევეა საგნები, რომლებთანაც ისინი არიან მიმართებაში. სისწორეც ვინმეს და რამეს ეხება. როგორ მიმართებაშიც არიან ადამიანები, ასეთსავე მიმართებაში იქნებიან საგნები. თუ ადამიანები თანასწორნი არ არიან, მათ არც თანაბარი რაოდენობის საგნები ექნებათ. ბრძოლები, საჩივრები წარმოიშობა მაშინ, როცა თანასწორობა არა-თანასწორი ქონება აქვთ, ანდა არათანასწორობა თანასწორი, ანდა არა-სწორად იღებენ ქონებას. ეს ცხადი ხდება შემდეგი პრინციპით: ყველა ერთხმად ამბობს, რომ განაწილება უნდა ხდებოდეს დამსახურების შესაბამისად. მაგრამ დამსახურება ყველას ერთნაირად არ ესმის. დემოკრატები მას თავისუფლებას უწოდებენ. ოლიგარქები — სიმდიდრეს, ზოგნი მას კეთილშობილებაში ხედავენ, არისტოკრატები — სათნოებაში. სამართლიანობა რაღაც პროპორციაა, მაგრამ არა ისეთი, რაც დამახასიათებელია რომელიმე ერთი რიცხვისათვის, არამედ რიცხვისათვის საერთოდ. პროპორციულობა არის თანასწორობის პრინციპი და ის, სულ ცოტა, ოთხ საგანს შორის არსებობს, ცხადია, გაყოფა ხდება ოთხს შორის. იგი უწყვეტია, რადგან მასში ერთი წევრი ორჯერ არის გამოყენებული და ნახსენები. მაგალითად, როგორ მიმართებაშიც არის „ა“ „ბ“-სთან, ასეთსავე მიმართებაშია „ბ“ „დ“-სთან. აქ „ბ“ ორჯერ არის ნახსენები. ამრიგად, თუ „ბ“-ს ორჯერ ავიღებთ, პროპორციაში ოთხი წევრი გვექნება.

1131 b

სამართლიანობაც, სულ ცოტა, ოთხ წევრს შორის ხორციელდება და კანონიც ასეთივე იქნება, რადგან განაწილება წარმოებს საგნებისა პირთა შორის. თუ პირველი წევრი მეორის საზღვარია, ასეთსავე მიმართებაში იქნება მესამე მეოთხესთან და, პირიქით, როგორ მიმართებაშიც არის პირველი მესამესთან, ასეთსავე მიმართებაშია მეორე მეოთხესთან და მთელი მთელთან. საგანთა ნაწილები პროპორციულად შეესაბამება პირთა ურთიერთობას. ამ შემთხვევაში და-

ყოფა სამართლიანი იქნება. თუ პირველი არის მესამის საზღვარი, ხოლო მეორე მეოთხისა, მაშინ დაყოფა სამართლიანი იქნება. აქაც სამართლიანობა შუაში იქნება, რაც პროპორციულობას ნიშნავს, რადგან პროპორცია გულისხმობს შუალედს, ხოლო სამართლიანობა პროპორციაა.

მათემატიკოსები ასეთ პროპორციას გეომეტრიულს უწოდებენ, რადგან გეომეტრიულ პროპორციაში გვხვდება ისეთივე მიმართება მთელისა მთელთან, როგორიც ერთეულისა ერთეულთან. მაგრამ ეს პროპორცია არ არის უწყვეტი, რადგან მასში არ არის ისეთი ერთი რიცხვი, რომელიც იქნებოდა საზღვარი როგორც ადამიანებისათვის, ისე გასანაწილებელი საგნებისათვის.

სამართლიანობა ასეთი პროპორციაა, ხოლო უსამართლობა პროპორციას ეწინააღმდეგება. აქაც აქვს ადგილი მეტსა და ნაკლებს, როგორც საქმიანობაში. უსამართლო იღებს ბევრ სიკეთეს, ხოლო, ვინც უსამართლობას განიცდის — ნაკლებს. ბოროტების განაწილების დროს კი საწინააღმდეგო მდგომარეობა გვაქვს. სიკეთეს მაშინ აქვს ადგილი, როცა მცირე ბოროტებას ირჩევენ დიდი ბოროტების ნაცვლად, რადგან მცირე ბოროტება უფრო სასურველია, ვიდრე დიდი. სიკეთე კი ყოველთვის კარგია და მით უფრო მეტად, რაც უფრო დიდია. ასეთია სამართლიანობის ერთი სახე.

თავი 4. სამართლიანობის შემდეგი სახე არის გამასწორებელი სამართლიანობა, რაც გვხვდება როგორც ნებაყოფლობითი, ისე იძულებითი ურთიერთობის დროს. ეს სამართლიანობა პირველთან შედარებით, სულ სხვა სახისაა. ზემოთქმულის მიხედვით, საზოგადო ქონების განაწილებაში სამართალი ემყარება ზემოთქმულ გეომეტრიულ პროპორციას. საზოგადო ქონების დანაწილება მაშინაა სწორი, როცა შეესაბამება მოქალაქეთა შენატანს, ხოლო უსამართლო დანაწილება ეწინააღმდეგება სამართლიანს, რადგან ის ეწინააღმდეგება პროპორციას.

ურთიერთობაში სამართლიანობა არის ერთგვარი თანასწორობა, ხოლო უსამართლობა უთანასწორობაა, მაგრამ თანასწორობა ხორციელდება არა გეომეტრიული პროპორციით, არამედ არითმეტიკულით, რადგან აქ არა აქვს არავითარი მნიშვნელობა იმას, წესიერმა კაცმა წაართვა ცუდს თუ ცუდმა წესიერს და უზნეობა ჩაიდინა ცუდმა ადამიანმა თუ წესიერმა. კანონი ყურადღებას აქცევს მხოლოდ დანაშაულის განსხვავებას და თანასწორად ექცევა როგორც იმას, ვინც

ბოროტება ჩაიდინა, ისე იმას, ვინც განიცადა ბოროტება. ასევე იქცევა ღამნაშავისა და ღანაშაულის განმცდელის მიმართაც. ასე რომ, მოსამართლე ცდილობს, გაათანასწოროს ეს უთანასწორობა, როგორც იმ შემთხვევაშიც, როცა ერთი სცემს და მეორეს სცემენ, ისე მაშინ, როცა ერთმა მოკლა და მეორე მოკვდა. აქაც ხდება მოქმედებისა და ვნების განსხვავება, როგორც არათანასწორობა. მაგრამ მოსამართლე ცდილობს, გაათანასწოროს ეს უთანასწორობა, როგორც იმ შემთხვევაში, როცა ერთი სცემს და მეორეს სცემენ, ისე მაშინ, როცა ერთმა მოკლა და მეორე მოკვდა; აქაც, ხდება მოქმედებისა და ვნების განსხვავება როგორც არათანასწორობა. მაგრამ მოსამართლე ცდილობს, სასჯელის მეშვეობით გაათანასწოროს, ამცირებს რა მოგებას. ასეთ მოვლენებზე, თუნდაც მათ ზუსტი სახელები არ ქონდეთ, საჭიროა ვიმსჯელოთ ზოგადად. მაგალითად, ამბობენ, რომ მოიგო იმან, ვინც დაარტყა, და წააგო იმან, ვისაც დაარტყეს. როცა ვნება გაზომილია, ერთს მოგება ეწოდება და მეორეს წაგება.

ამრიგად, მოგებასა და წაგებას შორის თანასწორობაა, მოგება და წაგება კი ესაა მეტი და ნაკლები და ისინი დაპირისპირებული არიან. თუ სიკეთე მეტია, ვიდრე ბოროტება, მაშინ მოგებაა, საწინააღმდეგო მდგომარეობა კი წაგებას ნიშნავს. მათ შუა იმყოფება თანასწორობა, რომელსაც სამართლიანობას ეუწოდებთ. ამგვარად, გამასწორებელი სამართალი მდებარეობს მოგებასა და წაგებას შუა. როდესაც დაეობენ, მოსამართლესთან გარბიან, ხოლო მოსამართლესთან მისვლა ნიშნავს მისვლას სამართალთან, რადგან მოსამართლეს სურს იყოს ერთგვარი ცოცხალი სამართალი; ამიტომაც ირჩევენ ისეთ მოსამართლეს, რომელსაც შუა პოზიცია უკავია. ზოგი მას შუამავალსაც კი უწოდებს რადგან ჰგონიათ, რომ, თუ შუას იპოვნიან, სამართალსაც მიაღწევენ. ამრიგად, სამართლიანობა არის რაღაც შუალედი. მოსამართლე აწარმოებს გათანასწორებას ისე, როგორც ხაზებში, რომელიც არათანასწორ ნაწილებად არის გაყოფილი და ერთი ნაწილი სჭარბობს მეორეს. მაშინ დიდ ნაწილს მთაქლებენ ამ ჭარბ ნაწილს და მიუმატებენ მეორეს, პატარა ნაწილს; მაგრამ, როდესაც მთელი შუაზეა გაყოფილი, მაშინ ამბობენ, რომ თითოეულმა მიიღო კუთვნილი თანაბარი წილი. ხოლო თანასწორი არის შუა დიდსა და პატარას შორის არითმეტიკული პროპორციით. ამიტომ სამართლიანს როგორღაც „ორმაგი“ ეწოდება, რადგან ის ორ ნახევარს ეხება. ორიდანვე წარმოებული მოსამართლის სახელწოდებაც. თუ ერთ მხა-

რეს გამოვაცლებთ ერთს და მივუმატებთ მეორეს, მაშინ მეორე პირ- 1132 b
ველს ორით გადააჭარბებს. მაგრამ, თუ მხოლოდ გამოვაცლებთ ერთს
და არ მივუმატებთ მეორე მხარეს, მაშინ მეორე მხოლოდ ერთით
გადაამეტებს პირველს. ამ შემთხვევაში ის შუასაყად ერთი ნაწილით
გადააჭარბებს, ხოლო შუა ერთით მეტი იქნება პატარა ნახევართან
შედარებით. ამით გვეცოდინება, რა უნდა მოვაკლოთ იმ მხარეს, რო-
მელსაც მეტი აქვს და მივუმატოთ იმ მხარეს, რომელსაც ნაკლები
აქვს. ის ნაწილი, რომლითაც ერთი მხარე სჭარბობს შუას, უნდა
მივუმატოთ მეორეს, ნაკლების მქონეს. ასევე, რითაც მეტი მხარე
სჭარბობს შუას, უნდა მოაკლდეს მას.

დავუშვათ, რომ ერთმანეთის თანასწორნი არიან „აა“, „ბბ“ და
„გგ“ ხაზები. „აა“ ხაზს მოვაკლოთ „აე“ და მივუმატოთ „გგ“-ს,
აღვნიშნოთ „გდ“-თი, ასე რომ, მთელი „დგგ“ „აე“-თი სჭარბობს
„გდ“-სა და „გზ“-ს, ხოლო „ბბ“-ს გადააჭარბებს „გდ“-თი. ასეთივე
მდგომარეობაა სხვა ხელოვნებებშიც. ერთი მხარე აკლებს მეორეს
გარკვეული თვისებისა და რაოდენობის ნაწილს, მაგრამ არაფერს
უმატებს, მაშინ ის მხარე, რომელიც განიცდის, განიცდის ამავე რაოდენობისა და ასეთივე თვისების ვნებას.

ტერმინი „მოგება“ და „წაგება“ წარმოიშვა ნებაყოფლობითი ურ-
თიერთობიდან. „მოგება“ ნიშნავს იმაზე მეტის ქონებას, ვიდრე პქონ-
და ეაცს თავდაპირველად, ხოლო ქონების შემცირება, თავდაპირველ-
თან შედარებით, არის წაგება როგორც ყიდვა-გაყიდვაში, ისე სხვა
ამგვარ თავისუფალ მოქმედებაში, რაც კანონით ნებადართულია; ხო-
ლო, როცა ქონება არც ემატებათ და არც აკლდებათ, არამედ იგივე
რჩებათ, ამბობენ, რომ არც მოიგეს და არც წააგეს, არამედ იგივე
შერჩათო.

მაშასადამე, მოგებასა და წაგებას შუა იმყოფება სამართლიანობა
რაც ეწინააღმდეგება თავისუფალ მოქმედებას და რაც იმას ნიშნავს,
რომ ქონება დასაწყისსა და ბოლოში თანასწორია.

თავი 5. ზოგს ჰგონია, რომ სამართლიანობა თავისთავად არის
სამაგიეროს გადახდა, როგორც ამბობდნენ პითაგორელები. ისინი სა-
მართლიანობას განსაზღვრავენ მარტივად, როგორც სხვისთვის სა-
მაგიეროს გადახდას. მაგრამ სამაგიეროს გადახდა ვერ თავსდება ვერც
განმანაწილებელ და ვერც გამასწორებელ სამართლიანობაში. იყვ-
ნენ ისეთნიც, რომლებსაც სურდათ, რომ ეს გაეგივიებინათ რადამან-
თის სამართალთან: „თუ დაისაჯე დანაშაულისთვის, ე. ი. სამარ-

თალი მიღწეულია“, მაგრამ ეს ბევრ რამეში ეწინააღმდეგება რადამანთის კანონს. მაგალითად, თუ მეთაურმა გაარტყა, სამაგიეროდ არ უნდა გაარტყა, მაგრამ, თუ გაარტყეს მეთაურს, არა მხოლოდ უნდა გაარტყა, უნდა დასაჯო კიდევ.

1133 a გარდა ამისა, დიდად განსხვავდება ნებაყოფლობითი და არანებაყოფლობითი დანაშაული. მაგრამ გაცვლა-გამოცვლის დროს იგივე სამართალი მოქმედებს, სამაგიეროს გადახდა პროპორციის დაცვით და არა გათანასწორების პრინციპით. პროპორციის პრინციპი იცავს სახელმწიფოს. მაგალითად, თუ ვინმემ ბოროტება ჩაიდინა, მას სჯიან, რადგან, თუ სამაგიერო არ მიუზღეს, ეს მონობა იქნება. მაგრამ, თუ ვინმემ სიკეთე გაგიწია, საჭიროა სამაგიეროს სიკეთით პასუხი, წინააღმდეგ შემთხვევაში ანაზღაურებას ადგილი არ ექნება, ხოლო საზოგადოება ანაზღაურებას ემყარება. ამიტომაც აგებენ ქარიტების ტაძრებს, რომ კაცი სამაგიეროს გადახდაზე ფიქრობდეს. მაღლობის დანიშნულება ის არის, რომ გადაუხადო სამაგიერო იმას, ვინც სიკეთე გაგიწია და შემდეგ თვითონაც დაიწყო გაცემა.

ანაზღაურება ხდება პროპორციის ანდა დიამეტრალური მიმართების პრინციპით. დავუშვათ, რომ სახლის მშენებელია „ა“, მეწაღეა „ბ“, სახლი აღენიშნოთ „გ“-თი, ფეხსაცმელი „დ“-თი. სახლის ამშენებელმა ფეხსაცმლის მკერავისაგან უნდა მიიღოს მისი შრომის პროდუქტი, ხოლო სახლის მშენებელმა მას თავისი შრომის პროდუქტი უნდა მისცეს. ეს კი განხორციელდება გათანასწორების პრინციპით. ე. ი., თუ მოხდება სამაგიერო ანაზღაურება, აი, მაშინ განხორციელდება გათანასწორება. წინააღმდეგ შემთხვევაში გათანასწორებას ადგილი არა აქვს და არც ურთიერთობა განხორციელდება.

არაფერი უშლის ხელს იმას, რომ ერთის ნაშრომი მეტი ღირებულებისა იყოს, ვიდრე მეორისა, ამიტომ საჭიროა მათი გათანაბრება. ასე ხდება სხვა საქმიანობებშიც. გაცვლა-გამოცვლა მოისპობოდა, თუ შემოქმედი არ შექმნიდა გარკვეული თვისებისა და რაოდენობის პროდუქტს და თუ მომხმარებელიც არ მიიღებდა ამ რაოდენობისა და ამ თვისების პროდუქტს. ურთიერთობა ორ ექიმს შორის კი არ წარმოებს, არამედ ექიმსა და მიწათმოქმედს შორის და საერთოდ, სხვადასხვა პროფესიის ადამიანებს შორის და არა ერთი და იმავე პროფესიის წარმომადგენელთა შორის. მაგრამ მათი საქმიანობა უნდა გათანაბრდეს. ამისათვის კი საჭიროა როგორღაც ყველაფრის ერთმანეთთან დაკავშირება, სადაც კი ადგილი აქვს ურთიერთობას. სწო-

რედ ამისთვის შეიქმნა ფული, რომელიც რაღაც შუალედიან. იგი ზომავს ყველაფერს, მეტსაც და ნაკლებსაც; იმასაც, თუ რამდენი წყვილი ფეხსაცმელი უტოლდება სახლს, ანდა საკვები: მაშასადამე, როგორ მიმართებაშიც იმყოფება სახლის მშენებელი მეწადესთან, ასეთსავე მიმართებაშია ფეხსაცმელი სახლთან ან საკვებთან. წინააღმდეგ შემთხვევაში არ ექნება ადგილი არც გაცვლა-გამოცვლას და არც საზოგადოებრივ ურთიერთობას და თუ ისინი როგორმე არ გათანასწორდნენ, ეს ურთიერთობა მოისპობა.

როგორც ზემოთ ითქვა, საჭიროა, ყველაფერი ერთი საზომით გაიზომოს. ეს საზომი კი არის მოთხოვნილება, რომელიც ყველაფერს აკავშირებს, რადგან აღამიანებს რომ მოთხოვნილება არ ჰქონდეთ, თანაც ერთნაირი მოთხოვნილება, მათ შორის ურთიერთობას ადგილი არ ექნებოდა, ანდა ასეთი არ იქნებოდა. შეთანხმების საფუძველზე ფული იქცა ურთიერთობის საშუალებად. აქედანვე წარმოდგება ფულის სახელწოდებაც. ფული ბუნებით კი არა, კანონით არის შემოღებული და ჩვენზეა დამოკიდებული მისი შეცვლაცა და გაუქმებაც.

ამრიგად, ანაზღაურებას მაშინა აქვს ადგილი, როცა ხდება გათანაბრება, მაგალითად, მიწათმოქმედისა მეწადესთან და მეწადის საქმისა მიწათმოქმედის საქმესთან. პროპორციის სქემა არ უნდა იყოს შემოტანილი მაშინ, როცა გათანასწორება უკვე მოხდა, რადგან ამ შემთხვევაში ერთ-ერთ მხარეს ორმხრივი უპირატესობა ექნება, იგი მაშინ უნდა შემოიტანონ, როდესაც თვითველს მხარეს ხელთა აქვს თავისი ნაშრომი. აი, ამ დროს უნდა მოხდეს ამ ნაშრომების გათანასწორება და მათი მფლობელების ერთმანეთთან დაკავშირება. ასე რომ, პროდუქტის ღირებულების გათანაბრებაც მათ მიერვე ხორციელდება.

დავუშვათ, რომ მიწათმოქმედი არის „ა“, საკვები „ბ“, მეწადე „გ“, ხოლო მისი პროდუქტი „დ“, რომელიც უნდა გაუთანასწოროდეს მიწათმოქმედის პროდუქტს. ადგილი რომ არ ჰქონდეს ურთიერთანაზღაურებას, მაშინ არც ურთიერთობა იქნებოდა.

მოთხოვნილება ყველას აკავშირებს როგორც ერთი მთლიანი. ეს იქიდან ჩანს, რომ, თუ არ არსებობს ურთიერთობის მოთხოვნილება ორ პირს შორის, ან ვინმე სხვასთან, არც გაცვლა-გამოცვლას ექნებოდა ადგილი. მაგალითად, როდესაც ერთს აქვს ის, რაც მეორეს სჭირდება, ერთს აქვს ღვინო, ის აძლევს ღვინოს და იღებს პურს. მაგრამ აქ საჭიროა პროდუქტების გათანაბრება, იმ გაცვლისათვის კი, რომელიც ახლა არ არის საჭირო, მაგრამ საჭირო იქნება მომავალ-

ში, აქ შუამავლის როლს ასრულებს ფული. ვინც მოიტანს ფულს, მიიღებს იმას, რაც სჭირდება. მაგრამ ფულსაც იგივე ემართება, რაც სხვას, რადგან მას ყველგან ერთნაირი უნარი არა აქვს. თუმცა სასურველია, რომ ის ყველგან იგივეობრივი ყოფილიყო; რადგან ყველაფერი ფულით უნდა შეფასდეს. ამ შემთხვევაში ადგილი ექნება გაცვლა-გამოცვლას და თუ ეს არის, საზოგადოებრივი ურთიერთობაც იქნება. ფული, როგორც ყველაფრის საზომი, ყოველივეს შეფარდებას და ამით — გათანაბრებას აწარმოებს. თუ გაცვლა-გამოცვლას არა აქვს ადგილი, არც გათანასწორება იქნება.

სიმართლე რომ ვთქვათ, შეუძლებელია, ასე განსხვავებულ საგნებს ერთნაირი საზომი მიეუყენოთ, მაგრამ მათი გათანასწორება მაინც ხდება ადამიანთა მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად. ამისთვის კი აუცილებელია ერთი საზომის არსებობა. როგორც უკვე ვთქვით, ეს შეიძლება შეთანხმების საფუძველზე და ამ საზომს ფული ეწოდება. ის ყველაფერს უფარდებს ერთმანეთს, რადგან ყველაფერი ფულით იზომება.

დავუშვათ, რომ სახლი არის „ა“, ათი მინა⁷ არის „ბ“, საწოლი — „გ“, რომელიც უდრის „ბ“-ს ნახევარს. თუ 5 მინა უტოლდება ერთ სახლს, მაშინ ისინი გათანასწორდებიან: საწოლი არის მეათედი ნაწილი „ბ“-სი. აქედან ცხადია, თუ რამდენ საწოლს უთანაბრდება სახლი. უთანაბრდება 5 საწოლს. ცხადია, ფულის შემოღებამდე გაცვლა-გამოცვლა ასე წარმოებდა. არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს იმას ერთი სახლის მაგიერ გვაქვს 5 საწოლი თუ გვაქვს ხუთი საწოლის ღირებულება.

უკვე ითქვა იმის შესახებ, თუ რა არის უსამართლობა და რა არის სამართლიანობა. განესაზღვრეთ რა ისინი, ცხადი გახდა, რომ სამართლიანი მოქმედება იმყოფება უსამართლო მოქმედებასა და უსამართლობის განცდას შორის. პირველი არის გადაჭარბება, მეორე ნაკლებობა. სამართლიანობა კი ერთგვარი შუალედი, მაგრამ არა ისეთი როგორც სხვა სათნოებების შუალედი. სამართლიანობა შუალედი, ხოლო უსამართლობა — კიდური წევრი.

1134 a

სამართლიანობას მაშინ აქვს ადგილი, როცა ვინმე მოქმედებს სამართლიანად, წინასწარ გადაწყვეტილებით და ანაწილებს ქონებას თავის თავსა და სხვებს შორის, ანდა სხვებს შორის, მაგრამ არა ისე, რომ თავისთვის მეტი აიღოს, მახლობლებს კი ნაკლები მისცეს, ზა-

რალი კი პირიქით გაანაწილოს. იგი ანაწილებს თანაბარი პროპორციით. ასევე ანაწილებს სხვა საგნებს მოქალაქეებს შორის.

უსამართლობა უპირისპირდება სამართლიანობას. ეს კი ნიშნავს მეტსა და ნაკლებს მოგებისა და წაგების განაწილებაში პროპორციულობის საწინააღმდეგოდ. მაშასადამე, მეტი და ნაკლები არის უსამართლობა. უსამართლო კაცი თავისთვის იღებს მეტ მოგებას, ზარალს კი — ნაკლებს. ასე იქცევა სხვა შემთხვევებშიც პროპორციის საწინააღმდეგოდ; იქცევა ისე, როგორც მოხვდება. რაც შეეხება უსამართლობის განცდას, აქ მცირე მოგება იმას ხვდება წილად, ვინც უსამართლობას განიცდის, მეტი იმას, ვინც უსამართლოდ იქცევა.

ამგვარად, იმავე მეთოდით ვილაპარაკეთ იმაზე, თუ რა არის სამართლიანობა და უსამართლობა, თუ როგორი ბუნება აქვს თვითიწილ მათგანს, ვილაპარაკეთ სამართლიან და უსამართლო ადამიანებზე ზოგადად.

თავი 6. შესაძლებელია, უსამართლობის ჩამდენი ჯერ კიდევ არ იყოს უსამართლო, ამიტომ საკითხავია, როგორი უსამართლო მოქმედება ითვლება უსამართლობად. თუ ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში უსამართლო მოქმედება უსამართლობას ნიშნავს, მაგალითად, ქურდობა, უზნეობა, ყაჩაღობა. თუ აქ განსხვავებას არა აქვს მნიშვნელობა? მაგალითად, თუ ვინმე დაუკავშირდა ქალს ისე, რომ იცის ვინაა ის, მაგრამ არა წინსწარი განზრახვით, არამედ ვნებებს აყოლილი, ის მოიქცა უსამართლოდ, მაგრამ უსამართლო მაინც არ არის. ასევე, მაგალითად, მოიპარა, მაგრამ ქურდი არაა, ჩაიდინა უზნეობა, მაგრამ უზნეო არაა. ასევეა სხვა შემთხვევებშიც.

აღრე უკვე ითქვა იმის შესახებ, თუ სამაგიეროს გადახდა რა დამოკიდებულებაშია სამართლიანობასთან. არაა დასაძალი, რომ საკვლევი სამართლიანობა არის როგორც პოლიტიკური, ისე აბსოლუტური ხასიათისა. პოლიტიკური სამართალი ეხება საზოგადოებრივ ცხოვრებას და ნიშნავს თავისუფალ და თანასწორუფლებიან მოქალაქეთა დაკმაყოფილებას ან პროპორციით, ან არითმეტიკულად. იმ სახელმწიფოებს, რომლებსაც ეს არა აქვთ, მათ ურთიერთობაში არც პოლიტიკური სამართალი ექნებათ. მათ ექნებათ სამართალი გადატანითი მნიშვნელობით. სამართალი არსებობს იმ სახელმწიფოებში, რომლებსაც თავისი კანონები აქვთ, ხოლო კანონი არსებობს იქ, სადაც არსებობს უსამართლობა, რადგან კანონი არჩევის სამართლიანსა და უსამართლოს. სადაც არსებობს უსამართლობა, იქ ხდება უსამარ-

თლო მოქმედებაც, მაგრამ, სადაც უსამართლო მოქმედებები ხდება, ყველგან არ არის უსამართლობა. უსამართლობა ნიშნავს მეტი აბსოლუტური სიკეთისა და ნაკლები აბსოლუტური ბოროტების მისაკუთრებას. არ უნდა დავუშვათ ადამიანის ბატონობა, უნდა ბატონობდეს კანონი, რადგან ადამიანი თავის სასარგებლოდ მიიღებს გადაწყვეტილებას და ტირანი გახდება. სახელმწიფოს ხელმძღვანელი სამართლიანობის დამცველია და თუ ის სამართლიანობას იცავს, იცავს თანასწორობასაც. თუ ეს სამართლიანია, მაშინ სამართლიანობაზე მაღლა არაფერი დგას. სამართლიანი თავისთვის არ მიიღებს იმაზე მეტ სიკეთეს, რაც მის დამსახურებას შეესაბამება. მაშასადამე, ის სხვებისათვის ირჯება და ამიტომაც ამბობენ, რომ სამართლიანობა მდგომარეობს სხვებისათვის სიკეთის გაწევაში, როგორც ზემოთ ითქვა. ის გასცემს სათანადო ანაზღაურებას, რაც პატივისცემასა და დასაჩუქრებაში მდგომარეობს. ვისაც ეს არ აკმაყოფილებს, ისინი ტირანებად იქცევიან.

რაც შეეხება ბატონისა და მამის სამართალს, ის ამასთან არ არის იგივეობრივი, არამედ მსგავსია, რადგან არ არსებობს უსამართლობა საკუთარი თავის მიმართ, ხოლო ქონება და შვილი, როგორც მისი ნაწილია, სანამ მას არ მიუღწევია გარკვეული ასაკისა და დამოუკიდებლობისათვის. თავისთვის კი ბოროტებას არავინ ირჩევს. მაშასადამე, არ არსებობს უსამართლობა საკუთარი თავის მიმართ. არც სამართლიანობა და არც უსამართლობა არ არიან პოლიტიკური ხასიათისა. ის დადგინდება კანონით და არსებობს იქ, სადაც არსებობს კანონი. სწორედ იქ არსებობს თანასწორობა როგორც მმართველობაში, ისე მორჩილებაში.

სამართალი უფრო ცოლების მიმართ შეიძლება განხორციელდეს, ვიდრე ქონების და შვილების მიმართ. ეს კი ეკონომიკური სამართალია, რომელიც განსხვავდება პოლიტიკური სამართლისაგან.

თავი 7. პოლიტიკური სამართალი ზოგან ბუნებრივია, ზოგან კი შეთანხმებით მიღებული. ბუნებრივი სამართალი ყველგან ერთი და იგივეა, აღიარებენ მას თუ არა. შეთანხმებით მიღებულს კი დასაწყისში მნიშვნელობა არა აქვს როგორია ის, მაგრამ, როდესაც უკვე მიღებულია, მას მნიშვნელობა ეძლევა. მაგალითად, ტყვის გამოსყიდვა ერთ მინად, ანდა მსხვერპლად შეწირვა თხისა და არა ორი ცხვრისა, აგრეთვე კანონი, რომელიც ეხება ცალკეულ შემთხვევებს, მაგალითად, ბრაზიდასათვის მსხვერპლშეწირვა და სახალხო კრების გა-

დაწვეტილებები. ზოგს ყველა კანონი ასეთი ჰგონია, რადგან ბუნებრივია კანონი უძრავია და ამიტომ მას ყველგან ერთნაირი ძალა აქვს როგორც ცეცხლს, რომელიც წვავს როგორც აქ, ისე სპარსეთში, დადგენილ საზღვრებს კი მოძრავად თვლიან, თუმცა ეს ყოველთვის ასე არ არის. მაგალითად, ღმერთების მიმართ ის არასოდეს არ არის ცვალებადი. ჩვენში კი არსებობს ერთგვარი ბუნებრივი კანონი. თუმცა ის მთლიანად ცვალებადია. მაგრამ არსებობს ბუნებრივი და არაბუნებრივი სამართალი. ზოგი ბუნებრივი მოვლენა შეიძლება სხვადასხვანაირადაც არსებობდეს, ზოგი კი — არა. ზოგი მოვლენა არსებობს კანონისა და შეთანხმების საფუძველზე, მაგრამ ორივე რომ ერთნაირად მოძრავია, ეს ცხადია. ეს თვალსაზრისი შეიძლება მიეუყენოთ სხვა შემთხვევებსაც, მაგალითად, ბუნებრივად მარჯვენა ხელი უფრო ძლიერია, მაგრამ შეიძლება მოხდეს ისე, რომ ორივე ერთნაირად მარჯვენად ვაქციოთ.

სამართლიანობა, დადგენილი ხელშეკრულებისა და სარგებლობის საფუძველზე, ემსგავსება საზომს. მაგალითად, ღვინისა და პურის საზომი ყველგან ერთნაირი არ არის, მყიდველისათვის ის დიდია, ხოლო გამყიდველისათვის პატარა. ასევე, არაბუნებრივი, არამედ ადამიანური სამართალი ყველგან ერთი და იგივე არაა, ისევე, როგორც სახელმწიფოები — საუკეთესოა ყველგან ერთი — ბუნებრივი სახელმწიფო.

თვითეული სამართალი და კანონი ისეთსავე მიმართებაშია ერთმანეთთან, როგორც ზოგადი — ერთეულთან, რადგან მოქმედებები ბევრია, ხოლო კანონი — ზოგადი. უსამართლობის ჩამდენი და უსამართლობა ერთმანეთისგან განსხვავდება, ისე როგორც სამართლიანობა და სამართლიანობა.

უსამართლობა ან ბუნებრივია, ან შეთანხმებით მიღებული. მოქმედება უსამართლოა მაშინ, როდესაც უკვე ჩადენილია, ჩადენამდე კი დანაშაულს არა აქვს ადგილი, ადგილი აქვს მხოლოდ დანაშაულის ცნებას. იგივე ითქმის სამართლიანობის შესახებაც. სამართლიანობა მოქმედებას ერთი ზოგადი სახელი აქვს. ის უსამართლობასთან განაბრებას ნიშნავს. მის ცალკეულ ფორმას, თუ რამდენია ის და რას ეხება, ჩვენ ქვემოთ განვიხილავთ.

თავი 8. სამართლიანობისა და უსამართლობის შესახებ უკვე ვთქვით. უსამართლო და სამართლიან მოქმედებას კაცი მაშინ სჩადის, როცა ის ნებაყოფლობით მოქმედებს. მაგრამ, როცა კაცი იძუ-

ლებით მოქმედებს, ის არც უსამართლობას სჩადის და არც სამართლიანობას, შემთხვევით მოქმედებს. ამრიგად, შემთხვევით ხდება სამართლიანი და უსამართლო მოქმედების ჩადენა. სამართლიანი და უსამართლო მოქმედებები დადგინდებიან იმისდა მიხედვით, ნებაყოფლობითნი არიან ისინი თუ იძულებითნი. როცა მოქმედება ნებაყოფლობითია, ის საძრახისია და სწორედ ესაა უსამართლო მოქმედება. ასე რომ, შეიძლება იყოს უსამართლობის ჩამდენი, მაგრამ უსამართლობას ჯერ კიდევ არ ჰქონდეს ადგილი, თუ ის წინასწარი განზრახვით არ არის ჩადენილი.

ნებაყოფლობითია ის მოქმედება, როგორც აღრე ვთქვით, როცა ვინმე მოქმედებს ცოდნით და არა უცოდინარობით, იმის ცოდნით, თუ ვის წინააღმდეგ მოქმედებს, რა საშუალებით და რა მიზნით. მაგალითად, როცა იცის, თუ ვის სცემს და რა მიზეზით და ამას სჩადის არც შემთხვევით, არც იძულებით. მაგალითად, ვინმემ რომ აიღოს მეორის ხელი და გაარტყას მესამეს. მეორე არ მოქმედებს ნებაყოფლობით, რადგან მან თვითონ არ გაარტყა. შეიძლება მოხდეს ისე, რომ, ვისაც გაარტყა, აღმოჩნდეს მისი მამა. მართალია, მან იცოდა, ვისაც არტყამდა, იყო ადამიანი და რომელიმე იქ მყოფი, მაგრამ არ იცოდა, რომ ეს მისი მამა იყო. ასევე უნდა დავადგინოთ სხვა მოქმედებები, მათი მიზეზები და საერთოდ, მთელი მოქმედება. მოქმედება, რომელიც ჩადენილია არცოდნით, ანდა არა უცოდინარობით, მაგრამ თვითონ ადამიანისაგან დამოუკიდებლად, ანდა იძულებით, არის არანებაყოფლობითი საქციელი.

1135b ბევრია ისეთი ბუნებრივი მოვლენა, როცა ვიცით, რასაც ვაკეთებთ და განვიცდით, მაგრამ რომელიც არ არის არც ნებაყოფლობითი, არც არანებაყოფლობითი, მაგალითად, მოხუცება და სიკვდილი. იგივე მდგომარეობაა უსამართლო, სამართლიანი და შემთხვევითი მოქმედებების დროს. თუ ვინმე დააბრუნებს მიბარებულ ქონებას იძულებით და შიშის გამო, მას არც სამართლიანი ეწოდება და არც უსამართლო, ის შემთხვევით მოქმედებს ასე. ასევე, ვინც იძულებით და არა ნებაყოფლობით არ აბრუნებს მიბარებულ ქონებას, მას ეწოდება შემთხვევით უსამართლო და შემთხვევით უსამართლოდ მოქმედი.

ზოგ ნებაყოფლობით მოქმედებას ჩავდივართ წინასწარი გადაწყვეტილებით, ზოგს კი — არა. ნებაყოფლობით მაშინ ვმოქმედებთ, როცა

წინასწარ გადაწყვეტთ, მოქმედება არანებაყოფლობითია მაშინ, როცა წინასწარ არ გადავიწყვეტია.

საზოგადოებრივ ურთიერთობაში უსამართლობა შეიძლება გამოწვეული იყოს სამი მიზეზით: ზოგი უცოდინარობით დაშვებული შეცდომების გამო, როცა მოქმედმა არ იცის, ვის წინააღმდეგ, რის წინააღმდეგ, რით და რა მიზეზით მოქმედებს. მაგალითად, თუ ვინმემ ისროლა ისე, რომ არ იცოდა ვის, რას, ან რატომ ესროლა, ან არ უნდოდა სროლა, მაშასადამე, მან შემთხვევით ჩაიდინა ეს დანაშაულის, რადგან ის არ მოქმედებდა ამ მიზნით. მაგალითად, ისროლა არა იმიტომ, რომ დაეჭრა, არამედ, რომ ეჩხვლიტა, მაგრამ არა ადამიანისათვის და არა ამ საშუალებით. როცა დანაშაული ხდება განზრახვის საწინააღმდეგოდ, ეს მარცხია¹⁰. მაგრამ, როცა არ ხდება განზრახვის საწინააღმდეგოდ, მაგრამ ბოროტების გარეშე, მაშინ ეს შეცდომაა. შეცდომას მაშინა აქვს ადგილი, როცა საწყისი იმყოფება მოქმედში, ხოლო მარცხი ხდება მაშინ, როცა საწყისი მოქმედი პირის გარეთაა. მაგრამ, როცა კაცი სჩადის უსამართლობას შეგნებულად, მაგრამ წინასწარი გადაწყვეტილების გარეშე, მაგალითად, სიბრაზის, ან სხვა რომელიმე ვნების გავლენით და რაც ან აუცილებელია, ან ბუნებრივი, ასეთი მოქმედებები საზიანოა და მცდარი. მაშასადამე, ისინი სჩადიან უსამართლობას და მათი მოქმედება უსამართლოა. მიუხედავად ამისა, მაინც არ არიან უსამართლონი და უზნეონი. რადგან ბოროტება არაა გამოწვეული მათი უზნეობით, მაგრამ, როდესაც ადამიანი მოქმედებს წინასწარი განზრახვით, ის უსამართლოა და უზნეო. სწორია შეფასება მოქმედებისა, რომ ის გამოწვეულია ვნებით და არა წინასწარი განზრახვით, რადგან ვნებას მოქმედი კი არ განაგებს, არამედ სიბრაზე.

ასევე, დავა წარმოგებთ არა მოქმედების გამომწვევ მიზეზებზე, არამედ მოქმედების სამართლიანობაზე, რადგან სიბრაზე თან ახლავს მოჩვენებით უსამართლობასაც. მაგრამ არა ისეთი, როგორსაც ადგილი აქვს გაცვლა-გამოცვლის დროს, სადაც ერთი მხარე აუცილებლად უზნეოა, თუ მისი მოქმედება არ არის გამოწვეული გულმავიწყობით. აქ მხარეები თანახმა არიან კამათის საგანზე, მაგრამ დავობენ, რომელი მხარეა მართალი. იმან, ვინც წინასწარ გადაწყვიტა, რომ ემოქმედა, არ შეიძლება არ იცოდეს ეს. ასე რომ, ერთი მხარე ფიქრობს, რომ განიცადა უსამართლობა, მეორე მხარე კი — არა.

როდესაც ვინმე დანაშაულს სჩადის წინასწარი განზრახვით, აქ 1136 a

უკვე უსამართლობასთან გვაქვს საქმე და დანაშაულის ჩამდენიც უსამართლოა, რადგან მისი მოქმედება არღვევს ან პროპორციას, ან თანასწორობის პრინციპს. ასევე, სამართლიანია კაცი, რომელიც წინასწარი განზრახვით სჩადის სამართლიან საქმეებს, სჩადის მხოლოდ ის, ვინც ნებაყოფლობით მოქმედებს.

არანებაყოფლობითი მოქმედების ნაწილი საპატიოა, ნაწილი კი — არა. ისინი, რომლებიც არა მხოლოდ უცოდინარნი არიან, არამედ უცოდინარობის გამო სჩადიან შეცდომას, პატიებას იმსახურებენ, ხოლო ისინი, რომლებიც არ მოქმედებენ უცოდინარობის გამო, არამედ ვნებებს არიან აყოლილნი, მათი მოქმედება არც ბუნებრივია, არც ადამიანური, ამიტომ არც თანაგრძნობას იმსახურებენ. !

თავი 9. შეიძლება ვინმემ დაგვიწყოს დავა, არის თუ არა საკმარისად განსაზღვრული უსამართლობის განცდა და უსამართლო მოქმედება და, პირველ ყოვლისა, არის თუ არა სწორი, რასაც ევრიბიდე ამბობს გაუგებრად:

„მოკლედ რომ ეთქვა, მე მოკალ მშობელი დედა.
თქვენ გსურდათ და მოხდა ეს ნებაყოფლობით,
თუ არც ერთს არ გსურდათ და არც
ნებაყოფლობითი იყო ეს მოქმედება?“

იგივე მდგომარეობაა უსამართლობის შემთხვევაში. უსამართლო მოქმედება მთლიანად ნებაყოფლობითია თუ არა? გონივრული იქნება თუ ეუპასუხებთ, როგორც სამართლიანობის, ისე უსამართლობის განცდა შეიძლება იყოს როგორც ნებაყოფლობითი, ისე არანებაყოფლობითი. ამიტომ უაზრო იქნება იმის დაშვება, რომ სამართლიანობის განცდა ყოველთვის ნებაყოფლობითია, რადგან ზოგნი მოქმედებენ სამართლიანად, მაგრამ არა თავისი ნება-სურვილით.

ასევე შეიძლება ვინმე შემოგვედავოს, რომ უსამართლობის განმტკნველი მხოლოდ განიცდის, თუ განცდის დროს ისეთივე მდგომარეობას აქვს ადგილი, როგორიც მოქმედების დროს? ორივე შემთხვევაში შემთხვევით შეიძლება მოხდეს სამართლიანობის განხორციელება. იგივე შეიძლება ითქვას უსამართლობაზეც. რადგან ერთი და იგივე არაა უსამართლოდ მოქმედი და უსამართლობა. ანალოგიური მდგომარეობაა სამართლიანობის განცდისას და სამართლიანი მოქმედების დროს; რადგან შეუძლებელია უსამართლობის განცდა ისე, რომ არ იყოს უსამართლობის ჩამდენი, ანდა სამართლიანი მოქმედება და ამ მოქმედების ჩამდენი. თუ უსამართლობა არის ვინმესთვის ზიანის

მიყენება ნება-სურვილით ისე, რომ არ იცოდეს, ვის, რა საშუალებით და როგორ აყენებს ზიანს? ხოლო, თუ თავშეუკავებელი საკუთარ თავს ნებაყოფლობით აყენებს ზიანს, მაშინ ის საკუთარი თავის მიმართ ნებაყოფლობით სჩადის უსამართლობას. მაგრამ ესეც ერთ-ერთი სა-
დავო პრობლემაა. ესაა პრობლემა იმის შესახებ, შეიძლება თუ არა საკუთარი თავის მიმართ უსამართლო მოქმედება?

თუ ვინმე ნებაყოფლობით იტანს ბოროტებას თავშეუკავებლობის გამო, მაშინ შესაძლებელი ყოფილა ნებაყოფლობით უსამართლობის ატანაც. თუ ეს განსაზღვრება სწორი არაა და საჭიროა დამატება, რომ ვინმე ვინმეს აყენებს ზიანს ისე, რომ იცის ვის, რა საშუალებით და როგორ აყენებს ზიანს იმის სურვილის საწინააღმდეგოდ; მაშასადამე, ადამიანს შეძლება თავისი ნება-სურვილით თავისთვის ზიანის მიყენება და ასევე ნება-სურვილით შეძლება უსამართლობის განცდაც. მაგრამ ნებაყოფლობით არავინ იტანს უსამართლობას, რადგან ეს არავის არ სურს, თავშეუკავებელსაც კი და ის მხოლოდ იძულებით იტანს უსამართლობას. არც არავის არ სურს ის, რაც არ იცის, რომ კარგია, მაგრამ თავშეუკავებელი მაინც აკეთებს იმას, რაც იცის, რომ არ უნდა გააკეთოს.

ის, ვინც სხვას აძლევს თავისი ნებით თავის საკუთარ ქონებას, ის არ განიცდის უსამართლობას, რადგან თავისი ნებით გასცა და, როგორც ჰომეროსი ამბობს, გლავკონმა დიომედეს მისცა ოქროს იარაღი სპილენძის იარაღის ნაცვლად და ასი ხარი ცხრის ნაცვლად. მაგრამ არ შეიძლება თავის თავის მიმართ ნებაყოფლობით უსამართლობის განცდა, თუ არ არის სახეზე ის, ვინც უსამართლობას სჩადის. ამრიგად, ცხადია, უსამართლობის განცდა ნებაყოფლობით არ შეიძლება.

იმ საკითხთაგან, რომელიც განვიხილეთ, საჭიროა კიდევ მსჯელობა ორზე: ვინ სჩადის უსამართლობას, ის, ვინც აძლევს სხვას დაუმსახურებლად მეტს, თუ ის, ვინც იღებს ამას? და მეორე, შეიძლება თუ არა უსამართლობის ჩადენა თავის თავის მიმართ? თუ პირველი შემთხვევა არსებობს, როგორც ითქვა, მაშინ უსამართლობას სჩადის ის, ვინც ბევრს გასცემს და არა ის, ვინც იღებს. მაშინ ის, ვინც სხვას უნაწილებს მეტს ცოდნით და ნებაყოფლობით, ის თავის მიმართ სჩადის უსამართლობას. ფიქრობენ, რომ ასე იქცევიან ზომიერი ადამიანები, რადგან პატიოსანი კაცი მცირედითაც კმაყოფილია. მაგრამ არც ისე მარტივადაა საქმე, რადგან შესაძლებელია,

ის იგებს სხვა სიკეთეში, ან სახელსა და დიდებაში, ან მშვენიერებაში? ეს გასაგები ვახდება უსამართლობის განსაზღვრებით, რადგან არავინ განიცდის ვნებას თავისი ნებით, ასევე არც უსამართლობას იტანს ვინმე თავისი ნებით, მაგრამ შეიძლება ზარალს კი განიცდიდეს.

ცხადია ისიც, რომ უსამართლოდ იქცევა ის, ვინც უსამართლოდ ანაწილებს და არა ყოველთვის ის, ვინც მეტს იღებს. რადგან ის, ვინც უსამართლობას სჩადის, ჯერ კიდევ არაა უსამართლო. უსამართლოა ის, ვინც ამას სჩადის თავისი ნებით. უსამართლობის საწყისი არის უსამართლობის მოქმედში, ე. ი. განმანაწილებელში და არა მიმღებში.

1137 a ამას გარდა, სიტყვა „მოქმედება“ მრავალი აზრით იხმარება. მაგალითად, ამბობენ ხოლმე, რომ ის მოკლა რაიმე უსულო საგანში, ან მოკვდა სხვისი ზელით. ან მოკლა მსახურმა, რომელმაც ბრძანება შეასრულა. აქ დამნაშავე არ არსებობს, მაგრამ დანაშაული ჩადენილია. ასევე, თუ ვინმემ გამოიტანა გადაწყვეტილება უცოდინარობით, მან არ ჩაიდინა დანაშაული არსებული კანონიერების წინააღმდეგ, არც გადაწყვეტილებაა უსამართლო, მაგრამ, ამისდა მიუხედავად, უსამართლობა მაინც ჩადენილია, რადგან სულ სხვაა კანონიერი სამართალი და სხვაა ზემოხსენებული სამართალი. მაგრამ, თუ მან შეგნებულად გამოიტანა უსამართლო განაჩენი, თანაც ამას ემატება ჯილდო ან სასჯელი, ეს იმას ჰგავს, რომ ვინმე უსამართლოდ ანაწილებდეს და თვითონ თავისთვის იღებდეს მეტს, ანდა ის, ვინც მიწას ანაწილებს, იღებს არა მიწას, არამედ ვერცხლს.

ადამიანებს ჰგონიათ, რომ უსამართლობა მათს ნებას ემორჩილება და რომ ადვილია სამართლიანად ყოფნა. მაგრამ ეს ასე არაა. მართალია, მეზობლის ცოლთან კავშირის დაჭერა, მახლობელის ცემა, ანდა ქრთამის მიცემა ადვილია, და ეს ჩვენზეა დამოკიდებული, მაგრამ ამის ისე გაკეთება როგორც საჭიროა ადვილი არაა და არც ჩვენზეა დამოკიდებული. ასევე ჰგონიათ, რომ დიდი სიბრძნე არაა საჭირო იმის გასაგებად, თუ რა არის სამართლიანობა და უსამართლობა, რადგან ძნელი არაა იმის გაგება, რასაც კანონები ამტკიცებენ. მაგრამ ეს არ ნიშნავს სამართლიანობას და თუ ნიშნავს, შემთხვევით. თუ რა არის სამართლიანი საქციელი და რა არის კანონით დადგენილი, ამის ცოდნა ძნელი საქმეა, უფრო ძნელი, ვიდრე ჯანმრთელობისათვის საჭირო საშუალებების ცოდნა. ადვილია ცოდნა თავლის, ღვინის. ხარისხირასი, მოწვის, გაკვეთის, მაგრამ თუ როგორ გამოი-

ყენოს ისინი ჯანმრთელობისთვის, ვის მიმართ და როდის, ეს ისევე ძნელია, როგორც ექიმობა. ამიტომ ფიქრობენ, რომ სამართლიანს არანაკლებ შეუძლია უსამართლობის ჩადენა, ვიდრე უსამართლოს. პირიქით, მას ყოველივე ამის ჩადენა უკეთ შეუძლია, მაგალითად, სხვისი ცოლის შეტენა, დარტყმა, მამაცს შეუძლია ფარის გადაგდება და გაქცევა ნებისმიერი მიმართულებით, მაგრამ სიმბდალე და უსამართლობა ნიშნავს არა მხოლოდ ასეთ მოქმედებას, არამედ მოქმედებას გარკვეულ პირობებში და ისიც შემთხვევით. ისევე, როგორც მკურნალობა და განკურნება არ ნიშნავს გაკვეთას ან არგაკვეთას, წამლის მიცემას ან არმიცემას, არამედ ამის გაკეთებას ისე, როგორც საჭიროა.

სამართლიანობა არსებობს ისეთ მოვლენებში, რომლებიც ეზიარებიან აბსოლუტურ სიკეთეს და თანაც, ახასიათებთ გადაჭარბებაც და ნაკლებობაც. ზოგიერთ შემთხვევაში გადაჭარბებას შეიძლება ადგილი არ ჰქონდეს, მაგალითად, ღმერთების მიმართ. ზოგ სიკეთეს კი მცირეოდენი სარგებლობაც კი არ მოაქვს, მაგალითად, გაუსწორებელი ბოროტმოქმედის მოქმედებას. ის ყოველთვის საზიანოა. ზოგისთვის კი ის გარკვეულ ზომამდე არის სასარგებლო. ყოველივე ეს სავსებით ადამიანური მოვლენებია.

თავი 10. ახლა ვილაპარაკოთ, თუ რა არის პატიოსნება და ვინ არის პატიოსანი კაცი. ვილაპარაკოთ აგრეთვე იმაზე, თუ რა მიმართებაშია პატიოსნება სამართლიანობასთან და პატიოსანი კაცი სამართლიან კაცთან. ეს საკვლევი ცნებები არ არიან იგივეობრივნი ზოგადად და არც სხვადასხვა გეარს განეკუთვნებიან, ზოგჯერ ეაქვებთ პატიოსან კაცსა და პატიოსნებას, ზოგჯერ კი სხვა მოვლენებსაც ეაქვებთ, ოღონდ გადატანითი მნიშვნელობით. მაგრამ ნაცვლად ცნებისა „კეთილი“ ეხმარობთ ცნებას „პატიოსანი“ და ვამტკიცებთ, რომ ეს არის ყველაზე საუკეთესო თვისება. მაგრამ, თუ ჩვენ მსჯელობაში თანმიმდევრული ვიქნებით, ზოგჯერ უაზრობად მოგვეჩვენება, რომ პატიოსნება საქებია სამართლიანობის გვერდით. ან იქნებ სამართლიანი არ არის პატიოსანი? ანდა პირიქით, წესიერი არ არის სამართლიანი? არამედ ის სხვა რამაა? მაგრამ, თუ ორივე ნიშნავს პატიოსან კაცს, მაშასადამე, ისინი იგივეობრივნი ყოფილან. დაახლოებით ასეთი სიმწელე წარმოიშობა პატიოსნების ცნებას განხილვისას. მაგრამ ყველა გზა როგორღაც სწორია და ერთმანეთს არ ეწინააღმდეგება, რადგან პატიოსანი კაცი არის იგივე სამართლიანი კაცი, თუმცა ზოგჯერ

1137 b

პატიოსანი სამართლიანობის რომელიმე სახეს სჯობს, მაგრამ ის არ განეკუთვნება რომელიმე სხვა გვარს და სამართლიანი იგივეა, რაც პატიოსანი. ორივე კარგია, მაგრამ პატიოსანი უკეთესია.

სიმწიფეს ქმნის ის გარემოება, რომ პატიოსანი არის სამართლიანი, მაგრამ არა ზოგადი კანონის, არამედ გამასწორებელი კანონის მიხედვით. ეს კი გამოწვეულია იმით, რომ კანონი არის ზოგადი, მაგრამ არ იქნებოდა სწორი მისი გამოყენება ყველა საგანზე. კერძოდ, იქ, სადაც საჭიროა ზოგადი მსჯელობა, ძნელია სწორად მსჯელობა, რადგან კანონი ეხება ბევრ საგანს და არაა დაზღვეული შეცდომებისაგან. მიუხედავად ამისა, კანონი მაინც სწორია, რადგან შეცდომა არაა არც კანონში, არც კანონმდებელში, შეცდომაა საქმის არსში. სწორედ ეს არის ცხოვრების პრაქტიკული მხარე.

რადგან კანონი ზოგადია, ამიტომ ზოგადისაგან გამოტოვებული რჩებიან კონკრეტული შემთხვევები, რაც კანონმდებელს გამორჩა და რაშიც ის შეცდა. ამიტომ სწორია ის კაცი, რომელიც ასწორებს იმას, რაც კანონმდებელს გამორჩა, მაგრამ კანონმდებელს ეს რომ ეაევო, ის დააკანონებდა ამ შესწორებას.

ამრიგად, არსებობს სამართლიანობა და მისი საუკეთესო სახე. მაგრამ ეს არ არის ზოგადი სამართლიანობა, რომელიც შეცდომებს შეიცავს ზოგადობის გამო. პატიოსნების არსი სწორედ ის არის, რომ ის ასწორებს კანონს, როცა მასში გამოტოვებულია რაიმე მისი ზოგადობის გამო.

ესაა იმისი მიზეზი, რომ ყოველივე კანონების მიხედვით არ წარმოებს, რადგან ზოგიერთი მოვლენისთვის შეუძლებელია კანონის დადგენა და ამიტომ საჭიროა კენჭის ყრა. განუსაზღვრელ მოვლენას კანონიც განუსაზღვრელი ექნება. როგორც, მაგალითად, ლესბოსის მშენებლობაზე იყენებდნენ ტყვიის სახაზავს, რომელიც ფორმას იცვლიდა ქვის შესაბამისად და საზომად აღარ ვარგოდა. ასევე ხმის მიტემაც იცვლება საქმის შესაბამისად.

1138 ა აქედან ცხადია, თუ რა არის პატიოსნება, გაირკვა, რომ ის არის სამართლიანობა. გაირკვა ისიც, თუ სამართლიანობის რომელ ფორმას სჯობს ის. ცხადია ისიც, თუ ვინ არის პატიოსანი კაცი. პატიოსანი კაცი ის, ვინც პატიოსნად მოქმედებს წინასწარი გადაწყვეტილებით, ვინც ზუსტად არ იცავს უხეირო კანონს. იგი იღებს მცირეს, თუნდაც კანონი მის მხარეზე იყოს, ასეთი კაცი პატიოსანია და მისი თვისე-

ბა პატიოსნება, რაც სამართლიანობაა და არა მისგან განსხვავებული თვისება.

თავი 11. ზემოთქმულიდან ცხადია, შეიძლება თუ არა საკუთარი თავის მიმართ უსამართლობის ჩადენა. ერთი მხრივ, სამართლიანია ის, რაც მთლიანად შეესაბამება სათნოებას და რაც კანონითაა დადგენილი. კანონი არ მოუწოდებს თვითმკვლელობისკენ, ხოლო რასაც კანონი არ იწონებს, იმას კრძალავს. გარდა ამისა, ვინც კანონის საწინააღმდეგოდ სჩადის ბოროტებას ნებაყოფლობით, მაგრამ არა ბოროტების საპასუხოდ და იცის, თუ ვის წინააღმდეგ და როგორ მოქმედებს, ის უსამართლოა; ხოლო, ვინც ენებას აყოლილი თავს იკლავს თავისი სურვილით, იგი მოქმედებს საღი აზრის საწინააღმდეგოდ, რასაც კანონიც კრძალავს. მაშასადამე, ის დანაშაულს სჩადის. ვის წინააღმდეგ? ის მოქმედებს სახელმწიფოს და არა საკუთარი თავის წინააღმდეგ, იგი თავისი ნება-სურვილით იტანჯება. ამიტომაც მას სახელმწიფო სჯის და კიცხავს როგორც დამნაშავეს სახელმწიფოს წინაშე.

უსამართლოა ის, ვინც უსამართლოდ იქცევა, მაგრამ სავსებით ცუდი ადამიანი არ არის, რადგან არ არსებობს უსამართლობა საკუთარი თავის მიმართ. ესენი ზემოთქმულისგან განსხვავდებიან. უსამართლო როგორღაც ცუდი ადამიანია, მაგალითად, მხდალი. მაგრამ იგი მთლად უზნეო არ არის და არც მთლად უსამართლო, რადგან ის არაა ცუდი, აბსოლუტური მნიშვნელობით. რადგან ეს ნიშნავდა იმას, რომ მისთვის ერთდროულად მიგვეწერა და არც მიგვეწერა ერთი და იგივე თვისება. ეს კი დაუშვებელია, რადგან სამართლიანობას და უსამართლობას ერთდროულად ადგილი აქვს სხვადასხვა ადამიანში. ამას გარდა, უსამართლო მოქმედება დაკავშირებულია იმ ბოროტებასთან, რომელიც ჩადენილია ნება-სურვილით, წინასწარი გადაწყვეტილებით და, რომელიც ადრეა ჩადენილი; იმან, ვინც უსამართლობა განიცადა და სამაგიერო პასუხი გასცა, მან უსამართლობა არ ჩადინა; მაგრამ, ვინც საკუთარი თავის წინააღმდეგ მოქმედებს, ის უსამართლობას სჩადის და ამავე დროს განიცდის. მაშასადამე, შესაძლებელი ყოფილა საკუთარი თავის მიმართ უსამართლობის ჩადენა. გარდა ამისა, ნაწილობრივი უსამართლობის გარეშე არ არსებობს ზოგადი უსამართლობა. მაგალითად, არავინ სჩადის უზნეობას საკუთარი თავის მიმართ, არავინ სტყბს საკუთარ სახლს, არც არავინ ქურდავს საკუთარ თავს. საერთოდ კი, საკითხი საკუთარი თავის მიმართ უსა-

მართლობის შესახებ გადაწყდება ნებაყოფლობითი უსამართლობის განსაზღვრებასთან დაკავშირებით.

ცხადია, ორივე ცუდია, როგორც უსამართლობის განცდა, ისე უსამართლობის ჩადენა, მაგრამ ერთი ნაკლებია, მეორე კი მეტი შუასთან შედარებით. და როგორც მედიცინაში შუას ჯანმრთელობა წარმოადგენს, სპორტში — გავარჯიშებული სხეული. ცუდია უსამართლობა, რადგან მას შედეგად მოსდევს ბოროტება, იქნება ის სრული და აბსოლუტური, თუ მასთან ასლოს მდგომი ბოროტება და ის გასაკიცხია. მაგრამ ყველა ნებაყოფლობითი მოქმედება არაა უსამართლობის შედეგი. მაგალითად, უსამართლობის განცდა არ უკავშირდება არც ბოროტებას, არც უსამართლობას.

1138b თავისთავად უსამართლობის განცდა ნაკლები ბოროტებაა, მაგრამ არაფერი უშლის ხელს იმას, რომ ის შემთხვევით დიდ ბოროტებად იქცეს. მაგრამ მეტნიერება ამას არ აქცევს ყურადღებას და ფილტვების ანთებას უფრო დიდ ავადმყოფობად თვლის, ვიდრე ფეხის დაზიანებას. თუმცა, შემთხვევით შეიძლება დაზიანებული კაცი წაიქცეს, მტრებმა შეიპყრონ და მოკლან.

არსებობს სამართალი გადატანითი მნიშვნელობით და შედარებით, მაგრამ არა საკუთარი თავის, არამედ თავისივე სხეულის რომელიმე ნაწილის მიმართ, ისიც არა მთელი სამართალი, არამედ სამართალი ბატონისა, ანდა სახლის პატრონისა.

ასეთი მსჯელობით დადგინდა სულის გონიერი ნაწილის მიმართება უგუნურ ნაწილთან. ამის მიხედვით ფიქრობენ და ვარაუდობენ, რომ საკუთარი თავის მიმართ შესაძლებელია უსამართლობის ჩადენა, რადგან დასაშვებად თვლიან ზიანის მიყენებას საკუთარი ნება-სურვილის წინააღმდეგ. როგორც ხელმძღვანელის დამოკიდებულებაში ქვეშევრდომის მიმართ არსებობს რაღაც სამართალი, იგივე მდგომარეობა უნდა იყოს აქაც.

ამგვარად, ჩვენ ამ მეთოდით განვიხილეთ როგორც სამართლიანობა, ისევე სხვა ეთიკური სათნოებანი.

წიგნი 6.

თავი 1. ადრე ვთქვით, რომ უნდა აირჩიო საშუალო, არც მეტი, არც ნაკლები, ხოლო საშუალო არის ის, რასაც სწორი აზრი გვიკარნახებს. აი, ახლა შევეხოთ ამას.

როგორც ზემოჩამოთვლილ, ისე სხვა თვისებებს აქვთ რაღაც მიზანი. რომლისკენაც მიისწრაფვის და მიილტვის ყველა, ვისაც ჭკუა აქვს. ეს კი ერთგვარი საზღვარია მოქმედებისა, ხოლო შუალედი, როგორც უკვე ვთქვით, იმყოფება მეტსა და ნაკლებს შორის და ემორჩილება სწორ აზრს. ეს მსჯელობა ჭეშმარიტია, მაგრამ ნათელი არ არის. სხვა საქმიანობებზე, რომელთა შესახებ არსებობს მეცნიერება, სწორი იქნება იმის თქმა, რომ არაა საჭირო არც დამატული შრომა და არც დიდი დასვენება. არამედ — ზომიერი და ისეთი, როგორსაც სწორი აზრი გეიკარნახებს. მაგრამ, ვისაც მხოლოდ ეს ექნება, მას ბევრი რამ არ ეცოდინება: მაგალითად, არ ეცოდინება, თუ რა უნდა გამოიყენოს სხეულის გამოჯანმრთელებისათვის. მას უპასუხებენ, რომ უნდა გამოიყენოს ის, რასაც ექიმი ურჩევს და ის, ვინც იცის.

სულიერი თვისებების შესახებ აქ ნათქვამი არა მხოლოდ ჭეშმარიტია, არამედ მასში განსაზღვრულიც არის ის, თუ რა არის სწორი აზრი და სად არის მისი საზღვრები.

სულიერი თვისებები გაცვაით ორ ნაწილად. ჩვევა და აზროვნება. ჩვენ უკვე განვიხილეთ ეთიკური სათნოებები, ხოლო დანარჩენებს ახლა განვიხილავთ, როდესაც ვილაპარაკებთ სულის შესახებ. 1139 a
ნათქვამი იყო, რომ არსებობს სულის ორი ნაწილი. ერთი გონიერი, მეორე უგუნური¹. ახლა ამავე გზით დავყოთ გონიერი ნაწილი. გონიერ მხარეშიც დავუშვათ ორი ნაწილი. პირველი ნაწილით ეწვედებით იმ არსებულთ, რომლებსაც ისეთი საწყისები აქვთ, რომ სხვაგვარად ყოფნა არ შეუძლიათ. მეორე ნაწილით კი — ცვლადი საწყისების მქონეთ. განსხვავებული გვარის ობიექტებს შეესაბამება სულის ასეთივე განსხვავებული ნაწილები და მათი შეცნობა სდება მსგავსება-განსხვავების საფუძველზე. ამათგან სულის ერთ ნაწილს შემმეცნებადი ნაწილი დავარქვათ, მეორეს — განსჯითი. არჩევანისა და განსჯის უნარი ერთი და იგივეა. არავინ ბჭობს იმაზე, რასაც სხვაგვარად არსებობა არ შეუძლია. ამრიგად, განსჯა იმყოფება სულის მოაზროვნე ნაწილში.

ახლა განვიხილოთ ამათგან რომელია საუკეთესო ნაწილი. თვითნებულ ნაწილს აქვს მისთვის სპეციფიკური სათნოება, რაც შეესაბამება მ სფეროსათვის დამახასიათებელ საქმიანობას.

თავი 2. სულში იყოფება სამი ნაწილი, რომლებიც აკონტროლებენ მოქმედებასა და ჭეშმარიტებას: შეგრძნება, გონება და ლტოლვა.

ამათგან შეგრძნება არ არის რაიმე მოქმედების საწყისი. რაც ცხადია იმით, რომ მხეცებს შეგრძნება კი აქვთ, მაგრამ მოქმედებასთან კავშირის გარეშე. ის, რაც აზროვნებაში არის მტკიცება და უარყოფა, ის ლტოლვაში არის მისწრაფება და თავშეკავება. ასე რომ, ეთიკური სათნოება ნიშნავს წინასწარი არჩევანის უნარს, ე. ი. წინასწარი გადაწყვეტილების მიღების უნარს. განსჯა ჭეშმარიტი იქნება, ხოლო სწრაფვა სწორი, თუ წინასწარი არჩევანი სწორია და თუ ნათქვამი და ლტოლვა ერთმანეთს ემთხვევა. განსჯა და პრაქტიკული ჭეშმარიტება ერთი და იგივეა, მაგრამ თეორიული აზროვნება არ ეხება პრაქტიკულ მოქმედებასა და შემოქმედებას, იქნება ის კარგი თუ ცუდი, რადგან მისი საქმეა ჭეშმარიტება და შეცდომა. აი, ეს არის აზროვნების საქმე, ხოლო პრაქტიკულ და განსჯით ნაწილში ჭეშმარიტებას შესაბამება სწორი სწრაფვა.

1139 b მოქმედების საწყისი არის წინასწარი არჩევანი და რაც მართალია, არაა საბოლოო მიზანი, მაგრამ წინასწარ არჩეულ მიმართულებას აქვს მოაზრებული გარკვეული მიზანიც. მაშასადამე, წინასწარი არჩევანი არ არსებობს გონების, განსჯისა და ეთიკური თვისების გარეშე, რადგან კარგი და ცუდი მოქმედება პრაქტიკაში არ არსებობს განსჯისა და ეთიკური თვისების გარეშე. თუმცა თვითონ განსჯა არაფერს ამოძრავებს. მამოძრავებელია მიზანი და პრაქტიკული გონება. ეს უკანასკნელი ამოძრავებს შემოქმედებასაც, რადგან შემოქმედი ყოველთვის რაიმე მიზნითაა ქმნის და მისი მიზანი ზოგადი კი არაა, არამედ მიმართულია ვინმესკენ ან რაიმესკენ. ეს პრაქტიკული მიზანია. მიზანი შეიძლება იყოს წარმატებითი საქმიანობა და ლტოლვაც მისკენ იქნება მიმართული. მაშასადამე, გონივრული სწრაფვა ნიშნავს წინასწარ გადაწყვეტილებას, ანუ სწრაფვას განსჯის შესაბამისად. ყოველივე ამის საწყისი კი არის ადამიანი.

არჩევანი არ არსებობს უკვე მომხდარის შესახებ, მაგალითად, არავინ მოითხოვს ილიონის დანგრევას, რადგან არ თათბირობენ უკვე მომხდარზე, თათბირობენ მომავალზე და შესაძლებელზე, ხოლო მომხდარი არ შეიძლება კვლავ მოხდეს. ამიტომ სწორია აგათონი:

„მხოლოდ ის და ღმერთი მოკლებულია იმ უნარს, რომ არარსებულად აქციოს ის, რაც უკვე მოხდა“.

სულის ორივე ნაწილის საქმეა ჭეშმარიტება. ამიტომ თვითეული მათგანის სათნოებაც მდგომარეობს ჭეშმარიტების წარმატებით მიღწევაში.

თავი 3. ამ საკითხებზე მსჯელობა ისევ თავიდან დავიწყეთ. სული ჭეშმარიტებას აღწევს მტკიცებისა და უარყოფის ხუთი გზით: ხელოვნებით, მეცნიერებით, გონიერებით, სიბრძნითა და აზროვნებით, რადგან ვარაუდმა და შეხედულებამ შეიძლება გვაცდინოს. თუ რას წარმოადგენს მეცნიერება, ეს ცხადი გახდება მაშინ, როცა ზუსტად ეიმსჯელებთ და არ მივმართავთ ანალოგიებს. ყველანი თანახმანი ვართ, რომ ის, რაც შემეცნების საგანია, არ შეიძლება სხვაგვარადაც არსებობდეს, ხოლო ის, რაც სხვაგვარადაც შეიძლება იყოს, სცილდება თეორიული შემეცნების ფარგლებს. და არაა ცხადი, არსებობს ის, თუ არა. ამრიგად, ის, რაც თეორიულ შემეცნებას ექვემდებარება, არსებობს აუცილებლობით. იგი მარადიულია, რადგან, საერთოდ, ყველაფერი, რაც აუცილებლობით არსებობს, მარადიულია. მარადიული კი წარმოუქმნელი და წარუვალა. უნდა ვივარაუდოთ, რომ ყოველგვარი ცოდნა შეიძლება სხვას გადაეცეს, ხოლო ის, რაც უკვე შეცნობილია, შეიძლება შესწავლილ იქნეს, როგორც ვამბობთ ამის შესახებ „ანალიტიკებში“. სწავლება კი შეიძლება იმისა, რაც წინასწარ იქნა შესწავლილი ან ინდუქციით, ან დედუქციით. ინდუქცია მისწრაფვის ზოგადის შემეცნებისაკენ. დედუქცია კი ზოგადით იწყება. ის, რისგანაც სილოგიზმი შედგება, საწყისებია, რომლებიც თვითონ არ არიან მიღებული სილოგიზმით, მაგრამ ინდუქციაში გამოიყენებიან.

ამგვარად, მეცნიერული ცოდნა არის აპოდიქტიკური. მისი დანართნი თვისებები ჩვენ განვსაზღვრეთ „ანალიტიკებში“. ადამიანმა იცის მაშინ, როდესაც მან როგორღაც შეამოწმა და გაიგო საწყისები, მაგრამ, თუ ისინი დასკვნაზე უკეთ არ იცის, მაშინ მის ცოდნას შემთხვევითი ხასიათი აქვს. ჩვენ ამ მეთოდით განვსაზღვრავთ მეცნიერულ ცოდნას.

თავი 4. ის, რაც შეიძლება არსებობდეს სხვაგვარად, არის შემო- 1140 a
ქმედებისა და მოქმედების ობიექტი. მაგრამ მოქმედება და შემოქმედება სხვადასხვაა. ამას ვამტკიცებთ ექსოტერიულ ლექსებში. ამგვარად გააზრებული პრაქტიკული მოქმედების თვისება სხვაა, გააზრებული შემოქმედების სხვა. ამიტომაც ისინი ერთმანეთს არ მოიცავენ. ასე რომ, მოქმედება არაა შემოქმედება, ისევე როგორც შემოქმედება არაა მოქმედება. სახლის მშენებლობა არის რაღაც ხელოვნება და, როგორც თვისება, ესაა აზროვნებითი შემოქმედების თვი-

სება. საერთოდ, არ არსებობს ხელოვნება, რომელიც არ იქნება დაკავშირებული აზროვნებასთან. ასეთი არც ხელოვნება იქნება. ამიტომ ერთი და იმავეა ხელოვნებისა და შემოქმედების თვისება, რომელიც დაკავშირებულია ჭეშმარიტ აზროვნებასთან. ყოველი ხელოვნება ეხება ქმნადობას და იგი როგორც ქმნის, ისევე შეისწავლის საკითხს იმის შესახებ, თუ როგორ წარმოიქმნება რაიმე ისეთი, რაც შეიძლება იყოს და არც იყოს და რომლის საწყისი იმყოფება შემოქმედში და არა შექმნილში. ხელოვნება არ ეხება ისეთ მოვლენებს, რომლებიც ან არსებობენ, ან იქმნებიან აუცილებლობით, არ ეხება არც ბუნებრივ მოვლენებს, რადგან მათ საწყისი თავისთავშივე აქვთ.

რადგან შემოქმედება და პრაქტიკა ერთმანეთისგან განსხვავდება, ამიტომ აუცილებელია, რომ არსებობდეს შემოქმედების ხელოვნება და არა მოქმედებისა. მაგრამ შემთხვევა და ხელოვნება როგორღაც ერთსა და იმავე მოვლენებს ეხება და როგორც აგათონიც ამბობს: „ხელოვნებამ შეიყვარა შემთხვევა, ხოლო შემთხვევამ — ხელოვნება“.

ამრიგად, როგორც ითქვა, ხელოვნება არის ჭეშმარიტი აზროვნებით შემოქმედების თვისება და, პირიქით, ხელოვნება არაა ის, რაც შექმნილია ყალბი აზროვნებით და რაც ეხება ისეთ მოვლენებს, რომლებიც შეიძლება სხვაგვარადაც არსებობდნენ.

თავი 5. გონიერების თვისებას მაშინ გავიგებთ, როცა განვიხილავთ, ვის ვუწოდებთ გონიერს. ვფიქრობთ, გონიერი არის ის, ვისაც შეუძლია კარგად განსაჯოს, თუ რაა მისთვის კეთილი და სასარგებლო, მაგრამ არა ნაწილობრივი სიკეთე, როგორიცაა ჯანმრთელობისათვის ან ფიზიკური ძალისათვის საჭირო საშუალებანი, არამედ ის სიკეთე, რომელზეც დამოკიდებულია კეთილდღეობა საერთოდ. ამას ამტკიცებს ის, რომ, როცა გონიერზე ვლაპარაკობთ, ვგულისხმობთ იმას, ვინც კარგად განსჯის დადებით მიზანს. ეს კი ხელოვნების საქმე არაა. ზოგადად რომ ვთქვათ, გონიერი იქნება ის, ვისაც აქვს სწორი გადაწყვეტილების მიღების უნარი. მაგრამ არავინ თათბირობს იმაზე, რაც არ შეიძლება სხვაგვარადაც არსებობდეს და არც იმაზე, რის განხორციელებაც მას არ შეუძლია. ამრიგად, თუ ცოდნა დაკავშირებულია მტკიცებასთან, რომლის საწყისები შეიძლება სხვაგვარადაც არსებობდეს, მაგრამ ასეთ მოვლენებზე არ არსებობს მტკიცება, რადგან ყველაფერი შეიძლება არსებობდეს სხვაგვარად; 1140 b ხოლო იმ მოვლენებს, რომლებიც არსებობენ აუცილებლობის ძალით, არჩევანი არ სჭირდებათ. ამიტომ გონიერება არ ყოფილა არც

ცოდნა და არც ხელოვნება. ცოდნა არაა იმიტომ, რომ მას საქმე აქვს ისეთ მოვლენებთან, რომლებიც სხვადასხვაგვარად არსებობენ. ხელოვნება კი არაა იმიტომ, რომ პრაქტიკა და შემოქმედება სხვადასხვა გვარს განეკუთვნებიან. შემოქმედებას სხვა მიზანი აქვს და არა იგივე, რაც პრაქტიკულ მოქმედებას. პრაქტიკის მიზანია სწორი მოქმედება. გვრჩება შემდეგი: გონიერება არის სწორ აზროვნებასთან დაკავშირებული ჭეშმარიტი თვისება, რომელიც ეხება ადამიანურ სიკეთესა და ბოროტებას. ამიტომ გონიერადა ვთვლით პერიკლესა და მისდაგვართ, რადგან მათ შეეძლოთ განეჭვრიტათ როგორც თავისთავის, ისე ადამიანებისთვის სასიკეთო მოვლენები. ასეთი ადამიანები არიან ხელმძღვანელები როგორც პოლიტიკაში, ისე ეკონომიკაში. ამიტომაც გონიერთ ვუწოდებთ იმ ადამიანებს, რომლებიც მისდევნენ გონიერების ხმას, ხოლო გონიერებას იცავენ სწორი თვალსაზრისი.

სიამოვნება და ტანჯვა ყველა თვალსაზრისის კი არ სპობს და ამახინჯებს, მაგალითად, თვალსაზრისის იმის შესახებ, რომ სამკუთხედს აქვს ან არა აქვს ორი სწორი კუთხე, არამედ იმას, რაც პრაქტიკულ საქმიანობას ეხება, რადგან მოქმედების საწყისი არის ის, რის გამოც ხდება მოქმედება. მაგრამ სიამოვნებითა და ტანჯვით გაუზნობელი ადამიანი ვერ ამჩნევს საწყისს და ის არც ირჩევს და არც მოქმედებს რაიმე მიზნით. მამასადამე, უზნეობა საწყისების ცოდნას სპობს.

ამგვარად, აუცილებელია, რომ გონიერება დაკავშირებული იყოს ჭეშმარიტ აზროვნებასთან და ის უნდა ეხებოდეს ადამიანის სასიკეთოდ გამიზნულ მოქმედებებს.

არსებობს ხელოვნების სათნოება, მაგრამ არ არსებობს გონიერების სათნოება. ხელოვნებაში უფრო ნებაყოფლობითი შეცდომაა დასაშვები, ხოლო გონიერებაში ისევე, როგორც ზნეობაში, ეს ნაკლებად გვხვდება. ამგვარად, ცხადია, გონიერება არის რაღაც სათნოება. მაგრამ არა ხელოვნება.

სულის ორი გონიერი ნაწილიდან ერთი სათნოებაა, კერძოდ, განსჯითი ნაწილი, რადგან განსჯაცა და გონიერებაც ეხებიან იმ მოვლენებს, რომლებიც სხვაგვარადაც შეიძლება არსებობდნენ. მაგრამ ის მხოლოდ აზროვნებასთან დაკავშირებული თვისება არაა და, რაც იმით მტკიცდება, რომ ამ თვისების დავიწყება შეიძლება, მაგრამ გონიერებისა — არა.

1141 a **თავი 6.** რადგან ცოდნა არის წარმოდგენა ზოგადსა და აუცილებელზე, ამიტომ არსებობენ საწყისები როგორც მტკიცებისა, ისე მთელი ცოდნისა. ცოდნა კი გონიერებას უკავშირდება, ხოლო შემეცნების საწყისებზე არ არსებობს არც ცოდნა, არც ხელოვნება, არც გონიერება. ის, რაც შეცნობადია, მტკიცებადიც არის, ხოლო მოვლენებში, რომლებიც სხვაგვარადაც შეიძლება არსებობდნენ, სულ სხვა მდგომარეობაა. მათ არ ეხება არც სიბრძნე, რადგან ბრძენი ეხება იმ მოვლენებს, რომელთა მტკიცებაც შეიძლება. თუ ჩვენ ყოველთვის ვამბობთ ჭეშმარიტებას და არასოდეს არ ვცდებით, იმ მოვლენებს, რაც შეიძლება არსებობდეს და არ არსებობდეს სხვადასხვაგვარად, ეხება ცოდნა, გონიერება, სიბრძნე და აზროვნება, ხოლო ის, რაც შემთხვევითია და რაც შეიძლება სხვაგვარადაც არსებობდეს, მას ამ სამიდან არც ერთი არ ეხება. ამ სამში ვგულისხმობ გონიერებას, ცოდნას, სიბრძნეს. აქედან ვასკენით, რომ საწყისი არის გონება.

თავი 7. ხელოვნებაში ბრძენად ვთვლით იმას, ვინც იცავს დიდ სიზუსტეს. მაგალითად, ფიდაისი — ქვის დამუშავების ხელოვნებაში, პოლიელეტი⁸ — ქანდაკებაში. აქედან დასკვნა, რომ სიბრძნე სხვა არა არის რა, თუ არა ხელოვნების სათნოება⁹. ზოგს კი ვთვლით არა ნაწილობრივ ბრძენად რომელიმე სფეროში. არამედ მთლად ბრძენად, „მარგიტა“¹⁰ — ში: როგორც ჰომეროსი ამბობს, „მას არ მისცეს ღმერთებმა არც მიწის მთხრელის, არც მიწათმოქმედის და არც რაიმე სხვა სიბრძნე“.

ამრიგად, ცხადია, სიბრძნე არის ყველაზე ზუსტი ცოდნათა შორის. მაშასადამე, ბრძენმა უნდა იცოდეს არა მხოლოდ ის, რაც საწყისებიდან გამომდინარეობს, არამედ — ჭეშმარიტებაც თვით საწყისების შესახებ. ამგვარად, სიბრძნე არის გონება და მეცნიერება და მას, როგორც ძირითად მოვლენას, უნდა გააჩნდეს ყველაზე საბაბითი საგნების ცოდნა.

უზრობაა იმის ფიქრი, რომ ყველაზე მნიშვნელოვანია პოლიტიკა ან გონიერება, თუ ადამიანი სამყაროში ყველაზე საუკეთესო ქმნილება არაა. თუ ადამიანისა და თევზების ჯანმრთელობა და სიკეთე, განსხვავებულია, ხოლო თეთრი და სწორი ყოველთვის იგივეობრივია, მაშინ ბრძენსაც ყველა ჩათვლის იგივეობრივად, გონიერს კი — განსხვავებულად. იმას, ვინც სწორად განსჯის იმ მოვლენებს, რაც მას ეხება და პირადად მისი საქმეა, გონიერს უწოდებენ. ამიტომაც

ზოგი გონიერთ უწოდებს იმ მხეცებს, რომლებსაც აქვთ თავიანთი არსებობისათვის საჭირო საშუალებების წინასწარი განჭვრების უნარი.

ცხადია, პოლიტიკა და სიბრძნე ერთი და იგივე ვერ იქნება; მაგრამ თუ სიბრძნე იკვლევს იმას, რაც პირადად მისთვის არის სასარგებლო, მაშინ იარსებებს ბევრი სიბრძნე. მაგრამ სიბრძნე არაა ერთი და იგივე ყველა ცოცხალი არსებისათვის, მაშასადამე. ის ყველასათვის სხვადასხვაგვარი იქნება. მაგალითად, მედიცინა არაა იგივეობრივი ყველა არსებულისათვის. არაერთადი მნიშვნელობა არა აქვს იმას, არის თუ არა ადამიანი საუკეთესო ცხოველთა შორის, რადგან გარდა ადამიანისა, არსებობს ბევრი სხვა რამ უფრო ღვთაებრივი. მაგალითად, ისინი, რომელნიც ყველაზე უფრო ნათელნი არიან იმათ შორის, რისგანაც კოსმოსი შედგება.

1141 b

ნათქვამიდან ცხადია, სიბრძნე არის ცოდნა და გონება და რომ ისინი თავიანთი ბუნებით ყველაზე უფრო საპატიო მოვლენებია. ამიტომაც ანაქსაგორას, თალესსა და მათ მსგავსთ უწოდებდნენ ბრძენთ და არა გონიერთ, რადგან ამჩნევდნენ, რომ არ იცოდნენ, თუ რა იყო მათთვის სასარგებლო, სამაგიეროდ, იცოდნენ სრულყოფილი და საკვირველი, ძნელი და დემონური, რაც სასარგებლო არაა, რადგან ისინი არ ეხებიან ადამიანურ სიკეთეთ.

გონიერება კი ეხება ადამიანურ საქმეებს, რაზეც შეიძლება ბჭობა. ჩვენ ვამბობთ, რომ გონიერის ძირითადი დანიშნულებაა კარგი რჩევის მიცემა, ხოლო რჩევა არ ხდება, რასაც სხვაგვარად არსებობა არ შეუძლია, არც იმაზე, რასაც მიზანი არა აქვს. ეს კი პრაქტიკული სიკეთეა, ხოლო კარგი მრჩეველი ის არის, ვინც კაცს მიუთითებს მოქმედების საუკეთესო გზაზე, ე. ი. ის მოქმედებს გონების დახმარებით.

გონიერება არ ეხება მხოლოდ ზოგადს, რადგან მან კონკრეტული მოვლენებიც უნდა შეიცნოს, ეს კი არის პრაქტიკის საქმე. ამრიგად, პრაქტიკას საქმე აქვს კონკრეტულ მოვლენებთან. ამიტომაც ზოგი გაუნათლებელი სჯობს ზოგიერთ განათლებულს პრაქტიკული გამოცდილებით. მაგალითად, ვინც იცის, რომ მსუბუქი ხორცი ადვილად იხარშება და ჯანმრთელობისთვისაც კარგია, მაგრამ არ იცის თუ რომელი ხორცია მსუბუქი, ვერ შეუწყობს ხელს კაცის გამოჯანმრთელებას; ხოლო, ვისაც ეცოდინება, რომ უფრო მსუბუქია ფრინველის ხორცი, ის ადვილად აღუდგენს კაცს ჯანმრთელობას, ასეთივე

მდგომარეობაა სხვა საქმიანობაშიც. გონიერება პრაქტიკას ეხება, ამიტომ ორივე უნდა ვიცოდეთ. მაგრამ ამ უნართაგან საჭიროა, რომელიმე მათგანი ძირითადი იყოს.

თავი 8. მართალია, პოლიტიკაცა და გონიერებაც ერთგვარი თვისებებია, მაგრამ ისინი არ არიან ერთი და იგივე, რადგან ის ცოდნა, რომელიც სახელმწიფოს ზოგად კანონმდებლობას ეხება, არის ძირითადი და წამყვანი; იმ ცოდნას კი, რომელიც ეხება კანონებს კონკრეტული მოვლენების შესახებ, აქვს ზოგადი სახელი „პოლიტიკა“. ეს უკანასკნელი ერთდროულად არის პრაქტიკული მოქმედების და გადაწყვეტილების მიღების უნარი, ხოლო გადაწყვეტილების განხორციელება ხდება მოქმედების ბოლოს. ამიტომ მხოლოდ ამით უწოდებენ პოლიტიკოსებს, რადგან ესენი ისე მოქმედებენ როგორც ხელოსნები. როგორც ჩანს, გონიერება უფრო ადამიანს, ინდივიდს ეხება და მისი ზოგადი სახელია „გონიერება“. მისი ნაწილებიდან ერთს ეკონომიკა ეწოდება, მეორეს — კანონმდებლობა, მესამეს — პოლიტიკა. პოლიტიკაც ორ ნაწილად იყოფა: სათათბირო და სამოსამართლო.

1142 a საკუთარი თავის შეცნობა ცოდნის გარკვეული ფორმაა. მაგრამ ის დიდად განსხვავდება ცოდნის სხვა სახეებისგან. როგორც ჩანს, გონიერია ის, ვინც იცნობს თავის საქმეებს და ამას ახმარს მთელ დროს. პოლიტიკოსები კი მრავალმხრივ საქმიანობას ეწევიან. ამიტომაც წერს ევრიპიდე: „როგორ შეიძლება ყოფილიყო გონიერი ის, ვისაც შეეძლო უმოქმედოა მრავალრიცხოვანი ჯარის რიგებში და ყოფილიყო მათი ხედრის თანაზიარი. მაგრამ ის, ვინც სხვებზე მაღლა დგას, მას მრავალი საქმე აწევს კისერზე“.

ადამიანები ეძებენ პირად კეთილდღეობას და არ ფიქრობენ, რომ ამისათვის უნდა მოქმედებდნენ კიდევ. აქედან შეიქმნა ისეთი შეხედულება, რომ ეს ადამიანები გონიერნი არიან. მაგრამ საკუთარი კეთილდღეობა არ უნდა არსებობდეს ეკონომიკისა და სახელმწიფოს გარეშე. გაურკვეველია, როგორ უნდა იზრუნო საკუთარ კეთილდღეობაზე. ამიტომ საჭიროა ამ საკითხის კვლევა.

ამას ნათელყოფს ის, რომ ახალგაზრდები ხდებიან მათემატიკოსები, გეომეტრიის მცოდნენი და ამ საქმეში ბრძენნი, მაგრამ, ვფიქრობთ, ამით ისინი გონიერნი ვერ ხდებიან. ამის მიზეზი ისაა, რომ გონიერება ეხება კონკრეტულ მოვლენებს, რის ცოდნასაც გამოცდილება იძლევა. ახალგაზრდა კი გამოცდილი არაა. გამოცდილებას დიდი დრო სჭირდება. შეიძლება ვინმემ გამოთქვას ეჭვი, რატომაა, რომ

ბავშვი ხდება მათემატიკოსი, მაგრამ ბრძენი და ბუნებისმეტყველი — არა? იქნებ იმიტომ, რომ მათემატიკა ემყარება განზოგადებას, სიბრძნე და ბუნებისმეტყველება კი საწყისებს გამოცდილებიდან იღებს. მართალია, ახალგაზრდები მსჯელობენ, მაგრამ მსჯელობენ ისე, რომ არ სწამთ, ხოლო არსი მოვლენებისა მათთვის ნათელი არ არის. შეცდომა არჩევანის დროს კი არის ან ზოგადში, ან კერძოში. მაგალითად, კაცი შეიძლება შეცდეს ასეთ მსჯელობებში: ყველა მიმიე წყალი მავნეა, ანდა ეს წყალი არის მავნე.

ის გარემოება, რომ გონიერება არ არის მეცნიერული ცოდნა, ცხადია, რადგან როგორც ითქვა, ის დაკავშირებულია კონკრეტულ ფაქტებთან, რაც პრაქტიკას განეკუთვნება. გონიერება ეწინააღმდეგება გონებას, რადგან გონება ეხება განსაზღვრებებს, რომელთა განსჯა არ შეიძლება, გონიერება კი ეხება კონკრეტულ ფაქტებს, რომელთაც შეგრძნება ეხება და არა მეცნიერება. თანაც არა შეგრძნება კონკრეტული ფაქტებისა, არამედ ისეთი შეგრძნება როგორსაც ვხვდებით მათემატიკაში სამკუთხედის შეგრძნების დროს და ამაზე ჩერდება. მაგრამ ეს მაინც უფრო შეგრძნებაა, ვიდრე გონიერება, თუმცა სხვა სახის შეგრძნება.

თავი 9. საჭიროა აგრეთვე იმის დადგენა, თუ რაში მდგომარეობს კარგი რჩევა, რჩევა არის კვლევის ერთ-ერთი სახე. არის ის, რაღაც ცოდნა, შეხედულება, მოხერხება თუ სხვა რამ? ის არაა ცოდნა, რადგან ადამიანები არ იკვლევენ იმას, რაც იციან. კარგი რჩევა მაინც რჩევაა, ხოლო ის ადამიანი, რომელიც არჩევანს აკეთებს, იკვლევს და აზროვნებს კიდევ. მაგრამ კვლევა და ბჭობა განსხვავდებიან. თუმცა ბჭობა ერთგვარი კვლევაა, ის არ არის არც შემთხვევითი მიგნება, რადგან მიგნება ხდება სწრაფად და მოაზრების გარეშე, თათბირი კი დიდხანს გრძელდება. ამიტომაც ამბობენ, რომ „გადაწყვეტა დიდხანს სრულდება, გადაწყვეტილი კი — სწრაფად“.

1142 b

გამჭრიახობა განსხვავდება კარგი გადაწყვეტილების მიღების უნარისაგან, თუმცა მიგნება ერთგვარი გამჭრიახობაა.

კარგი არჩევანის უნარი არც შეხედულების რომელიმე სახეა, რადგან ცუდ არჩევანს მოსდევს შეცდომა პრაქტიკაში; სწორ არჩევანს კი — დადებითი შედეგი. აქედან ცხადია, რომ კარგი არჩევანი ერთგვარი სისწორეა, მაგრამ ის არაა არც ცოდნა, არც შეხედულება, რადგან ცოდნას არ ახასიათებს არც სისწორე და არც შეცდომა, შეხედულებას კი პირიქით, ახასიათებს სისწორე, რაც ჭეშმარიტებაა.

ამავე დროს იქ, სადაც შეხედულება, ყველაფერი განსაზღვრულია. სწორი გადაწყვეტილება კი არ არსებობს მოფიქრების გარეშე. ამიტომ სწორი რჩევა უფრო განსჯას უნდა მიეკუთვნოთ, რადგან ის არ წარმოადგენს საბოლოო მტკიცებას. შეხედულება კი არაა კვლევა, იგი რაღაც მტკიცებაა. ვინც განსჯის და თათბირობს კარგად თუ ცუდად, ის აწარმოებს კვლევას და აზროვნებს. ამრიგად, კარგი რჩევა არის რაღაც სისწორე. ახლა საკვლევაია, თუ რა არის გადაწყვეტილება და რას ეხება ის?

რადგან სისწორე მრავალგვარია, მაგრამ ყველა გადაწყვეტილება სწორი არაა, თუმცა თავშეუკავებელი და ცუდი ადამიანები სავსებით მოფიქრებულად აღწევენ სოლმე მიზანს. შესაძლებელია, რომ ადამიანმა მიიღოს სწორი გადაწყვეტილება, მაგრამ შედეგად დიდი ბოროტება ხდეს წილად.

ამგვარად, უნდა ვიფიქროთ, რომ სწორი გადაწყვეტილება არის ერთგვარი სიკეთე. სწორი გადაწყვეტილება იგივეა, რაც კარგი გადაწყვეტილება და მას სიკეთე მოაქვს. მაგრამ ამის მიღწევა შეიძლება მცდარი სილოგიზმითაც, ე. ი. იმის მიღწევა, რაც საჭიროა და არა ისე, როგორც საჭიროა. ამ შემთხვევაში საშუალო ტერმინი მცდარია. ამრიგად, ასეთი რჩევა არაა სწორი, რადგან, მართალია, ამით აკეთებ იმას, რაც საჭიროა, მაგრამ არა იმ საშუალებით, რითაც საჭიროა. გარდა ამისა, ზოგს გადაწყვეტილებისათვის დიდი დრო სჭირდება, ზოგს — ნაკლები, ე. ი. სისწრაფე არ ნიშნავს გადაწყვეტილების სისწორეს. სწორია ის გადაწყვეტილება, რომელიც ემსახურება ადამიანის სარგებლობას იქ, სადაც საჭიროა, როგორც საჭიროა და როდესაც საჭიროა. გარდა ამისა, სწორი გადაწყვეტილება არის ზოგადი, მიმართული კონკრეტული მიზნისაკენ. მაგრამ არსებობს ისეთი ზოგადი გადაწყვეტილება, რომელიც ზოგადივე მიზნისკენ არის მიმართული. კონკრეტული გადაწყვეტილება კი კონკრეტულ მიზანს ისახავს. თუ გონიერი კაცისათვის დამახასიათებელია კარგი რჩევა, მაშინ კარგი რჩევა მიმართული იქნება სასარგებლო მიზნისაკენ. აქედან ვასკნით, რომ გონიერება არის ჭეშმარიტი თვალსაზრისის ქონა.

1143a **თავი 10.** არსებობს აგრეთვე სადი აზრი და საღად აზროვნება. რომლის გამო ადამიანს ეუწოდებთ საღად მოაზროვნეს და კარგად მოაზროვნეს. ეს არაა ზოგადი ცოდნა ან შეხედულება, რადგან მაშინ ყველა საღად მოაზროვნე იქნებოდა. ის არაა არც მეცნიერების

რომელიმე დარგი, როგორცაა, მაგალითად, მედიცინა, რომელიც სწავლობს ჯანმრთელობას, ან გეომეტრია, რომელიც შეისწავლის სიდიდეებს. საღი აზრი არ ეხება არც მუდმივსა და უძრავ მოვლენებს, არც ქმნადს, არამედ იმას, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს დავა და ბჭობა. მაშასადამე, იგი იმასვე ეხება, რასაც გონიერება. მაგრამ გონიერება და საღი აზრი ერთი და იგივე არაა, რადგან გონიერება კარნახობს იმას, თუ რა უნდა გაკეთდეს და რა არა, მისი მიზანიც სწორედ ეს არის, საღი აზრი კი მხოლოდ კრიტიკაა. თუმცა საღი აზრი და კარგი აზრი ერთი და იგივეა, ხოლო სადად მოაზროვნენი კარგად მოაზროვნენი არიან.

საღი აზრი არაა იგივე, რაც გონიერება, არც მისკენ სწრაფვა, არამედ იგი როგორღაც იმის სწავლებას ნიშნავს, თუ როდის გამოვიყენოთ ცოდნა, ხოლო საღი აზრი ნიშნავს შეხედულების გამოყენებას იმ მოვლენებზე, რაზეც გონიერება მსჯელობს და რაზეც განსხვავებული აზრი არსებობს. თანაც ესაა კარგი მსჯელობის ცოდნა, ხოლო კარგი და მშვენიერი ერთი და იგივეა. სიტყვა „საღი აზრი“ და „სადად მოაზროვნე“ წარმოდგა სიტყვიდან „სწავლება“ და სიტყვა „სწავლებას“ ხშირად ვხმარობთ საღი აზრის მნიშვნელობით.

თავა 11. ე. წ. შეგნება, რის გამოც ადამიანებს შეგნებულთ და შეგნების მქონეთ ეუწოდებთ, არის სწორი გადაწყვეტილების მიღების უნარი პატიოსანი კაცის მიერ. ამას ამტკიცებს შემდეგი: მეტწილად პატიოსანთ ეუწოდებთ შეგნებულ ადამიანებს და პატიოსანი ადამიანის შესახებ ვამბობთ, რომ მას შეგნება აქვს. შეგნება კი არის პატიოსანი კაცისაგან სწორი კრიტიკა. სწორია ის კრიტიკა, რომელიც ჭეშმარიტებას შეესაბამება. სწორი იქნება, თუ ვიტყვით, რომ ყველა ამ თვისებას ერთი მიმართულება აქვს.

ჩვენ ვამტკიცებთ, რომ საღი აზრიც, გონებაც, გონიერებაც და აზროვნებაც ეხება ერთი და იმავე მოვლენების სფეროს, იგივე ითქმის მოაზროვნე, გონიერ და სინდისიერ ადამიანზე. ყველა ეს უნარი ეხება კიდურ წევრებსა და ერთეულებს. და ისინი არიან კრიტიკულნი, როგორც გონიერი, ისე სინდისიერი, კეთილგონიერი და შეგნებული ადამიანები.

პატიოსნება ერთნაირად ახასიათებს ყველა კარგ ადამიანს სხვებთან მიმართებაში. პრაქტიკა კი დაკავშირებულია ინდივიდუალურ და კიდურ წევრებთან, რაც გონიერმაც უნდა იცოდეს. სინდისისა და შეგნების სფეროა პრაქტიკა, რაც კიდურ წევრებს მოიცავს; გონება 1143 b

კი ეხება კიდური წევრების ორივე მხარეს როგორც პირველ განსაზღვრებებს, ისე კონკრეტულ მოვლენებს. მტკიცების სფეროა უძრავი განსაზღვრებები და პირველი საწყისები. პრაქტიკა კი ეხება ერთეულ საგნებსა და შესაძლებელს და მეორე წანამდღვარს. საწყისს იმას ვუწოდებთ, რისთვისაც არსებობს სხვა, ზოგადი კი მიღებულია კონკრეტული მოვლენების საფუძველზე. კონკრეტული მოვლენები გვეძლევა გრძნობებში, ზოგადი კი გონების სფეროს განეკუთვნება.

უნდა ვიფიქროთ, რომ ეს თვისებები ბუნებრივია, მაგრამ ბუნებრივად ბრძენი არავენ არის. გონება, სინიდისი და შეგნება კი ბუნებრივი თვისებებია. ამას ამტკიცებს ის, რომ ისინი ხანდაზმულობის შედეგია. კერძოდ, ხანდაზმულობასთან არის დაკავშირებული როგორც გონება, ისე შეგნება. მათ კი ბუნებრივი მიზეზი აქვთ. მაშასადამე, როგორც დასაწყისი, ისე დასასრული არის გონება. დასაბუთება კი მისგან გამომდინარეობს და მასვე ეხება. ამიტომაც უფრო მეტად ყური უნდა მიუვგდოთ გამოცდილთა და ხანდაზმულთ, ანუ გონიერ ადამიანებს, თუნდაც ისინი გამოთქვამდნენ უფრო დაუსაბუთებელ მოსაზრებებსა და შეხედულებებს, ვიდრე დასაბუთებულს. მათ გამოცდილების შედეგად აქვთ განვითარებული მხედველობა, ამიტომაც სწორად ხედავენ.

ამგვარად, უკვე ვილაპარაკეთ იმის შესახებ, თუ რა არის გონიერება, სიბრძნე და რას ეხება თვითეული მათგანი. ჩვენ ვთქვით, რომ ისინი წარმოადგენენ სულის სხვადასხვა ნაწილის სათნოებას.

თავი 12. შეიძლება წამოიჭრას კითხვა, რა სარგებლობა მოაქვთ მათ, რადგან სიბრძნე არ განიხილავს საკითხს იმის შესახებ, თუ რა საშუალებით ხდება ადამიანი ბედნიერი. მას არ აინტერესებს არც წარმოშობის საკითხები. ეს განსჯის საგანია. მაშ, რა საჭიროა ის, თუ განსჯა ეხება ადამიანის სამართლიანობას, მშვენიერებასა და სიკეთეს და ყოველივე ეს ისეთი მოქმედებებია, რაც უნდა გააკეთოს კეთილმა ადამიანმა? თუ სათნოება თვისებაა, მისი ცოდნა ჩვენ არ გავცხდის უფრო პრაქტიკულს. მაგალითად, ცოდნა იმისა, რაც ესაჭიროება ჯანმრთელობასა და ფიზიკური ძალის მატებას, პრაქტიკის კი არა, ამ ცოდნის შედეგია. გვეცოდინება თუ არა მედიცინა და გიმნასტიკა, ამით უფრო მეტ პრაქტიკულ გამოცდილებას ვერ მივიღებთ.

თუ გონიერება არსებობს არა ამ ცოდნის მიზნით, არამედ იმიტომ, რომ უფრო უკეთესნი გავხდეთ, მაშინ გონიერება უსარგებლოა რო-

გორც იმათთვის, ვინც უკვე ასეთია, ისე იმათთვის, ვინც ასეთი არაა. რადგან ამათთვის არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს, იქნებთან ისინი ზნეობრივნი თუ ზნეობრივი ადამიანების მორჩილნი. ჩვენთვის კი საკმარისი იქნება, თუ მოვიქცევით ისე, როგორც ჯანმრთელობის შემთხვევაში; გამოჯანმრთელების გამო არ ვსწავლობთ მედიცინას.

ამას გარდა, უაზრობა იქნებოდა, გონიერება, რომელიც სიბრძნეზე დაბლა დგას, მასზე უფრო მნიშვნელოვანი აღმოჩნდეს, რადგან ის, რაც საწყისის წარმოადგენს, თვითონ აწესრიგებს კონკრეტულ მოვლენებს. მაგრამ საჭიროა ვიმსჯელოთ ამაზე. ჯერჯერობით დავკმაყოფილდეთ პრობლემების დაყენებით.

პირველ ყოვლისა, უნდა ითქვას, რომ ისინი თავისთავად სასურველნი არიან. ეს სათნოებები შეესატყვისებთან სულის გარკვეულ ნაწილს. თუნდაც არც ერთი მათგანი არ მოქმედებდეს, მაინც სასურველნი იქნებოდნენ. ისინი აკეთებენ რაიმეს არა ისე, როგორც მედიცინა — ჯანმრთელობას, არამედ ჯანმრთელობას საერთოდ. ასევე წარმოშობს სიბრძნე ბედნიერებას, რადგან სიბრძნე არის მთელი სათნოების ნაწილი და მისი როგორც არსებობა, ისე მოქმედება იწვევს ბედნიერებას. 1144 a

გარდა ამისა, განსჯითა და ეთიკური სათნოებით ახორციელებს ადამიანი მთელ თავის საქმიანობას, რადგან სათნოება სწორად არჩევს მიზანს. განსჯა კი ირჩევს მის განსახორციელებელ საშუალებებს. სულის მეოთხე ნაწილი მკვებავი ნაწილია და მასზე არაა დამოკიდებული მოქმედება ან უმოქმედობა.

რადგან განსჯაზე არაა დამოკიდებული მშვენიერებისა და სამართლიანობის პრაქტიკული განხორციელება, ამიტომ დავიწყოთ ცოტა უფრო ზემოდან და ვიპოვოთ მათი საწყისი. ის, ვინც სამართლიან საქმეებს სჩადის, ჯერ კიდევ ვერ ეუწოდებთ სამართლიანს. მაგალითად, ვინმე შეიძლება ასრულებდეს კანონით დადგენილს ან იძულებით, ან უცოდინარობით, ან რაიმე სხვა მიზეზით და არა საკუთარი სურვილით. მიუხედავად ამისა, ის მაინც აკეთებს იმას, რაც უნდა გააკეთოს (და რაც საჭიროა) პატიოსანმა კაცმა. როგორც ჩანს, ასე მოქმედებს ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში კარგი ადამიანი, მოქმედებს წინასწარი გადაწყვეტილებით და იბრძვის ამ გადაწყვეტილების განხორციელებისათვის. სწორ არჩევანს კი სათნოება აკეთებს. მაგრამ ის, რაც მის განხორციელებას სჭირდება, არის არა სათნოების, არამედ სრულიად სხვა უნარის საქმე.

ამის გასაგებად საჭიროა ვილაპარაკოთ უფრო ნათლად. არსებობს რაღაც უნარი, რომელსაც 'ოსტატობას' უწოდებენ. ეს ის უნარია, რომლითაც კაცს შეუძლია მოიპოვოს ან გააკეთოს დასასული მიზნის მისაღწევი საშუალებანი. თუ მიზანი მშვენიერია, მაშინ მოქმედება საქება და, პირიქით, გასაკიცხია. ამიტომ ვამბობთ, რომ გონიერადამიანს შეუძლია ცუდი საქმეების ჩადენაც.

გონიერება არც ეს უნარია, მაგრამ არც ამის გარეშე არსებობს. სულის ის თვისება, რომელიც სულის ერთგვარ თვალს წარმოადგენს, არ არსებობს სათნოების გარეშე, როგორც უკვე ითქვა, და რაც თავისთავადაც ცხადია. სილოგიზმი არის საწყისი პრაქტიკული მოქმედებისა იმ შემთხვევაში, როცა მიზანი გარკვეულია და თანაც საუკეთესოა. რადგან ნებისმიერი მოქმედება ხორციელდება გარკვეული პრინციპით, მაგრამ, თუ თვითონ ადამიანი არაა კეთილი, ამას ვერ შეამჩნევს; უზნეობა კი ყველაფერს ამახინჯებს და აყალბებს, რაც კი პრაქტიკული მოქმედების საწყისებს ეხება. ამგვარად, ცხადია, კაცი არ შეიძლება გონიერი იყოს, თუ ის კეთილი არაა.

1444 b

თავი 13. ისევ დავუბრუნდეთ სათნოების საკითხს. სათნოებაში დაახლოებით ისეთივე მდგომარეობა გვაქვს, როგორიც გონიერებისა და ოსტატობის მიმართებაში. გონიერება და ოსტატობა არიან არა-იგივეობრივნი, არამედ მხოლოდ მსგავსნი. ასეთივე მიმართება არსებობს ბუნებრივსა და ზოგად სათნოებას შორის. ყველას ჰგონია, რომ თვითეული მორალური თვისება როგორღაც ბუნებრივია, რომ ჩვენ სამართლიანი, გონიერი, მამაცი და სხვა თვისებების მქონენი ვართ დაბადებით. მაგრამ ამავე დროს ვეძიებთ სხვა ძირითად სიკეთეს და სხვა ამღაგვარ მოვლენებს, რასაც სხვაგვარი არსებობა გააჩნია. როგორც ბავშვებს, ისე მხეცებს აქვთ ბუნებრივი თვისებები. მაგრამ გონების გარეშე ისინი საზიანოდ მოქმედებენ. ამის დანახვა ნათლად შეიძლება შემდეგი მაგალითით: ძლიერი სხეული, რომელიც მხედველობის უქონლად მოძრაობს, შეიძლება წაიქცეს, რადგან ვერ ზედავს. ასევეა ამ შემთხვევაშიც. თუ კაცი გონიერებას იყენებს, იგი სულ სხვაგვარად იქცევა, რადგან გონიერება იგივეა, რაც თვისება. თუმცა ის ძირითადი თვისებაა. ისევ როგორც შეხედულებაში, აქაც ვარჩევთ ორ სახეს: ოსტატობას და გონიერებას, ასევე ეთიკაშიც: ბუნებრივსა და ზოგად სათნოებას. ამათგან ზოგადი სათნოება არ არსებობს გონიერების გარეშე. ამიტომ ზოგნი ამბობდნენ, რომ ყველა სათნოება არის გონიერება და სოკრატე, რომე-

ლიც, ერთი მხრივ, სწორად იკვლევდა, მეორე მხრივ, სცდებოდა, როცა ამბობდა, რომ ყველა სათნოება არის გონიერება. მაგრამ, რომ ისინი გონიერების გარეშე არ არსებობენ, ამაში ის მართალი იყო. ამას ამტკიცებს შემდეგი: ასლაც, ყველანი, როცა სათნოებას განსაზღვრავენ, უმატებენ, რომ ის არის თვისება, მიმართული გარკვეული საგნისადმი სწორი აზრით. სწორ აზრს გონიერება წარმართავს. როგორც ჩანს, ყველა როგორღაც ხედება, რომ ეს თვისება არის სათნოება, დაკავშირებული გონიერებასთან. მაგრამ საჭიროა მცირედი დამატება: სათნოების ეს თვისება არა მხოლოდ შეესატყვისება სწორ აზრს, არამედ მისგან გამომდინარეობს კიდევ, ხოლო ასეთი მოვლენების შესახებ სწორი აზრი გონიერებაა. სოკრატე კი ფიქრობდა, სათნოება არის იგივე აზროვნება, რადგან ისინი წარმოადგენენ ცოდნას. ჩვენ კი ვფიქრობთ, ისინი აზროვნებას მოსდევნენ შედეგად.

ნათქვამიდან ცხადი ხდება, არ შეიძლება კაცი იყოს ნამდვილად კეთილი გონიერების გარეშე და არც გონიერი — ეთიკური სათნოების გარეშე. მაგრამ ამის უარყოფა შეიძლება მაშინ, თუ ვინმე დაამტკიცებს, რომ სათნოებები ერთმანეთისგან დაშორებულნი არიან და რომ ერთსა და იმავე კაცს არა აქვს ყველა სათნოება. ასე რომ, კაცს შეიძლება ჰქონდეს ერთი სათნოება. ეს ეხება ბუნებრივ და არა ზოგად სათნოებას, რომლის თანახმად ითქმის, რომ ესა და ეს კაცი 1145 a მთლად კეთილია. რადგან, როცა კაცს გონიერება აქვს, მას ყველა სათნოება ექნება. ცხადია, გონიერებას პრაქტიკული ხასიათი აქვს, რომც არ ჰქონდეს, მაინც საჭირო იქნებოდა, რადგან განეკუთვნება სულის იმ ნაწილს, რომელიც სათნოებას წარმოადგენს. სწორედ ამიტომ არ არსებობს სწორი გადაწყვეტილება არც გონიერებისა და არც სათნოების გარეშე. რადგან განსჯა წარმოქმნის მიზანს, ხოლო სათნოება იმ საშუალებებს, რომლითაც ხორციელდება მიზანი.

მაგრამ განსჯა არაა არც სიბრძნეზე და არც სულის საუკეთესო ნაწილზე მაღლა მდგომი ისევე, როგორც მედიცინა არ ღვას ჯანმრთელობაზე მაღლა. მედიცინას არ სჭირდება ჯანმრთელობა, მაგრამ ის ყურადღებას აქცევს იმას, თუ როგორ აღსდგება ჯანმრთელობა, ე. ი. მედიცინა მიუთითებს ჯანმრთელობისთვის საჭირო საშუალებებზე და არა თვით ჯანმრთელობაზე. ეს შეიძლება შევადაროთ ნათქვამს, თითქოს პოლიტიკა ხელმძღვანელობს ღმერთებს, რადგან პოლიტიკა სახელმწიფოში ყველაფერს განაგებს.

თავი 1. ახლა ვილაპარაკოთ სხვა საწყისებზე, რომელთაც კაცმა გვერდი უნდა აუაროს. ესენია სამი თვისება: უზნეობა, თავშეუკავებლობა და მხეცობა. პირველი ორი საწყისის საწინააღმდეგო მხარეა, ცხადია, პირველს ეუწოდებთ სათნოებას, მეორეს თავშეუკავებას, მხეცობას კი უნდა დაეუპირისპიროთ სხვა სათნოება, რომელიც ჩვენზე მაღლა დგას, რაიმე გმირული და ღვთაებრივი ხასიათისა. როგორც ჰომეროსმა ათქმევინა პრიამოსს ჰექტორის შესახებ, რომელიც ძალიან კეთილი იყო: „ის არ უნდა იყოს შვილი მოკვდავი ადამიანისა, არამედ ღმერთისა“¹. ამრიგად, როგორც ითქვა, ღმერთები იშვებიან ადამიანებიდან ჭარბი სათნოების შედეგად². აქედან ცხადი ხდება, რომ ის უნდა იყოს მხეცობის საწინააღმდეგო რაღაც თვისება. ბოროტება და სათნოება არ არის არც ღმერთებისა და არც მხეცების თვისება, რადგან ღმერთებს ახასიათებთ რაღაც სხვა, ყველაზე საპატიო სათნოება, მხეცებს კი სხვაგვარი ბოროტება.

ისე როგორც ღვთაებრივი ადამიანები იშვიათად გვხვდება, ასევე მხეცური ადამიანებიც იშვიათია, ან როგორც ლაქონელები ამბობენ ხოლმე ადამიანებზე, რომელთაც ძალიან პატივსა სცემენ: „ის ღვთაებრივი ადამიანიაო“. მხეცური თვისება ადამიანებში იშვიათია, ის თვისება უფრო ბარბაროსებს ახასიათებთ. მხეცური თვისება მათში ან ავადმყოფობის, ან დაჭრის შედეგია. ამ სახელს ეუწოდებთ ადამიანებს, რომლებშიც ბოროტება ჭარბობს.

1145 b მხეცური თვისებების შესახებ დავგვირდება ქვემოთ ზოგი რამის გახსენება. ბოროტებაზე კი ადრე ვილაპარაკეთ. ახლა ვილაპარაკოთ თავშეუკავებლობის, სისუსტისა და განებირებულობის, აგრეთვე თავშეუკავებისა და ამტანიანობის შესახებ. თვითიული ეს თვისება არ უნდა გავიგოთ როგორც იგივეობრივი სათნოებასა და უზნეობასთან და არ უნდა ჩავთვალოთ არც რაღაც სხვაგვარისად. როგორც სხვა შემთხვევებში, აქაც, პირველ ყოვლისა, დავადგინოთ ის, რაც საეჭვოდ მოჩანს და რაც ადრეც იყო სადავო. ამგვარად ადვილად გავარკვევთ თუ ყველაფერ საეჭვოს არა, ძირითადად და მთავარს მაინც, როდესაც სიმძნელე გადალახული იქნება და ხელთ შეგრჩება მისაღები თვალსაზრისი, მაშინ საკმაოდ გარკვეული იქნება ეს საკითხი. ვფიქრობთ, თავშეუკავება და ამტანიანობა არის დადებითი და საქმეები თვისებები; თავშეუკავებლობა და სისუსტე კი — ცუდი და გა-

საკიცხი. თავშეკავებული და ამტანი გონების კარნახით მოქმედებს; თავშეუკავებელი და აღგზნებადი კი — საწინააღმდეგოდ. თავშეუკავებელმა იცის, რაც ცუდია, მაგრამ მაინც ასე მოქმედებს ვნებებს აყოლილი. თავშეკავებულმაც იცის, თუ რომელი ვნებაა ცუდი, მაგრამ არ აყვება მათ გონების კარნახით. გონიერი ადამიანი არის თავშეკავებული და ამტანი. ასეთ ადამიანებს ზოგი მთლად გონივრად თვლის, ზოგი კი — არა. ზოგი თავშეუკავებელს უზნეოდ თვლის და უზნეოს თავშეუკავებლად და მათ ერთმანეთში ურევს; ზოგი კი ამბობს, რომ ისინი ერთმანეთისგან განსხვავდებიან; ზოგი გონიერის შესახებ ამბობს, რომ ის არ შეიძლება თავშეუკავებელი იყოს; ზოგი კი ფიქრობს, რომ კაცი შეიძლება გონიერი იყოს, მაგრამ ამავე დროს საშიში და თავშეუკავებელი. გარდა ამისა, თავშეუკავებელს მიაწერენ ვნებებს — პატივმოყვარეობასა და ანგარებას. აი, ის, რაც გვინდოდა გვეთქვა.

თავი 2. ჩნდება შემდეგი სიძნელე. შეიძლება თუ არა, რომ ვისაც სწორი შეხედულება აქვს, თავშეუკავებლად იქცეოდეს? ზოგი ამბობს, რომ ვისაც ცოდნა აქვს, არ შეიძლება ასეთი იყოს. სოკრატე ფიქრობდა საშინელებაა, მიუხედავად იმისა, რომ კაცს ცოდნა აქვს, მაინც რაღაც სხვა სძლევდეს და მიათრევდეს, როგორც მონას. სოკრატე, საერთოდ, ამ შეხედულებას უარყოფდა და ამტკიცებდა, რომ თავშეუკავებლობა არ არსებობს, რადგან არავინ, ვინც იცის, თუ რა არის უკეთესი, არ იმოქმედებს ამის საწინააღმდეგოდ და თუ მოქმედებს, უცოდინარობის გამო. მაგრამ ეს თვალსაზრისი აშკარად ეწინააღმდეგება ფაქტებს. ამიტომ ის, ვინც ამტკიცებს, რომ ვნებებს უცოდინარობა იწვევს, მაინც საკვლევეია, როგორ იწვევს ამას უცოდინარობა. ის კი ცხადია, რომ თავშეუკავებელს ვნებების აყოლამდე არა აქვს წარმოდგენა იმაზე, თუ როგორ იმოქმედოს.

სოკრატეს ზოგი ერთ რამეში ეთანხმება, მეორეში კი არა, მას ეთანხმებიან იმაში, რომ ცოდნაზე უფრო ძლიერი რამ არ არსებობს. მაგრამ არ ეთანხმებიან იმაში, რომ ადამიანი არაფერს აკეთებს იმის საწინააღმდეგოდ, რაც იცის, რომ კარგია. ამიტომ ამბობენ, თავშეუკავებელს ცოდნა კი არა აქვს, არამედ შეხედულება და ამიტომ სძლევს მას სიაშოვნებები. მაგრამ, თუ კაცს გააჩნია სწორი შეხედულება და არა ცოდნა და ვნება, ის ეწინააღმდეგება არა ძლიერ, არამედ სუსტ ვნებებს, რიგორც ამას ადგილი აქვს მერყევ ადამიანებში, რომლებიც თავის თვალსაზრისს ვერ ინარჩუნებენ ძლიერი ვნებების გავ-

1146 a

ლენით. უზნეობა კი ისევე არაა საპატიო, როგორც ყოველი სხვა თვისება, რაც გაკიცხვას იმსახურებს.

მაგრამ საკითხავია, გონიერებას, რომელიც ადამიანის უძლიერესი თვისებაა, როგორ სძლევს ვნება? ეს ხომ უაზრობა იქნება, რადგან მაშინ ადამიანი ერთდროულად იქნება გონიერიცა და თავშეუკავებელიც. არც არავინ ამტკიცებს იმას, რომ გონიერი შეიძლება ნებაყოფლობით სჩადიდდეს რაიმე ცუდს. გარდა ამისა, ადრე დამტკიცდა, რომ გონიერი არის პრაქტიკოსი, რომელიც დაკავშირებულია კიდურ მოვლენებთან. გარდა ამისა, მას სხვა სათნოებებიც აქვს.

შემდეგ, თუ თავშეკავებულს აქვს ძლიერი და ცუდი ვნებები, მაშინ გონიერი თავშეკავებული აღარ იქნება, თავშეკავებული კი — გონიერი, ამიტომ გონიერ კაცს არ შეიძლება ჰქონდეს ძლიერი და ცუდი ვნებები, აქვს ისეთი ვნებები, როგორიც საჭიროა. მაგრამ, თუ ვნებები სასარგებლოა, მაშინ ის თვისება, რომელიც მათ ეწინააღმდეგება და ხელს უშლის, ცუდი თვისება ყოფილა. ამრიგად, ყოველი თავშეკავება კარგი აღარ იქნება. მაგრამ, თუ კაცს აქვს სუსტი, მაგრამ არა ცუდი ვნებები, ამაში არაფერია განსაკუთრებული. არც ისაა ძალიან დიდი რამ, თუ კაცს აქვს მავნე, მაგრამ სუსტი ვნებები.

თუ თავშეკავებული კაცი ამართლებს ყველა შეხედულებას, მათ შორის ყალბსაც, მაშინ ის ცუდი ყოფილა, ხოლო, თუ თავშეუკავებლობა ეწინააღმდეგება ყველა შეხედულებას. როგორც სოფოკლეს ნეოპტოლემოსი „ფილოქეტეში“⁴, იგი საქებია, რომ არ დაუჯერა ოდისევსს, რადგან არ სურდა სიცრუის თქმა.

სოფისტური მსჯელობები მცდარი იყო და იწვევდა დაბრკოლებებს, რადგან სოფისტებს სურდათ პარადოქსებით მსჯელობა, თუ შეძლებდნენ, რათა ამით სახელი გაეთქვათ. მაგრამ მათი სილოგიზმები მეტ დაბრკოლებებს ქმნიდნენ, ხოლო განსჯა შეზღუდული იყო. მათთან შეუძლებელი გახდა არსებული თვალსაზრისის დაცვა მიღებული დასკვნების შეუსაბამობის გამო. შეუძლებელი იყო წინსვლაც, რადგან დაბრკოლებები გადაუჭრელი დარჩათ. სოფისტების ერთ-ერთი მსჯელობიდან გამომდინარეობს, რომ უგუნურება, შეერთებული თავშეუკავებლობასთან არის სათნოება. თავშეუკავებლობის გამო კაცი სჩადის იმას, რაც მის გადაწყვეტილებას ეწინააღმდეგება. რადგან ფიქრობს, რომ სიკეთე არის იგივე ბოროტება და ამიტომ ის არ უნდა გააკეთოს. ასე რომ, ის ქველმოქმედებას უნდა ეწეოდეს და არა ბოროტებას.

შემდეგ, ვინც თავისი რწმენით მოქმედებს, მისდევს და ირჩევს სიამოვნებას, ის უკეთესი უნდა იყოს იმასთან შედარებით, ვინც მოქმედებს არა გონებით, არამედ თავშეუკავებლობით, რადგან ადვილად განკურნებადია იმის გამო, რომ მისი გადარწმუნება შესაძლებელია. თავშეუკავებლობის შესახებ შეიძლება გამოვიყენოთ ანდაზა: „თუ წყალი კაცს დაახრჩობს, რალაში სჭირდება მისი დაღევა?“. თუ 1146 b კაცი რწმენით მოქმედებს და მას გადაარწმუნებ, ის მოქმედებას შეწყვეტს. ამჟამად კი, მიუხედავად იმისა, რომ ის დარწმუნებულია, მაინც მოქმედებს რწმენის საწინააღმდეგოდ. შემდეგ, თუ ყველა ერთდროულად არის თავშეკავებულია და თავშეუკავებელიც, მაშინ ვიღაა მთლად თავშეუკავებელი? მიუხედავად იმისა, რომ ყოველგვარი თავშეუკავებლობა არავის ახასიათებს, ჩვენ მაინც ვამბობთ, რომ ვიღაც არის თავშეუკავებელი აბსოლუტური აზრით.

ასეთია ზოგიერთი დაბრკოლება, რაც ამ შემთხვევაში წამოიჭრება. ამათგან ნაწილი უნდა გადავჭრათ, ნაწილი დავტოვოთ, რადგან მათი გადაწყვეტა აღმოჩენას ნიშნავს.

თავი 3. პირველ ყოვლისა, უნდა გავარკვიოთ, თავშეუკავებელი ცოდნით მოქმედებს თუ უცოდინარობით? თუ ის მცოდნეა, როგორი მცოდნეა? შემდეგ, რომელ მოვლენებზე ვრცელდება თავშეკავება და თავშეუკავებლობა? მე ვგულისხმობ შემდეგს, ის ეხება ყოველგვარ ტანჯვასა და სიამოვნებას, თუ მათ ნაწილს? შემდეგ, თავშეკავებულია და ამტანი ერთი და იგივეა თუ არა? ასევე უნდა განვიხილოთ ყველა ის საკითხი, რაც კი ახლო დგას ამ კვლევასთან.

კვლევა უნდა დაგვიწყოს იმით, რომ დავადგინოთ, რით განსხვავდება ერთმანეთისგან თავშეკავებული და თავშეუკავებელი — ობიექტით, რომელსაც ისინი ეხებიან, მასთან დამოკიდებულებით თუ ორიენტაციით. შემდეგ, თავშეკავება და თავშეუკავებლობა ყველაზე ვრცელდება თუ არა?

თავშეუკავებლობა ასეთია არა ყოველივეს მიმართ, არამედ იმ მოვლენების მიმართ, რომლებთანაც მიმართება აქვს უზნეოს. ე. ი. მე ვგულისხმობ არა ზოგად მიმართებას (ეს იქნებოდა ზოგადი უზნეობა), არამედ გარკვეულ მიმართებას. უზნეო წინასწარ ირჩევს და აცის კიდევ, თუ როგორ სიამოვნებას მისდევს ის. თავშეუკავებელი კი არ ფიქრობს, ისე მისდევს სიამოვნებას. ჩვენი მსჯელობისათვის მნიშვნელობა არა აქვს იმას, რომ თავშეუკავებელნი მოქმედებას

სჩადიან ცოდნით და არა სწორი თვალსაზრისით, რადგან ზოგი, ვისაც სწორი შეხედულება გააჩნია, ჰგონია, რომ არ მერყეობს და რომ მას ზუსტი ცოდნა აქვს. თუ შეხედულების მქონეს ნაკლებ სწამს და ამიტომ ამ შეხედულების საწინააღმდეგოდ მცოდნეზე უფრო მეტად მოქმედებს, ამ შემთხვევაში ცოდნა შეხედულებისაგან არაფრით იქნება განსხვავებული, ხოლო ზოგს შეხედულების მქონეს, თავისი შეხედულება არანაკლებ სწამს, ვიდრე ცოდნის მქონეს. ამას ადასტურებს ჰერაკლიტე.

რადგან ცოდნას ორი მნიშვნელობით ეხმარობთ, ამიტომ მცოდნეს ვუწოდებთ იმასაც, ვისაც ცოდნა აქვს და იყენებს კიდევ, და იმასაც, ვინც მას ვერ იყენებს. მცოდნე არის პირველი, ე. ი. ვინც იყენებს ცოდნას. ამგვარად, განსხვავება აღმოჩნდება ცოდნის მქონეს, რომელიც არ იყენებს ცოდნას, და იმას შორის, რომელიც იყენებს მას. თუმცა არა ისე, როგორც საჭიროა. სწორედ ეს უკანასკნელია საშიში და არა ის, ვისაც ცოდნა არა აქვს.

1147 a შემდეგ, რადგან წანამძღვრების ორი სახეობა არსებობს, კაცს შეიძლება ორივე წანამძღვარი ჰქონდეს, მაგრამ ეს სრულებით არ უშლიდეს ხელს, რომ ცოდნის საწინააღმდეგოდ მოქმედებდეს. ანდა იყენებდეს დიდ წანამძღვარს და არა მცირეს. მოქმედება კი კონკრეტულ ფაქტებს ეხება. ზოგადი წანამძღვრებიც განსხვავებულია: ერთი შეიძლება ეხებოდეს თვითონ ადამიანს, მეორე კი კონკრეტულ საგნებს. მაგალითად, დავუშვათ, რომ ყველა ადამიანს რგებს მშრალი საკვები, ანდა ამა თუ იმ ადამიანს აწყობს გარკვეული სახის საკვები, მაგრამ მას ან არა აქვს ეს საკვები, ანდა ვერ იყენებს მას. ამ თვალსაზრისით, ცოდნის ფორმები დაუსრულებლად მრავალგვარია. ვფიქრობთ, ამის ცოდნა არ უნდა იყოს უაზრო, პირიქით, გასაკვირი იქნებოდა საწინააღმდეგოდ მდგომარეობა. როგორც ვხედავთ, კაცს შეიძლება ჰქონდეს ცოდნა, სრულიად განსხვავებული იმისაგან, რაც ჩვენ ვთქვით. კაცს შეიძლება ჰქონდეს ცოდნა, მაგრამ ვერ იყენებდეს მას. ეს მდგომარეობა სხვადასხვა სახით გვხვდება. მაგალითად, კაცს შეიძლება ჰქონდეს და არც ჰქონდეს ცოდნა ისევე, როგორც მთვრალეს, გიჟებს, ან მძინარეთ. ისინი ამ მდგომარეობაში იმყოფებიან ვნებების გავლენით. გატაცებები, სასიყვარულო ვნებები და სხვა ამდაგვარი ზოგჯერ სხეულზე ცხადად ახდენენ გავლენას, ზოგი შეიძლება ჭკუიდანაც კი შეშალოს. იგივე უნდა ითქვას თავშეუკავებლების შესახებ. ამ ადამიანების დაღაგებული მსჯელობა

ცოდნით არაფერს ნიშნავს, რადგან ასეთ მდგომარეობაში მყოფი რა-
ღაცას ამტკიცებს და ემპედოკლეს ლექსებსაც კი ამბობს. ასევე დამ-
წყები მოწაფეებიც შეუჩერებლად ლაპარაკობენ, მაგრამ არაფერი
იტყვიან. საჭირო კია, რომ მათ ესმოდეთ, მაგრამ ამას დრო სჭირდება.
თავშეუკავებელთა მსჯელობა შეიძლება შევადაროთ მსახიობის თა-
მასს.

ამას გარდა, თავშეუკავებლობის მიზეზები უნდა გამოვიკელიოთ
ადამიანის ბუნებიდანაც. ერთი მხრივ, ჩვენ გვაქვს ზოგადი თვალ-
საზრისი, მეორე მხრივ, შეხედულება კონკრეტული მოვლენის შესა-
ხებ, რასაც შეგვრძნებები გვაწვდის. როდესაც მათ განვაზოგადებთ,
ღასკვნა გამოაქვს სულს. პრაქტიკული მოქმედება კი უმალ უნდა და-
ვიწყოთ. მაგალითად, თუ საჭიროა გავიგოთ ყველა ტკბილი საგნის
გემო და ყველგან შევნიშნოთ რაღაც იგივეობრივი, რაც სიტკბოს
წარმოადგენს, საჭიროა მოქმედებას უმალ შევუდგეთ, თუ ხელს არა-
ფერი გვიშლის. როდესაც ზოგადი წანამძღვარი გვიკრძალავს ყოველი
ტკბილი საგნის გემოს გასინჯვას, მეორე წანამძღვარი კი გვეუბნება,
რომ ყოველი ტკბილი საგანი სასიამოვნოა და აქვეა ტკბილი საგანი,
რომელიც ჩვენზე მოქმედებს, მაშინვე გვიჩნდება სურვილი მისი გე-
მოს გასინჯვისა. მაგრამ პირველი წანამძღვარი გვიკარნახებს გავექ-
ცეთ ამას, ვნება კი გვექაჩება, რომელსაც ძალუძს ჩვენი ყველა ნაწი-
ლის ამოძრავება.

აქედან გამოზდინარეობს, რომ თავშეუკავებელი შეიძლება იყოს
კაცი, რომელსაც აქვს განსჯის უნარიცა და გარკვეული შეხედულე-
ბაც და ის თვითონ არ ეწინააღმდეგება სწორ თვალსაზრისს, არამედ
შემთხვევითს. სწორ თვალსაზრისს ამ შემთხვევაში ეწინააღმდეგება
არა შეხედულება, არამედ ვნება. ასე რომ, მხეცები თავშეუკავებელ-
ნი არ არიან არა იმიტომ, რომ მათ არა აქვთ ზოგადი წარმოდგენა,
არამედ იმიტომ, რომ კონკრეტული საგნების შესახებ აქვთ ფანტა-
ზიები და მოგონებები.

1147b

თუ როგორ სცილდება თავშეუკავებელს უცოდინარობა და რო-
გორ უბრუნდება ცოდნა, ამის შესახებ ისევე უნდა ვიმსჯელოთ, რო-
გორც მოვრალეებსა და მძინარეებზე, რადგან მათ განსხვავებული ვნე-
ბა არა აქვთ. ამის შესახებ მოვუსმინოთ ბუნებისმეტყველთაც⁶.

რადგან ბოლო წანამძღვარი შეხედულებაა შეგვრძნებადის შესახებ
და ის წარმართავს პრაქტიკულ მოქმედებას, ამიტომ ვნებებს აყო-

ლილს ან ეს წანამძღვარი არ გააჩნია, ანდა აქვს არა ცოდნის სახით, არამედ როგორც მთერალს, რომელიც ემპედოკლეს ლექსებსაც კი წარმოთქვამს. რადგან საბოლოო დასკვნა არა ჰგავს არც ზოგადს, არც ცოდნას, არამედ უფრო ჰგავს ზოგადის განსაზღვრებას, ამიტომ ეს ის სფერო უნდა იყოს, რომელსაც იკვლევდა სოკრატე.

მეცნიერულ ცოდნას ვნება ვერ სძლევს და ვერც მცოდნე ადამიანს გაიტაცებს ვნება, გაიტაცებს იმას, ვინც შეგვრძნებებით ცხოვრობს.

თავი 4. ქვემოთ ჩვენ ვისაუბრებთ, არსებობს თუ არა მთლად თავშეუკავებელი კაცი, თუ ყველა თავშეუკავებელია მხოლოდ ნაწილობრივ? მაშინ გავარკვიოთ, რის მიმართ არის კაცი თავშეუკავებელი. ერთი რამ კი ცხადია, რომ თავშეუკავებელიც, მომთმენიც, თავშეკავებულიცა და განებივრებულიც სიამოვნებასა და ტანჯვასთან არიან მიმართებაში. არსებობენ აუცილებელი სიამოვნებანი, აგრეთვე თავისთავად სასურველი სიამოვნებანი, რომელნიც გადაჭარბებულ გატაცებას იწვევენ. აუცილებელში ვგულისხმობ სხეულებრივ მოთხოვნილებებს, როგორიცაა კვება და სქესობრივი მისწრაფებანი. ესენი არიან ისეთი სხეულებრივი მოვლენები, რომელთანაც დაკავშირებულია თავშეუკავებლობაცა და გონიერებაც; არსებობენ თავისთავად სასურველი, მაგრამ არა აუცილებელი მოვლენებიც, როგორიცაა გამარჯვება, დიდება, სიმდიდრე და სხვა ანალოგიური სიკეთეები და სიამოვნებები.

1248 a ის, ვინც სწორი თვალსაზრისის საწინააღმდეგოდ აჭარბებს ამ ვნებებში, მას ჩვენ არ ეუწოდებთ მთლად თავშეუკავებელს, არამედ ამ ზოგად თვისებას ეუმატებთ კონკრეტულს, რაშიც კაცი თავშეუკავებელია, მაგალითად, ქონება, მოგება, პატივი და ვნება და არ ვამბობთ, რომ ეს კაცი მთლად თავშეუკავებელია, ვამბობთ, რომ ის განსხვავებულია მთლად თავშეუკავებელისაგან; მაგრამ ამავე დროს აქვს მასთან მსგავსი თვისებები. მაგალითად, კაცი, რომელმაც გაიმარჯვა ოლიმპიურ შეჯიბრებაში — ესაა ზოგადი მსჯელობა და კონკრეტულისაგან მტირედ განსხვავებული, მაგრამ მაინც სხვა. ამას ამტკიცებს ის, რომ თავშეუკავებლობა გასაკიცხია არა მხოლოდ როგორც შეცდომა, არამედ როგორც რაღაც გარკვეული ბოროტება, იქნება ეს ნათქვამი ზოგადი გაგებით თუ კონკრეტულით, ამას მნიშვნელობა არა აქვს.

რაც შეეხება იმათ, ვინც სხეულებრივი სიამოვნებით არის გატაცებული, მათ შეიძლება ვუწოდოთ გონიერნი, მაგრამ თავშეუკავებელნი. ამათგან, რომლებიც წინასწარი არჩევანის გარეშე ეტანებიან გადაჭარბებულ სიამოვნებას, ტანჯვას კი გაუზრბიან, როგორცაა შიმშილი, წყურვილი, სიცხე, სიცივე და ყოველივე ის, რაც ეხება გემოსა და შეხებას, მათ ეწოდებათ მთლად თავშეუკავებელნი და არ ემატება რაიმე კონკრეტული ვნება, მაგალითად, რისხვა. ე. ი. მათზე ეს სიტყვა იხმარება ზოგადი მნიშვნელობით. ეს კი მტკიცდება შემდეგით: განაზებული ეწოდება განებევრებულს ვნებასა და ტანჯვაში და არა რომელიმე კონკრეტულ ვნებაში. თავშეუკავებელსა და უზნოს და, მეორე მხრივ, თავშეკავებულსა და გონიერს იმიტომ ვაიგივებთ, რომ ყველანი მიმართებაში არიან არა კონკრეტულ სიამოვნებასა და ტანჯვასთან, არამედ ზოგადთან. მართალია, ყველანი მიმართებაში არიან ერთსა და იმავე მოვლენებთან, მაგრამ არა ერთნაირად, რადგან ერთნი მოქმედებენ წინასწარი გადაწყვეტილებით, მეორენი კი — არა.

ჩვენ უფრო უზნოს ეუწოდებთ იმას, ვინც ვნების გარეშე, ან სუსტი ვნების ზეგავლენით ეტანება გადაჭარბებულ სიამოვნებას და გაუზრბის ზომიერ ტანჯვას, ვიდრე იმას, ვინც მათ ეტანება ძლიერი ვნებების ზეგავლენით. მაშინ რაღა უნდა ქნას იმან, ვისაც აღეძვრება ჭაბუკური ლტოლვა და ძლიერი ტანჯვა აუცილებელი მოთხოვნილებების დაუკმაყოფილებლობის გამო?

ვნებათა და სიამოვნებათაგან ზოგი თავიდანვე მშვენიერია და კარგი. ზოგი სიამოვნება ბუნებრივად არის სასურველი, ზოგი ამის საწინააღმდეგოა, ზოგი ამათ შუა იმყოფება. როგორც ზემოთ ვთქვით, ქონება, მოგება, გამარჯვება და ღიდება, ყველა ეს მოვლენა, მათ-ღაგვარი და მათ შუა მყოფნი იმიტომ კი არ არიან გასაკიცხი, რომ აღამიანები მათ ეტანებიან, განიცდიან და უყვართ ისინი, არამედ იმის გამო, რომ გადაჭარბებით ეტანებიან მათ და საერთოდ იმის გამო, თუ როგორი ფორმით ეტანებიან. გასაკიცხი არიან ისინი, ვინც ვნების საწინააღმდეგოდ მისდევნენ მათ, ანდა თავს იკავებენ ბუნებრივი მშვენიერებისა და სიკეთისაგან, აგრეთვე ისინი, ვინც ღიდებაზე უფრო მეტად ზრუნავენ, ვიდრე საჭიროა, ანდა მშობლებსა და შვილებზე ზრუნავენ უფრო მეტად, ვიდრე საჭიროა. თუმცა ეს სიკეთეა და ვინც ასე იქცევა, საქებაა, მაგრამ ამაშიც აქვს ადგილი გადაჭარბებას. მაგალითად, ნიობა⁷, რომელიც ღმერთებსაც კი ებრძოდა, ანდა

1148b

როგორც სატირი⁸, რომელსაც მამის მოყვარული შეარქვეს იმის გამო, რომ ის ძალიან ტუტუცურად იქცეოდა. ამ მოვლენებით გატაცებაში არაფერია უზნეო, ზემოთქმულის გამო, რადგან თვითეული მათგანი ბუნებრივად არის სასურველი. აქ ცუდია და გასაკიცხი მხოლოდ გადაჭარბება. ასეთივე მდგომარეობა თავშეუკავებლობის შემთხვევაში. მას არა მხოლოდ თავი უნდა აარიდო, არამედ უნდა გაკიცხო კიდეც. ამ ვნებებთან მსგავსი დამოკიდებულების გამო თავშეუკავებელს ვუწოდებთ ყოველ კონკრეტულ ადამიანს. მაგალითად, ვამბობთ „ცუდი ექიმი“, ან „ცუდი აქტიორი“, მაგრამ მათზე არ შეიძლება იქცევა „მთლად ცუდი“. თვითეული ვნება, ცალკე აღებული, არ არის ბოროტება, მაგრამ ისინი ბოროტებას წარმოადგენენ ანალოგიისა და მსგავსების გამო.

ამგვარად, ცხადია, თავშეკავებულსა და თავშეუკავებელს კავშირი აქვთ იმავე მოვლენებთან, რასთანაც კავშირი აქვთ გონიერებასა და უზნეობას. ამ შემთხვევაში შეიძლება ვილაპარაკოთ გატაცებაში მსგავსების გამო. მაშასადამე, ვამბობთ „თავშეუკავებელი ვნებაში“, მაგრამ იქვე ვუმატებთ, რომ ის თავშეუკავებელია დიდებისა და ქონების მოხვეჭაში.

თავი 5. სიამოვნებათაგან ზოგი ბუნებრივია. ამათგან ზოგი საერთოა ყველასათვის. ზოგი კი დამახასიათებელია ცალკეული გვარებისათვის, მაგალითად, ცხოველებისათვის ან ადამიანებისათვის. ზოგი არაა ბუნებრივი, არამედ გამოწვეულია ან ხეიბრობით, ან ჩვეულებით, ან უზნეო ბუნებით. ამას გარდა, შეიძლება ვიპოვოთ თვისებები, რომლებიც ამათთან ახლო დგანან. მე ვგულისხმობ მხეცურ თვისებებს. მაგალითად, არიან ადამიანები მდედრობითი სქესის მაგვარნი, რომელნიც ჭრიან ფეხმძიმე ქალებს და ჩანასახს ჭამენ. ასახელებენ აგრეთვე გაველურებულ ადამიანებს, რომლებიც ცხოვრობენ პონტოს ზღვასთან და ადამიანის ხორცსაც კი ჭამენ. ზოგნი ერთმანეთს ღრეობაში ბავშვებით უმასპინძლებიან. ანდა ის, რასაც ფალარიდეს⁹ შესახებ ამბობენ. ეს მხეცური თვისებებია. ზოგი ამ თვისებათაგანი არის ავადმყოფობის შედეგი, ზოგი შემოწმებისა. მაგალითად, დედის შეწირვა მსხვერპლად და შემდეგ შეჭმა. ანდა თანამომხე მონის ღვიძლის შეჭმა. ამათგან ზოგი ავადმყოფობას წააგავს, წარმოშობილი ჩვეებიდან, მაგალითად, თმების გლეჯა, ფრჩხილების კვნეჭა, ნახშირისა და მიწის ჭამა, სქესობრივი ტკბობა მამაკაცებთან. ამ თვისებეთაგან ზოგი ბუნებრივია, ზოგიც ჩვევების შედეგი. მაგა-

ლითად, ისინი, რომლებიც ბავშვობიდანვე დაჩაგრულები იყვნენ. თუ შიზეზი ბუნებრივია, მათ თავშეუკავებელთ არავინ უწოდებს. მაგალითად, ქალებს, რომლებიც სქესობრივ ურთიერთობაში პასიურნი არიან და არა აქტიურნი. არც იმათ უწოდებენ თავშეუკავებელთ, რომელთაც ჩვეუა ავადმყოფობის შედეგად აქვთ. ყველა ეს თვისება, მაგალითად, მხეცური თვისებები, ვერ თავსდება ბოროტების ფარგლებში; იმათ, ვისაც ვნებები სძლევს, არ ვუწოდებთ მთლად თავშეუკავებელთ, არამედ — მხოლოდ მათ მსგავსთ. მაგალითად, ძლიერი ლტოლვის მქონეს თავშეუკავებელს ვერ ვუწოდებთ, არამედ — მხოლოდ ვნებიანს. ის, ვინც აჭარბებს უგუნურებაში, ან სიმზღალეში, ან თავაშვებულობაში, ან მრისხანებაში, ზოგი მხეცური თვისებების მქონე ადამიანები ავადმყოფები არიან, ანდა ასეთი არიან თავიანთი ბუნებით. მაგალითად, ვისაც ყველაფრისა ეშინია, თავის წრიბინისაც კი, ის ცხოველურად მშიშარაა. ზოგს კი ეშინია. წვრილფეხა მტაცებელი ცხოველისა. ის ავადმყოფურად ყოფილა მშიშარა.

უგუნურთაგან ზოგი ბუნებრივად არის ასეთი და ის მხოლოდ შეგრძნებებით ცხოვრობს. ისინი ცხოველური ბუნებისა არიან, როგორც, მაგალითად, შორეული ბარბაროსების ზოგიერთი ტომი. ზოგი ავადმყოფობის გამო არის ასეთი, მაგალითად, ეპილეპტიკოსები და მანიაკები. ამ თვისებათაგან ზოგი შეიძლება კაცს ღრეობით ახასიათებდეს და არა მუდმივად. მაგალითად, ფალარისმა შეიძლება თავი შეიკავოს ბავშვების ჭამისაგან და უაზრო სქესობრივი ტკობისაგან. ზოგს კი შეიძლება საერთოდ უზნეო ვუწოდოთ და არა უზნეო რომელიმე კონკრეტულ სახეობაში. ზოგს უნდა დავუმატოთ, რომ მას აქვს ესა და ეს მხეცური ანდა ავადმყოფური თვისება. სრული უზნეობა კი არის თავშეუკავებლობა მხოლოდ.

ამრიგად, არსებობს თავშეკავება და თავშეუკავებლობა, დაკავშირებული იმავე მოვლენებთან, რომლებთანაც მიმართებაშია გონიერება და უზნეობა. თავშეუკავებლობის სხვა ფორმებიც არსებობს, ასე ვუწოდებთ გადატანილი და არა პირდაპირი მნიშვნელობით.

თავი 6. ახლა განვიხილოთ საკითხი იმის შესახებ, თუ რა არის ნაკლებ სამარცხვინო, თავშეუკავებლობა სიბრაზის დროს თუ რომელიმე სხვა ვნებაში? ერთი შეხედვით შეიძლება მოგვეჩვენოს, რომ ვნება გონების კარნახს ემორჩილება. სინამდვილეში კი ეს ასე არაა. ისევე როგორც სწრაფი მსახურები. რომელნიც ნათქვამს სანამ კარ-

გად მოისმენენ, გარბიან ბრძანების შესასრულებლად და შეცდომას უშეგებენ, ასევე ძალებიც, გაიგებენ თუ არა ხმაურს, არ გაარჩევენ, მეგობარია თუ არა და მაშინვე იწყებენ ყეფას. ასევე ვნებებს აყოლილი კაცი ბუნებრივი აღგზნებულობისა თუ აჩქარების გამო, გაიგებს თუ არა ხმას, მაშინვე გარბის შურისძიებისათვის ისე, რომ ბრძანება არ მოუსმენია. მას ან გონებაში, ან ფანტაზიაში უკარნახა, რომ შეურაცხყოფენ, ან აბუჩად იგდებენ, საიდანაც ასკვნის, რომ საჭიროა მისი დაძლევა და ისიც უმაღლეს იწყებს გაღიზიანებას, ვნებას აყოლილი კი, როგორც გონება ან გრძნობა უკარნახებს, რომ რაღაც სასიამოვნოა, მაშინვე ამოძრავდება დასატიკობად.

1149 b ასე რომ, რისხვა როგორღაც ემორჩილება გონებას, ვნება კი — არა. ამიტომ ის სამარცხვინოა. ამრიგად, თავშეუკავებელი რისხვაში როგორღაც ისმენს გონების ხმას, ლტოლვა კი ვნებას ემორჩილება და არა გონებას.

გარდა ამისა, იმ ბუნებრივ მიდრეკილებებსა და ვნებებს უფრო თანაუგრძნობენ, რომლებიც საერთოა ყველახათვის. საერთოა ის საგნებიც, რომელთაც ისინი ეხებიან. რისხვა და სიმკაცრე უფრო ბუნებრივია შედარებით იმ ვნებებთან, რომლებიც გამოწვეულია გადაჭარბებით და არა აუცილებლობით. მაგალითად, ის, ვინც მამას სცემდა, თავს იცავდა იმ მოტივით, რომ ესეც სცემდა თავის მამას, ეს უკანასკნელი თავისას და ა. შ. და მიუთითა რა თავის შვილზე, თქვა, რომ „ეს კი მე მცემს, როცა დაეჯიკადება, ეს ჩვენ მოგვდგამს“. მამამ, რომელსაც შვილი მიათრევდა, უთხრა თავის ვაჟს, რომ კართან შეჩერებულიყო, რადგან თვითონაც თავის მამას მხოლოდ კარამდე მიათრევდა ხოლმე.

აღამიანი, რაც უფრო ვერაგია, მით უფრო უსამართლოა, ხოლო ვნებიანი ან ძლიერ აღგზნებული არ არის ვერაგი, რადგან ცხადად მოქმედებს. ვნება კი ისეთია, როგორც აფროდიტა¹⁰, რომელსაც უწოდებდნენ „კიპროსზე დაბადებულ ცბიერს“, ჰომეროსი კი მის ნაქარვ ქამარზე ამბობდა, რომ „მასზე ეწერა ცბიერი სიტყვები, ბრბენთა გონებას რომ იტაცებდა ძლიერ“.

ასე რომ, თავშეუკავებლობა უფრო სამარცხვინოა და უსამართლო, ვიდრე ვნება. ამიტომ ზოგადი თავშეუკავებლობაც როგორღაც ბოროტება იქნება. გარდა ამისა, არავინ თავხედობს ტანჯვის გამო, ხოლო აღგზნებულ მდგომარეობაში ყველაფერს ტანჯვის გამო სჩადიან. თავხედი კი სიამოვნებით მოქმედებს. აღგზნებული კაცი უფრო სა-

მართლიანია, ვიდრე თავხედი. თავხედობა უფრო მეტი უსამართლობაა. თავშეუკავებლობა ვნებითაა გამოწვეული, ხოლო თავხედობას ვნებით გატაცება არ ახასიათებს.

ამრიგად, ცხადია, ვნებებში თავშეუკავებლობა უფრო სამარცხვინოა, ვიდრე მრისხანებაში და რომ თავშეკავებაცა და თავშეუკავებლობაც დაკავშირებულია ვნებებთან და სხეულებრივ სიამოვნებასთან. ახლა შევესოთ მათ შორის არსებულ განსხვავებას.

როგორც თავიდანვე იყო ნათქვამი, ზოგი ვნება ადამიანურია და ბუნებრივი, როგორც წარმოშობით, ისე სიდიდით, ზოგი მხეცურია, ზოგი კი გამოწვეულია ან დასახიჩრებით, ან ავადმყოფობით. ამათგან მხოლოდ პირველნი არიან დაკავშირებული გონიერებასა და თავაშეკებულობასთან. მაშასადამე, მხეცებს ვერ ვუწოდებთ ვერც გონიერთ, ვერც თავაშეკებულთ, მაგრამ, თუ ვუწოდებთ, მხოლოდ გადატანითი მნიშვნელობით. ცხოველების რომელიმე სახეობა შეიძლება განსხვავდებოდეს სხვა სახეობათაგან ან თავხედობით, ან ტკბილეულის სიყვარულით, ან ღირსშესანიშნაობით, რადგან მათ არ იციან არჩევანი, არც აზროვნება აქვთ, რაც გადახვევაა ბუნებრივი მდგომარეობიდან, როგორც ადამიანებში ჭკუასგადასულობა.

მხეცური თვისებები ნაკლები ბოროტებაა, მაგრამ ძალიან საშიშია. რადგან მათი ბუნების საუკეთესო ნაწილი არაა ისე წამხდარი, როგორც ადამიანებისა, რადგან ეს მათ საერთოდ არა აქვთ. ეს ისეთივე შედარებაა, როგორც სულიერისა უსულოსთან. რომელი მათგანია უარესი — ბოროტება ნაკლებ საზიანოა, როცა საწყისი არა აქვს, გონება კი საწყისია. ეს დაახლოებით, ნიშნავს ზოგადი უსამართლობის შედარებას ადამიანურ უსამართლობასთან. თვითეული მათგანი არის ბოროტება, მაგრამ ადამიანს მხეცებთან შედარებით ათასჯერ მეტი ბოროტების ჩადენა შეუძლია.

თავი 7. ჩვენ ზემოთ ვიმსჯელებთ შეხების, გემოს, სიამოვნებისა და ტანჯვის, აგრეთვე ვნებების და მათი თავიდან აცილების შესახებ, რასთანაც დაკავშირებულია თავშეკავება და გონიერება. არსებობს ისეთი თვისებაც, როცა კაცი შეიძლება იყოს სუსტი, მაგრამ რაშიც უმრავლესობა ძლიერია, და პირიქით, ძლიერი იყოს იმაში, რაშიც სხვები სუსტნი არიან. ამათგან სიამოვნებებში ზოგი თავშეუკავებელია, ზოგი თავშეკავებული, ტანჯვაში კი ზოგი სუსტია, ზოგიც ამტანი. შუა ადგილი უკავია თვისებებს, რაც უმრავლესობისათვის არის დამახასიათებელი, თუნდაც ისინი უფრო მეტად უარესი-

საქენ იხრებოდნენ. სიამოვნებათაგან ზოგი აუცილებელია, ზოგი არა, მაგრამ გარკვეულ საზღვრამდე. გადაჭარბება და ნაკლებობა არაა აუცილებელი არც ვნებებში, არც ტანჯვაში. მაგრამ ზოგი ზედმეტი მონდომებით ეძიებს გადაჭარბებულ სიამოვნებას, თანაც წინასწარი განზრახვით მხოლოდ სიამოვნების მიღების და არა სხვა რაიმე მიზნით. ასეთი ადამიანი თავაშეებულია. ის არ ინანიებს და ამიტომ განუკურნებელია. საერთოდ, განუკურნებელია ის კაცი, ვინც დანაშაულს არ ინანიებს. ამას უპირისპირდება ის, ვინც ჩამორჩება ვნებებში, შუაში კი გონიერი იმყოფება. ასევე თავაშეებულია ის, ვინც სხეულებრივ ტანჯვას გაურბის არა სისუსტის, არამედ წინასწარი განზრახვის გამო.

მათ შორის, ვინც წინასწარი გადაწყვეტილებით არ მოქმედებს, ნაწილი ვნებებს არის აყოლილი, ნაწილი კი გაურბის იმ ტანჯვას, რაც დაკავშირებულია ძლიერ ლტოლვასთან. ასე რომ, ისინი ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან. ყველას ჰგონია, რომ უარესია ის კაცი, ვინც რაიმე ცუდს სჩადის არა სუსტი ვნებების, არამედ ძლიერი ვნებების გავლენით. ასევე უფრო ცუდი ჰგონიათ ის, ვინც კაცს სცემს არა სიბრაზით, არამედ ამის გარეშე. მაშინ რა უნდა ქნას განრისხებულმა ადამიანმა? მაშასადამე, უზნეო თავშეუკავებელზე უარესია. ჩამოთვლილი ფორმებიდან პირველი უფრო განებივრების სახეობაა, მეორე კი — თავაშეებულობისა. თავშეუკავებელს უპირისპირდება თავშეკავებული, სუსტს — ამტანი. ამტანიანობა მდგომარეობს წინააღმდეგობის გაწევის უნარიანობაში, თავშეკავება კი — წინააღმდეგობის დაძლევაში. მაშასადამე, წინააღმდეგობის გაწევა და მისი დაძლევა სრულიად სხვადასხვა რამაა. ისევე, როგორც სხვადასხვაა გამოთქმები „სუსტი არ არის“ და „გამარჯვება“. მაშასადამე, თავშეკავება უფრო სასურველია, ვიდრე გამძლეობა. თუ კაცი ვერ უძლებს იმას, რასაც უძლებს უმრავლესობა და რისი უნარიც უმრავლესობას აქვს, მაშინ ის სუსტი და განებივრებული ყოფილა. განებივრება ხომ ერთგვარი სისუსტეა. განებივრებული თითქოს ლაბადას მიათრევს, რათა მისი ტარებით არ გაიტანჯოს და ბაძავს რა დაღლილს, ჰგონია, რომ საცოდავი არაა, თუმცა ის ამ მდგომარეობაში უნდა იყოს.

იგივე უნდა ითქვას თავშეკავებისა და თავშეუკავებლობის შესახებ. გასაკვირი არაა, თუ ვინმე გამოიჩენს სისუსტეს ძლიერი სიამოვნებისა და ტანჯვის გამო. პირიქით, ის თანაგრძნობას იმსახურებს.

მაგრამ, თუ მათ წინააღმდეგობას უწევს, როგორც თეოდექტეს ფი-
ლოქტეტი¹¹, რომელსაც გველმა უკბინა, ანდა როგორც დამართა
კარკიონს, კარკინოსის „ალოპეში“¹², ანდა როგორც ისინი, რომელ-
თაც სურდათ სიცილის შეკაება და ერთად კი გადაიხარხარეს, ანდა
ის, რასაც ქსნოფანტეს შესახებ ყვებიან¹². გასაკვირია, როცა კაცი
სისუსტეს იჩენს და ვერ იტანს იმას, რასაც უმრავლესობა იტანს და წი-
ნააღმდეგობას უწევს, თანაც არა თანდაყოლილი თვისების ან ავად-
მყოფობის გამო, არამედ როგორც სკვითების მეფე, განებივრების გა-
მო, ანდა მამაკაცებთან შედარებით ქალთა სისუსტე. ვფიქრობთ, მუდ-
მივი გართობა თავაშვებულობაა, რაც სისუსტის შედეგია. გართობა
ერთგვარი განთავისუფლებაა, შრომისაგან დასვენებაა, მაგრამ გა-
დაჭარბება ბავშვობა იქნება.

თავაშვებულობა, ერთი მხრივ, დაუდგრომლობას ნიშნავს, მეორე
მხრივ, სისუსტეს. ამათგან ნაწილს გადაწყვეტილება წინასწარ მი-
ღებული აქვს, მაგრამ ვერ ახორციელებს მას ვნებების გამო. მეორე
ნაწილს კი ვნებები მიერეკებიან ისე, რომ გადაწყვეტილება მიღებუ-
ლი არა აქვს. ზოგი კი თითქოს წინასწარ აღგზნებული, აღარ აღიგ-
ზნება. ასევე, ვინც წინასწარ განიცადა, დაინახა და გამოფხიზლდა
თვითონაც და გონებრივადაც, არ ემორჩილება აღარც ვნებებს, აღარც
სიამოვნებას და აღარც ტანჯვას. აღგზნებული და მელანქოლიური
ადამიანები კი წინდაუხედავად თავშეუკაებელნი არიან. ამათგან ზოგს
ეს მოსდის აჩქარების და ზოგს ვნებიანობის გამო. ისინი აღარ უც-
დიან გონების ხმას და ფანტაზიას მიჰყვებიან.

თავი 8. როგორც ითქვა, უზნეო არ ინანიებს¹⁴ და მისდევს წი-
ნასწარ არჩევანს, ხოლო თავშეუკაებელი ყოველთვის ინანიებს. მა-
შასადამე, მდგომარეობა ისეთი არაა, როგორც კითხვის დაყენების
დროს ითქვა, რადგან უზნეო განუკურნებელია, თავშეუკაებელი კი —
განკურნებადი. უზნეობა ჰგავს ისეთ დაავადებებს, როგორიცაა წყალ-
მანკი და ჭლეტი, ხოლო თავშეუკაებელი ჰგავს ეპილეფსიით დაავა-
დებულს. პირველი ქრონიკული უზნეობაა, მეორე კი — პერიოდული.
საერთოდ, თავშეუკაებლობა და უზნეობა სხვადასხვა გვარს განე-
კუთვნებიან, რადგან უზნეობა დაფარულია, თავშეუკაებლობა კი —
აშკარა. ამათგან სწრაფად აღგზნებადი სჯობია განსჯის უნარის მქო-
ნეს, რომელიც განსჯას არ ექვემდებარება. ამ უკანასკნელს სუსტი
ვნებაც კი სძლევს და ის არ მოქმედებს წინასწარი გადაწყვეტილების
გარეშე, როგორც პირველი. ასეთი თავშეუკაებელი ჰგავს იმ ლოთს,

1151 a

რომელიც სწრაფად თვრება მცირე და სუსტი ღვინით, კიდრი უმრავლესობა.

თავშეუკავებლობა რომ უზნეობა არაა, ეს ცხადია, თუმცა მაინც როგორღაც ახლოა მასთან. თავშეუკავებელი მოქმედებს წინასწარი არჩევანის გარეშე, უზნეო კი — წინასწარი არჩევანით. მიუხედავად ამისა, მათ მოქმედებებში არსებობს ერთგვარი მსგავსება, როგორც დემოდოკოსი¹⁵ ამბობს მილეტელების შესახებ: „მილეტელები უგუნურნი არ არიან, მაგრამ მოქმედებენ, როგორც უგუნურნი“. ასევე თავშეუკავებელი არაა უსამართლო, მაგრამ უსამართლობას კი სჩადის. თავშეუკავებელთაგან ზოგი მისდევს გადაჭარბებულ სხეულებრივ სიამოვნებას ისე, რომ რწმენა არა აქვს და თანაც გონების საწინააღმდეგოდ მოქმედებს, ზოგს კი სწამს ის, რასაც სჩადის. პირველის გადარწმუნება ადვილია, მეორისა — არა.

სათნოებასაც და უზნეობასაც საქმე აქვს საწყისთან, მაგრამ უზნეობა ანადგურებს ამ საწყისს, სათნოება კი — იცავს. პრაქტიკულ მოქმედებაში საწყისი მიზანია ისევე, როგორც მათემატიკაში საწყისია პრინციპი. პრინციპებს არც იქ და არც აქ გონება კი არა, სათნოება გვასწავლის, იქნება ეს ბუნებრივად, თუ ჩვეულებით მიღებული სათნოება. ეს ის სათნოებაა, რომელიც იძლევა სწორ წარმოდგენას საწყისების შესახებ. სწორედ ეს არის გონიერი ადამიანი, რომელსაც უპირისპირდება თავაშვებული.

არის ადამიანი, რომელიც ექსტაზში იმყოფება გონების საწინააღმდეგოდ, ვნებებს აყოლილი. იგი ვნებებისაგან ძლეული, მოქმედებს გონების საწინააღმდეგოდ და მიჰყვება იმ სიამოვნებებს, რომლებიც ვერ დაძლია. ასეთი კაცი თავშეუკავებელია. ის უზნეოს სჯობს და არც მთლად ცუდი ადამიანია, რადგან საწყისს პრინციპებს კარგად იცავს. მას უპირისპირდება ისეთი ადამიანი, რომელიც არაა ვნებებით აღვზნებული და ინარჩუნებს თავის მდგომარეობას. აქედან ცხადია, რომ ეს უკანასკნელი კარგი კაცია, პირველი კი — ცუდი.

თავი 9. თავშეკავებული ნებისმიერ აზრსა და არჩევანს მიჰყვება თუ მხოლოდ სწორს? ასევე, თავშეუკავებელი ნებისმიერ არჩევანსა და მსჯელობას მისდევს თუ არამცდარ აზრსა და სწორ არჩევანს? როგორც თავდაპირველად იყო დაყენებული კითხვა, იქნებ კაცი შემთხვევით მისდევს ნებისმიერ არჩევანს, ხოლო სწორ აზრსა და არჩევანს ხან მისდევს და ხან არა? ან იქნებ კაცი რაიმე მიზეზით ირჩევს რაიმეს და მიჰყვება კიდევ მას, ხოლო შემთხვევით ირჩევს ზე-

მოთქმულს. გამოთქმას „თავისთავად“ ეხმარობთ ზოგადი მნიშვნელობით. ნებისმიერ თვალსაზრისს კაცი ხან მისდევს და ხან არა, მაგრამ მუდმივად მიჰყვება ჭეშმარიტს.

არიან ისეთი ადამიანებიც, რომლებიც მისდევნენ რაიმე გარკვეულ თვალსაზრისს და მათ „ჯიუტთ“ უწოდებენ, მათი გადარწმუნება ადვილი არაა და დარწმუნებაც ძნელია. მათ ერთგვარი მსგავსება აქვთ თავშეკავებულთან, როგორც მფლანგველს — გულუხვთან და გაბედულს — მამაცთან, მაგრამ მათ შორის დიდი სხვაობაა. თავშეკავებული არ იცვლება ვნებისა და ლტოლვის გავლენით და მისი დარწმუნებაც ადვილია, როცა ეს საჭიროა. თავშეუკავებელნი კი გონებას არ ემორჩილებიან, ვნებების გავლენას განიცდიან, რომელიც მათ ექაჩება.

არსებობენ ადამიანები, რომლებიც სიამოვნებისა და ტანჯვის ზეგავლენით გაუნათლებელნი და უკულტურონი არიან და ჯიუტად დარწმუნებული თავიანთ შეხედულებაში. მათ უსარიათ გამარჯვებისა, როცა ვერ გადაარწმუნებენ და იტანჯებიან იმის გამო, რომ არ ძალუძთ დაიცვან თავიანთი შეხედულება, როგორც ეს ხდება ხოლმე კენჭის ყრის დროს. ამგვარად, ესენი უფრო თავშეუკავებლებსა ჰგეანან, ვიდრე თავშეკავებულებს.

არიან ისეთებიც, რომლებიც თავის თვალსაზრისზე მყარად არ დგანან თავშეუკავებლობის გამო, როგორც სოფოკლეს „ფილოქტეტში“ ნეოპტოლემოსი, რომელიც თავის თვალსაზრისზე არ დარჩა სიამოვნების გამო, მაგრამ მშვენიერი სიამოვნების გამო. ოღისევის მას აიძულებდა ეცრუა, მაგრამ მისთვის ჭეშმარიტება უფრო სასიამოვნო იყო. მართლაც, ყველა, ვინც რაიმეს აკეთებს სიამოვნების გამო, არაა უზნეო, არც ცუდი და არც თავშეუკავებელი. თავშეუკავებელია ის, ვინც რაიმეს აკეთებს სამარცხვინო მიზეზით.

არსებობენ ისეთი ადამიანებიც, რომლებიც სხეულებრივ სიამოვნებას ნაკლებ მისდევნენ, ვიდრე საჭიროა და არც გონების კარნახს უდგებიან ყურს. ასეთ ადამიანსა და თავშეუკავებელს შორის იმყოფება თავშეკავებული. თავშეუკავებელი არ უსმენს გონების ხმას, რადგან აჭარბებს სიამოვნებაში, თავშეკავებული კი ნაკლებ მისდევს სიამოვნებას, ყოველთვის ემორჩილება გონების ხმას და მას არასოდეს ღალატობს. მაშასადამე, რადგან თავშეკავება წესიერებაა, ამიტომ ორივე მოპირდაპირე თვისება ცუდი იქნება, როგორც ეს დავინახეთ კიდეც, რადგან ერთ-ერთი მხარე ადამიანებში მცირე რაოდენობით და

თანაც იშვიათად გვხვდება. ამიტომ რჩება შთაბეჭდილება, თითქოს გონიერება უპირისპირდება მხოლოდ თავაშეებულობას, ხოლო თავშეკავება — თავშეუკავებლობას. რადგან საგნებს ზშირად სახელწოდება ეძლევათ მსგავსების საფუძველზე. ამიტომ თავშეკავებული ეწოდება გონიერს მსგავსების გამო. არც თავშეკავებული და არც გონიერი არაფერს აკეთებს გონების საწინააღმდეგოს სხეულებრივი სიამოვნების გამო. ოღონდ თავშეკავებულს მაინც აქვს ცუდი ვნებები, გონიერს კი — არა. ამიტომ გონიერს არ სიამოვნებს ისეთი ვნებები, რაც გონებას ეწინააღმდეგება, თავშეკავებულს კი პირიქით, თუმცა არ ემორჩილება მას.

ერთმანეთის მსგავსნი არიან აგრეთვე თავშეუკავებელი და ეზნო, თუმცა ისინი სხვადასხვანი არიან. ორივე მისდევს სხეულებრივ სიამოვნებას, მაგრამ ერთი ფიქრობს, რომ ასეა საჭირო, მეორე კი არ ფიქრობს ასე.

თავი 10. ერთი და იგივე ადამიანი არ შეიძლება იყოს ერთდროულად გონიერიცა და თავშეუკავებელიც, რადგან როგორც დამტკიცებული იყო, გონიერებაცა და თავშეკავებულობაც მორალური თვისებებია. ამას გარდა, გონიერი ნიშნავს არა მხოლოდ მცოდნეს, არამედ პრაქტიკოსსაც, თავშეუკავებელი კი პრაქტიკოსი არ არის.

არაფერია შეუძლებელი იმაში, რომ ნიჭიერი კაცი ამავე დროს თავშეუკავებელი იყოს, რის გამოც ფიქრობენ, რომ ზოგიერთი გონიერი ადამიანი თავშეუკავებელიაო. მაგრამ ნიჭიერი განსხვავდება გონიერისაგან იმით, რაც თავდაპირველად ვთქვით; ისინი ერთმანეთს უახლოვდებიან განსჯით, მაგრამ განსხვავდებიან წინასწარი არჩევანით. თავშეუკავებელი ჰგავს არა მცოდნესა და თეორეტიკოსს, არამედ მძინარეს ან მთვრალს. იგი მოქმედებს თავისი ნება-სურვილით, რადგან იცის, რასაც აკეთებს, როგორ და რა მიზნით აკეთებს. ამიტომ ის უზნეო არ არის, რადგან წინასწარი გადაწყვეტილება პატიოსნებას ნიშნავს. ამიტომ ის მხოლოდ სანაზევროდ არის უზნეო. ის არც უსამართლოა, რადგან არ არის ბოროტი ზრახვების მქონე. ზოგი მათგანი არ ასრულებს იმას, რაც გადაწყვიტა. მელანქოლიკოსი კი საერთოდ, არ იღებს არავითარ გადაწყვეტილებას. თავშეუკავებელი იმ ქალაქსა ჰგავს, სადაც ფილაფერს, რაც კი სჭირდებათ, კენჭს უყრიან და კანონებიც კარგი აქვთ, მაგრამ სრულებით არ იყენებენ. და როგორც ანაქსანდრიდე¹⁶ დასცინოდა: „სახელმწიფომ გადაწყვი-

ტა, რომ კანონები არ შეაწუხოს“. ამრიგად, უზნეო კაცი იმ სახელ-
მწიფოსა ჰგავს, რომელიც კანონებს კი იყენებს, მაგრამ უვარგისს.
თავშეკავებულიცა და თავშეუკავებელიც უმეტესად იმ თვისებებთან
არაიან კავშირში, რომელიც ადამიანთა უმრავლესობას ახასიათებს.
მაგრამ თავშეკავებული ჩამორჩება, თავშეუკავებელი კი აჭარბებს იმ
უნარს, რაც უმრავლესობას გააჩნია.

თავშეუკავებელთაგან ისინი, რომლებიც მეღანქოლიკოსები არი-
ან, უფრო ადვილად განიკურნებიან იმათთან შედარებით, რომლებიც
გადაწყვეტილებას კი იღებენ, მაგრამ არ ასრულებენ. უფრო ადვილად
განიკურნებიან ის თავშეუკავებელნი, რომელნიც ასეთნი არიან ჩვე-
ვით, ვიდრე ბუნებრივად თავშეუკავებელნი, რადგან ჩვევა უფრო ად-
ვილად მოცილებადია, ვიდრე ბუნებრივი თვისება. მაგრამ არც იმ
ჩვევის შეცვლაა ადვილი, რომელიც ბუნებრივს ჰგავს, რაზეც ევე-
ნოსი ამბობს: „ჩემო მეგობარო, უნდა გითხრა, რომ ხანგრძლივი
ვარჯიში ბოლოს ბუნებრივი თვისების სახეს იღებს“.

ამრიგად, უკვე ვილაპარაკეთ იმის შესახებ, თუ რა არის თავშე-
კავება და თავშეუკავებლობა, ამტანიანობა და სისუსტე და რა კავ-
შირში არიან ისინი ერთმანეთთან.

თავი 11. სიამოვნებისა და ტანჯვის განხილვა იმ ფილოსოფოსე- 1152b
ბის საქმეა, რომლებიც პოლიტიკაში მუშაობენ. ის ადგენს იმ მიზანს,
რომლის მიხედვით ვუწოდებთ თვითეულს ზოგადად კეთილს ან ბო-
როტს. ამის კვლევა კი აუცილებელია. რადგან ეთიკური სათნოება და
მანკიერება ჩვენ ტანჯვასა და სიამოვნებას დავუკავშირეთ. უმრავ-
ლესობა ამბობს, რომ ბედნიერება დაკავშირებულია სიამოვნებასთან,
ამიტომაც სიტყვა „ნეტარს“ აწარმოებენ „სიამოვნებიდან“. ზოგი კი
ფიქრობს, რომ არც ერთი სიამოვნება არ არის სიკეთე, არც თავის-
თავად, არც შემთხვევით, რადგან სიამოვნება და სიკეთე არაა ერთი
და იგივე. ზოგს კი ჰგონია, რომ ნაწილი არის სიკეთე. სიამოვნება-
თა უმრავლესობა ცუდია, თუმცა ნაწილი სიკეთეა. მესამეთა აზრით,
თუნდაც ყველა სიამოვნება სიკეთე იყოს, შეუძლებელია, რომ სია-
მოვნება იყოს უმაღლესი სიკეთე.

საერთოდ კი, სიამოვნება არაა სიკეთე, რადგან ყოველი სიამო-
ვნება არის ქმნადობა. რაც შეგარძნებადია, ხოლო არც ერთი ქმნადო-
ბა არ არის დასრულებული, როგორც არც ერთი მშენებარე სახლი
ჯერ კიდევ არაა სახლი. ვარდა ამისა, გონიერი კაცი სიამოვნებას გა-
ურბის. იგი ეძებს ტანჯვისაგან თავისუფალ არსებობას და არა სა-

სიამოვნოს. ამას უნდა დავსძინოთ, რომ სიამოვნებები ხელს უშლიან გონიერებას და რაც უფრო ძლიერია სიამოვნება, მით უფრო მეტად უშლის ის გონიერებას ხელს, მაგალითად, სქესობრივი სიამოვნებანი. და ვერავინ, ვინც ასეთ სიამოვნებას ეძლევა, ვერ აზროვნებს. სიამოვნების შესახებ არ არსებობს არავითარი ხელოვნება, მაშინ, როდესაც ყოველი სიკეთე ხელოვნების საგანია. გარდა ამისა, სიამოვნებას ეტანებიან ბავშვები და მხეცები. ყველა სიამოვნება კარგი არაა, რადგან არსებობენ უზნეო და გასაკიცხი სიამოვნებები, აგრეთვე მავნებელი სიამოვნებები, კერძოდ, ზოგი სიამოვნება იწვევს ავადმყოფობას. ამას გარდა, სიამოვნება არაა ყოველივეზე მაღლა მდგომი მოვლენა, რადგან ის არის ქმნადობა და არა მიზანი.

აი, დაახლოებით, ყოველივე ის, რაც არის ნათქვამი სიამოვნების შესახებ.

თავი 12. ზემონათქვამიდან არ გამომდინარეობს, რომ სიამოვნება არ არის სიკეთე და არც უმაღლესი სიკეთე. ეს ცხადი გახდება შემდეგი მსჯელობით. რადგან სიკეთე ორგვარია. ზოგადი ან რაიმესთან დაკავშირებული. ამას შეესაბამება გარკვეული ადამიანები და თვისებები, აგრეთვე მოძრაობა და ქმნადობა. ზოგი სიამოვნება არის საერთოდ ცუდი და არა ვინმესთან მიმართებაში, მაგრამ მაინც სასურველი, ზოგი კი ცუდია ვინმესთან მიმართებაში, მაგრამ გარკვეულ ხანს და არა მუდმივად. ესენი არ არიან სასურველი, ზოგი სინამდვილეში არ არის სიამოვნება, არამედ მხოლოდ მოჩანს ასეთად. ასეთია სიამოვნება, რომელიც გამოწვეულია ტანჯვით ან განკურნების მიზნით, კერძოდ, ის, რაც ემსახურება ადამიანის გამოჯანმრთლებას.

რადგან სიკეთე არის ან მოქმედება, ან თვისება, ამიტომ ის მოქმედებები, რომლებიც ემსახურებიან ბუნებრივი თვისებების აღდგენას, შემთხვევითი სიამოვნებებია. მოქმედება არსებობს ვნებებშიც, რომლებიც ემსახურებიან თვისებების დასრულებასა და ბუნებრივი მდგომარეობის აღდგენას. არსებობენ აგრეთვე ისეთი სიამოვნებები, რომ-

1153 a ლებიც არ არიან დაკავშირებული ტანჯვასა და ვნებასთან, მაგალითად, თეორიული მოღვაწეობა. იგი არ არის დაკავშირებული ბუნებრივ ნაკლთან. ამას ამტკიცებს ის, რომ ერთი და იგივე არ სიამოვნებთ იმათ, ვინც შეივსო ბუნებრივი დანაკლისი და იმათ, ვინც ჩვეულებრივ მდგომარეობაში იმყოფება. ეს უკანასკნელნი ვტანებიან ზო-

გად სიამოვნებას, ხოლო, ვინც ნაკლებობას იკმაყოფილებს, საწინააღმდეგოსაც კი. მაგალითად, მათ სიამოვნებთ მჟავეც და მწარეც, ე. ი. რაც არ იძლევა არც ბუნებრივ და არც ზოგად სიამოვნებას. მაშასადამე, ისინი არ ყოფილან სასიამოვნონი. როგორც განსხვავდებიან ერთმანეთისგან სასიამოვნო საგნები, ასევე განსხვავდებიან მათგან გამოწვეული შედეგები.

შემდეგ, არ არის აუცილებელი, რომ არსებობდეს რაღაც სხვა რამ, რაც სიამოვნებაზე უკეთესი იქნებოდა. როგორც ზოგიერთი ამბობს, დასრულებული სკობს ქმნადობაში მყოფს. სიამოვნება კი არაა ქმნადობა და ქმნადობის შედეგი, იგი აქტივობა და მიზანია. ის მოსდევს შედეგად არა ქმნადობას, არამედ გამოყენებას. ყველა სიამოვნებას განსხვავებული მიზანი არა აქვს, აქვთ ისეთი, რომელსაც მიეყვართ მათი ბუნების დასრულებისაკენ. მაშასადამე, არ იქნებოდა მართალი, სიამოვნება ქმნადობად ჩაგვეთვალა, რაც შეგრძნებას ექვემდებარება. უფრო სწორი იქნება თვალსაზრისი, რომ ეს არის ბუნებრივი თვისების აქტიური განვითარება და მას უნდა ეწოდოს, ნაცლად გრძნობადისა, დაუბრკოლებელი აქტივობა.

ზოგი ფიქრობს, რომ სიამოვნება არის ქმნადობა, ხოლო აქტივობას ქმნადობად თვლიან. სინამდვილეში კი ეს სხვადასხვა რამაა. თქმა იმისა, რომ სიამოვნება ცუდია იმიტომ, რომ ზოგი სიამოვნება იწვევს ავადმყოფობას, ნიშნავს იმის მტკიცებას, რომ ზოგჯერ ჯანმრთელობა არ არის სასურველი. ზოგის თვალსაზრისით კი, სიამოვნება არ არის კარგი, რადგან ქონების მოსახვეჭად არ გამოდგება. ორივე შემთხვევა არასასურველია. სინამდვილეში კი სიამოვნება ამის გამო არ არის ცუდი, რადგან ზოგჯერ თეორიული მუშაობაც საზიანოა ჯანმრთელობისათვის. იგი არ უშლის ხელს არც აზროვნებას და არც სხვა რომელიმე თვისებას. რომლის შედეგიც ეს სიამოვნებაა. მას ხელს უშლის სხვა რომელიმე სიამოვნება, რადგან ის სიამოვნება, რომელიც წარმოიშობა თეორიული მუშაობითა და სწავლით, უფრო აძლიერებს თეორიულ მუშაობას და სწავლას.

სიამოვნება არ განეკუთვნება არც ერთ ხელოვნებას და თუ განეკუთვნება, შემთხვევით. არ არსებობს არც სხვა რომელიმე აქტივობის ხელოვნება, არსებობს მხოლოდ უნარის ხელოვნება; თუმცა პარფიუმერია და მზარეულობაც ხელოვნებას წარმოადგენენ. ის მოსაზრება, რომ გონიერი გაურბის სიამოვნებას და ეტანება მშვიდ ცხოვრებას, რომ ბავშვები და მხეცები სიამოვნებას მისდევენ, უა-

რიყოფა იმავე მეთოდით. რადგან უკვე ითქვა, რომ ზოგი სიამოვნება სიკეთეა ზოგადად, ზოგი კი, საერთოდ, არაა სიკეთე. ამ უკანასკნელს ეტანებიან ბავშვები და მხეცები. გონიერი ადამიანი კი ეძიებს ტანჯვისაგან თავისუფალ ცხოვრებას. თავშეუკავებელი ეტანება ვნებებით, ტანჯვითა და სხეულებრივი სიამოვნებით, თანაც გადაჭარბებული სიამოვნებით აღსავსე ცხოვრებას, გონიერი კი გაურბის ამას, რადგან ყველა ერთხმად აღიარებს, რომ არსებობს მისთვის შესაფერი სიამოვნებები.

1153 b **თავი 13.** ყველა ერთხმად აღიარებს, რომ ტანჯვა ბოროტებაა და ამიტომ თავიდან ასაცილებელია. ამათგან ზოგი ტანჯვა აბსოლუტური ბოროტებაა, ზოგი კი როგორღაც დამაბრკოლებელი; ხოლო ის, რაც მას უპირისპირდება, როგორც ბოროტებას, ან როგორც უარყოფით მოვლენას, არის სიკეთე. მაშასადამე, გამოდის, რომ სიამოვნება აუცილებლად სიკეთე ყოფილა. მაგრამ საკითხი ასე არ წყდება, როგორც მას სპეზიზე წყვეტდა, რომელიც ამბობდა, რომ როგორც დიდი უპირისპირდება პატარასა და შუას, ასევე სიამოვნებაც უპირისპირდება ტანჯვას. მაგრამ მას არ უთქვამს, რომ სიამოვნება არის რაღაც ბოროტება.

არაფერი უშლის ხელს იმას, რომ ზოგი სიამოვნება იყოს ერთგვარი უმაღლესი სიკეთე. თუმცა არსებობს ზოგიერთი მავნე სიამოვნებაც, როგორც ზოგი მეცნიერება, ამავე დროს აუცილებელი. ასევე, თუ ყოველი თვისება არის მოქმედება, რომელიც არ იწვევს ზიანს, მაშინ ან ყველა მოქმედება არის ბედნიერება, ანდა ზოგიერთი მათგანი მაინც. და თუ ისინი ამავე დროს არ არიან დამაბრკოლებელი, მაშინ სასურველი ყოფილან. ეს კი სიამოვნებაა. ასე რომ, უნდა არსებობდეს რაღაც საუკეთესო სიამოვნება, თანაც აბსოლუტური მნიშვნელობით მრავალ ცუდ სიამოვნებათა შორის. ამიტომ ზოგი ფიქრობს, რომ ბედნიერი ცხოვრება მდგომარეობს სიამოვნებაში და ამიტომ გონივრულია, როცა სიამოვნებას ჩართავენ ხოლმე ბედნიერებაში.

არც ერთი მოქმედება არ შეიძლება იყოს დასრულებული, თუ მას დაბრკოლება გადაეღობება. ბედნიერება კი განეკუთვნება დასრულებული მოვლენების რიცხვს. მაშასადამე, ბედნიერებას სჭირდება როგორც სხეულებრივი, ისე გარეგანი და შემთხვევითი სიკეთეები, რათა მას წინააღმდეგობა არ შეხვდეს. ისინი კი, რომლებიც ამბობენ, რომ, თუ

ადამიანი კეთილია, ის თუნდაც სტანჯონ და დიდი უბედურება შეხვდეს, მაინც ბედნიერი იქნებაო, ისინი ნებისით თუ უნებლიედ უაზრობას ამტკიცებენ. ზოგს კი ჰგონია, რომ რადგან ბედნიერებას ბედიც სჭირდება, ამიტომ ამბობენ, ბედნიერება და ბედნიერი შემთხვევა არის ერთი და იგივეო. სინამდვილეში კი ეს ასე არაა, რადგან, თუ შემთხვევა გადაჭარბებულია, ის დამაბრკოლებელია ბედნიერებისათვის, მაშინ სწორი არ იქნება, რომ ბედნიერ შემთხვევას ბედნიერება ვუწოდოთ. მაგრამ ბედნიერი შემთხვევის განსაზღვრება დამოკიდებულია ბედნიერების განსაზღვრაზე.

ყველანი, როგორც მხეცები, ისე ადამიანები, ეძებენ სიამოვნებას, რაც ამტკიცებს იმას, რომ სიამოვნება არის საუკეთესო რამ: „არასოდეს გაქრება სამუდამოდ ის გადმოცემა, რომ ხალხის უმრავლესობას უყვარდა...“¹⁸ ყველა ეტანება სიამოვნებას, მაგრამ სიამოვნება არაა საუკეთესო რამ არც თავისი ბუნებით, არც თვისებით და არც მოჩანს ასეთად. ამიტომაც, თუმცა სიამოვნებას კი ეძებენ, მაგრამ ყველა ერთსა და იმავე სიამოვნებას არ ეძებს. ისინი არც ამბობენ და არც ფიქრობენ, რომ ეს არის ერთი და იგივე სიამოვნება. მაგრამ რადგან ყველაფერს საკუთარ თავში აქვს რაღაც ღვთაებრივი და რადგან ადამიანები სხირად მიმართავენ და ეზიარებიან სიამოვნებას, ამიტომაც სხეულებრივმა სიამოვნებებმაც მეშვიდრობით მიიღეს სახელწოდება „სიამოვნებიდან“. რადგან მხოლოდ სხეულებრივი სიამოვნებანი არიან ცნობილი, ამიტომ ფიქრობენ, რომ მხოლოდ ისინი წარმოადგენენ სიამოვნებას. მაგრამ, ცხადია, რომ, თუ სიამოვნება არაა სიკეთე და არც აქტივობაა სიამოვნება, მაშინ ბედნიერი ადამიანის ცხოვრება არ უნდა ყოფილიყო სასიამოვნო. ან რატომ დასჭირდებოდა მას სიამოვნება, თუ ის სიკეთე არაა? და მაშინ მას ტანჯვაში უნდა გაეტარებინა ცხოვრება. მაგრამ, თუ ტანჯვა არაა არც ბოროტება და არც სიკეთე, მაშინ ის არც სიამოვნება ყოფილა და მაშინ რატომ უნდა გაურბოდეს მას კაცი? თუ პატიოსან კაცს აქტივობა სიამოვნებას არ ანიჭებს, მაშინ მისი ცხოვრება არ იქნებოდა უფრო სასიამოვნო, ვიდრე სხვებისა.

1154 a

თავი 14. უნდა გავარაკვიოთ, რატომ ამბობენ, რომ ზოგი სიამოვნება ძალიან სასურველია, მაგალითად, მშვენიერი სიამოვნებები, ზოგი კი — არა, მაგალითად, სხეულებრივი სიამოვნებანი და ის, რომელიც იტაცებს უზნეო ადამიანს. ან რატომაა მათი საწინააღმდეგო მოვლენა — ტანჯვა — ცუდი? მაგრამ ის, რაც ბოროტებას უპირის-

პირდება სიკეთეს და თუ ეს ასეა, მაშინ აუცილებელი სიამოვნება სიკეთე ყოფილა, რადგან რაც ბოროტება არაა, სიკეთე უნდა იყოს. ან იქნებ ისინი სიკეთენი არიან გარკვეულ საზღვრამდე? იმ თვისებებსა და მოძრაობებში, სადაც გადაჭარბებას არა აქვს ადგილი, გადაჭარბებას არც სიამოვნებაში ექნება ადგილი. მაგრამ, თუ მათში შესაძლებელია გადაჭარბება, მაშინ სიამოვნებაშიც იგივე იქნება. გადაჭარბება კი ხდება სხეულებრივ სიამოვნებებში და ცუდი ადამიანი სწორედ ამ გადაჭარბებულ სიამოვნებას ეძებს და არა აუცილებელს. ყველას სიამოვნებს საჭმელი, სასმელი და სქესობრივი ტკბობა, მაგრამ არა ისე, როგორც საჭიროა. ტანჯვაში კი საწინააღმდეგო მდგომარეობაა. კაცი გაურბის არა ტანჯვის სიჭარბეს, არამედ ყოველგვარ ტანჯვას. ტანჯვა უპირისპირდება ზედმეტ ტანჯვას იმ ადამიანებისათვის, რომლებიც ეტანებიან გადაჭარბებულ სიამოვნებას.

საჭიროა არა მხოლოდ ჭეშმარიტების ცოდნა, არამედ სიცრუის მიზეზებისაც. ეს კი ხელს უწყობს რწმენას. რადგან, როდესაც გონიერულად მიგვაჩნია, რომ ის, რაც ჭეშმარიტების მიზეზი გვეგონა, არ ყოფილა ჭეშმარიტი, მაშინ კიდევ უფრო განგვიმტკიცდება რწმენა. ამიტომ განვიხილოთ, სხეულებრივი სიამოვნებანი რატომ მოჩანან უფრო სასურველად.

პირველი, ისინი სასურველნი არიან იმიტომ, რომ აძევენ ტანჯვას და ტანჯვის სიჭარბის გამო ადამიანები ეტანებიან ჭარბ სიამოვნებას, განსაკუთრებით კი სხეულებრივ სიამოვნებას, როგორც განკურნების საშუალებას. ისინი ტანჯვასთან დაპირისპირებისას იქცევიან განკურნების ძლიერ საშუალებად და ამიტომ ეტანებიან მათ.

1254 b მაგრამ, როგორც ითქვა, სიამოვნება არ უნდა იყოს სიკეთე ორი მიზეზით: პირველი იმიტომ, რომ მოქმედების დროს უარყოფით თვისებებს ავლენს ან როგორც თანდაყოლილის მხეცურის თვისებების, ან მიჩვევის გამო, როგორც ცუდი ადამიანის ჩვევა. მეორე მხრივ, ვნება განკურნების საშუალებაა, როცა ნაკლებობაა. მაგრამ უკეთესია კაცი იყოს ბუნებრივ მდგომარეობაში, ვიდრე ქმნადობის პროცესში. უნდა ითქვას, რომ ეს განმკურნებელი სიამოვნებანი პროცესს თან ახლავს დასრულების დროს და ამიტომ ისინი მხოლოდ შემთხვევით არიან კარგი.

შემდეგ, სხეულებრივ სიამოვნებებს იმიტომ ეტანებიან, რომ ისინი ძლიერნი არიან და ამ ადამიანებს სხვა სიამოვნების მიღების უნა-

რი არა აქვთ. ასეთი ადამიანები თვითონ იქმნიან წყურვილისმაგვარ რაღაც მდგომარეობას. თუ ამ სიამოვნებებს ვნება არ მოაქვთ, ადამიანებს არ კიცხავენ. მაგრამ ცუდია, თუ მათ ვნება მოაქვთ; რადგან ადამიანებს სხვა სასიამოვნო და სატანჯველი არა აქვთ, რაც ადამიანის ბუნებისათვის ღამახასიათებელია, ამიტომ როგორც ფიზიოლოგები ამბობენ, მტანჯველია ყურება და მოსმენაც კი, მაგრამ ჩვენ ამას მიჩვეულები ვართ.

ახალგაზრდები, როცა წამოიზრდებიან, ისეთსავე მდგომარეობაში არიან, როგორც მთვრალეები და თავად ახალგაზრდობაც სასიამოვნოა. მეღანქოლიკოსები კი განუწყვეტლივ საჭიროებენ მკურნალობას. მათ აწუხებთ სხეული, თავისებური აღნაგობის გამო, და ამიტომ ისინი განუწყვეტლივ აღვზნებულ მდგომარეობაში იმყოფებიან. სიამოვნება, თუ ის ძლიერია, აძევებს ტანჯვას, ან, თუ ის შემთხვევითია, რაც სიამოვნებას უპირისპირდება, ამიტომ ისინი თავშეუკავებელი და ცუდები ხდებიან. თუ არ იტანჯებიან, არც გადაჭარბებული ვნება აქვთ. ესაა ბუნებრივი და არა შემთხვევითი სიამოვნება. შემთხვევითს კი ისეთ სიამოვნებას ვუწოდებ, რომელიც განიკურნება. განკურნებისას, სხეულის ის ნაწილი, რომელიც განიკურნა, იწყებს მოქმედებას და ეს ქმნის სიამოვნების წარმოდგენას. ბუნებრივი კი ის სიამოვნებაა, რომელიც ამოქმედებს სხეულს.

მუდმივად სასიამოვნო კი არაფერია, რადგან თვით ჩვენი ბუნება არაა მარტივი; მასში შედის რაღაც, რაც განადგურებას იწყებს, და რასაც ერთი მხარე აკეთებს, იმას მეორე ეწინააღმდეგება. მაგრამ, თუ მათი მოქმედება გაწონასწორდა, მაშინ არ ექნება ადგილი არც სიამოვნებას და არც ტანჯვას. კაცს რომ მარტივი ბუნება ჰქონოდა, მაშინ მისთვის ძალიან სასიამოვნო იქნებოდა ერთი და იგივე მოქმედება. ამიტომაც ღმერთს ახასიათებს ერთი და იგივე მარტივი სიამოვნება.

არსებობს არა მხოლოდ მოძრაობის ენერგია, არამედ უძრაობისაც, სიამოვნება უფრო უძრაობაშია, ვიდრე მოძრაობაში. მაგრამ ცვალებადობა უტკბესია, როგორც პოეტი ამბობს, ერთგვარი უზნეობის გამო. ისევე, როგორც ადამიანი, რომელიც ადვილად იცვლება, უზნეოა. ასევე ბუნებაც, რომელიც საჭიროებს ცვალებადობას, არაა არც მარტივი და არც რთული.

ამგვარად, უკვე ითქვა თავშეკავებისა და თავშეუკავებლობის, სიამოვნებისა და ტანჯვის შესახებ, თუ რას წარმოადგენს თვითეული მათგანი და რატომ ხდება, რომ მათგან ნაწილი კეთილია, ნაწილი კი ბოროტი. დავგრძეოთ განსახილველი მეგობრობა.

წიგნი 8.

1155 a **თავი 1.** ამის შემდეგ განვიხილოთ მეგობრობა. მეგობრობა არის ან ერთგვარი სათნოება, ანდა სათნოების შედეგი. გარდა ამისა, ის უადრესად აუცილებელია ცხოვრებისათვის. ადამიანი მეგობრების გარეშე ცხოვრებას ვერ ისურვებდა, თუნდაც ყველა დანარჩენი სიკეთე რომ ჰქონოდა. მეგობრები უადრესად სჭირდებათ როგორც მდიდრებს, ისე ძალაუფლების მქონეთ და მეფეებსაც კი. რა სარგებლობა უნდა ნახოს კაცმა, თუ მას მოაკლდება მეგობრებისათვის ქველმოქმედების გაწევის შესაძლებლობა, რაც ყველაზე უფრო საქებია მეგობრებში. ანდა როგორ დაიცავდა და შეინარჩუნებდა კაცი თავის ქონებას მეგობრების გარეშე? ქონება ხომ რაც უფრო დიდია, მით უფრო ძნელად საიმედოა ცხოვრებისათვის. გაჭირვებისა და სხვა უბედურების დროს ერთადერთ თავშესაფარს მეგობრები წარმოადგენენ. ისინი ეხმარებიან ახალგაზრდებს შეცდომების თავიდან აცილებაში, მოხუცებს — მკურნალობაში და დაუძლურების დროს — შრომის უნარის შენარჩუნებაში. მოწიფულ ადამიანებს ეხმარებიან მშვენიერი საქმეების ჩადენაში, რადგან როცა ისინი ერთად არიან, უკეთ აზროვნებენ და უკეთ მოქმედებენ.

როგორც ჩანს, მეგობრული დამოკიდებულება მშობლებისა შვილებისადმი და შვილებისა მშობლებისადმი ბუნებრივად თანდაყოლილი თვისებაა. და არა მხოლოდ ადამიანებში, არამედ ფრინველებშიც, ცხოველების უმრავლესობაში, განსაკუთრებით კი ერთი და იმავე ტომის ადამიანებში, რის გამოც მათ ვაქებთ, როგორც კაცთმოყვარეთ. თუ ადამიანი ადამიანისთვის როგორი მეგობარია და მასლობელი, ამას კაცი კარგად დაინახავს მოგზაურობის დროს.

როგორც ჩანს, სახელმწიფოებსაც მეგობრობა აკავშირებთ და კანონმდებლებიც უფრო მეტად ამაზე ზრუნავენ, ვიდრე სამართლიანობაზე. ეფიქრობთ, აზროვნების ერთიანობასაც მეგობრობასთან აქვს რაღაც საერთო, ამიტომაც ეტანებიან მას, ხოლო აზროვნების მტრულ

სხვადასხვაობას გაურბიან. მეგობრებს სამართალი არ სჭირდებათ, სამართლიანთ კი მეგობრობა სჭირდებათ.

უნდა ვივარაუდოთ, რომ ყველაზე უფრო სამართლიანი ადამიანები ყველაზე მეტად არიან სამეგობრონი. მეგობრობა არა მხოლოდ აუცილებელია, არამედ მშვენიერიცაა. ჩვენ ვაქებთ მეგობრების მოყვარულ კაცს, ხოლო მრავალმეგობრიანობა მშვენიერი რამაა. ზოგი ფიქრობს, რომ კეთილი ადამიანები და მეგობრები ერთი და იგივეაო. მაგრამ ამის შესახებ ცოტა რამ არ არის სადავო. ზოგი მეგობრობას აიგივებს მსგავსებასთან და მსგავს ადამიანებს მეგობრებად თვლის. ამიტომაც ამბობენ, რომ მსგავსი მსგავსს ეძებს და ყვავი ყვავთან ჯდება და ა. შ. მეტოთნები კი ყველა ერთიმეორის მტერია. ამის შესახებ ეძებენ უფრო დასაბუთებულ და მეცნიერულ ახსნას. ემბედოკლე ამბობდა, რომ „დედამიწა ეტრფის წვიმას და დიდებული ზეცა“ აღსავსე წვიმით, ისწრაფვის, რათა მორწყოს დედამიწა“. პერაკლიტე კი ამბობდა, რომ „მოწინააღმდეგენი რიგდებიან და განსხვავებულთაგან წარმოიშობა უმშვენიერესი ჰარმონია“. აგრეთვე ამბობდა, რომ „ყოველივე ბრძოლიდან წარმოიშობა“¹. ამ თვალსაზრისს უარყოფს ემბედოკლე² თავისი შესედულებით, რომ „მსგავსი მსგავსს ეძებს“.

1155 b

გვერდზე გადავდოთ ამ სიძნელეების კვლევა, რაც ბუნებისმეტყველების საქმეა. ვიკვლიოთ ის, რაც ადამიანს, მის ჩვევებსა და ზნებებს ეხება, აგრეთვე ის, რომ მეგობრობა ყველგან არსებობს თუ არა, შეიძლება თუ არა, რომ ცუდი ადამიანები მეგობრები იყვნენ, მეგობრობა ერთგვარია თუ მრავალგვარი? ისინი, რომლებიც ფიქრობენ, რომ მეგობრობა ერთგვარია, ამას იმით ამტკიცებენ, რომ მეგობრობაში არ შეიძლება არსებობდეს მეტ-ნაკლებობა. მაგრამ ეს არაა საკმაოდ დამარწმუნებელი საბუთი, რადგან მეტსა და ნაკლებს და სხვა სახესაც იგუებს მეგობრობა. მაგრამ ამის შესახებ ზემოთ უკვე იყონათქვამი.

თავი 2. ეს საკითხები მაშინ გახდება ნათელი, როცა გავარკვევთ, თუ რა მოვლენები წარმოშობს მეგობრობას. უნდა ვივარაუდოთ, რომ მეგობრობას წარმოშობს ის მოვლენა, რაც შეიძლება გიყვარდეს. ეს კი არის ან სიკეთე, ან სიამოვნება, ან სარგებლობა. სავარაუდოა, რომ სწორედ სარგებლობაა ის მოვლენა, რაც წარმოშობს რაიმე სიკეთეს ან სიამოვნებას. ასე რომ, სასურველია ადამიანებისთვის სიკეთე და სიამოვნება როგორც მიზანი.

რა უფრო უყვართ ადამიანებს როგორც მიზანი, ზოგადი სიკეთე თუ ის, რაც მათთვის არის სიკეთე? ზოგჯერ ესენი ერთმეორეს ეწინააღმდეგებიან. იგივე ითქმის სიამოვნების შესახებ. ვფიქრობთ, ცალკეულ ადამიანებს უყვართ ის, რაც მათთვის სასიკეთოა, თუმცა სასურველია ზოგადი სიკეთე, მაგრამ, როგორც ვთქვით, ცალკეულ ადამიანებს სურთ ის, რაც მათთვის არის სასიკეთო. ამიტომაც თვითუფლებს უყვარს არა ის, რაც ნამდვილი სიკეთეა, არამედ — მოჩვენებითი სიკეთე. მაშასადამე, ადამიანი მათ ვერ ასხვავებს, რადგან მისთვის სასურველი აღმოჩნდა მოჩვენებითი სიკეთე.

არსებობს სიყვარულის გამომწვევი სამი მიზეზი. უსულო საგნების მიმართ სიყვარულს არ ეწოდება მეგობრობა, რადგან უსულო საგნებს საპასუხო სიყვარული არ ძალუძთ, და არც სიკეთის სურვილი აქვთ ადამიანების მიმართ. მაგალითად, სასაცილო იქნებოდა, რომ ღვინისთვის სიკეთე გვესურვებინა. მაგრამ, თუ გვექნება ასეთი სურვილი — ეს იქნება სურვილი მისი შენახვისა.

ანზობენ, რომ მეგობარს მეგობრისათვის სიკეთე სურს თვით მეგობრის საკეთილდღეოდ. ხოლო, ვისაც ასეთი სურვილი აქვს, მას კეთილშოსურნეს უწოდებენ. კარგია, თუ მეორე მხარესაც ასეთი სურვილი ექნება, რადგან მეგობრობა ურთიერთ კეთილდამოკიდებულებაა. ამავე დროს სასურველი ობიექტი დაფარული არ უნდა იყოს, რადგან ხშირად კეთილგანწყობილნი არიან იმის მიმართ, ვინც არ უნახავთ, მაგრამ მასზე აქვთ წარმოდგენა, როგორც პატიოსანი და სსსარგებლო ადამიანი. თუ მეორე მხარეც ამასვე განიცდის პირველის მიმართ, მაშინ ისინი ერთმეორის მიმართ კეთილგანწყობილნი იქნებიან. მაგრამ როგორ შეიძლება მათ მეგობრები ვუწოდოთ, როცა არც კი უნახავთ ერთმანეთი.

ამგვარად, საჭიროა, რომ მეგობრები ერთმანეთის მიმართ კეთილგანწყობილნი იყვნენ და ერთმანეთისთვის დაუფარავად სურდეთ სიკეთე ერთ-ერთი ზემოთქმული მიზეზის გამო.

თავი 3. მეგობრობა ერთმანეთისგან განსხვავდება. განსხვავებულია მეგობრობით გამოწვეული აფექტებიც და თვით მეგობრებიც. არსებობს მეგობრობის სამი სახე და მისი შესაბამისი მეგობრობის სამი ობიექტი. მეგობრობის ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში უნდა არსებობდეს საპასუხო გრძნობა. რაც დაფარული არ უნდა იყოს. მეგობრებს ერთმანეთისთვის სიკეთე უნდა სურდეთ და სწორედ ამას ეწოდება მეგობრობა.

ისინი, რომლებიც ერთმანეთთან მეგობრობენ სარგებლობის გამო, ერთმანეთი კი არ უყვართ, უყვართ ის რაღაც სიკეთე, რომელიც წარმოიშობა მათი ურთიერთობის შედეგად. ასევე, ისინი, რომლებიც მეგობრობენ სიამოვნების გამო, ერთ მხარეს მეორე იმიტომ კი არ უყვარს, რომ ის მახვილგონიერია, არამედ იმიტომ, რომ ის მას სიამოვნებას ანიჭებს. ამრიგად, ისინი, რომლებიც მეგობრობენ სარგებლობის გამო, საკუთარი სარგებლობა უყვართ, ხოლო, რომლებიც მეგობრობენ სიამოვნების გამო — საკუთარი სიამოვნება და არა ის, რომ მეორე მხარეს კარგი თვისებები აქვს. ე. ი. ისინი მეგობრობენ იმიტომ, რომ ეს სიამოვნოა ან სასარგებლო. ასეთი მეგობრობა შემთხვევითია, რადგან მეგობრობენ იმის გამო, რომ მისგან ერთი მხარე მოგებას მოეღოს, მეორე — სიამოვნებას. ასეთი მეგობრობა ადვილად ირღვევა, რადგან მხარეები ერთნაირად მყარნი არ არიან. როდესაც მხარეებს ერთმანეთისთვის აღარ მოაქვთ სიამოვნება ან სარგებლობა, მეგობრობას წყვეტენ, რადგან სარგებლობა არაა მდგრადი რამ, ის სხვადასხვა დროს სხვადასხვაგვარია. როგორც კი ისპობა ის მიზანი, რისთვისაც არსებობდა მეგობრობა, ისპობა მეგობრობაც.

ვფიქრობთ, ასეთი მეგობრობა უფრო ხნიერ აღამიანებში უნდა წარმოიშვას, რადგან მოსუტეები ეძებენ არა სიამოვნებას, არამედ სარგებლობას. ახალგაზრდებსა და მოწიფულეებშიც არიან ისეთები, რომლებიც ეძებენ სარგებლობას. მაგრამ ისინი ხშირად ერთად არ ცხოვრობენ. ზოგჯერ კი ერთმანეთისთვის არც სასიამოვნო არიან და არც ეს კავშირი ესიამოვნებათ, თუ მათთვის სარგებლობა არ მოაქვს. მათი მეგობრობა სასიამოვნოა მანამ, სანამ იმედი აქვთ, რომ რაიმე მოგებას მიიღებენ. სტუმართმოყვარეობაც ასეთ მეგობრობას უნდა მივაკუთვნოთ.

ვფიქრობთ, ახალგაზრდების მეგობრობა ემყარება სიამოვნებას, რადგან ისინი ცხოვრობენ გრძნობებით და უფრო სიამოვნებას ეძებენ, ისიც სადღისოს. მაგრამ ასაკის ცვალებადობასთან ერთად სიამოვნებაც იცვლება. ახალგაზრდები სწრაფად მეგობრდებიან და სწრაფადვე წყვეტენ ურთიერთობას. მათი მეგობრობა იცვლება სიამოვნების ცვალებადობასთან ერთად, ხოლო სიამოვნება სწრაფცვა-
ლებადია. ახალგაზრდები ეროტიულნი არიან, რადგან მისდევენ გრძნობებსა და სიამოვნებას, ამიტომ ადვილად მეგობრდებიან და ადვილადვე წყვეტენ მას. ისინი ხშირად იცვლებიან, ერთი დღის გან-

1156 b

მავლობაშიც კი. მათ სურთ დროის ერთად გატარება და ერთად ცხოვრება, ხოლო ამას მეგობრობით აღწევენ.

თავი 4. მეგობრობის უმაღლესი ფორმა არსებობს კარგ ადამიანებს შორის, რომლებიც ერთმანეთს ჰგვანან სათნოებით, ერთმანეთისთვის ერთნაირად სურთ სიკეთე იმდენად, რამდენადაც თვითონ არიან კეთილნი; ხოლო იმას, ვისაც მეგობრებისათვის სიკეთე სურს, ის მეგობრობს მეგობრობისთვის და ასეთები თვითონაც ნამდვილად კეთილები არიან და არა შემთხვევითნი. მათი მეგობრობა გრძელდება მანამ, სანამ ისინი კეთილები არიან, მაგრამ სათნოება უცვლელია. ამათგან თვითნაყოფი მხარე კეთილია, როგორც საერთოდ, ისე ერთმანეთისთვის. ყოველი მათი მოქმედება არის სასიამოვნო და მათი ბუნების შესაბამისი. კეთილი ადამიანების მოქმედება კი ან იგივეობრივია, ან ერთმანეთის მსგავსი. ბუნებრივია, რომ ასეთი მეგობრობა მყარია, რადგან იგი მოიცავს ყოველივეს, რაც კი მეგობრებს უნდა გააჩნდეთ. ყოველი მეგობრობა კი არსებობს ან სიკეთის, ან სიამოვნების, ან მსგავსების გამო, როგორც საერთოდ, ისე მოყვარულთათვის. მეგობრებს ახასიათებთ ყველა ის თვისება, რაც ვთქვით და მათ საერთო ექნებათ დანარჩენი თვისებებიც. ზოგადი სიკეთე ამავე დროს არის ზოგადი სიამოვნება და ყველაზე მეტად სწორედ ეს იწვევს სიყვარულს. უფრო სწორად ასეთი ადამიანები მეგობრდებიან და თანაც საუკეთესო ფორმით.

როგორც ჩანს, ამგვარი მეგობრობა იშვიათია, რადგან ამგვარი ადამიანებიც ცოტაა. გარდა ამისა, მეგობრობას სჭირდება როგორც დრო, ისე მიჩვევა. ანდაზის მიხედვით კი, ერთმანეთის გაცნობა შეუძლებელია მანამ, სანამ ერთად ერთ ფუთ მარილს არ შეჭამ. მეგობრობა არ შეიქმნება და ადამიანები არ დამეგობრდებიან მანამ, სანამ ერთი მხარე მეორეს არ მიიჩნევს სამეგობროდ. და სანამ ამაში არ დარწმუნდება; რადგან ადამიანები, რომლებიც გაცნობისთანავე იწყებენ მეგობრობას სინამდვილეში არ არიან მეგობრები, თუ მათ ეს შემოწმებული არა აქვთ. მეგობრობის სურვილი შეიძლება სწრაფად წარმოიშვას, მეგობრობა კი — არა.

სრულყოფილი მეგობრობა დამოკიდებულია როგორც დროის ხანგრძლივობაზე, ისე სხვა პირობებზე. ის წარმოიქმნება ყველა დასახელებული პირობის, აგრეთვე ერთი მხარის მეორესთან მსგავსების საფუძველზე, რაც მეგობრობისათვის აუცილებელია.

ამ მეგობრობას ჰგავს სიამოვნებაზე დამყარებული მეგობრობა, 1157 a რადგან კეთილი მეგობრები ერთმანეთისთვის სასიამოვნონი არიან. ასეთივეა მეგობრობა, რომელიც სარგებლობას ემყარება, რადგან ასეთი მეგობრები ერთმანეთისთვის სასარგებლო არიან. მეგობრობა მყარია მაშინ, როცა მეგობრები ერთმანეთისგან თანაბრად იღებენ, მაგალითად, სიამოვნებას, ოღონდ ისე, როგორც ეს ხდება მასხვილ-გონიერ ადამიანებში და არა ისე, როგორც მოყვარულსა და საყვარელს შორის. ისინი სიამოვნებას იღებენ არა ერთი და იმავე მოვლენისაგან, არამედ ერთი სიამოვნებას იმის გამო, რომ ხედავენ მეორეს, მეორე კი იმის გამო, რომ მოყვარული მას ყურადღებას აქცევს. ზოგჯერ ყურადღების შეწყვეტისთანავე წყდება მეგობრობა, რადგან პირველი მხარე მეორის შემყურე აღარ იღებს სიამოვნებას, მეორე კი აღარ აქცევს ყურადღებას პირველს.

მეგობრობა ხანგრძლივია, თუ მეგობრებს ერთმანეთი უყვართ მიჩვევის გამო, მათ მოსწონთ ერთმანეთის ხასიათები, რითაც ისინი ერთმანეთს ჰგვანან. ისინი კი, რომლებიც სიამოვნებას სიამოვნებაში კი არ ცვლიან, არამედ სარგებლობაში, მათი მეგობრობა ნაკლებ ინტენსიურია და ნაკლებ ხანგრძლივი.

ის, ვინც მეგობრობს სარგებლობის გამო, არღვევს მეგობრობას, როგორც კი ისპობა მოგება, ისინი ერთმანეთის მეგობრები აღარ არიან. ცუდი მეგობრები არიან ისინიც, რომლებიც მეგობრობენ სარგებლობისა და სიამოვნების გამო. პატიოსანი კაცი შეიძლება მეგობრობდეს ცუდ ადამიანს, მარამ განურჩეველს კი არასოდეს. ცხადია, მხოლოდ კარგი ადამიანები მეგობრობენ ერთმანეთის გულისთვის. ცუდი ადამიანები კი ერთმანეთისგან სიამოვნებას არ იღებენ, თუ არ იღებენ სარგებლობას.

მხოლოდ კარგი ადამიანების მეგობრობა შეიძლება იყოს თავისუფალი ცილისწამებისაგან, რადგან ადვილი არაა, დაუჯერო ვინმეს იმაში, რაშიც შენ დარწმუნებული ხარ მრავალი ხნის მანძილზე შემოწმების შედეგად. ვერ დაუჯერებ იმიტომ, რომ ამ მეგობრობაში ადვილი არ ჰქონდა რაიმე უსამართლობას და სხვა რაიმე ამდაგვარს. ამიტომ განსაკუთრებით ფასობს ჭეშმარიტი მეგობრობა. სხვა სახის მეგობრობაში კი ამგვარი მოვლენების წარმოშობას არაფერი უშლის ხელს.

მეგობრებს უწოდებენ იმათაც, რომლებიც მეგობრობენ სარგებ-

ლობის გამო. ასევე უწოდებენ სახელმწიფოებსაც, რადგან ფიქრობენ, რომ სარგებლობას ემყარება იმ სახელმწიფოების კავშირი, რომლებიც ომის დროს ერთიანდებიან. მეგობრებს უწოდებენ იმათაც, რომლებიც მეგობრობენ სიამოვნების საფუძველზე, როგორც ბავშვები. ასევე ჩვენც მათ ვუწოდებთ მეგობრებს.

არსებობს მეგობრობის მრავალი სახე, მაგრამ პირველი და ყველაზე ძლიერი ფორმა არის მეგობრობა კარგ ადამიანებს შორის, რადგან ისინი კარგები არიან. მეგობრობის ყველა სხვა ფორმა ამასთან მსგავსების გამო იწოდება მეგობრობად. ადამიანები მეგობრები არიან იმდენად, რამდენადაც კარგები და ამ მხრივ ერთმანეთის მსგავსნი არიან.

სიამოვნება სასიამოვნოა იმისთვის, ვისაც სიამოვნება უყვარს. სარგებლობისა და სიამოვნების გამო ადამიანები იშვიათად უკავშირდებიან ერთმანეთს და იშვიათად ხდებიან მეგობრები, რადგან შემთხვევითი თვისებები ერთმანეთს იშვიათად უკავშირდება.

1157 b მეგობრობის ის ფორმა, რომელიც სარგებლობასა და სიამოვნებას ემყარება, არის მეგობრობის ცუდი ფორმა. როცა ადამიანები ერთმანეთს ჰგვანან, ხოლო კარგი ადამიანები ერთმანეთთან მეგობრობენ ერთმანეთის გულისთვის, ისინი კარგები არიან, მეგობრები არიან, ამ სიტყვის აბსოლუტური მნიშვნელობით.

თავი 5. როგორც სათნოების შემთხვევაში, ისე მეგობრობაში ზოგი ადამიანი კარგად იწოდება მისი თვისებების, ზოგი კი მოქმედების გამო. ასევეა მეგობრობაში, ზოგი ერთად ცხოვრობს, ეს ახარებს, და ერთმანეთისთვის სარგებლობა მოაქვთ. ზოგი კი ერთმანეთისგან ტერიტორიითაა დაშორებული ან სძინავს და ამიტომ არ მოქმედებს, მაგრამ მასაც აქვს მიდრეკილება მეგობრული დამოკიდებულებისადმი. მანძილი მეგობრობას კი არ სძობს, არამედ სძობს მის გამოვლენას მოქმედებაში. თუ მეგობრები დიდხანს არ ხედებიან ერთმანეთს, იქმნება ისეთი შთაბეჭდილება, რომ მეგობრობა შეწყვეტილია. ამიტომაც ამბობს პოეტი, რომ მრავალი მეგობრობა დაირღვა იმის გამო, რომ მეგობრებს არ ჰქონდათ ერთმანეთთან საუბრის საშუალება.

როგორც ჩანს, არც მოხუცებს და არც უხასიათო ადამიანებს არ შეუძლიათ მეგობრობა, რადგან მათში სიამოვნება ხანმოკლეა და არავის შეუძლია მთელი დღე გაატაროს დაძაბულობასა და უსიამოვნებაში.

როგორც ჩანს, ბუნებრივად კაცი უმეტეს შემთხვევაში

გაურბის მტანჯველ მოვლენებს და ისწრაფვის სიამოვნებისაკენ. ისინი, რომლებიც გრძნობენ ურთიერთ საჭიროებას, მაგრამ ერთად არ ცხოვრობენ, ერთმანეთის მიმართ კეთილგანწყობილნი არიან, მაგრამ არა უფრო მეტად, ვიდრე მეგობრები, რადგან მეგობრობას ისე არაფერი ახასიათებს, როგორც ერთად ცხოვრება. სარგებლობას კი ის ეძებს, ვინც ნაკლებობას განიცდის, ხოლო დროის ერთად გატარება ბედნიერებსაც სურთ, რადგან მათ ნაკლებ შეფერით ცხოვრება მარტოობაში. მაგრამ დროის ერთად გატარება შეუძლებელია, თუ მხარეები ერთმანეთისთვის სასიამოვნო არ არიან და თუ მათ ერთი და იგივე მოვლენა არ ანიჭებს სიხარულს. როგორც ჩანს, ეს დამახასიათებელია მეგობრობისათვის.

როგორც მრავალჯერ იყო ნათქვამი, მეგობრობა ასეობს კარგ ადამიანებს შორის. ვფიქრობთ, საყვარელია და სასურველი სიკეთე და სიამოვნება აბსოლუტური მნიშვნელობით, რაც ასეთია თვით-ული კონკრეტული ადამიანისათვის. მაგრამ კეთილს ორივე მნიშვნელობა აქვს.

სიყვარული ენებას ჰგავს, მეგობრობა კი თვისებას. უსულო საგნების სიყვარული შეიძლება არანაკლები ინტენსივობით; საპასუხო სიყვარული კი არჩევანს გულისხმობს, არჩევანი მოითხოვს სათანადო თვისებას. ჩვეულებრივ, სიკეთე იმისთვის სურთ, ვინც უყვართ, სურთ თვით მისივე გულისთვის და არა ენების გამო. უყვართ რა მეგობარი, უყვართ საკუთარი თავი, რადგან, თუ შენი მეგობარი კარგი ადამიანია, მას სიკეთე მოაქვს იმისთვისაც, ვისაც უმეგობრდება. ამრიგად, თითოეულ მხარეს საკუთარი სიკეთე სურს და იღებს კიდევ მას მეორე მხარისგან საპასუხოდ იმავე რაოდენობით როგორც სიკეთეს, ისე სიამოვნებას. ამიტომაც არის ნათქვამი, მეგობრობა არის თანასწორობა, რაც ყველაზე მატად კარგ ადამიანებს ახასიათებთ. 1158 a

თავი 6. მეგობრობას ნაკლებ აქვს ადგილი უხასიათო და მოხუც ადამიანებში, რადგან მათ ცუდი ხასიათი აქვთ და ერთად ცხოვრება ნაკლებ ახარებთ. ერთად ცხოვრება კი აუცილებელია მეგობრობისათვის და სწორედ ეს წარმოქმნის მეგობრობას. ამიტომაც ახალგაზრდები ჩქარა მეგობრდებიან, მოხუცები კი — არა; რადგან მეგობრები არ შეიძლება გახდნენ ისინი, ვისაც ეს არ ახარებს, მაგალითად, უხასიათო ადამიანები. მაგრამ ისინი ერთმანეთის მიმართ შეიძლება კარგად იყვნენ განწყობილი, ერთმანეთის სიკეთე სურდეთ და გაჭირვების

დროს ერთმანეთს ეხმარებოდნენ კიდეც, მაგრამ მეგობრები მაინც ვერ გასდებიან, რადგან დროს ერთად არ ატარებენ და არც ერთმანეთი სიამოვნებთ, რაც ყველაზე მეტად უნდა ახასიათებდეს მეგობრობას.

მრავალ ადამიანთან სრულყოფილი მეგობრობა შეუძლებელია ისევე, როგორც შეუძლებელია ერთდროულად ბევრის სიყვარული. ეს გადაჭარბება იქნება, მაგრამ ერთის სიყვარული ბუნებრივია. ადვილი არაა ბევრისთვის სასურველი იყო ისევე, როგორც ადვილი არაა ბევრისთვის სიკეთის გაწევა; რადგან ამისთვის საჭირო იქნება გაიცნო ისინი, შეეჩვიო მათ, რაც უადრესად ძნელია. საჭიროა მრავალი ადამიანისთვის სარგებლობისა და სიამოვნების მინიჭება, მაგრამ ბევრია ისეთი ადამიანი, რომელიც ამას ცდილობს და მცირე დროში ახერხებს კიდეც.

მეგობრობის ამ ფორმათაგან ნამდვილ მეგობრობას ყველაზე მეტად ჰგავს სიამოვნებაზე დამყარებული მეგობრობა. ამ მეგობრობაში ორივე მხარე იღებს სიამოვნებას. მათ ერთმანეთის სიამოვნება ახარებთ და ერთი და იგივე სურთ. ასეთია მეგობრობა ახალგაზრდებს შორის. ყველაზე მეტად ასეთი მეგობრები არიან ხელგაშლილი, ხოლო მეგობრობა მოგებისათვის დამახასიათებელია ვაჭრებისათვის. ბედნიერ ადამიანებს არასოდეს სჭირდებათ სარგებლობა, სიამოვნება — კი. მათ სურთ ვინმესთან ერთად ცხოვრება. ისინი ტანჯვას მცირე ხანს უძლებენ. საერთოდ, განუწყვეტელ ტანჯვას ვერაინ იტანს, ოუნდაც ის სიკეთე იყოს. ამიტომაც მეგობრებიც სიამოვნებას ეძებენ. მაგრამ საჭიროა, ისინი ამავე დროს კეთილები იყვნენ, ასევე მეგობრებისადმიც. ამ შემთხვევაში მათ ექნებათ მეგობრობისათვის დამახასიათებელი თვისებები.

მეგობრებს საჭიროებენ ისინიც, ვისაც წილად ხვდათ ძალაუფლება. მეგობართაგან ერთნი მათთვის სასარგებლონი არიან, მეორენი სასამართლო, მაგრამ არა ორივე ერთად, რადგან ძლიერნი ამა ქვეყნისანი არ ეძებენ სიამოვნებას სათნოებასთან ერთად და არც სარგებლობას მშვენიერებასთან ერთად. ისინი მასწავლებლებად, ადამიანებს ეძებენ სიამოვნებისთვის, ხოლო ბრძანებების შესასრულებლად — მოქნილებს. ეს თვისებები ერთად ადამიანებს იშვიათად ახასიათებს. სიამოვნება სარგებლობასთან ერთად გვხვდება პატიოსან ადამიანებში, ხოლო ძლიერნი ამა ქვეყნისა ვერ გასდებიან დიდი კარგო მეგობარი და არც ძალაუფლების ღირსი იქნება, თუ არ მოაღწევს

წარმატებას სათნოებაში. ასეთი ადამიანები კი, როგორც ჩანს, იშვიათად გვხვდება ძალაუფლების მქონეთა შორის.

მეგობრობის ჩვენ მიერ დასასწავლელი ფორმები ემყარება თანა- 1158 b სწორობას, რადგან ისინი ერთმანეთისგან ერთსა და იმავეს იღებენ, ან ერთი და იგივე სურთ, ანდა ერთმანეთს უცვლიან სხვადასხვა სიკეთეს, მაგალითად, სიამოვნებას სარგებლობაში. მაგრამ ეს რომ მეგობრობის დაბალი ფორმაა და ნაკლებად მყარი, ამის შესახებ უკვე ითქვა. როგორც ჩანს, მეგობრობის ეს ფორმები მეგობრები არიან და არც არიან, მეგობრობის ძირითად ფორმასთან მსგავსების გამო. ამათგან ერთს ახასიათებს სარგებლობა, მეორეს — სიამოვნება, ხოლო მეგობრობის ძირითად სახეს ორივე ახასიათებს. ეს კი მეგობრობაა სათნოებასთან მსგავსების გამო. მეგობრობის ძირითად სახეს არ ეკარება ცილისწამება, რადგან ის მყარია. ესენი კი სწრაფწარმატალნი არიან, სხვა მხრივ კი ერთმანეთისგან დიდად განსხვავდებიან. ძირითადი მეგობრობისაგან დიდი განსხვავების გამო ისინი არ წარმოადგენენ ნამდვილ მეგობრობას.

თავი 7. სულ სხვაგვარია მეგობრობა, რომელიც ემყარება ერთი მხარის უპირატესობას მეორეზე, როგორცაა მეგობრობა მამისა შვილთან, მოზუტისა ახალგაზრდასთან, მამაკაცისა ქალთან და ყველა მმართველისა ქვეშევრდომთან. ეს დამოკიდებულებები ერთმანეთისგან განსხვავდებიან, რადგან ერთი და იგივე არაა დამოკიდებულება მშობლებისა შვილებთან, მმართველისა ქვეშევრდომებთან. ასევე, მამის დამოკიდებულება შვილთან არაა იგივე, რაც შვილის მამასთან, ანდა ქმრისა ცოლთან ან ცოლისა ქმართან. თითოეული ამ დამოკიდებულებათაგან განსხვავდება როგორც სათნოებით, ისე მოქმედებით და იმით, რის გამოც ერთმანეთი უყვართ, ე. ი. განსხვავებულია მათი გრძნობისა და მეგობრობის ფორმები. ამ მეგობრობებში პირველი მხარე არ იღებს მეორისაგან იმას, რასაც მეორე მხარე მისგან და არც უნდა ცდილობდეს ამას. როცა მშობლები შვილები-საგან იღებენ იმას, რაც მათ ეკუთვნით, როგორც შვილების არსებობის მიზეზს, ხოლო მშობლები აძლევენ შვილებს იმას, რაც მათ ეკუთვნით, ასეთი მეგობრობა მყარია და წესიერი. იმ მეგობრობაში, სადაც ერთ მხარეს უპირატესობა აქვს მეორესთან შედარებით, საჭიროა გრძნობებში პროპორციის დაცვა. მაგალითად, უკეთესი მხარე, უფრო სასარგებლო და რაიმე უპირატესობის მქონე, უფრო მეტად უნდა უყვარდეთ, ვიდრე მეორე მხარე. როცა მეგობრობა დამყარე-

ბულია ღირსებაზე, მაშინ როგორღაც წარმოიშობა თანასწორობა, რაც დამახასიათებელია მეგობრობისათვის.

როგორც ჩანს, თანასწორობა სამართალსა და მეგობრობაში ერთი და იგივე არაა. სამართალში თანასწორობა, პირველ ყოვლისა, ღირსებაში მდგომარეობს, ხოლო რაოდენობა მეორე ადგილზე დგას. მეგობრობაში კი ძირითადია თანასწორობა რაოდენობის მხრივ, ხოლო თანასწორობა ღირსების მხრივ დგას მეორე ადგილზე. ეს ცხადი გახდება მაშინ, როდესაც მხარეთა შორის დიდია მანძილი ან სიკეთისა და ბოროტების, ან ქონებისა და სხვა თვისების მხრივ. ასეთები არც ერთმანეთის მეგობრები არიან და არც ერთიმეორის ღირსებას ხედავენ. ეს ყველაზე მეტად ცხადია ღმერთებში, რომლებიც ყველას ჭარბობენ ყოველგვარი სიკეთით, აგრეთვე მეფეებში, რომლებთან სამეგობროდ თავს ღირსად არავენ თვლის, მათზე დაბლა მდგომი. არც ბრძენთა და საუკეთესო ადამიანთა ღირსად თვლიან თავიანთ თავს უღირსნი. საერთოდ, ასეთ შემთხვევებში ზუსტი საზღვრები არ არსებობს. მრავალ სამეგობრო თვისებას მოკლებული ადამიანი მაინც შეიძლება იყოს სამეგობრო. მაგრამ, როცა მანძილი ძალიან დიდია, მაგალითად, მანძილი ღმერთებამდე, მაშინ არ არსებობს არავითარი მეგობრობა.

ამასთან დაკავშირებით წამოიჭრება ასეთი კითხვა: ნამდვილად კი სურს მეგობარს მეგობრისათვის უდიდესი სიკეთე, მაგალითად, მისი გახდომა ღმერთად. მაგრამ ამ შემთხვევაში ისინი მეგობრებად ვერ დარჩებიან და ვერც ერთმანეთს რაიმე სიკეთეს მოუტანენ. მეგობრები კი კეთილები არიან, თუ მართალია ნათქვამი, რომ მეგობარს მეგობრისთვის სიკეთე სურს, მაგრამ იმ შემთხვევაში, თუ ის ისეთივე დარჩა, როგორიც იყო, თუ ის ადამიანად რჩება, მაშინ მეგობარს მეგობრისთვის სურს სიკეთე, თუმცა არა ყოველგვარი სიკეთე, რადგან თვითუფს სურს მისთვის ის, რაც მისთვის არის სიკეთე.

თავი 8. ზოგი ფიქრობს, რომ ადამიანებს უფრო პატივმოყვარეობის გამო სურთ, რომ ისინი უყვარდეთ, ვიდრე თვითონ უყვარდეთ სხვა. მაშასადამე, უმრავლესობა პირმოთენთა მეგობარია, რადგან პირმოთენი გამოირჩევიან თავიანთი მეგობრობით. სინამდვილეში კი ისინი უფრო მეტად თავს აჩვენებენ ასეთად, თითქოს ძალიან უყვარდეთ მეგობრები, ვიდრე, პირიქით, სხვებს უყვარდეთ ისინი. სიყვარულის საგნად ყოფნა კი უფრო პატივისცემის ნიშანია და მას ბევრი ეტანება. მაგრამ უმრავლესობა არჩევს პატივს არა პატივისა-

თვის არამედ მისგან გამომდინარე შედეგების გამო. უმრავლესობას ახარებს პატივისცემა გაელენიანი პირების მხრივ. რადგან იმედოვნებს, რომ მათგან მიიღებს იმას, რაც მას სჭირდება. მათ ახარებთ პატივი როგორც ნიშანი ბედნიერებისა. მათ, ვისაც სურს პატივისცემა პატიოსანი და მცოდნე ადამიანების მხრივ, ცდილობს განიმტკიცონ ეს შეხედულება, რადგან სიამოვნებით იმათი მსჯელობა, რომლებიც მათ კეთილად თვლიან და რომლებსაც სჯერათ მათი, უხარი-ათ იმისა, რომ მათთან მეგობრობა სურთ, რადგან ჰგონიათ რომ ეს პატივსა სჯობს და რომ მეგობრობა თავისთავად სასურველია.

უნდა ვივარაუდოთ, რომ მეგობრობა უფრო ის არის, რომ გიყვარდეს, ვიდრე უყვარდე. დედებს სიამოვნებთ, რომ მათ უყვართ შვილები. ზოგი დედა შვილებს აღსაზრდელად გასცემს, მაგრამ მაინც განაგრძობს მათ სიყვარულს, ხოლო შვილებისაგან საპასუხო სიყვარულს არ დაეძგნება, რადგან ორმხრივი სიყვარული შეუძლებელია. როგორც ჩანს, მათთვის საკმარისია შვილების კარგად ყოფნა. მათ უყვართ შვილები იმ შემთხვევაშიც, როცა, უცოდინარობის გამო, დედებს არ მიუზღავენ იმას, რაც ეკუთვნით.

მეგობრობა უფრო მეტად სიყვარულში მდგომარეობს, მეგობრობის მოყვარულთ აქებენ. როგორც ჩანს, მეგობრობის სათნოება სწორედ სიყვარულში დევს. ამრიგად, იქ, სადაც მეგობრობა ღირსების შესაბამისია, იქ მეგობრობა მყარია და მეგობრობაც სწორედ ამას ჰქვია. 1159 b

მეგობრები შეიძლება იყვნენ არათანასწორნიც, თუ ისინი შემდეგ გათანასწორდებიან; მეგობრობა კი სწორედ თანასწორობასა და მსგავსებაში მდგომარეობს. მაგრამ მეგობრობა განსაკუთრებით იქ არსებობს, სადაც არსებობს მსგავსება სათნოებაში. თავისთავად მტკიცე ხასიათის ადამიანები სხვებთან ურთიერთობაში ასეთივე რჩებიან. ისინი არ საჭიროებენ არაფერს ცუდს, არ იშველიებენ მას, არამედ, პირიქით, როგორც ამბობენ, ებრძვიან მას. რადგან კარგი ადამიანები არც თვითონ ცდებიან და არც სხვებს უბიძგებენ შეცდომისაკენ.

უზნეო ადამიანებს კი არ ახასიათებთ სიმტკიცე, ვერ ინარჩუნებენ ხასიათის იგივეობას, მეგობრები ხდებიან მოკლე ხნით და სიამოვნებთ ერთმანეთის უზნეობა; ხოლო მეგობრობა, რომელიც დამყარებულია სარგებლობასა და სიამოვნებაზე, უფრო ხანგრძლივია.

იგი გრძელდება მანამ, სანამ მას მოაქვს მხარეებისათვის სარგებლობა და სიამოვნება. საწინააღმდეგო თვისებების მქონე ადამიანების ურთიერთობა უფრო სარგებლობას ემყარება, როგორცაა მეგობრობა ღარიბსა და მდიდარს, მცოდნესა და უცოდინარს შორის, რადგან, როდესაც ერთ მხარეს რამე უჭირს, მას მეორე მხარე უესებს. ზოგი ფიქრობს, რომ აქედან წარმოიშობა მეგობრობა მოყვარულსა და საყვარელს, მშვენიერსა და მახინჯს შორის. ამიტომაც ზოგჯერ შეყვარებულები სასაცილოდ მოჩანან, როცა მოითხოვენ, რომ მეორე მხარეს ის ისევე უყვარდეს როგორც თვითონ უყვარს. ე. ი. კაცი, რომელიც შეყვარებულია, მოითხოვს მეორე მხარისაგან ასეთსავე გრძნობას, მაგრამ სასაცილო ხდება, როდესაც ამას ვერ აღწევს.

მოპირდაპირე მხარეებიც ერთმანეთისკენ ისწრაფვიან არა თანისთავად, არამედ შემთხვევით, რადგან სინამდვილეში მათი სწრაფვა უფრო შუისკენ არის მიმართული. რაც სიკეთეა. მაგალითად, მშრალს არ სურს სისველე, შუალედის მიღწევა უნდა, ასევეა სიბოხსა და სხვა სახის მოვლენებს. მაგრამ ამას დავანებოთ თავი, რადგან ეს ჩვენი მსჯელობის ფარგლებს სცილდება.

თავი 9. თავიდანვე ვთქვით, როგორცა ჩანს, მეგობრობა და სამართლიანობა ეხება ერთსა და იმავე სფეროს და არსებობს ერთსა და იმავე ადამიანებში, რადგან ყოველ ურთიერთობაში არის რაღაც სამართლიანობა და მეგობრობა. მეგობრებს უწოდებენ აგრეთვე თანამგზავრებს ბრძოლასა და ნაოსნობაში, ასევე სხვა კავშირებში მყოფთ და სანამ გრძელდება მათი კავშირი, მანამ გრძელდება მეგობრობაც და სამართლიანობაც. ამიტომ სწორად არის ნათქვამი, „მეგობრებს ყველაფერი საერთო აქვთ“, რადგან მეგობრობა ერთობაში მდგომარეობს. ძმებს ისევე, როგორც ამხანაგებს, ყველაფერი საერთო აქვთ, სხვა შემთხვევაში კი ეს განსაზღვრულია. ზოგ მეგობრებს მეტი აქვთ საერთო. ზოგს კი — ნაკლები. ასევე განსხვავებულია სამართლიანობაც, რადგან ერთნაირი არაა სამართლიანობა მშობლებისა და შვილებისა, ძმებისა, ამხანაგებისა, მოქალაქეებისა და სხვ. სხვადასხვაა უსამართლობაც თითოეულ ამ კავშირში. ის მით უფრო დიდია, რაც უფრო მჭიდროა მეგობრული ურთიერთობა. მაგალითად, მეგობრისათვის ქონების წართმევა უფრო საშინელია, ვიდრე ნებისმიერი მოქალაქისათვის. სამართლიანობა და მეგობრობა შეიძლება მატულობდეს, რადგან ორივე მოვლენა ერთსა და იმავე სფეროს ეხება და ერთსა და იმავე მოვლენებზე ვრცელდება.

1160 a

ყოველგვარი კავშირი სახელმწიფოსა ჰგავს, რადგან ორივე იბრძვის სარგებლობისა და ცხოვრებისათვის რაიმე საჭიროს მოპოვებისათვის. როგორც ჩანს, სახელმწიფოებრივი კავშირი რაიმე სარგებლობის მიზნით წარმოიშვა და ამავე მიზნით არსებობს. კანონმდებელნიც ამასვე ისახავენ მიზნად და ამბობენ, რომ საერთო სარგებლობა არის სამართლიანობა. ასევე სხვა კავშირებიც საკუთარი სარგებლობისაჲნ ისწრაფვიან. მაგალითად, მეზღვაურები მიზნად ისახავენ მოგებას ცურვით ან სხვა რაიმე ამგვარი, მეომრები ბრძოლის საშუალებით ისწრაფვიან ან ქონების მოპოვებისაკენ, ან გამარჯვებისკენ, ან ქალაქების დაპყრობისაკენ, ასევე მოქალაქეებისა და ფილების კავშირები. ზოგი კავშირი იქმნება სიამოვნების მიზნით, მაგალითად, რელიგიური და ერანისტების კავშირი. მათი მიზანია მსხვერპლშეწირვა და ერთად ცხოვრება. მაგრამ ეს კავშირები როგორღაც ემორჩილებიან სახელმწიფოს, რომელიც ისწრაფვის არა სადღეისო, არამედ მთელი ცხოვრებისათვის საჭირო სარგებლობისაკენ. ისინი სწირავენ მსხვერპლს, და ამით ღმერთს მიაგებენ პატივს, ხოლო თვითონ ისვენებენ და სიამოვნებას ეძლევიან. წინათ მსხვერპლშეწირვები ხდებოდა მოსავლის აღების შემდეგ, როგორც პირველი ღონისძიება. ყველაზე მეტად ამ დროს ისვენებდა ხალხი. ეს კავშირები სახელმწიფოებრივ ურთიერთობათა ნაწილი უნდა იყოს, რადგან სახელმწიფოებრივ ურთიერთობას შედეგად მოსდევს.

თავი 10. სახელმწიფოს სამი ფორმა არსებობს. ამდენივეა მათი დამახინჯების ფორმებიც, რაც მათ ღუპავს: არისტოკრატია, მონარქია და ტიმოკრატია⁷. ეს უკანასკნელი ემყარება მოქალაქეთა ღირსებას, რის გამოც მას უმრავლესობა „პოლიტიას“ (სახლმწიფოს) უწოდებს. ამათში ყველაზე კარგია მონარქია და ყველაზე უარესი ტიმოკრატია. მონარქიის დამახინჯება არის ტირანია. ორივე მონარქიას, მაგრამ ისინი დიდად განსხვავდებიან ერთმანეთისგან, ტირანი პირად მოგებას ეძებს, მეფე კი ქვეშევრდომთა მოგებაზე ზრუნავს. მეფე არ შეიძლება იყოს ის, ვინც არაა დამოუკიდებელი, ვისაც არა აქვს სხვებთან შედარებით ყოველგვარი უპირატესობა. მას არაფერი უნდა აკლდეს. ის უნდა ეძიებდეს არა პირად სარგებლობას, არამედ — ქვეშევრდომთა, წინააღმდეგ შემთხვევაში იგი არ იქნება არჩეული. ტირანია კი ამის საპირისპიროა, რადგან ის პირად სარგებლობას ეტანება და, ცხადია, მმართველობის ყველაზე ცუდი ფორმაა. ყველაზე ცუდი

ზომ ყველაზე კარგს უპირისპირდება. მონარქია იქცევა ტირანიად, რომელიც მონარქიის დამახინჯებული ფორმაა და ცუდი მეფე ტირანად იქცევა.

არისტოკრატიიდან კი ვიღებთ ოლიგარქიას მმართველ პირთა უზენოესის გამო. ისინი სახელმწიფოსაგან იღებენ ყოველივეს პირადი დამსახურების გარეშე, ითვისებენ ან მთელ სიკეთეს, ან მის უდიდეს ნაწილს. ხელმძღვანელ თანამდებობებზე ნიშნავენ ერთსა და იმავე პირებს და ყველაზე მეტად აფასებენ სიმდიდრეს. ნაცვლად პატიოსანი მოქალაქეებისა, სახელმწიფოს მართავს უზნეო მოქალაქეთა მცირე რაოდენობა. ტიმოკრატია გადაიზრდება დემოკრატიაში⁴, რადგან ისინი ერთმანეთს ესაზღვრებიან. ტიმოკრატიაც ისწრაფვის იქით, რომ არსებობდეს მასების მმართველობა და მასში ყველას ერთნაირი უფლებები ჰქონდეს. დემოკრატია არის მმართველობის შედარებით ნაკლებ ცუდი ფორმა, რადგან ის ნაკლებ სცილდება პოლიტიკას.

სახელმწიფოები ძირითადად ასე იცვლებიან, რადგან ეს არის ცვალებადობის უმოკლესი და უადვილესი გზა. ზოგნი სახელმწიფოების მსგავსებასა და ნიმუშს ოჯახში ხედავენ, რადგან მამის დამოკიდებულებას შვილთან აქვს ისეთივე ფორმა როგორც სახელმწიფოს. რადგან ოჯახში მამა ზრუნავს შვილებზე, ამიტომ ჰომეროსი ზევსს მამას უწოდებდა. მონარქიას სურს, რომ იყოს მამაშვილური მმართველობის ფორმა. სპარსეთში კი მამის უფლებები ტირანულია, რადგან სპარსელები შვილებს ისე იყენებენ როგორც მონებს. ტირანულია მონათმფლობელის დამოკიდებულება მონებთან, რადგან მონათმფლობელი ამ დამოკიდებულებაში პირად სარგებლობას ეძებს. მაგრამ ეს ფორმა სწორია, სპარსული კი — მცდარი. მმართველთა სხვადასხვაობაზეა დამოკიდებული სახელმწიფოს ფორმების სხვადასხვაობა.

ქმრის დამოკიდებულება ცოლთან ჰგავს არისტოკრატია, რადგან მამაკაცი მართავს თავის ღირსების შესაბამისად იმ სფეროს, რომელიც მას ეკუთვნის, ცოლს კი გადასცემს იმის უფლებას, რაც ქალის ბუნებას შეუფერის. მაგრამ, თუ მამაკაცი ყველაფერში უფროსობს, ის ოლიგარქად გადაიქცევა, რადგან ამ შემთხვევაში ის მოქმედებს საკუთარი ღირსების საწინააღმდეგოდ და არა იმიტომ, რომ ის უკეთესია. ზოგჯერ ოჯახს ქალები მართავენ, იმ შემთხვევაში, თუ ისინი არიან ქონების მემკვიდრენი. მაგრამ ეს მმართველობა სათნოებას კი არ ემყარება, არამედ ქონებასა და ძალას, როგორც ოლიგარქიაში⁵.

ძმების ურთიერთობა კი ტიმოკრატიას ჰგავს. ისინი თანასწორნი არიან. განსხვავებიან მხოლოდ ასაკით. მაგრამ, თუ მათ შორის დიდია ასაკობრივი სხვაობა, მაშინ ურთიერთობა ძმური აღარ იქნება.

დემოკრატიას ის ოჯახები ჰგავს, სადაც უფროსი არა ჰყავთ, რადგან აქ ყველა თანასწორია. ეს მაშინ ხდება, როცა უფროსი სუსტია და ამიტომ თვითეულს შეუძლია გააკეთოს ის, რაც მას სურს.

თავი 11. სახელმწიფოებრივი მმართველობის თვითეულ ფორმაში მეგობრობა სამართლიანობის სახით ვლინდება. მეფის ურთიერთობა ქვეშევრდომთა მიმართ მდგომარეობს ჭარბ ქველმოქმედებაში ქვეშევრდომთა მიმართ, რადგან მეფე ქვეშევრდომთათვის ქველმოქმედებას ეწევა. თუ ის კეთილია, ისევე ზრუნავს თავის ქვეშევრდომებზე, როგორც მწყემსი თავის ცხვრებზე. ამიტომაც უწოდებს ჰომეროსი აგამემნონს „ხალხის მწყემსს“.

ასეთივეა მამის მეგობრობა შვილთან, მაგრამ ის განსხვავდება ქველმოქმედების სიდიდით. მამა შვილის არსებობის მიზეზია, რაც უდიდესი სიკეთეა. შვილის კვებისა და აღზრდის ხელმძღვანელიც ისაა, ასევე ზრუნავს წინაპრებზე. ბუნებრივად მამა არის შვილების ხელმძღვანელი. წინაპრები — შთამომავლებისა, მეფე კი — ქვეშევრდომებისა. ეს მეგობრობა ემყარება უპირატესობას, ამიტომაც მოშობლები პატივცემულნი არიან. მაგრამ მათ ერთნაირი უფლებები არა აქვთ, არამედ ღირსების მიხედვით, როგორც მეგობრობაში.

ქმარსა და ცოლს შორის ურთიერთობა ისეთივეა, როგორიც არისტოკრატიაში: ის სათნოებას ემყარება. აქ მეტი სიკეთე ეკუთვნის უკეთეს მხარეს და საერთოდ, თითოეულ მხარეს ეკუთვნის იმდენი, რაც მას შეფერის და სწორედ ესაა სამართლიანობა.

ძმებს შორის ურთიერთობა ამზანაგობას ჰგავს. თნაბარი ასაკისანი თანასწორნი არიან, რადგან უმეტეს შემთხვევაში მათ ერთნაირი ჩვევები და ვნებები აქვთ. ამით ის ტიმოკრატიას ემსგავსება, სადაც მოქალაქეებს სურთ, რომ თანასწორი და პატიოსანი იყვნენ, ხოლო სახელმწიფოს მართავდნენ რიგრიგობით და თანასწორად. ასევეა მეგობრობაშიც.

უვარგისი პოლიტიკური მმართველობის დროს მცირდება როგორც სამართლიანობა, ისე მეგობრობა. პოლიტიკის ყველაზე უვარგის ფორმებში კი ის უაღრესად მცირეა. ტირანიაში მეგობრობა ან სა-

1161 ბ ერთოდ არ არის, ან ძალიან სუსტია, რადგან აქ არაფერი აქვთ სა-
ერთო მმართველსა და ქვეშევრდომს. ამიტომ აქ არც მეგობრობა-
სა და სამართლიანობას აქვს ადგილი, როგორც ხელოსანსა და ია-
რადს, სულსა და სხეულს, მონათმფლობელსა და მონას შორის. რად-
გან ყოველივე ამით სარგებლობს ის, ვინც მათ ფლობს. ხოლო უს-
ხეულოებში არა აქვს ადგილი არც მეგობრობას და არც სამართალს.
ასეთივე დამოკიდებულებაა ხარისა და ცხენის მიმართ, აგრეთვე მო-
ნის მიმართ. რამდენადაც ის მონაა, კაცს არ შეიძლება მასთან რაი-
მე საერთო ჰქონდეს, რადგან მონა არის სულიერი იარაღი, ხოლო ია-
რადი არის უსულო მონა. რამდენადაც ის მონაა, ამდენად მასთან არ
შეიძლება მეგობრობა, მაგრამ შეიძლება მეგობრობა, როგორც ადა-
მიანთან⁶.

ვფიქრობთ, უნდა არსებობდეს რაღაც სამართალი, რომლითაც
ყველა ადამიანს უნდა ჰქონდეს უფლება დაუკავშირდეს ნებისმიერ
ადამიანს კანონებისა და ხელშეკრულების საფუძველზე და იმეგობროს
მასთან კიდევ იმდენად, რამდენადაც ის ადამიანია. მეგობრობა და სა-
მართლიანობა შეიძლება არსებობდეს ტირანიაშიც, მაგრამ მცირე
მასშტაბით, დემოკრატიაში უფრო მეტად, რადგან აქ თანასწორო მო-
ქალაქეებს ბევრი რამ აქვთ საერთო.

თავი 12. ყოველგვარი მეგობრობა ემყარება ურთიერთობას, მა-
გრამ, როგორც ითქვა, უნდა გამოვყოთ მეგობრობა ამხანაგებსა და
ნათესაებს შორის, მოქალაქეებსა და ფილის წევრებს შორის, ნაოს-
ნობაში დამეგობრებულებს შორის და სხვა ამგვარი. ეს უკანასკნელ-
ნი უფრო მეტად უკავშირდებიან ერთმანეთს, თითქმის მათ შორის რა-
ღაც შეთანხმებას ჰქონდეს ადგილი. მეგობრობას უნდა მივაკუთვნოთ
აგრეთვე სტუმარ-მასპინძლობა.

ნათესაური კავშირები მრავალგვარია, მაგრამ ისინი სათავეს იღე-
ბენ მამაშვილური დამოკიდებულებიდან. მშობლებს შვილები ისე
უყვართ, როგორც საკუთარი არსების ნაწილი, შვილებს კი მშობ-
ლები უყვართ, როგორც მათგან შობილთ. მაგრამ მშობლები უფრო
ცნობენ შვილებს ვიდრე შვილები იმათ, ვისგანაც არიან შობილნი.
წარმომქმნელი წარმოქმნილს უფრო ეჩვევა, ვიდრე წარმოქმნილი წარ-
მომქმნელს, რადგან წარმომქმნელი მეტ კავშირშია იმასთან, რაც მან
წარმოქმნა, ვიდრე წარმოქმნილი წარმომქმნელთან, როგორც, მაგა-
ლითად, კბილი, თმა და სხვა ამდაგვარი. ისინი ან არაერთარ კავ-
შირში არ არიან წარმომქმნელთან, ანდა სუსტ კავშირში არიან. ეს

დამოკიდებულია აგრეთვე დროის ხანგრძლივობაზე. მშობლებს შვილები უყვართ დაბადებისთანავე, ხოლო შვილებს მშობლები გარკვეული დროის შემდეგ, როცა მათ ეძლევათ გაგებისა და შეგრძნების უნარი. აქედან ცხადი ხდება ის, თუ რატიმ უყვართ შვილები დედებს უფრო მეტად, ვიდრე მამებს. მშობლებს შვილები ისე უყვართ, როგორც საკუთარი თავი, რადგან მათგან შობილი შვილები არიან მათივე სხვა, რომელიც მათ დაშორდა. შვილებს კი უყვართ მშობლები, როგორც მათგან შობილი.

ძმებს უყვართ ერთმანეთი, როგორც ერთი და იმავე მშობლებიდან შობილი. წარმოშობის იგივეობა მათ ერთმანეთს ამსგავსებს. ამიტომაც არის ნათქვამი, რომ ძმებს საერთო აქვთ სისხლიც, ბირიც და სხვ. ისინი როგორღაც ერთნი არიან, მაგრამ სხვადასხვა ადამიანით წარმოდგენილი. მათ მეგობრობაში დიდი მნიშვნელობა აქვს ერთნაირ აღზრდას და წლოვანებას. ისინი ამხანაგები არიან ერთნაირი წლოვანებისა და ჩვევების გამო. ამიტომ ძმების ურთიერთობა ჰგავს ამხანაგების ურთიერთობას. ბიძაშვილებისა და სხვა ნათესავების კავშირიც ასეთივეა, რადგანაც ისინიც აქედან არიან წარმოშობილი. ზოგი უფრო ახლო ნათესავია, ზოგი შორეული, რაც დამოკიდებულია 1162 a საერთო ნათესავის სიახლოვესა და სიმშორეზე.

შვილების მეგობრობა მშობლებთან და ადამიანებისა ღმერთებთან — ესაა კავშირი სიკეთესა და უბირატესობასთან. მშობლები შვილებისათვის დიდ სიკეთეს ეწევიან. ისინი არიან მათი არსებობის, კვებისა და აღზრდის მიზეზი. ასეთ მეგობრობაში გაცილებით მეტია სიამოვნებაცა და სარგებლობაც, ვიდრე მეგობრობაში უტხოვთან. რადგან პირველთა ცხოვრება მეტ საერთოს შეიცავს. ასევე მეტია სიამოვნება ძმებისა და ამხანაგების მეგობრობაში. განსაკუთრებით პატიოსან და ერთმანეთის მსგავსი ადამიანების, ნათესავების და ერთი და იმავე მშობლებიდან წარმოშობილთა, აგრეთვე ერთნაირი განათლების, აღზრდისა და ჩვევების მქონეთა შორის, რომლებსაც ერთმანეთი უყვართ. მათი მეგობრობა ყველაზე მეტად უძლებს დროის გამოცდას და ყველაზე მყარია. დანარჩენ ნათესავებს შორის მეგობრობა ამის ანალოგიურია.

ქალსა და მამაკაცს შორის მეგობრობა ბუნებრივად არსებობს, რადგან ადამიანი თავისი ბუნებით უფრო დაწყვილებისაკენ ისწრაფვის, ვიდრე პოლიტიკისაკენ. ეს კი იმიტომ, რომ ოჯახი ადრეულია და უფრო აუცილებელი, ვიდრე სახელმწიფო. ბავშვების შექმნა დამახა-

სიათებელია ცხოველებისთვისაც. ცხოველებში ურთიერთობა მხოლოდ ამ მიზნით არსებობს. ადამიანები მხოლოდ ბავშვების შექმნისათვის კი არ უკავშირდებიან ერთმანეთს, არამედ — ცხოვრებისათვის საჭირო მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლადაც და მათი ურთიერთობა მყარდება.

მამაკაცისა და ქალის საქმიანობა თავიდანვე განსხვავებულია. ისინი ერთმანეთს ესმარებიან და საკუთარი წვლილი შეაქვთ საერთო საქმეში. ამიტომაც მათ მეგობრობაში არის როგორც სარგებლობა, ისე სიამოვნება. ის სათნოებაზე იქნება დაყრდნობა იმ შემთხვევაში, თუ მეუღლეები პატიოსნები არიან, თუ თვითნებური მათგანი სათნოა და ეს მათ ახარებთ. მათ აკავშირებთ ბავშვები, რადგან უშვილოები ჩქარა სცილდებიან ერთმანეთს. ბავშვები — ეს საერთო სიკეთეა, რაც მათ აკავშირებთ.

კითხვა, თუ როგორი უნდა იყოს ურთიერთობა ქმარსა და ცოლს და საერთოდ, მეგობრებს შორის, არ უნდა გადაწყდეს სხვაგვარად, ვიდრე კითხვა სამართლიანობის შესახებ, რადგან ერთნაირი არაა დამოკიდებულება მეგობრისა მეგობართან, უცხოელთან, ამხანაგთან და ერთად აღზრდილთა შორის.

1162 b **თავი 13.** როგორც თავიდანვე ითქვა, არსებობს მეგობრობის სამი სახე. მეგობრობა შეიძლება არსებობდეს როგორც თანასწორობის, ისე უპირატესობის საფუძველზე, შეიძლება მეგობრობდნენ კარგი ადამიანები კარგ ადამიანებთან, მეგობრობა შეიძლება სიამოვნებისა და სარგებლობის გამოც. ისინი შეიძლება გათანასწორობდნენ როგორც სარგებლობის, ისე ქონების საშუალებით. თანასწორნი უნდა მეგობრობდნენ თანასწორობის საფუძველზე, ხოლო დანარჩენ შემთხვევებში საჭირო იქნება გათანასწოება. უთანასწორობის შემთხვევაში იმან, ვისაც მეტი აქვს, უნდა მისცეს იმას, ვისაც ნაკლები აქვს, პროპორციის პრინციპის დაცვით.

საჩივრები და საყვედურები წარმოიშობა უმეტესად იმ მეგობრობაში, რომელიც სარგებლობას ემყარება, რაც სავსებით გასაგებია.

ისინი კი, რომლებიც მეგობრობენ სათნოების საფუძველზე, ერთმანეთისთვის სიკეთე სურთ, რაც დამახასიათებელია როგორც მეგობრობისთვის, ისე სათნოებისთვის. ადამიანები, რომლებიც განუწყვეტლივ ისწრაფვიან ერთმანეთისთვის სიკეთის გაწევისათვის, მათ არც საჩივრები ექნებათ და არც წინააღმდეგობა ურთიერთშორის, რადგან არაფერს იქნება უკმაყოფილო იმ ადამიანით, რომელსაც უყვარს და

ქველმოქმედებას ეწევა. პირიქით, ის სასურველია და მას სამაგიერო სიკეთით პასუხობენ. ის, ვინც აჭარბებს ქველმოქმედებაში და მიზანსაც აღწევს, ის მეგობარს არ უჩივლებს, რადგან ის სიკეთისა-კენ ისწრაფვის. არ ეწინააღმდეგებიან ერთმანეთს არც მეგობრები სიამოვნების საფუძველზე, რადგან ორივე მხარე აღწევს იმას. რის-კენაც მიისწრაფვის, თუ მათ ერთად ცხოვრება სიამოვნებთ. სასა-ცილოდ გამოიყურება ის კაცი, რომელიც ჩივის, რომ მეორე მხარე არ ანიჭებს მას სიამოვნებას, მაგრამ შეუძლია არ იყოს განუწყვეტ-ლივ მასთან. სარგებლობაზე დამყარებულ მეგობრობაზე ხშირია სა-ჩივრები. მათ, ვისაც ერთმანეთი სჭირდება სარგებლობის გამო, გა-ნუწყვეტლივ მოითხოვენ მეტს, რადგან ჰგონიათ, რომ იღებენ ნაკ-ლებს, ვიდრე ეკუთვნით. საყვედურობენ ისინიც, რომლებსაც ჰგონი-ათ, რომ არ იღებენ იმდენს, რაც მათ სჭირდებათ და რისი ღირსიც ისინი არიან. მაგრამ ქველმოქმედს არ შეუძლია იმდენი დახმარების გაწევა, რამდენიც სჭირდება მეორე მხარეს.

ვფიქრობთ, როგორც სამართალი არის ორგვარი — ერთი დაუწე-რელი, მეორე დაწერილი, კანონებზე დამყარებული, ასევე სარგებ-ლობაზე დამყარებული მეგობრობაც ორგვარია: ერთი მორალს ემ-ყარება, მეორე კანონს. საჩივრები ყველაზე მეტად წარმოიშობა მა-შინ, როცა ურთიერთობა არ შეესაბამება შეთანხმებას და ამიტომ ირღვევა. კანონიერია ის ურთიერთობა, რომელიც ხელშეკრულებას ემყარება. ამათგან ერთია საბაზრო ხელშეკრულება, რომელიც ხე-ლიდან ხელში გაცვლა-გამოცვლას ემყარება, ანდა შეთანხმება დრო-ის განუსაზღვრელად, მაგრამ იმის დადგენით, თუ რა რაზე უნდა გაი-ცვალოს. ცხადია, ეს სასარგებლოა და დავას არ იწვევს. მეგობრულ ურთიერთობაში ხელშეკრულების გადავადებაც ხდება. ზოგიერთ შემ-თხვევაში კი ურთიერთობა არ ექვემდებარება სამართალს, რადგან ჰგონიათ, რომ როგორმე უნდა განაგრძონ ნდობაზე დამყარებული ურთიერთობა.

მეგობრობა ეთიკურ საფუძველზე არ ემყარება ხელშეკრულებას, ამ შემთხვევაში მეგობარს რაიმეს ჩუქნიან ანდა როგორმე ამყარებ-ნენ მასთან ურთიერთობას. ამ დროს პირველი ცდილობს მიიღოს სა-მაგიერო ან თანაბარი რაოდენობა, ან მეტი, არა როგორც საჩუქარი, არამედ როგორც სესხი. აქ ჩივიან იმ შემთხვევაშიც, თუ ურთიერ-ობა ბოლოს ისეთივე აღარ იქნება, როგორიც დასაწყისში. ეს კი

მაშინ სდება, როდესაც ან ყველას, ან უმრავლესობას სურს მიიღოს მშვენიერება, მაგრამ ამჯობინებს სასარგებლოს.

1163 a მშვენიერება ის არის, რომ ქველმოქმედება გაუწიო არასამაგიეროს მიღების მიზნით, ქველმოქმედების მიღება კი სასარგებლოა. მაგრამ კაცს, თუ შეუძლია, უნდა დაუბრუნოს იმდენი, რამდენიც მიიღო, თანაც ნება-სურვილით, რადგან იძულებით ვერ მოიპოვებ მეგობარს. თუ დასაწყისში დაშვებულია შეცდომა და ქველმოქმედება მიღებულია იმისგან, ვისგანაც არ იყო საჭირო, რადგან ის არც მეგობარი იყო და არც თავისთავადი სიკეთისათვის მოქმედება, მაშინ საჭირო იყო უარის თქმა ქველმოქმედებაზე. ვისაც შეუძლია სამაგიეროს გადახდა, მან უნდა დაუბრუნოს გამცემს, მაგრამ, ვისაც არ შეუძლია, მას სამაგიეროს ვერ მოსთხოვს ქველმოქმედი. ამრიგად, თუ შესაძლებელია, ქველმოქმედს სამაგიერო უნდა გადაუხადო, მაგრამ საჭიროა თავიდანვე მოიფიქრო, თუ ვინ გიწევს ქველმოქმედებას და რა პირობით, რათა მიიღო ან არ მიიღო ქველმოქმედება.

დავას იწვევს კითხვა იმის შესახებ, თუ რით უნდა გაიზომოს ქველმოქმედება: იმ სარგებლობით, რასაც ქველმოქმედების ობიექტი იღებს, და რის შესაბამისად აბრუნებს, თუ თვით ქველმოქმედების სიდიდით? ვინც ქველმოქმედება მიიღო, ის ამტკიცებს, რომ მიიღო მისგან მცირე, შედარებით იმ ქონებასთან, რომელიც ქველმოქმედს გააჩნია და რომ ამის მიღება მას სხვისგანაც შეეძლო. ამრიგად, ის ამცირებს მიღებულის სიდიდეს. პირიქით, გამცემი ამბობს, რომ მან გასცა თავისი ქონების დიდი ნაწილი, რის მიღება მიმღებს სხვისგან არ შეეძლო, ანდა, რომ მან გასცა გაჭირვების ან სხვა რაიმე საშიშროების დროს.

მაშასადამე, სარგებლობაზე დამყარებულ მეგობრობაში საზომი უნდა იყოს ის სარგებლობა, რასაც ქველმოქმედების ობიექტი იღებს. ამ უკანასკნელს უჭირს და მას ესმარება ქველმოქმედი იმ იმედით, რომ სამაგიეროს მიიღებს იმავე რაოდენობით, რამდენიც გასცა. დახმარება ამ დროს იყო იმ მოცულობისა, რამდენიც სჭირდებოდა მიმღებს და ამიტომაც მან იმდენივე უნდა დააბრუნოს, რამდენიც მიიღო, ან მეტიც კი, რადგან ეს მშვენიერი იქნება.

იმ მეგობრობაში, რომელიც სათნოებას ემყარება, საჩივრები არ იქნება, აქ საზომი ქველმოქმედის გადაწყვეტილებაა, ხოლო სათნოებასა და ჩვევაზე დამყარებულ მეგობრობაში მთავარია გადაწყვეტილება.

თავი 14. მეგობრობაში განსხვავებას წარმოშობს უპირატესობა მხარეთა შორის, რადგან თვითიული მხარე თავს თვლის იმაზე მეტის ღირსად, ვიდრე იღებს; მაგრამ, როცა ეს ხდება, მეგობრობა მაშინვე იშლება. უკეთესი მხარე ფიქრობს, რომ მას მეტი ეკუთვნის, რადგან კეთილმა ადამიანმა მეტი უნდა მიიღოს. ასევე ფიქრობს ის მხარე, რომელსაც მეტი სარგებლობა მოაქვს, რომ უსარგებლო მხარემ არ უნდა მიიღოს იმდენივე, რაც სარგებლიანმა, რადგან მაშინ მეგობრობას კი არ ექნება ადგილი, არამედ მომსახურებას, თუ მეგობრობა ემყარება განაწილებას დამსახურების მიხედვით. მხარეები ფიქრობენ, რომ როგორც ქონებრივ ურთიერთობაში მეტს იღებს ის, ვინც მეტი შეიტანა, ასევე უნდა იყოს მეგობრობაშიც. გაჭირვებული და ნმიზე მდგომარეობაში მყოფი ფიქრობს პირიქით, რომ მეგობრის სიკეთე ის არის, რომ გაჭირვებულს დაეხმაროს. ისინი ფიქრობენ, რა სასარგებლო იქნება მეგობრობა პატიოსან და ძალაუფლების მქონე კაცთან, თუ ის არაფერში გამოადგება.

1163 h

იქმნება ისეთი შთაბეჭდილება, რომ მხარეები სწორად მსჯელობენ: თვითიულმა მხარემ უნდა მიიღოს მეგობრისაგან საჩუქარი, მაგრამ არა ერთი და იგივე: სათნო მხარემ მეტი პატივი, გაჭირვებულმა მეტი ქონება, რადგან სათნოსა და ქველმოქმედისათვის საჩუქარია პატივისცემა, გაჭირვებულისათვის — დახმარება და სარგებლობა.

როგორც ჩანს, იგივე მდგომარეობაა სახელმწიფოშიც. პატივისცემა არ ეკუთვნის იმას, ვისაც არაერთი სარგებლობა არ მოაქვს საერთო საქმისათვის. ის, ვინც ქველმოქმედებას ეწევა საზოგადოების სასარგებლოდ, მას საზოგადოება უხდის სამაგიეროს, რადგან პატივისცემა საერთო საჩუქარია. რადგან საზოგადოებისაგან ვერაფერს მიიღებს ერთდროულად ქონებასაც და დიდებასაც და რადგან არ შეიძლება, რომ ვინმე ყოველთვის წაგებული იყოს, ამიტომ, ვისაც ფული დააქვს, მას მიაგებენ პატივს, ხოლო, ვისაც საჩუქრები უყვარს, მას ქონებას აძლევენ: როგორც ითქვა, დაფასება ღირსების მიხედვით ათანაბრებს და იცავს მეგობრობას. ასეთია ურთიერთობა არათანასწორ ადამიანებს შორის. ვისაც სარგებლობა მოაქვს, აძლევენ ქონებას, ვინც სათნოებას უწყობს ხელს, მას მიაგებენ პატივს; მათ კი სამაგიეროთი უნდა უპასუხონ, ე. ი. უნდა უპასუხონ იმით, რითაც შეუძლიათ, რადგან მეგობრობა ეძებს შესაძლებელს და არა იმას, რაც უკვე არის. მაგრამ ეს ყველგან ასე როდია, მაგალითად, პატივისცე-

მაში მშობლების ან ღმერთების მიმართ, რადგან არავის ძალუძს მიუზღოს მათ იმდენი, რის ღირსნიც ისინი არიან. მათზე ზრუნვა შესაძლებლობის ფარგლებში იქნებოდა პატიოსნების ნიშანი. ამიტომ უნდა ვივარაუდოთ, რომ შვილს არ შეფერის უარყოს მამა, მამამ კი შეიძლება უარყოს შვილი. რადგან, ვისაც სიკეთე გაუწიეს, მან სამაგიერო უნდა მიუზღოს. მაგრამ შვილს არ ძალუძს, მამას მიუზღოს მისთვის შესაფერისი სამაგიერო სიკეთე. ასე რომ, შვილი მუდამ მამის მოვალედ რჩება. ქველმოქმედს კი შეუძლია უარი თქვას იმაზე, ვისაც ქველმოქმედებას უწევს. ასე შეიძლება მოიქცეს მამაც. ამავე დროს არავინ ამბობს უარს შვილზე, თუ ის მთლად უზნეო არ არის. ადამიანს, საერთოდ, არ ახასიათებს უარის თქმა ქველმოქმედებაზე ისე, თუ მან არ დაძლია თავისი ბუნებრივი მიდრეკილება. მაგრამ შვილი, რომელიც გაურბის ან არ ცდილობს მამისათვის დახმარებას, უზნეოა. ბევრს სურს მიიღოს ქველმოქმედება, მაგრამ თვითონ გაურბის ქველმოქმედების გაწევას, როგორც უსარგებლო რამეს.

აა, ყველაფერი ის, რაც გვინდოდა გვეთქვა ამ საკითხზე.

წიგნი 9.

თავი 1. როგორც ითქვა, არათანასწორ მეგობრობაში პროპორცია იცავს და ათანასწორებს უთანასწორობას. ასევეა სახელმწიფოებრივ ურთიერთობაშიც. მეწაღე ცვლის ფეხსაცმელს მისი ღირებულების შესაბამის საგანში. ასევე იქცევა მქსოველი და სხვა ხელოსანი. ამიტომ გამოიგონეს საერთო საზომი — ფული, რომელზეც დაიყვანება და რომლითაც იზომება ყველაფერი.

1164 a

სასიყვარულო მეგობრობაში შეცვარებული ჩივის, რომ ძალიან უყვარს და რომ სიყვარულითვე არ პასუხობენ, რომ ის არაფერს იღებს იმისგან, ვინც უყვარს, რადგან მას არაფერი აქვს სასიყვარულო. თუ ეს მოხდა, მაშინ სიყვარულის ობიექტი პასუხობს, რომ მას მოყვარული თავიდან ყველაფერს შეპირდა, ახლა კი დაპირებას არ ასრულებს. ეს ხდება მაშინ, როდესაც ერთი მხარე მეგობრობის სიამოვნების გამო, მეორე კი — სარგებლობის გამო. ამიტომაც მეგობრობა იშლება, ე. ი. მხარეები ვერ იღებენ იმას, რის გამოც დამეგობრდნენ. მაშასადამე, ორივე მხარეს არ ჰქონია ერთი და იგივე

მიზანი. მათ ერთმანეთი კი არ უყვართ, არამედ ის, რაც მათ აქვთ და რაც მყარი არ არის, ამიტომ არც მეგობრობაა მყარი. ის მეგობრობა კი, რომელიც ემყარება მორალს, თავისთავადია და, როგორცა ვთქვით, მყარია. მეგობრებს შორის წინააღმდეგობა ჩნდება მაშინ, როცა კაცი მეგობრობიდან იღებს სულ სხვა რამეს და არა იმას, რისკენაც მისწრაფოდა. როცა კაცი არ იღებს იმას, რაც სურს, ეს იგივეა, რომ არაფერი ღიიღო, როგორც ეს დამართა კითარაზე დამკვრელს, რომელსაც დაჰპირდნენ, რომ მით უფრო მეტს მიიღებდა, რაც უკეთ იმღერებდა. დილით კი, როცა მან დანაპირები მოითხოვა, უპასუხეს, რომ მან სიამოვნებაზე მიიღო სიამოვნება. თითოეულ მხარეს, რომ ერთი და იგივე ნდომოდა, მაშინ ისინი კმაყოფილი იქნებოდნენ, მაგრამ, როდესაც ერთს სურს სიამოვნება, მეორეს მოგება და ერთი იღებს იმას, რაც სურს, მეორე კი არა, ეს არაა ღამაში მეგობრობაში, რადგან ადამიანს რაც სჭირდება, მისი მიღება სურს და ამიტომაც გასცემს.

ვინ აღგენს ღირებულებას, ის, ვინც გასცემს თუ ვინც იღებს? როგორც ჩანს, ის, ვინც გასცემს, შეფასებას ანდობს იმ მხარეს, რომელიც იღებს. როგორც ამბობენ, ასე იქცეოდა პროტაგორა, რომელიც შეასწავლიდა რა რამეს, უბრძანებდა მოსწავლეს, შეეფასებინა მისი გასამრჯელოს ღირებულება და რამდენსაც იტყოდა მოსწავლე, იმდენს იღებდა. ასეთ შემთხვევაში ზოგი იყენებს ანდაზას: „მიეცი იმდენი, რაც ეკუთვნის“. იმათ, რომლებმაც ფული წინასწარ აიღეს, მაგრამ შემდეგ არაფერი გააკეთეს, თუმცა ბევრ რამეს კი შეპირდნენ, ცხადია, ასეთ შემთხვევაში მათ უჩივლებენ, რადგან დანაპირებს არ ასრულებენ. სოფისტები იძულებული იყვნენ ასე მოქცეულიყვნენ, რადგან მათ არავინ არაფერს მისცემდა იმაში, რასაც ისინი ასწავლიდნენ. აიღეს რა გასამრჯელო, მაგრამ არაფერი გააკეთეს, ცხადია, მათ წინააღმდეგ სარჩელს აღძრავენ, ხოლო იქ, სადაც არ თანხმდებიან ურთიერთმომსახურებაზე და, რომლებიც ერთიმეორეს უკავშირდებიან ერთმანეთის გულისთვის, იქ საჩივრებს ადგილი არ ექნება. მათი მეგობრობა დამყარებულია სათნოებაზე. აქ გაცვლა-გამოცვლა ხდება წინასწარი გადაწყვეტილებით და სწორედ ესაა დამახასიათებელი მეგობრობისა და სათნოებისათვის. ასე უნდა მეგობრობდნენ ადამიანები ფილოსოფიის გამო. აქ ღირსება არ იზომება ქონებით, არც პატივისცემა — წონასწორობის დაცვის მიზნით, არამედ, როგორც ღმერთებისა და მშობლების მიმართ, საკმარისია ის,

1164 b

რისი შესაძლებლობაც აქვთ. მაგრამ, თუ ურთიერთობა ასეთი არაა, მაშინ აუცილებელია საპასუხოდ სამაგიეროს გადახდა, თანაც იმდენისა, რამდენიც თვითიველ მხარეს ჰგონია, რომ ეკუთვნის. თუ ეს არ მოხდა, მაშინ არა მხოლოდ აუცილებელია, არამედ სამართლიანიც არის, რომ იმ მხარემ, რომელმაც აიღო, დაადგინოს რამდენი აიღო და იმდენივე დაუბრუნოს იმას, ვისგანაც აიღო. რამდენიც მიიღო ერთმა მხარემ, ან რამდენიც გასცა მეორემ, ამ უკანასკნელს ამდენის მიღების იმედი უნდა ჰქონდეს. როგორც ჩანს, ეს ხდება ვაჭრობაში. ზოგან არსებობს კანონი, რომელიც კრძალავს ნებაყოფლობითი ხელშეკრულების დროს სამართალში მიცემას, რადგან იგულისხმება, რომ როგორც დაიღო ხელშეკრულება, ისევე უნდა მოხდეს მისი დარღვევა. მართებულია, რომ, ვინც დახმარება მიიღო, მანვე დაადგინოს მიღებულის ღირებულება. უმეტესად საგნებს ერთნაირად არ აფასებენ მათი პატრონები და ისინი, ვისაც მათი შეძენა სურთ. ქონება, რომელსაც მესაკუთრე გასცემს, მას ძვირფასი ჰგონია. მაგრამ გაცვლა-გამოცვლა ხდება იმ ღირებულების მიხედვით, რომელსაც დაადგენს მყიდველი. ფასი უნდა დადგინდეს არა იმისდა მიხედვით, თუ როგორ აფასებს მას მესაკუთრე, არამედ იმის მიხედვით, თუ როგორ აფასებდა მას მესაკუთრე მანამ, სანამ მისი საკუთრება გახდებოდა.

თავი 2. არსებობს ასეთი სიმძნევე: ყველაფერში მამის რჩევით ვისარგებლოთ და მას დაუუჯეროთ თუ ავადმყოფობის დროს ვისარგებლოთ ექიმის რჩევით და მხედართმთავრის არჩევის დროს ხმა მივცეთ საუკეთესო მებრძოლს? ისმის ასეთი კითხვა: მეგობარს უფრო უნდა დავეხმაროთ თუ კარგ ადამიანსა და ქველმოქმედს? სამაგიეროს გადახდის მიზნით უნდა ვაწარმოოთ ეს თუ მეგობრობისათვის, თუ ორივე ერთად შესაძლებელია?

ყველა ამ კითხვის ზუსტად გადაწყვეტა ადვილი არაა, რადგან ისინი მრავალ მხრივ განსხვავდებიან ერთმანეთისგან — სიდიდით და სიმძირით, მშვენიერებითა და აუცილებლობით, ის კი არ არის გაურკვეველი, რომ ყველაფერი ერთ ადამიანს არ უნდა მივანდოთ. ქველმოქმედს უფრო უნდა გადაუხადო სამაგიერო, ვიდრე მეგობრებს ასია-მოვწონ, რომ სესხი, რომელიც აიღე, უნდა გადაიხადო, ვიდრე მისცე ამხანაგს. მაგრამ ეს ყველგან არ ვარგა. მაგალითად, ვინც შენ გაგათავისუფლა მძარცველებისაგან, ის უნდა გამოისყიდო მძარცველები-

1165a საგან, ვინც არ უნდა იყოს ის, ფული უნდა დაუბრუნო, თუ ის მოგ-

ახოვს, თუნდაც არ იყოს ჩავარდნილი ტყვეობაში, თუ ჯერ მამა
ქნდა გამოისყიდო? სავარაუდოა, რომ კაცი ჯერ მამას გამოისყიდდა,
იდრე საკუთარ თავს.

როგორც ნათქვამი იყო, ვალს გადახდა უნდა. მაგრამ, როდესაც
ველმოქმედება სცილდება მშვენიერებისა და აუცილებლობის ფარ-
ლებს, მაშინ შენც ჭარბად უნდა დაუბრუნო ვალი. ზოგჯერ ვალის
დაბრუნება არ ეტოლება ადრე მიღებულ დახმარებას, რადგან, ვისაც
დახმარება გაუწიეს, ის პატიოსანი კაცია, ხოლო, ვისაც უბრუნებს
ვალს, ის უზნეოა. ამრიგად, ზოგჯერ საჭიროა, რომ ფული არ ასეს-
ო იმას, ვინც შენ ოდესღაც გასესხა. რადგან მან იცოდა, რომ ვალს
მღევდა პატიოსან კაცს, რომელიც მას დაუბრუნებს, მაგრამ ამ უკა-
ნასკნელს კი არა აქვს იმის იმედი, რომ ცუდი კაცი მას დაუბრუნებს
დასესხებულ თანხას. თუ მდგომარეობა ნამდვილად ასეთია, მაშინ
ბრძოლის მოთხოვნა არაა სწორი. მაგრამ, თუ მდგომარეობა ასე-
თი არაა, მაგრამ ჰგონიათ, რომ ასეთია, მაშინ ასე მოქცევა მაინც
არ იქნება უაზრობა.

როგორც მრავალჯერ ითქვა, მსჯელობა ენებებსა და მოქმედებებ-
ზე დამოკიდებულია მათი ობიექტების შესახებ მსჯელობისაგან. არაა
გაუკრვეელი, რომ ყველას ერთნაირად არ უნდა მისცე, არც მამას
არ უნდა მისცე ყველაფერი და არც ზევს უნდა შესწირო ყველა
მსხვერპლი. სხვა რამ უნდა მისცე მშობლებს, სხვა ძმებს, ამხანაგებ-
სა და ქველმოქმედს. თითოეულს უნდა მისცე მისთვის კუთვნილი
და შესაფერი. როგორც ჩანს, ასე იქცევიან კიდევ. ქორწილში ნა-
თესავენ იპატიუებენ, რადგან მათ საერთო მოდგმა აქვთ და ერთ-
მგვართან არის დაკავშირებული ნათესაური ღონისძიებანი. ამავე მი-
ზეზით დამარხვაზე ნათესავენს უფრო უნდათ დასწრება. ვფიქრობთ,
დაკვების მხრივაც უფრო მშობლებს უნდა გავუწიოთ დახმარება,
როგორც ჩვენი კეთილის მდომთ და ჩვენი არსებობის მიზეზთ, ვიდრე
საკუთარ თავს. მათ პატივი უნდა ვცეთ როგორც ღმერთებს, მაგრამ
არა ყოველგვარი პატივი. მაგალითად, დედას და მამას ერთნაირი
პატივი არ უნდა ვცეთ, არც ისეთი პატივი უნდა ვცეთ მათ, როგო-
რიც ბრძენსა და სარდალს, არამედ მამას უნდა მივაგოთ მამობრი-
ვი და დედას დედობრივი. ყველა ხანდაზმულს უნდა მივაგოთ მისი
წლოვანების შესაფერი პატივი, პატივი ვცეთ ფეხზე აღდგომით, თავ-
დახრით და სხვ. ამხანაგებთან, ძმებთან შეიძლება გულახდილი ვი-
ცუდობა და თავისუფლად მოვიქცეთ. ფილის წევრებთან, თანამოქალაქე-

ებთან, ნათესავეებთან და ყველა დანარჩენთან დავამყაროთ მათთვის შესაფერისი ურთიერთობა. უნდა გავითვალისწინოთ თითოეული მათგანის ქონება, თვისებები, სათნოება და მოთხოვნილებები. მსგავს ადამიანებში ამის გაცნობისწინება ადვილია, მაგრამ ძნელია განსხვავებულ ადამიანებში, თუმცა ამის გამო უკან არ უნდა დავიხიოთ და შეძლებისდაგვარად განვსაზღვროთ ეს.

1165 b **თავი 3.** სიძნელე დაკავშირებულია აგრეთვე კითხვასთან იმის შესახებ, რომ უნდა დაარღვიოთ თუ არა მეგობრობა იმასთან, რომელიც შეიცვალა. ვისთანაც კაცი მეგობრობს სიამოვნების ან სარგებლობის გამო, არ იქნება ურიგო მეგობრობის შეწყვეტა მაშინ, როცა მათ ეს თვისებები აღარ გააჩნიათ. მხარეები ხომ ამის გამო დამეგობრდნენ. მაგრამ რადგან ისინი შეიცვალნენ, ამიტომ გონივრული იქნება მათთან მეგობრობის შეწყვეტა. შეიძლება ვინმემ იჩივლოს, რომ ის მეგობრობდა ან სარგებლობის, ან სიამოვნების გამო, მაგრამ თავი ისე ეჭიროს, თითქოს მეგობრობდეს მეორე მხარის პირადი თვისებების გამო.

როგორც თავშივე ვთქვით, მეგობრობაში შეიძლება წარმოიშვას მრავალი უთანხმოება. ეს იმ შემთხვევაში, როცა მხარეებს სულ სხვა წარმოდგენა აქვთ მეგობრობის მიზეზებზე, ვიდრე ეს სინამდვილეშია. როდესაც ვინმე ცდება და ჰგონია, რომ ის უყვართ მისი ზნისათვის გამო, მაგრამ მეორე მხარე მისთვის არაფერს აკეთებს, ამ შემთხვევაში მან საკუთარი თავი უნდა დაადანაშაულოს. როდესაც ერთი მხარე მოტყუებულია მეორე მხარის თვალთმაქცობით, მაშინ სამართლიანი იქნება პირუელის მიერ საჩივრის აღძვრა და უფრო მეტად, ვიდრე ფულის გამყალბებლების წინააღმდეგ, რადგან აქ ბოროტება უფრო მნიშვნელოვან საკითხს ეხება.

შეიძლება დამეგობრება იმასთან, ვინც მიჩნეული იყო კეთილად. მაგრამ აღმოჩნდა უზნეო და ასეთადაც გამოავლინა თავი? ღირს მასთან მეგობრობა? ეს შეუძლებელია, რადგან ყველა კი არაა სამეგობრო, სამეგობროა მხოლოდ კარგი ადამიანი. აბა, ცუდი რა სამეგობროა. და არც უნდა იმეგობრო მასთან. კაცი არ უნდა იყოს ცუდის მოყვარე და არც უნდა ემსგავსებოდეს მას, რადგან ნათქვამია, რომ მსგავსს მსგავსი უყვარს. მასთან მაშინვე უნდა გაწყვიტო კავშირი მაგრამ არა ყველასთან, არამედ განუკურნებელ უზნეოსთან. იმათ კი უნდა დაეხმარო, რომელთა გამოსწორება შეიძლება ჩვევებით, ვიდრე

ქონებით, რამდენადაც ჩვევები უკეთესია ქონებაზე და მეგობრობაშიც უფრო სასარგებლო. ვფიქრობთ, ვინც მეგობრულ კავშირს წყვეტს, არაფერს უაზროს არ სჩადის, რადგან ვისაც თავიდან მეგობრობდა, ასეთი არ იყო. თუ კაცი შეიცვალა და მისი გამოსწორება შეუძლებელია, საჭიროა მასთან კავშირის გაწყვეტა.

შეიძლება თუ არა მეგობრობის განგრძობა იმ შემთხვევაში, როცა ერთი მხარე შეიცვალა, უფრო პატიოსანი და სათნო გახდა, მეორე მხარე კი ისეთივე დარჩა? ეს უფრო ნათელი გახდება, თუ მოვიტანთ ისეთ მაგალითს, სადაც დიდია მანძილი მხარეთა შორის, მაგალითად, მეგობრობა ბავშვობიდან. როგორ იქნებიან მეგობრები ისინი, როდესაც ერთმა მხარემ შეინარჩუნა ბავშვური აზროვნება, მეორე კი ძლიერი მამაკაცი გახდა? მათ ხომ ერთი და იგივე არ აკმაყოფილებთ, არ ახარებთ და სტანჯავთ. მათი ერთმანეთთან დამოკიდებულებაც ერთნაირი არ არის. ამის გარეშე კი მეგობრობა არ არსებობს. მათ არც ერთად ცხოვრება შეუძლიათ. ამის შესახებ უკვე ვილაპარაკეთ. მათ ურთიერთობაში არ უნდა იყოს არავითარი ცვლილება, თუ ისე უნდა იქცეოდნენ, თითქმის არასოდეს ყოფილან მეგობრები? იქნებ უნდა ახსოვდეთ ძველი ურთიერთობა და როგორც მეგობრებს, ერთმანეთი უფრო მეტად უნდა სიამოვნებდეთ, ვიდრე უცხოებს? მათ უნდა ახსოვდეთ წარსული და ძველი მეგობრობის გამო ერთმანეთს მეტი ყურადღება უნდა მიაქციონ, და მათ შორის არ უნდა მოხდეს განხეთქილება ზედმეტი უზნეობის გამო?

1166 a

თავი 4. ის მეგობრობა, რომელიც მყარდება მეზობლებს შორის და რომლის განსხვავებული ფორმები არსებობს, ჩვენი აზრით, პირად ინტერესებს უნდა ემყარებოდეს. მეგობრად ირჩევენ ისეთ კაცს, რომელსაც მეგობრისათვის სურს ან ნამდვილი, ან მოჩვენებითი სიკეთის გაწევა თვით მეგობრის საკეთილდღეოდ. მეგობარია ის, ვისაც სურს მეგობრის არსებობა და სიცოცხლე, თვით მეგობრის ინტერესებიდან გამომდინარე. მაგალითად, რაც სურთ დედებს შვილებისათვის. ზოგი კი მეგობრად თვლის იმას, ვინც მასთან ატარებს დროს და იმასვე ირჩევს, რასაც თვითონ, სტანჯავს და ახარებს იგივე, რაც მეორე მხარეს. ესეც უმთავრესად დედებს ახასიათებთ. ამგვარად, მეგობრობა განისაზღვრება რომელიმე ამ ნიშნით და ის ახასიათებს პატიოსან კაცს. ყველა დანარჩენ შემთხვევაში მეგობრობა იქმნება იმდენად, რამდენადაც ისინი ბაძავენ ნამდვილ მეგობრობას. ყველა ამ შემთხვევაში საზომი არის სათნოება და პატიოსნება. ასეთი კაცი კი

საკუთარ თავთან თანხმობაშია და მთელ თავის არსებას წარმართავს ერთი და იმავე მიზნისკენ. მას სურს საკუთარი თავისთვის როგორც ნამდვილი, ისე მოჩვენებითი სიკეთე და ასე მოქმედებს კიდევ. რადგან კეთილი ადამიანისთვის ღამახასიათებელია დაძაბული შრომა როგორც სიკეთის მიზნით, ისე თავისთვის (სულის მოაზროვნე ნაწილისთვის), ეს კი ადამიანის არსს შეადგენს. თითოეულს სურს სიცოცხლე და მისი შენარჩუნება, განსაკუთრებით კი მოაზროვნე ნაწილისა. პატიოსან კაცს ახასიათებს სიქველე და თვითეულს თავისთვისაც სიკეთე სურს. კაცს, თუნდაც რომ ყველაფერი მისცე, მაინც არ მოინდომებს სხვად გადაქცევას (ყოველგვარი სიკეთე კი ღმერთს აქვს), მოისურვებს იმად დარჩენას, რაც თვითონ არის. უნდა ვივარაუდოთ, რომ ყველასათვის მთლიანად ან ძირითადად ღამახასიათებელია აზროვნება და ყველას სურს იყოს ის, რაც არის, რადგან ეს სასიამოვნოა. მას აქვს სასიამოვნო მოგონებები და მომავალში კეთილი იმედები, სააზროვნო მასალა კი უხვად აქვს. ის მარტოობაში უფრო მეტად განიცდის როგორც ტანჯვას, ისე სიამოვნებას, რადგან მას ყოველთვის ერთი და იგივე საგნები ანიჭებენ ტანჯვასაც და სიამოვნებასაც და არა სხვადასხვა. მას, როგორც ვთქვით, არც მონანიება სჭირდება. ყველა ეს თვისება ახასიათებს პატიოსან კაცს თავისთავად. მას მეგობართან ისეთივე დამოკიდებულება აქვს, როგორც საკუთარ თავთან, რადგან მეგობარი არის მისი „სხვა“. როგორც ჩანს, მეგობრობა რაღაც ამდაგვარია და მეგობრებიც ისინი არიან, ვისაც ეს თვისებები ახასიათებთ.

1166 ბ კითხვა იმის შესახებ, შეიძლება თუ არა მეგობრობა საკუთარ თავთან, ჯერჯერობით განზე გადავდოთ. ვფიქრობთ, მეგობრობა არსებობს მაშინ, როდესაც სახეზეა ან ორი, ან მრავალი ამ თვისებებიდან და სადაც გვაქვს გადაჭარბებული მეგობრობა, ის ჰგავს საკუთარ თავთან მეგობრობას.

როგორც ჩანს, დასახელებული თვისებები ბევრს ახასიათებს, თუნდაც ისინი ცუდი ადამიანები იყვნენ. მაგრამ არიან თუ არა ისინი ნამდვილად ამ თვისებების მქონენი და არიან კი ისინი პატიოსანნი, ან ისეთნი, როგორადაც მათ თავი წარმოუდგენიათ? მაგრამ არც ერთი იმათგანს, რომელიც ცუდად იქცევა და არც პატიოსანია, არ ახასიათებს არც ერთი ზემოჩამოთვლილი თვისებები და არც ეტყობა, რომ ჰქონდეს ისინი, ასეა საერთოდ, ცუდ ადამიანებშიც, ისინი საკუთარ თავს ეწინააღმდეგებიან. ის ერთს რომ გადაწყვეტს, ვნება მას

მეორე მხარეს ეზიდება, როგორც ამას ადგილი აქვს თავშეუკავებელ ადამიანებში. ნაცვლად იმისა, რომ უპირატესობა მისცენ სიკეთეს, ისინი უპირატესობას აძლევენ სიამოვნებებს, რაც საზიანოა. ზოგი სიმზღალისა და უსაქმურობის გამო არ აკეთებს იმას, რაც მისთვისვე სასიკეთოა, ზოგი კი იმის გამო, რომ ჩადენილი აქვს მრავალი საშინელი საქმე და უზნეობის გამო საძულველი გამხდარა, გაურბის სიცოცხლეს და თავს იკლავს. უზნეო ადამიანები ეძებენ იმათ, ვისთანაც დროს გაატარებენ, საკუთარ თავს კი გაურბიან, რადგან, როდესაც მარტონი არიან, იხსენებენ ბევრ ცუდ საქმეს და მომავალშიც ამას მოელოან, სხვებთან ყოფნისას კი ივიწყებენ ყოველივეს. მათ არა აქვთ სამეგობრო თვისებები და არც საკუთარი თავის მიმართ მეგობრული განცდა. ისინი მარტობაში არ განიცდიან არც სიამოვნებას, არც ტანჯვას. მათი სული წინააღმდეგობაშია უზნეობის გამო: ერთ ნაწილს სტანჯავს თავშეკავება, მეორე ნაწილი კი სიამოვნებაშია. ამიტომ სულის ერთი ნაწილი მას მიაქანებს ერთი მიმართულებით, მეორე კი — მეორე მიმართულებით, თითქოს მისი გახლეჩა სურდეთ. ასეთ ადამიანებს არ შეუძლიათ ერთდროულად სიამოვნებაც და ტანჯვაც, სიამოვნებიდან მცირე ხნის შემდეგ იტანჯებიან იმის გამო, რომ სიამოვნება განიცადეს. თუმცა მათ ეს სიამოვნება არ სურდათ. ცუდი ადამიანები აღსავსენი არიან სინანულით. ისინი საკუთარი თავის მიმართ არასოდეს არიან მეგობრულად განწყობილნი, რადგან მათ არაფერი აქვთ სამეგობრო. ასეთ მდგომარეობაში მყოფი ადამიანი ძალზე საცოდავია. ამიტომ საჭიროა, რომ გადაჭრით გავურბოდეთ უზნეობას და პატიოსნები ვიყოთ. აი, ამ გზით შეიძლება მეგობრობა როგორც სხვასთან, ისე საკუთარ თავთან.

თავი 5. კეთილგანწყობილება მეგობრობას ჰგავს, მაგრამ მეგობრობა არ არის. კაცი კეთილგანწყობილი შეიძლება იყოს უცნობისადმი და იმისადმი, რომელიც არ უნახავს, მაგრამ ეს არ იქნება მეგობრობა. ამაზე ადრე უკვე ითქვა. კეთილგანწყობილებას არა აქვს სამისოდ არც განწყობა, არც მისწრაფება, რაც მეგობრობას ახასიათებს. გარდა ამისა, მეგობრობა ურთიერთმიჯნევის შედეგია, კეთილგანწყობილება კი შეიძლება გაჩნდეს უცებ, როგორც ეს ხდება ხოლმე შეჯიბრებაში მონაწილეების მიმართ. მათ მიმართ თანაგრძნობა და კეთილი სურვილებიც კი აქვთ, მაგრამ ვერავითარ დახმარებას ვერ უწყვენ, რადგან, როგორც უკვე ვთქვით, კეთილგანწყობილი უცებ 1167 a ხდება და მას ზედაპირული სიყვარული ახასიათებს.

კეთილგანწყობილება მეგობრობის დასაწყისსა ჰგავს, როგორც მხედველობით მიღებული სიამოვნება, ჰგავს სიყვარულის დასაწყისს, რადგან არავის უყვარს ისე, თუ წინასწარ ნახვის შედეგად სიამოვნება არ მიიღო. მაგრამ არც იმას უყვარს უფრო მეტად, ვისაც ვინმეს ნახვით მიუღია სიამოვნება. შეყვარებულია ის, ვინც იტანჯება სიყვარულის ობიექტის არყოფნისას და ვინც ესწრაფვის მის ნახვას. მეგობრები ვერ გახდებიან ვერც ისინი, ვინც ერთმანეთის მიმართ კეთილგანწყობილი არ არიან, მაგრამ კეთილგანწყობილება არ ეპარა მეგობრობისათვის. კეთილგანწყობილი მსოფლოდ სიკეთე სურთ იმათთვის, ვის მიმართაც კეთილგანწყობილსა არიან, მაგრამ პრაქტიკულად ისეთ არაფერში ესმარებიან და არც სწუხან მათზე. ამიტომ ამისთვის შეიძლება გვეწოდებინა „უმოქმედო მეგობრობა“. მეგობრობა ყალიბდება ხანგრძლივი დროის განმავლობაში მიჩვევის და არა სიამოვნებისა და სარგებლობის შედეგად. ასე არც კეთილგანწყობილება წარმოიშობა. ვისაც ქველმოქმედება გაუწიეს, ის კეთილგანწყობილი ხდება ქველმოქმედის მიმართ და ეს საპართლიანოა. ხოლო, ვისაც სურს ვინმეს გაუწიოს სიკეთე იმ იმედით, რომ მისგან მოგება ნახოს, იგი მის მიმართ კი არ არის კეთილგანწყობილი, არამედ საკუთარი თავის მიმართ. არც ისაა მეგობარი, ვინც სხვას უვლის იმ იმედით, რომ მოგება ექნება. საერთოდ, მეგობრობა იქმნება სათნოებისა და პატიოსნების საფუძველზე, როცა ვინმე გვეჩვენება ან მშვენიერად, ან მამაცად და სხვა რაიმე ამგვარად, როგორც ჩვენ ვოქვით შეჯიბრებაში მონაწილეთა შესახებ.

თავი. 6. ერთნაირად მოაზროვნენ მეგობრებად მოჩანან, მაგრამ სინამდვილეში ისინი მეგობრები არ არიან, რადგან ერთნაირი თვალსაზრისი შეიძლება არსებობდეს იმათ შორისაც, რომლებიც ერთმანეთს არ იცნობენ. არც რაიმეს შესახებ ერთნაირი ცოდნის მქონეთ ეწოდებათ ერთნაირად მოაზროვნენი. მაგალითად, ციური მოვლენების შესახებ თანხმობაში მყოფთ, რადგან ამის შესახებ მსგავსი აზროვნება მეგობრობას არ ნიშნავს. ქალაქებს კი მეგობრებს უწოდებენ, როცა მათ ერთნაირი შეხედულება აქვთ სარგებლობის შესახებ, როცა ისინი ერთსა და იმავეს აძლევენ უპირატესობას და ერთნაირი თვალსაზრისის საფუძველზე მოქმედებენ, ასორციელებენ ერთნაირი მოცულობის მოქმედებას ან ორი მხარე, ან ყველა. მაგალითად, როცა ქალაქები ერთნაირად ფიქრობენ, რომ საჭიროა მმართველის არჩევა, ანდა, რომ საჭიროა ლაქედემონელებთან კავ-

შორის შეკერა, ანდა, რომ მმართველი უნდა იყოს პიტაკი, რაც თვით პიტაკის სურვილს დაემთხვა. მაგრამ, როდესაც თვითეულს სურს, რომ თვითონ იყოს მმართველი, როგორც ამას ადგილი ჰქონდა „ფინიკიელებში“, მაშინ აჯანყება მოხდება. ერთნაირი აზროვნება მაშინ კი არ წარმოიშობა, როდესაც თითოეული მხარე ერთსა და იმავეს ფიქრობს, არამედ მაშინ, როდესაც ყველას ერთი ობიექტი აქვს მხედველობაში. მაგალითად, როდესაც ხალხიცა და წესიერი მოქალაქეებიც ფიქრობენ, რომ სახელმწიფოს უნდა მართავდნენ საუკეთესო ადამიანები, მხოლოდ ამ შემთხვევაში ყველა მიიღებს იმას, რაც მას სურს.

1167 d

ფიქრობთ, ერთნაირი აზროვნება უნდა იყოს სახელმწიფოებრივი მეგობრობა, როგორც ვთქვით, ეს მეგობრობა ემყარება სარგებლობას და საარსებო მოთხოვნილების საგნებს. ასეთი აზროვნება კი არსებობს პატიოსან ადამიანებში. ისინი შეთანხმებულად აზროვნებენ როგორც ცალკე, ისე ერთად და მათი აზროვნება ერთსა და იმავე საგანს ეხება. მათი სურვილები მყარია და არა ცვალებადი, როგორც ევრიპე. მათ სამართლიანობა და სარგებლობა სურთ, რისკენაც ერთობლივად მიისწრაფვიან.

ცუდი ადამიანები კი ერთნაირად არ აზროვნობენ, ანდა იშვიათად აზროვნებენ. ასეთივე არიან ისინი მეგობრობაში, მოგებაში აჭარბებენ, შრომასა და საერთო საქმიანობაში კი ჩამორჩებიან. ყველას სურს რა საკუთარი სარგებლობა, ამიტომ უთვალთვალეს, თუ რას აკეთებს მახლობელი და ხელს უშლის მას. ისინი არ აქცევენ ყურადღებას საერთო საქმეს, რის გამოც საქმე იღუპება. მათ შორის იშვება წინააღმდეგობა, ერთმანეთს აიძულებენ დაიცვან სამართალი, თვითონ კი არ იცავენ მას.

თავი 7. ქველმოქმედები ფიქრობენ, რომ მათ უფრო მეტად უნდა უყვარდეთ ისინი, ვისაც სიკეთე გაუწიეს, ვიდრე სიკეთის მიმღებთ — ქველმოქმედნი. მაგრამ ეს არ უნდა იყოს გონივრული და ამიტომ კვლევას მოითხოვს. უმრავლესობას ჰგონია, რომ ერთი მხარე ვალის გამცემია, მეორე კი მიმღები. როგორც მევახშეობაში მოვალეებს არ სურთ, რომ არსებობდნენ ისინი, ვისი ვალიც მართებთ, სესხის გამცემნი კი ზრუნავენ მოვალეთა დაცვაზე, ასევე ქველმოქმედთ სურთ, რომ არსებობდნენ ისინი, ვისაც ქველმოქმედება გაუწიეს, რადგან მიმღოვნებენ, რომ სამაგიეროს მიიღებენ; ხოლო, ვინც სესხი მიიღო,

არ ზრუნავს მის დაბრუნებაზე. ეპიქარმე¹, ალბათ, იტყოდა, რომ ისინი „მახინჯი მხრიდან უყურებენ ადამიანთა საქმეებს“. ჩვენ კი ვფიქრობთ, რომ ეს არის ადამიანური მოვლენა, რადგან უმრავლესობას ცუდი მესხიერება აქვს და უფრო ქველმოქმედების მიღებას ლამობს, ვიდრე ქველმოქმედების გაწევას. ვფიქრობთ, ამას აქვს უფრო ბუნებრივი მიზეზი და არა ისეთი, როგორც სესხის გაცემის შემთხვევაში. ეს მოვლენა კი გამოწვეულია არა მეგობრობით, არამედ იმ მიზნით, რომ დაიცვას მევალე, რათა მისგან ვალი დაიბრუნოს. ქველმოქმედი კი მეგობრობს იმას და უყვარს ის, ვისაც სიკეთე გაუწია, თუმცა ის ამით არ იღებს არავითარ სარგებლობას და არც მომავალში მოელის მას.

1168 a იგივე მდგომარეობაა ხელოსნობაშიც. ხელოსნებს უფრო მეტად უყვართ თავიანთი შემოქმედება, ვიდრე ამ უკანასკნელთ ხელოსანი, თუნდაც ეს შემოქმედება გასულიერებულიყო. ეს უფრო მეტად პოეტებში გვხვდება. მათ მეტისმეტად უყვართ თავიანთი შემოქმედება, ისე უყვართ როგორც შვილები. იგივე მდგომარეობაა ქველმოქმედებაშიც. ქველმოქმედება ქველმოქმედის შემოქმედებაა და ის მას უფრო მეტად უყვარს, ვიდრე — ქველმოქმედების მიმღები. ამის მიზეზი კი ისაა, რომ ყველასათვის სასურველია და საყვარელი არსებობა. ჩვენი არსებობა მოქმედებაში მდგომარეობს და სიცოცხლეს პრაქტიკულ საქმიანობაში გამოიხატება, მოქმედნი კი საქმის შემოქმედნი არიან. მათ, უყვართ რა თავიანთი საქმე, არსებობაც უყვართ. ეს სავსებით ბუნებრივია, რადგან, რაც შესაძლებლობაში არსებობს, ის მოქმედებით რეალობად იქცევა.

ამას გარდა, ქველმოქმედის მოქმედება მშვენიერია. ქველმოქმედი სიამოვნებას იღებს, ხოლო ქველმოქმედების მიმღები — სარგებლობას. სარგებლობა კი ნაკლებ მშვენიერია და სასურველი. ქველმოქმედის საქმე მყარია, რადგან მშვენიერება დღეგრძელია. ქველმოქმედით მიღებული სარგებლობა კი უკვე წარსულს ეკუთვნის.

მოქმედება დღეს იძლევა სიამოვნებას, ხვალისათვის — იმედს, ხოლო წარსულში — მოგონებას. ყველაზე მეტ სიამოვნებას, აგრეთვე სიყვარულს იწვევს ცხოვრება მოქმედებაში. მშვენიერ საქმეთა მოგონება სასიამოვნოა. სასარგებლო საქმეთა მოგონება ან სრულებით არ არის, ანდა მცირედ არის სასიამოვნო. როგორც ჩანს, საწინააღმდეგო მდგომარეობაა ყოველივე ამის წინასწარ გათვალისწინებისას.

სიყვარულიც მოქმედებაში გამოიხატება. სიყვარულის ობიექტად ყოფნა კი განცდას ნიშნავს. ის, ვინც აქტიურობაში აჭარბებს, მას წილად ზედება როგორც მეგობრობა, ისე მეგობრობის ობიექტად ყოფნა.

ადამიანები იმ საგნებს, რაც დიდი სიძნელით შეიძინეს, მეტად აფასებენ, რადგან ეს ქონება მათი შეძენილია, ხოლო მემკვიდრეობით მიღებულს ნაკლებად აფასებენ.

როგორც ჩანს, ქველმოქმედების მიღება არაა ძნელი. ძნელია ქველმოქმედება, ამიტომაც დედებს უფრო მეტად უყვართ შვილები, რადგან შვილის შობა უადრესად ძნელია. გარდა ამისა, დედები უკეთ ცნობენ თავის შვილებს. როგორც ჩანს, ესეც ქველმოქმედებისთვის არის დამახასიათებელი.

თავი 8. სიძნელეს იწვევს შემდეგი კითხვა: ვინ უფრო მეტად უნდა გიყვარდეს, შენი თავი თუ სხვა ვინმე? ვისაც თავი მეტისმეტად უყვარს, მას კიცხავენ და გაკიცხვის ნიშნად უწოდებენ. „თავის თავის მოყვარეს“. ვფიქრობთ, რომ ცუდი ადამიანი ყველაფერს თავისთვის აკეთებს და მით უფრო მეტად, რაც უფრო უზნეოა. ამიტომაც საყვედურობენ მას, რომ ის სხვისთვის არაფერს აკეთებს. პატიოსანი კაცი კი მშვენიერებისათვის მოქმედებს და რაც უფრო პატიოსანია, მით უფრო მეტად მოქმედებს ამ მიზნით. ის მეტისმეტად მოქმედებს მშვენიერებისათვის და მეგობრობისათვის, ხოლო საკუთარ თავს ივიწყებს.

მაგრამ ფაქტები ამ მსჯელობას არ ეთანხმებიან და ეს არაა შემ- 1168 ბთხვევითი, რადგან ამბობენ, რომ უფრო მეტად ის უნდა გიყვარდეს, ვინც კარგი მეგობარია, კარგი მეგობარი კი ის არის, ვისაც მეგობრისთვის სიკეთე სურს ისე, რომ ეს არავინ გაიგოს. ეს თვისებები მას, პირველ ყოვლისა, ახასიათებს როგორც მეგობარს; ახასიათებს ყოველივე დანარჩენიც, რითაც მეგობარი გამოირჩევა.

როგორც ამბობენ, ყოველივე მეგობრიდან გამომდინარეობს და ვრცელდება მეორე მხარეზე. ამიტომაც ყველა ანდაზა ერთმანეთს ეთანხმება: „მეგობრები ერთსულნი არიან“, „მეგობრებს ყველაფერი საერთო აქვთ“, „მეგობრობა თანასწორობაა“, „მუხლი წვივზე ახლოა“. ყოველივე ეს უფრო მეტად ახასიათებს თავისთავად მეგობარს. ასეთი ადამიანი კი ყველაზე მეტად საკუთარი თავის მეგობარია. მაშასადამე, კაცი უფრო მეტად საკუთარ თავთან უნდა მეგობრობდეს. ბუნებრივია, წარმოიშობა კითხვა იმის შესახებ, თუ რომელ მოსაზრებას მივყევით, რადგან ორივე მოსაზრებაში არის რაღაც სარწმუნო.

ამიტომ საჭიროა, თვითეული მოსაზრება ერთნაირად განვიხილოთ და დავადგინოთ, თუ რაში და როგორ არიან ისინი ჭეშმარიტნი. ყველაფერი ცხადი გასდება მაშინ, როცა დავადგენთ, თუ რას გულისხმობს თვითეული მათგანი ტერმინში „თავის სიყვარული“. ის, ვინც ამ ტერმინში სდებს უარყოფით მნიშვნელობას, თავის თავის მოყვარეს იმ ადამიანს უწოდებს, ვინც მეტს იღებს როგორც ქონებას, ისე პატივსა და სხეულებრივ სიამოვნებას. ადამიანთა უმრავლესობა ამას ესწრაფვის და ცდილობს მათ მოაოყვას, როგორც რაღაც საუკეთესოს და ამისთვის ერთმანეთს ებრძვის კიდევ; ვინც მათ უხვად მოიპოვებს, იკმაყოფილებს ენებებს, გრძნობებს და საერთოდ, სულის უგუნურ ნაწილს. ასეთია უმრავლესობა. მაშასადამე, სახელწოდება „თავის თავის მოყვარე“ წარმოშობილია მრავალი ცუდი თვისების აღსანიშნავად. ამიტომ სავსებით მართებულია, რომ ასეთი პიროვნება გასაკიცხია. ამრიგად, არაა გაუგებარი, თუ რატომ უწოდებს უმრავლესობა თავმოყვარეთ იმათ, ვინც დოვლათს ასე ანაწილებს, ხოლო იმას, ვინც ყველაზე მეტად ცდილობს ჩაიდინოს სამართლიანი, გონივრული და სათნოების შესაბამისი სხვა მოქმედება და თავისთვის დაიტოვოს მშვენიერება, არავინ უწოდებს თავმოყვარეს და მას არც არავინ გაკიცხავს. ვფიქრობთ, უფრო მეტად სწორედ ასეთი ადამიანია თავმოყვარე. რადგან ის თავისთვის იტოვებს ყველაზე მეტად მშვენიერს, ყველაზე უკეთესს, ამას თვლის თავის არსებობაში ყველაზე ძირითადად და ამ მიზანს მისდევს ყველაფერში. ისევე, როგორც სახელმწიფოში და სხვა სისტემებში არსებობს ძირითადი ნაწილი, ასევეა ადამიანებშიც და თავის მოყვარე ყველაზე მეტად ამ ნაწილსა სცემს პატივს და ის მოსწონს. კაცს უწოდებენ თავშეკავებულსა და თავშეუკავებელს იმისდა მიხედვით, ემორჩილება თუ არა გონებას, რაც თვითეული ადამიანის არსებას წარმოადგენს. ადამიანები მაშინ მოჩანან ნებაყოფლობით მოქმედად, როცა მოქმედებენ გონების კარნახით, რომ მთლიანად ან ძირითადად ესაა დამახასიათებელი ადამიანისათვის, პატიოსანი კაციც ყველაზე მეტად გონებას სცემს პატივს. მაშასადამე, ყველაზე მეტად ასეთი კაცია თავმოყვარე, მაგრამ ის სხვა სახისაა, ვიდრე გასაკიცხი თავმოყვარე. მათ შორის ისეთივე სხვაობაა, როგორიც გონებრივსა და გრძნობად ცხოვრებას შორის, მშვენიერებისკენ ჭეშმარიტ სწრაფვასა და სარგებლობისკენ სწრაფვას შორის. ყველას მოსწონსა და ყველა აქებს მათ, რომლებიც გამოირჩევიან მშვენიერი საქმეებით. ადამიანები ერთმანეთს რომ ეჯიბრე-

1169 a

ბოდნენ მშვენიერ მოქმედებაში და ყველა რომ მშვენიერი მოქმედებისაკენ მიისწრაფოდეს, მაშინ ყველას ექნებოდა ის, რაც მას სჭირდება და თითოეულს ექნებოდა უდიდესი სიკეთე, რაც სათნოებისთვის არის დამახასიათებელი.

ამრიგად, კეთილი ადამიანი თავმოყვარე უნდა იყოს, რადგან ის, სჩადის რა მშვენიერ საქმეებს, საკუთარ თავსაც რგებს და სხვებისთვისაც მოაქვს სარგებლობა. უზნეო ადამიანი კი არ იქნება თავმოყვარე, რადგან მას ზიანი მოაქვს როგორც თავისთვის, ისე მახლობლებისთვის, მისდევს რა ცუდ ვნებებს. ცუდ ადამიანში არსებობს წინააღმდეგობა იმას შორის, რაც უნდა გააკეთოს და რასაც აკეთებს. სოლო წესიერი ადამიანი აკეთებს იმას, რასაც უნდა აკეთებდეს, რადგან გონება ირჩევს იმას, რაც ყველაზე უკეთესია, ხოლო წესიერი კაცი ემორჩილება გონების კარნახს. პატიოსან კაცზე სწორად არის ნათქვამი, რომ ის ბევრს იღვწის მეგობრებისა და სამშობლოს საკეთილდღეოდ და თუ საჭირო იქნება, მათთვის თავსაც კი გასწირავს. იგი უარყოფს ქონებასაც, დიდებასაც და საერთოდ, ყველაფერს, რაც კი ბრძოლით მოიპოვება, მაგრამ თავისთვის დიტაცებს მშვენიერებას. იგი ამჯობინებს ხანმოკლე, მაგრამ დიდ სიამოვნებას, ხანგრძლივსა და მცირეს. ერთი წლით მშვენიერ ცხოვრებას ამჯობინებს მრავალ წელს სხვათა შორის ცხოვრებას, ერთ მშვენიერ დიდ მოქმედებას ამჯობინებს მრავალსა და მცირეს. ასევე იქცევა ის, ვინც თავს სწირავს, რადგან ის არჩევს დიდ მშვენიერებას, ხარჯავს იმაზე, რომ მისმა მეგობრებმა დიდი მოგება ნახონ. ამ შემთხვევაში მისი მეგობრები მიიღებენ ქონებას, თვითონ კი — მშვენიერებას. ასე რომ, ის თავისთვის იტოვებს მეტ სიკეთეს, ასევე იქცევა იგი დიდებისა და ძალაუფლების საკითხშიც. ის ყოველივე ამას ჩუქნის მეგობრებს, რადგან ამის სანაცვლოდ თავისთვის იტოვებს მშვენიერებას, რაც საქებია. როგორც ჩანს, ასეთია პატიოსანი კაცი, რომელიც ყველაფერზე მაღლა აყენებს მშვენიერებას. შეიძლება მოხდეს ის, რომ მან მოქმედება მეგობარს დაუთმოს, რადგან უფრო მშვენიერია, რომ ამ მოქმედების მიზეზი მეგობარი იყოს, ვიდრე თვითონ. ყველგან, სადაც კი რაიმე საქებია, პატიოსანი კაცი, მეტწილად თავისთვის მშვე- 1169 ხ ნიერებას იტოვებს.

როგორც ითქვა, კაცი ამაირად უნდა იყოს თავმოყვარე და არა ისე, როგორც ეს უმრავლესობას ესმის.

თავი 9. სადავოა კითხვა იმის შესახებ სჭირდებათ თუ არა ბედ-

ნიერ ადამიანებს მეგობრები? როგორც ამბობენ, ბედნიერ და ყოველმსრივ კმაყოფილ ადამიანებს მეგობრები არ უნდა სჭირდებოდეთ. მათ ხომ ყოველი სიკეთე აქვთ. არიან რა ყოველმსრივ კმაყოფილი, მათ არაფერი სჭირდებათ, ხოლო მეგობრები, რომლებიც არიან ადამიანის „სხვა“, მოიპოვებენ იმას, რასაც მათი მეგობარი ვერ იშოვის. ამიტომ არის ნათქვამი: „როცა ღემონი გაძლევს სიკეთეს, რაღას დაეძებ მეგობრობასა?“².

მაგრამ უაზრობად მოჩანს, რომ ბედნიერ ადამიანს, რომელსაც ყველა სიკეთე აქვს, მეგობრები არ ჰყავდეს, რაც გარეგან სიკეთეთა შორის უდიდესია. მაგრამ, თუ მეგობრებისთვის უფრო ქველმოქმედებაა დამახასიათებელი, ვიდრე მისი მიღება, თუ კეთილისა და სათნოსათვის დამახასიათებელია ქველმოქმედება და თუ უფრო მშვენიერია, რომ სიკეთე გაუწიო მეგობარს, ვიდრე უცხოს, მაშინ კეთილ კაცს დასჭირდება ის, ვისაც ქველმოქმედებას გაუწევს.

გადასაწყვეტია აგრეთვე კითხვა იმის შესახებ, რომ მეგობარი უფრო ბედნიერებაში გვჭირდება თუ უბედურებაში? როგორც უბედურ ადამიანებს სჭირდებათ ქველმოქმედნი, ასევე ბედნიერებს ის, ვისაც ისინი სიკეთეს გაუწევენ.

უაზრობა იქნებოდა, რომ ბედნიერ ადამიანებს მარტოობაში ვტოვებდეთ, რადგან არავენ ირჩევედა, რომ ყოველივე ჰქონოდა მარტოობაში. ადამიანი ხომ საზოგადოებრივი არსებაა და მისთვის ბუნებრივად დამახასიათებელია სხვასთან ერთად ცხოვრება. ეს დამახასიათებელია ბედნიერი ადამიანისთვისაც. მას ხომ გააჩნია ყოველივე ის, რაც ბუნებრივი სიკეთეა. ცხადია, მეგობართა და პატიოსან ადამიანთა შორის უკეთესია დროს გატარება, ვიდრე უცხოებთან და შემთხვევით ხალხთან, მაშასადამე, ბედნიერ კაცსაც სჭირდება მეგობრები.

რას ამბობენ წინამორბედნი და რა არის ჭეშმარიტი მათ ნათქვამში? იქნებ სწორია ის, რასაც უმრავლესობა ფიქრობს, რომ მეგობრები სასარგებლონი უნდა იყვნენ? მაგრამ რადგან ბედნიერს ყველა სიკეთე აქვს, ამიტომ მას მეგობრები აღარ უნდა სჭირდებოდეს. მას ისინი არ სჭირდება სიამოვნებისთვის, თუნდაც მცირედი სიამოვნებისთვის, რადგან, თუ ცხოვრება სასიამოვნოა, მაშინ მას არ სჭირდება არავითარი დამატებითი სიამოვნება, და თუ ასეთი მეგობრები არ სჭირდება, მაშასადამე, მას საერთოდ, მეგობრები არ სჭირდება.

მაგრამ ეს თვალსაზრისი არ უნდა იყოს სწორი, რადგან თავში ითქვა, რომ ბედნიერება არის ერთგვარი ენერგია, ხოლო ენერგია იქმნება და მუდმივად არ არსებობს, როგორც რაღაც ქონება. როგორც თავშივე ითქვა, ბედნიერება მდგომარეობს სიცოცხლესა და მოქმედებაში, ხოლო კეთილი კაცის მოქმედება თავისთავად წესიერია და სასიამოვნო, ის, რაც ჩვენთვის მახლობელია, სასიამოვნოც არის. ჩვენთვის მახლობელი ადამიანების შეცნობა უფრო ადვილია, ვიდრე საკუთარი თავისა. ასევე მათი მოქმედების შეცნობა უფრო ადვილია, ვიდრე საკუთარისა. კეთილი ადამიანისათვის პატიოსანი მეგობრების მოქმედება სასიამოვნოა, რადგან ის შეიცავს ორმხრივ ბუნებრივ სიამოვნებას. ამრიგად, ბედნიერ ადამიანს ასეთი მეგობრები სჭირდება. პატიოსანი და მახლობელი ადამიანების მოქმედების ჭვრეტა სასურველია, ასეთი მოქმედება კი დამახასიათებელია კეთილი მეგობრისათვის.

1170 a

ფიქრობენ აგრეთვე, რომ ბედნიერი ადამიანი სიამოვნებაში უნდა ცხოვრობდეს; მარტოხელა კაცის ცხოვრება მტანჯველია, რადგან ადვილი არაა განუწყვეტლივ მარტოობაში მოქმედება, მაგრამ სხვებთან ერთად და სხვებთან ურთიერთობაში ეს ადვილია. ამ შემთხვევაში ენერგია უწყვეტი იქნება, რადგან ის თავისთავად სასიამოვნოა და ეს უნდა გააჩნდეს ბედნიერს, რადგან ის პატიოსანია და როგორც პატიოსანს. მოსწონს სათნო მოქმედებები, ხოლო, რასაც ზიანი მოაქვს, ის მას აწუხებს, როგორც მუსიკოსი სიამოვნებს მშვენიერი მელოდით, ცუდით კი — იტანჯება. კეთილ კაცთან ცხოვრება იქნება ერთგვარი ვარჯიში სათნოებაში, რასაც თეოგნიდეც ადასტურებს.

თუ უფრო საფუძვლიანად შევისწავლით საკითხს, აღმოჩნდება, რომ პატიოსანი მეგობარი სასურველია პატიოსანი კაცისთვის, რადგან, როგორც ნათქვამი იყო, კეთილი ბუნების კაცი პატიოსანი ადამიანისთვის არის როგორც კეთილი, ისე სასიამოვნო.

ცხოველთა სიცოცხლე განისაზღვრება შეგრძნების უნარით, ადამიანისა — შეგრძნებითა და აზროვნებით. უნარი კი მოქმედებაში გადადის, რადგან მთავარია მოქმედება. უნდა ვივარაუდოთ, რომ სიცოცხლე უმთავრესად ნიშნავს ან შეგრძნებას, ან აზროვნებას, ხოლო სიცოცხლე თავისთავად არის სიკეთე და სიამოვნება. რადგან სიცოცხლე განსაზღვრულია, ხოლო განსაზღვრულობა დამახასიათებელია ბუნებრივი სიკეთისათვის, ბუნებრივად კეთილი კი ძვირფასია პატიოსანი ადამიანისთვის. ამიტომ სიცოცხლე ყველას სასიამოვნოდ მიაჩ-

ნია. ჩვენ ამ შემთხვევაში არ ვგულისხმობთ უზნეო სიცოცხლეს, რაც დამლუპველია, არც ტანჯვაში ცხოვრებას, რადგან ასეთი ცხოვრება არ არის განსაზღვრული, ასევე მისთვის დამახასიათებელი სხვა თვისებები. ტანჯვის შესახებ ქვემოთ უფრო გარკვევით გვექნება მსჯელობა.

1170 ბ სიცოცხლე თავისთავად არის სიკეთე და სიამოვნება, რაც იქიდან ჩანს, რომ მას ყველა ეტანება, განსაკუთრებით კი ბედნიერი და პატიოსანი ადამიანები, რადგან მათთვის ცხოვრება უაღრესად სასურველია და ისინი უნეტარესნიც არიან. მხედველი გრძნობს, რომ ხედავს, მსმენელი გრძნობს, რომ ესმის, მოსიარულე, რომ დადის, ასევეა სხვა შემთხვევებშიც, არსებობს რაღაც, რაც შეიგრძნობს იმას, რომ ჩვენ ვმოქმედებთ; ასევე ვგრძნობთ, რომ შევიგრძნობთ, ვიაზრებთ იმას, რომ ვაზროვნებთ, მაგრამ შევიგრძნობთ და ვაზროვნებთ იმიტომ, რომ ვარსებობთ, რადგან არსებობა არის ან შეგრძნება, ან აზროვნება³. ხოლო შევიგრძნობთ იმას, რომ ცხოვრება თავისთავად სასიამოვნოა, რადგან სიცოცხლე სიკეთეა. სიკეთე კი იწვევს სიამოვნების შეგრძნებას. სიცოცხლე სასურველია და, განსაკუთრებით სასურველია კეთილი ადამიანისთვის, რადგან მათი არსებობა სიკეთე და სიამოვნებაა. ისინი ერთად შეიგრძნობენ რა სიკეთეს, სიამოვნებას იღებენ.

პატიოსან კაცს, რაც სურს თავისთვის, ის სურს მეგობრისთვისაც, რომელიც არის მისი „სხვა“. ამიტომ როგორც სასურველია თვითველისთვის მისი საკუთარი არსებობა, დაასლოებით, ასევე სასურველია მეგობრის არსებობაც. არსებობა კი სასურველია იმიტომ, რომ მისი შეგრძნება თავისთავად არის სიკეთე; ამის შეგრძნება არის სასიამოვნო. მაგრამ საჭიროა იმის შეგრძნებაც, რომ მეგობარი არსებობს, რასაც ადგილი ექნება თანაცხოვრებისას, როდესაც მათ ექნებათ როგორც სიტყვიერი, ისე აზრობრივი ურთიერთობა. თანაცხოვრებაზე ლაპარაკი შეიძლება მხოლოდ ადამიანებზე და არა ჯოგზე, რომელიც ერთ ადგილზე სძოვს. თუ ბედნიერი კაცისთვის თავისთავად არსებობა სასურველია, რადგან ბუნებრივად ეს სიკეთე და სიამოვნებაა, მაშინ მისთვის ასეთივეა მეგობრის არსებობა, მეგობარიც სასურველია. და თუ ის მისთვის სასურველია, მაშინ მას მეგობარი უნდა ჰყავდეს, წინააღმდეგ შემთხვევაში მის ცხოვრებას ნაკლი ექნება. მაშასადამე, ბედნიერ ადამიანს პატიოსანი მეგობრები სჭირდება.

თავი 10. იქნება საჭიროა, რომ ადამიანს ბევრი მეგობარი ჰყავდეს?

თუ როგორც სტუმართმოყვარეობის შესახებ არის ნათქვამი მოსწრებულად: „არ ვარგა არც ბევრი სტუმარი და არც უსტუმროდ ყოფნა“.

მეგობრობის შესახებ მიზანშეწონილი იქნება იმის თქმა, რომ არ ვარგა არც გადაჭარბებით ბევრი მეგობრის ყოლა, არც მეგობრის გარეშე ყოფნა. ეს ნათქვამი უფრო მეტად მიუღებია იმ მეგობრობას, რომელიც სარგებლობაზე არის დამყარებული, რადგან ძნელია ბევრისათვის დახმარების გაწევა, რისთვისაც სიცოცხლეს კი არ გვეყოფა. თუ მეგობარი უფრო მეტი გყავს, ვიდრე საჭიროა ცხოვრებისათვის, მაშინ ეს ზედმეტია და ხელის შემშლელი მშვენიერი ცხოვრებისათვის. მაშასადამე, ისინი არ ყოფილან საჭირო. სიამოვნებისათვის საკმარისია მეგობრების მცირე რაოდენობა, როგორც სანელბელი საჭმელისათვის. კარგი მეგობარი კაცს ბევრი უნდა ჰყავდეს, თუ არსებობს მეგობართა რაოდენობის რაღაც საზომი, როგორც სახელმწიფოთა რიცხვისა? 10 კაცი ვერ შექმნის ქალაქს, არც — ათჯერ ათი ათასი. ეს არ არის რაღაც ერთი გარკვეული სიდიდე, არამედ არის რაღაც რიცხვი, რომელიც მდებარეობს გარკვეულ რიცხვებს შორის. ასევე მეგობრობის რაოდენობაც რიცხვით განსაზღვრულია და ყველაზე უკეთესია ის რაოდენობა, რამდენთანაც კაცს თანაცხოვრება შეუძლია. ვფიქრობთ, ეს რაოდენობა ყველაზე უფრო მიზანშეწონილია მეგობრობისათვის.

1171 a

ამგვარად, ცხადია, ბევრთან თანაცხოვრება შეუძლებელია და მათ შორის თავის განაწილება. გარდა ამისა, ისინიც უნდა მეგობრობდნენ ურთიერთშორის. მათ ყველას სურს, რომ ერთად გაატარონ დრო. მაგრამ ბევრთან ეს ძალიან ძნელია. ძნელია აგრეთვე პირადი ტანჯვისა და სიხარულის ბევრისთვის გაზიარება. ასევე ერთისთვის თანაგრძნობა სიხარულში, მეორისათვის — ტანჯვაში. მაშასადამე, კარგი იქნება, თუ ვეცდებით არა ბევრი მეგობრის ყოლას, არამედ იმდენისა, რამდენიც საკმარისია ერთად ცხოვრებისათვის. ისიც უნდა ვივარაუდოთ, რომ შეუძლებელია ბევრი მეგობრის სიყვარული. სიყვარული ბევრად უფრო ძლიერია, ვიდრე მეგობრობა და ის შეიძლება გქონდეს ერთი ადამიანის მიმართ. ამიტომ ძლიერი მეგობრები შეიძლება იყვნენ მცირე რაოდენობის ადამიანები.

ეს ცხადი ხდება პრაქტიკიდან, რადგან ამხანაგური კავშირებიდან ბევრნი არ არიან მეგობრები, ხოლო ჰიმნებში ლაპარაკია ორის მეგობრობაზე. მრავალმეგობრიანნი და ისეთნი, რომლებიც ყველას-

თან შინაურულად იქცევიან, არავის მიაჩნია მეგობრებად, გარდა თანამოქალაქეებისა. მათ მაამებლებს უწოდებენ. სახელმწიფოებრივ ურთიერთობაში კი ბევრი შეიძლება იყოს მეგობარი, თანაც ჭეშმარიტი და არა მაამებელი. მეგობრობა კი, რომელიც სათნოების საფუძველზე იქმნება და იქმნება თვითონ მეგობრებისათვის, არ შეიძლება ბევრთან. კმაყოფილნი უნდა ვიყოთ, თუ ჭეშმარიტი მეგობრები მცირე რაოდენობით მაინც ვიპოვეთ.

თავი 11. როდის უფრო მეტად არის საჭირო მეგობრები, ბედნიერებაში თუ უბედურებაში? მეგობრებს ორივე შემთხვევაში ეძებენ. უბედურებს მეგობრები სჭირდებათ დახმარებისათვის, ხოლო ბედნიერთ თანაცხოვრებისათვის და იმისთვის. რომ მეგობრებს ქველმოქმედება გაუწიონ. მათ ხომ ქველმოქმედება სურთ.

მეგობრები უფრო უბედურებაში არიან აუცილებელი, რადგან ამ დროს მათ სარგებლობის მოტანა შეუძლიათ. ბედნიერების დროს კი მეგობრების ყოლა მშვენიერია. ამ დროს მეგობრად პატიოსან ადამიანს ირჩევენ, რადგან მათთან უფრო სასურველია დროს ტარება და მათთვის სიკეთის გაწევა. ასეთი მეგობრების ყოლა სასიამოვნოა როგორც ბედნიერებაში, ისე უბედურებაში, რადგან ტანჯვა გვიმსუბუქდება, როცა შენს ტანჯვას მეგობრები იზიარებენ.

ძნელია შემდეგი კითხვის გადაწყვეტა: მეგობრები ტანჯვას ავიმსუბუქებენ თუ არა? ან იქნებ მათთან ურთიერთობა ჩვენ სიამოვნებას გვანიჭებს და იმის შეგნებით, რომ ისინი თანაგვივრძნობენ, ტანჯვა გვიმსუბუქდება, მაგრამ ამჯერად ამ საკითხის განხილვა გვირდზე გადავდოთ. სახელდობრ, კითხვა ისმის, ტანჯვის შემსუბუქება ასე ხდება თუ სხვა გზით? მაგრამ, როგორც ჩანს, ხდება ისე, როგორც ითქვა.

1171 ბ ვფიქრობთ, მათი ჩვენთან ყოფნა არის რაღაც შერეული ბუნებისა. მეგობრების ხილვაც კი სასიამოვნოა, ხოლო უბედურებაში მყოფთათვის ერთგვარი დახმარებაა, რათა ძალიან არ იტანჯონ. მეგობარი, თუ ის მოხერხებულია, ამშვიდებს კაცს როგორც სიტყვით, ისე გამოხედვით, რადგან მან იცის მეგობრის თვისება, თუ რა სიამოვნებს მას და რა ტანჯავს. ჩვენ კი გეტანჯავს იმის შეგრძნება, რომ მეგობარი იტანჯება ჩვენი წარუმატებლობის გამო და ამიტომ ყველა ცდილობს, რომ არ იყოს მეგობრის ტანჯვის მიზეზი. მამაცი ადამიანები ფრთხილობენ, რომ არ გამოიწვიონ მეგობრის თანაგრძნობა,

თუ ისინი ძალიან უგრძნობელნი არ არიან და საკუთარ ტანჯვას არ უზიარებენ მათ. საერთოდ, ისინი ახლოს არ იკარებენ მოწუწუნე ადამიანებს, რადგან თვითონაც არ არიან წუწუნის მოყვარენი; ქალებს და მათ მსგავს მამაკაცებს სიამოვნებთ ისინი, რომლებიც მათთან ერთად მოთქვამენ, უყვართ ისინი, როგორც მეგობრები და მათი ტანჯვის მოზიარენი.

აქედან ცხადი ხდება, რომ საჭიროა ყველაფერში ვბაძავდეთ კარგ ადამიანებს. მაშასადამე, უნდა ვივარაუდოთ, რომ ბედნიერების დროს მეგობრების ყოლა, აგრეთვე იმის შეგნება, რომ მათ ჩვენი სიკეთე ახარებთ, სასიამოვნოა. ამრიგად, როგორც ჩანს, ბედნიერების დროს უნდა მოვუწოდოთ მეგობრებს, რადგან ქველმოქმედება მშვენიერია, ხოლო უბედურების დროს თავი უნდა შევიკავოთ ამისაგან, რადგან სხვებს ჩვენი უბედურების შესახებ, რაც შეიძლება, ნაკლებად უნდა შევატყობინოთ, რის გამოც ნათქვამია: „ჩემი უბედურებაც მეყოფა“. განსაკუთრებით მაშინ უნდა მოვუწოდოთ მეგობრებს, როცა მათ ნაკლები წვალებით ჩვენთვის მგელი სარგებლობის მოტანა შეუძლიათ და, პირიქით, მიზანშეწონილი იქნება, რომ უბედურებაში მყოფთან მივიღეთ მოწოდების გარეშე და იმ მიზნით, რომ დავეხმაროთ, განსაკუთრებით მაშინ, როცა ისინი ამას არ მოელიან. ორივე მხარისთვის ეს არის სასიამოვნოც და მშვენიერიც. წარმატების დროს კი საჭიროა ერთად მოქმედება კეთილგანწყობით. მეგობარი სწორედ ამიტომ არის საჭირო. ქველმოქმედების მიღებაში კი საჭიროა თავშეკავება, რადგან სარგებლობის მიღება ღამაში არაა. მაგრამ საჭიროა ვერიდოთ იმ უსიამოვნებას, რაც ქველმოქმედების უარყოფას მოსდევს შედეგად.

ეს ასე ხდება ზოგჯერ. ამრიგად, მეგობრების ყოლა სასურველია ყველა ვითარებაში.

თავი 12. შეფარებულიებისათვის თავიანთი სიყვარულის საგნის ჭვრეტა ყველაზე მეტად სასიამოვნოა და ისინიც ამ გრძნობას დანარჩენ შეგრძნებებზე მაღლა აყენებენ. რადგან ყველაზე მეტად ამისგან იშვება და არსებობს სიყვარული. ასევეა მეგობრებიც, უპირატესობას აძლევენ ერთად ცხოვრებას, რადგან მეგობრობა არის კავშირი როგორც საკუთარ თავთან, ასევე მეგობრებთან და სასიამოვნოა იმის შეგრძნება, რომ არსებობს ასევე მეგობრის არსებობის შეგრძნებაც. მოქმედების ენერგია მათი ერთად ცხოვრებით წარმოიშობა, რაც იზიდავს ორივე მხარეს. თვითუფლს როგორც ესმის ცხოვრების აზრი და

როგორც სურს მას ცხოვრება, ამავე სახით სურს მას ცხოვრება მეგობართან ერთად. ზოგი ერთად სვამს, ზოგი ერთად თამაშობს კამათელს, ზოგი ერთად ვარჯიშობს, ზოგი ერთად ნადირობს, ან ერთად ფილოსოფოსობს და ღვიფრული ისე ატარებს დროს, როგორც მოსწონს. მეგობრები, რომლებსაც ერთად ცხოვრება სურთ, იმას აკეთებენ და იმით უკავშირდებიან ერთმანეთს, რაც უფრო მეტად უყვართ.

მეგობრობა ცუდ ადამიანებთან არის უზნეობა. ისინი ერთმანეთს მტკიცედ არ უკავშირდებიან და ემსგავსებიან რა ერთმანეთს, თვითონაც უზნეონი ხდებიან. პატიოსანი ადამიანების ურთიერთობა კი ნორმალურია. როგორც ჩანს, ისინი უკეთესნიც კი ხდებიან ერთმანეთის გავლენით. ერთმანეთს ემსგავსებიან იმაში, რაც მოსწონთ. ამიტომაც არის ნათქვამი: „კარგისაგან კარგს სწავლობ“.

აი, ყველაფერი ის, რაც გვინდოდა გვეთქვა მეგობრობაზე. ქვემოთ ვიმსჯელებთ სიამოვნების შესახებ.

წიგნი 10.

თავი 1. ამის შემდეგ გვექნება ასეთივე განხილვა სიამოვნებისა. სავარაუდოა, რომ ის დაბადებიდანვე თანდაყოლილი გვაქვს. ამიტომაც ახალგაზრდობის აღზრდაში იყენებენ სიამოვნებასა და ტანჯვას. ეფიქრობთ, ხასიათის ჩამოყალიბებაში დიდი მნიშვნელობა აქვს იმას, რომ ახალგაზრდებს მოსწონდეთ ის, რაც საჭიროა და სძულდეთ ის, რაც არაა საჭირო. ეს უნდა ვრცელდებოდეს მთელი ცხოვრების მანძილზე, რადგან ამას დიდი მნიშვნელობა და გავლენა აქვს სათნოებასა და ბედნიერ ცხოვრებაზე, რადგან ადამიანები ამჯობინებენ სიამოვნებას და ტანჯვას გაურბიან. ამის შესახებ მსჯელობას თავი არ უნდა ავარიდოთ, მით უმეტეს იმიტომ, რომ არსებობს დიდი ღაფა.

ზოგი სიამოვნებას სიკეთეს უწოდებს. ზოგი, პირიქით, მას მთლიანად ბოროტებად თვლის. ეს უკანასკნელნი დარწმუნებულნი არიან, რომ ეს ასეა. ზოგი ფიქრობს რომ უკეთესი იქნება ჩვენი ცხოვრებისათვის, რომ სიამოვნება გამოვავლინოთ როგორც უარყოფითი მოვლენა, თუნდაც ის ასეთი არ იყოს. უმრავლესობა ისწრაფვის სიამოვნებისკენ და ემონება მას, თუმცა უნდა ემოძრავათ საწინააღმდეგო მიმართულებით, რითაც ისინი მიაღწევდნენ შუას.

მაგრამ შესაძლებელია, რომ ეს მსჯელობა სწორი არ იყოს. რად-

გან მსჯელობა ენებებსა და მოქმედებებზე შედარებით საქმეებთან, ნაკლებ სარწმუნოა. როცა მსჯელობა შეგარძნებებს ეწინააღმდეგება, ის შეგარძნებებთან ერთად ჭეშმარიტებასაც უარყოფს. თუ ვინმე ამა- 1172 ბ გებს სიამოვნებას, მაგრამ ხედავს, რომ ყველა მას ეტანება, ფიქრობს, რომ ყველა სიამოვნება ასეთია. რადგან უმრავლესობას არ ბალუშს მისი განსაზღვრა, ამიტომ ამის შესახებ ჭეშმარიტი სიტყვა სასარგებლოა არა მხოლოდ ცოდნისათვის, არამედ ცხოვრებისთვისაც. ჭეშმარიტება, თანხმობაშია რა საქმესთან, სწამთ მისი და იმათაც ურჩევენ, იცხოვრონ იმის შესაბამისად, ვინც გონებას ემორჩილება.

ახლა გადავიდეთ იმის განხილვაზე, რაც ნათქვამია სიამოვნების შესახებ.

თავი 2. ევლოქსე ფიქრობდა, რომ სიამოვნება სიკეთეა, რადგან ხედავდა, რომ ყველა, როგორც გონიერი, ისე უგუნური, მას ეტანება. მაგრამ ყველგან სასურველია პატიოსნება, რაც უმაღლესი სიკეთეა. ე. ი. ის ყველაზე კარგია, რადგან თვითიული თავისთვის სიკეთეს ეძებს, როგორც საკვებს, ხოლო ის, რაც ყველასთვის სიკეთეა და რისკენაც ყველა მიისწრაფვის, უნდა იყოს სიკეთე თავისთავად.

ამ შეხედულებას ენდობოდნენ უფრო მეტად ევლოქსეს სათნოების გამო, ვიდრე მისი მსჯელობის გამო, რადგან მას თვლიდნენ გამორჩეულად გონიერ ადამიანად. იგი ასე მსჯელობდა არა სიამოვნების სიყვარულის გამო, არამედ იმიტომ, რომ ჭეშმარიტებად მიაჩნდა. ევლოქსე, ფიქრობდა, რომ ეს არანაკლებ ნათელი გახდებოდა საწინააღმდეგო მსჯელობიდან, რადგან თავისთავად ტანჯვას ყველა გაურბის, მის საწინააღმდეგოს, სიამოვნებას კი ყველა ეტანება; განსაკუთრებით სასურველია ის, რასაც ვირჩევთ არა რაიმე სხვა მიზნისთვის, ან სხვა რაიმესთვის, ასეთი კი, საერთო შეხედულებით, არის სიამოვნება. არავინ სვამს კითხვას, თუ რატომ სიამოვნებს, რადგან სიამოვნება სასურველია თავისთავად. ის უფრო სასურველი გახდება, თუ მას მიეუმატებო ნებისმიერ სათნოებას, იქნება ის სამართლიანობა თუ გონიერება. სიკეთე თავისთავად იზრდება სხვა სიკეთის მიმატებით. ამ მსჯელობიდან ჩანს, რომ სიამოვნება არის ერთ-ერთი სიკეთე, თუმცა არა სხვებზე უკეთესი, რადგან რაიმე სიკეთეა სხვებთან შედარებით და არა ცალკე აღებული.

პლატონიც უარყოფს მოსაზრებას, რომ სიამოვნება არის სიკეთე, რადგან ცხოვრება განსაკუთრებით მაშინ არის სასურველი, როცა

სიამოვნება შეერთებულია გონიერებასთან, ვიდრე მისგან დამოუკიდებლად არსებული სიკეთე. მაგრამ, თუ ნარევი უმჯობესია, მაშინ სიამოვნება სიკეთე არ ყოფილა, რადგან სიკეთეს, რაც არ უნდა მიუმატო, უფრო სასურველი ვერ ეახდება. ცხადია, არც სხვა რაიმე იქნება სიკეთე, თუ ის სასურველი ხდება იმიტომ, რომ მას სხვა სიკეთეს მიეუმატებო. მაშასადამე, რა არის ის, რასაც ჩვენც უუკაცშირდებით? აი, სწორედ ეს არის საკვლევი.

1173 ა ის, ვინც ამტკიცებს, სიკეთე არ არის ის, რასაც ყველა ეტანება, უაზრობას არ ამტკიცებს. რადგან, რაც ყველას ჰგონია, რომ არსებობს, ჩვენც ვამბობთ, რომ ის არსებობს, მაგრამ, თუ ამ რწმენას უარყოფთ, უფრო სარწმუნოს თქმა ძნელი იქნება. ზემოთქმულს აზრი მაშინ ექნებოდა, სიამოვნებას მხოლოდ უგუნურნი რომ ეტანებოდნენ. მაგრამ, თუ მას გონიერნიც ეტანებიან, მაშინ, როგორ გავიგოთ ზემოთქმულის აზრი? ასევე დაბლა მდგომ ცხოველებშიც არის რაღაც ბუნებრივი სიკეთე, რაც მათ არსებას ჭარბობს და რაც მიისწრაფვის მონათესავე სიკეთისაკენ.

არა გვგონია, რომ საწინააღმდეგო შეხედულება უკეთესი იყოს. ისინი ამბობენ, რომ, თუ ტანჯვა ბოროტებაა, ეს არ ნიშნავს იმას, რომ სიამოვნება არის სიკეთე. რადგან, მათი აზრით, ბოროტება ბოროტებას უპირისპირდება, ორივე კი არაფერს. ესენი ცუდად არ მსჯელობენ, მაგრამ მაინც ვერ იძლევიან სწორ პასუხს კითხვაზე. თუ სიკეთეც ბოროტებაა, მაშინ ორივეს უნდა გავექცეთ, მაგრამ, თუ არც ერთი მათგანი არ არის ბოროტება, მაშინ არ უნდა გავექცეთ არც ერთს, ანდა ორივეს ერთნაირად. ახლა კი აღმოჩნდა, რომ ერთს გაუბრძიან როგორც ბოროტებას, მეორეს კი რჩეობენ როგორც სიკეთეს, მაშასადამე, ისინი დაპირისპირებული ყოფილან.

თავი 3. იმის გამო, რომ სიამოვნება არ არის რაიმე გარკვეული თვისება, ამიტომ არ შეიძლება იყოს სიკეთე. მაგრამ რადგან არც სათნოების ენერგია არის რაიმე თვისება, ამიტომ არც ის არის ბედნიერება.

იმისაც კი ამბობენ, რომ სიკეთე განსაზღვრულია, სიამოვნება კი განუსაზღვრელი, რადგან იგუებს მეტსა და ნაკლებს. მაგრამ, თუ ამას ამბობენ სიამოვნების შესახებ, იგივე ითქმის სამართლიანობისა და სხვა სათნოებათა შესახებაც, რომლის მიხედვით აღამიანზე ითქმის მეტი ან ნაკლები თვისების მქონე. მაგალითად, კაცი შეიძლება იყოს მეტად სამართლიანი ან მამაცი, მეტად ან ნაკლებად კეთილი და გო-

ნივრული საქმეების შემძლე, ისინი მსჯელობენ რა სიამოვნებაზე, არაფერს ამბობენ იმ მიზეზებზე, რის გამოც სიამოვნება შეიძლება იყოს შერეულიცა და შეურეველიც. რა უშლის ხელს იმას, რომ ისე როგორც განსაზღვრულია ჯანმრთელობა, მაგრამ მაინც იგუებს მეტსა და ნაკლებს, ასეთივე იყოს სიამოვნებაც. ყველაფერში არაა ერთნაირი პროპორცია, არც ერთსა და იმავე მოვლენას აქვს იგივეობრივი ბუნება, მხოლოდ გარკვეულ საზღვრამდე, მერე კი იგუებს მეტსა და ნაკლებს. ასეთივე მდგომარეობა უნდა იყოს სიამოვნებაშიც.

ისინი სიკეთეს თვლიან დასრულებულად, მოძრაობასა და ქმნადობას დაუსრულებლად, სიამოვნებას კი — მოძრაობად და ქმნადობად. ვფიქრობთ, რომ ისინი სწორად არ მსჯელობენ, რადგან მოძრაობა არ არის დამახასიათებელი ყველა სიამოვნებისათვის. გარდა ამისა, ყველა მოძრაობას ახასიათებს აჩქარება და შენელება, თუ თავისთავად არა, როგორც კოსმოსს, სხვასთან მიმართებაში მაინც. სიამოვნებას კი არა აქვს არც ერთი ამ თვისებათაგან. სიხარული წარმოიშობა სწრაფად, როგორც რისხვა, სიამოვნება კი არა, არც 1173 b სხვასთან მიმართებაში. მაგრამ სიარულში, სირბილში, ზრდაში და სხვაგან ხდება ეს. სიამოვნების მდგომარეობაში გადასვლა შეიძლება როგორც სწრაფად, ისე ნელა, მაგრამ თვით სიამოვნების პროცესი არ მიმდინარეობს არც სწრაფად და არც ნელა. მე ვგულისხმობ სიამოვნების განცდას.

რა აზრით შეიძლება სიამოვნებაზე იმის თქმა, რომ ის ქმნადობაა? ვფიქრობთ, რომ არ არსებობს შემთხვევითი მოვლენიდან შემთხვევითის წარმოქმნა. მაგრამ საერთოდ, რისგანაც წარმოიშობა მოვლენა, იმაშივე ილუპება. სადაც წარმოიშობა არის სიამოვნება, იქ დალუპვა არის ტანჯვა.

იმასაც ამბობენ, რომ ტანჯვა არის რაიმეს ნაკლებობით გამოწვეული ბუნებრივი მდგომარეობა. სიამოვნება კი შევსებაა. ამ შემთხვევაში სიამოვნება იქნება სხეულებრივი განცდა, თუ შევსება ბუნებრივი სიამოვნებაა. მაშინ, სადაც შევსება ხდება, იქ სიამოვნებაცაა. ეს კი სხეულში ხდება. მაგრამ ეს ასე არ უნდა იყოს. როცა შევსება წარმოებს, კაცს სიამოვნებს, მაგრამ, როცა სჭრიან, მაშინ იტანჯება.

როგორც ჩანს, ეს თვალსაზრისი წარმოიშვა კვებასთან დაკავშირებული სიამოვნებისა და ტანჯვისაგან. როცა წარმოიშობა დანაკლისი და ამასთან დაკავშირებული ტანჯვა, მაშინ შევსება სიამოვნებას იწვევს. მაგრამ ეს არ ხდება ყოველი სიამოვნების დროს, რადგან

ტანჯვასთან არ არის დაკავშირებული მათემატიკური ცოდნა, ასევე ყნოსვით, სმენით, მხედველობით გამოწვეული შეგრძნებები, აგრეთვე მოგონებები და იმედები. რისგან წარმოიშობიან ისინი? აქ არა აქვს ადგილი დანაკლისს, რის შეესებაც ისინი იქნებოდნენ.

ის, ვინც ამტკიცებს, რომ სიამოვნება არის სამარცხვინო რამ, შეიძლება გვეპასუხა, რომ სიამოვნება ასეთი რამ არ არის. და თუ უზნეო ადამიანებს რაიმე სიამოვნებთ, უნდა ვივარაუდოთ, რომ ის არ იქნება სასიამოვნო მათ გარდა ვინმე სხვისთვის; ისევე როგორც, რაც ავადმყოფისთვის არის სასიამოვნო, ტკბილი ან მწარე, ასეთივე არ იქნება ჯანმრთელისათვის. ასევე მხედველობით და აქედან გამომდინარე, რაც თეთრად ეჩვენება, ის სინამდვილეში ასეთი არ არის.

მათთვის შეიძლება ასეთი პასუხის გაცემაც, რომ სიამოვნება სასურველია, მაგრამ არა ამგვარად. მაგალითად, გამდიდრება სასურველია, მაგრამ არა ღალატის გზით. ასევეა ჯანმრთელობაც, მაგრამ არა განურჩევლად ყველაფრის ჭამით. ანდა იქნებ სიამოვნებანი განსხვავდებიან სახეობრივად: სხვა სიამოვნება, მიღებული მშვენიერებით, და სიამოვნება, მიღებული სიმასხინჯით. ასევე, კაცი ვერ მიიღებს სიამოვნებას სამართლიანობით, თუ თვითონ არაა სამართლიანი; კაცი ვერც მუსიკით მიიღებს სიამოვნებას, თუ მუსიკოსი არაა. ასევეა სხვა შემთხვევებშიც.

1174 a როგორც ჩანს, მეგობარი არაა იგივე, რაც მლიქნელი და სიამოვნება არაა სიკეთე, ანდა ისინი სხვადასხვა გვარს მიეკუთვნებიან. ერთი ფიქრობს, რომ მეგობრობით მიიღოს სიკეთე, მეორე ფიქრობს, მიიღოს სიამოვნება. ამიტომაც ზოგ ურთიერთობას აქებენ, ზოგს კი აძაგებენ, მესამისაკენ ისწრაფიან. არავენ ისურვებდა, მთელი ცხოვრების განმავლობაში ბავშვის ჭკუა ჰქონოდა, თუნდაც დიდი სიამოვნება მიეღო იქიდან, რისგანაც ბავშვები იღებენ. არც იმას ისურვებდა ვინმე, რომ სიამოვნება მიიღოს სამარცხვინო მოვლენებისაგან, თუნდა ამის გამო ტანჯვა არ ელოდეს. ასევე ჩვენც ბევრ რამეს ვაკეთებთ დიდი გულმოდგინებით, თუნდაც მათ ჩვენთვის არავითარი სიამოვნება არ მოჰქონდეთ, მაგალითად, ხედვა, შოგონება, ცოდნისა და სათნოების შეძენა. ჩვენთვის არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს იმას, მოაქვთ თუ არა მათ აუცილებლად რაიმე სიამოვნება. ჩვენ მათ მაშინაც ვირჩევთ, როცა არავითარი სიამოვნება არ მოაქვთ.

ამრიგად, ცხადი გახდა, რომ სიამოვნება არ არის არც სასურვე-

ლი და არც სიკეთე. ცხადი გახდა ისიც, რომ არსებობს ზოგი სიამოვნება, რომელიც სასურველია თავისთავად. ისინი განსხვავდებიან ან სახით, ან გამომწვევი მიზეზებით.

ამრიგად, საკმარისად ვილაპარაკეთ იმის შესახებ, რაც ნათქვამი იყო სიამოვნების შესახებ.

თავი 4. თუ განხილვას თავიდან დავიწყებთ, უფრო ნათელი გახდება, თუ რა არის სიამოვნება და როგორია ის.

მხედველობა დროის ნებისმიერ მონაკვეთში დასრულებული მოჩანს, რადგან მას არავითარი ნაკლი არა აქვს, რომ დასრულება ესაჭიროებოდეს შენდგომ წარმოქმნილი მოვლენებისაგან. სიამოვნებასაც ასეთი ბუნება უნდა ჰქონდეს, რადგან ის მთლიანია და დროის არც ერთ მონაკვეთში არ საჭიროებს არავითარ დასრულებას. მაშასადამე, სიამოვნება არაა არც მოძრაობა, რადგან ყოველი მოძრაობა დროში არსებობს და მასშივე სრულდება. მაგალითად, სახლის მშენებლობა დასრულდება, როდესაც მიაღწევს დასახულ მიზანს. ეს ხდება ნებისმიერ დროს, ან გარკვეულ დროს. დროის გარკვეულ მონაკვეთში კი ყოველივე დაუსრულებელია და ისინი განსხვავდებიან როგორც მთელისაგან, ისე ერთმანეთისაგან. მაგალითად, ქვების გროვა არაა იგივე, რაც წვიმის სადენი, ხოლო ეს განსხვავდება დასრულებული შენობისაგან. შენობა დასრულებულია მაშინ, როცა მას არ სჭირდება არაფრის დამატება დასახულ გეგმასთან შედარებით. ფუნდამენტი და ორნამენტი კი არაა დასრულებული, რადგან ნაწილები არიან.

რადგან მოძრაობის სახეები განსხვავდებიან და დროის რომელიმე მონაკვეთში ვერ მივიღებთ დასრულებული სახის მოძრაობას, ამიტომ ის არსებობს მხოლოდ მოძრაობის ბოლოს. იგივე ითქმის სიარულზე და ყოველივე სხვაზე. გადაადგილება არის მოძრაობა საიდანმე და სადამდე და ის განსხვავებულია სახეობრივად, როგორც ფრენა, სიარული, სტუნვა და სხვ. და არა მხოლოდ ასე, არამედ თვითონ სიარულშიც არის სხვაობა, რადგან საიდანმე და სადამდე არაა ერთი და იგივე მთელ სტადიონზე და მის ნაწილებში; ასევე სხვადასხვა სვლა სხვადასხვა ნაწილში. ამა თუ იმ გზის გავლაც არ ხდება ერთნაირად, რადგან ადამიანი გაივლის არა მხოლოდ ამ გზას, არამედ მის სხვადასხვა ნაწილს, რომლებიც სხვადასხვა ადგილზეა მოთავსებული.

უფრო ზუსტად მოძრაობის შესახებ ლაპარაკი გვაქვს სხვა ნა-

შრომში. როგორც ვხედავთ, მოძრაობა ყველა დროში არ არის დასრულებული, მეტი წილი დაუსრულებელია. ისინი განსხვავებული არიან სახეობრივად. განსხვავებას ქმნის აგრეთვე „საიდან“, „სად“. სიამოვნების სახეები კი დროის ყოველ მონაკვეთში დასრულებულია. ცხადია, სიამოვნება და დრო ერთმანეთისგან განსხვავდებიან და რომ სიამოვნება განეკუთვნება მთლიან და დასრულებულ მოვლენებს. ამას ის ადასტურებს, რომ მოძრაობა შეუძლებელია ისე, თუ არა დროში. სიამოვნება კი შესაძლებელია, რადგან სიამოვნება არსებობს მთლიანად „ახლა“.

აქედან ცხადია, რომ სწორად არ მსჯელობს ის, ვინც ამბობს, რომ სიამოვნება არის ან მოძრაობა, ან ქმნადობა. მაგრამ ამის თქმა ყველა მოვლენაზე არ შეიძლება, შეიძლება, მხოლოდ იმათზე, რომლებიც ნაწილებისგან შედგებიან და მთლიანნი არ არიან. არც მხედველობა, არც მონადა, არც წერტილი არ არის მოძრაობა ან ქმნადობა, არც სიამოვნებაა ასეთი, რადგან ის რაღაც მთლიანია.

ყოველი შეგრძნება ხორციელდება ობიექტთან მიმართებაში. საბოლოოდ კი მისი განხორციელება ხდება იმ მოვლენებში, რომლებიც კარგად ეგუებიან ამ შეგრძნებას. ძირითადად ასეთია დასრულებული მოქმედება. მნიშვნელობა არა აქვს იმას, ვიტყვი თუ შეგრძნება მოძრაობს თუ ის, ვისაც ეს შეგრძნება ეკუთვნის. ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში უკეთესია, თუ ენერგია ვლინდება იმ მოვლენებში, რომლებიც მას კარგად ეგუებიან. ასეთი მოქმედება კი დასრულებული და სასიამოვნოა. ყოველ შეგრძნებაში არის სიამოვნება ისევე, როგორც აზროვნებასა და თეორიულ მოღვაწეობაში. მაგრამ ყველაზე სასიამოვნოა ის მოქმედება, რომელიც დასრულებულია, ხოლო ის დასრულებულია, როცა კარგად არის შეთავსებული კარგი მოვლენების აღსაქმელად. სიამოვნება ასრულებს მოქმედებას, მაგრამ ის ერთნაირად არ ასრულებს შეგრძნებასა და შეგრძნებადს, თუმცა ორივე ღირებულია; ისევე როგორც ჯანმრთელობა და ექიმი გამოჯანმრთელების ერთნაირი მიზეზი არ არიან.

შეგრძნებას რომ ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში თან სდევს სიამოვნება, ეს ცხადია. ვამბობთ, რომ ხედვა და სმენა სასიამოვნოა. სიამოვნება მით უფრო მეტია, რაც უფრო კარგ მდგომარეობაშია შეგრძნება და ის ასეთსავე მიმართებაშია ობიექტთან. ცხადია, როცა ასეთია შეგრძნებადი და შემგრძნობი, მაშინ სიამოვნება ყოველთვის

იარსებებს როგორც შემოქმედში, ისე იმაში, რასაც ის ქმნის. სიამოვნება არ ასრულებს მოქმედებას, როგორც მასში არსებული თვისება, არამედ — როგორც მოქმედების პროცესში მყოფი დასასრული, ისევე, როგორც მოწიფულობას ასრულებს დრო. სანამ არსებობს აზროვნებისა და შეგრძნების ისეთი ობიექტი, როგორიც საჭიროა და ისიც, ვინც განსჯის და მოიაზრებს, მათ მოქმედებაში იქნება სიამოვნება. შედეგი ასეთია მაშინ, თუ ასეთივე არიან შემგრძნები და შემოქმედი საწყისები და თუ მათ ერთმანეთთან ერთნაირი დამოკიდებულება აქვთ.

1175 a

რატომ ხდება, რომ არავის აქვს უწყვეტი სიამოვნება? იქნებ ადამიანი იღლება, რადგან ადამიანთა მთელ მოღვაშს არა აქვს განუწყვეტელი მოქმედების უნარი. ამიტომ არც სიამოვნება არის უწყვეტი, რომელიც მოქმედებას მოსდევს. ზოგი საგანი გვესიამოვნება, როცა ის ახალია. ამიტომ პირველად ამოძრავებული და საამისოდ განწყობილი გონება ხალისით მოქმედებს. ისევე, როგორც ვუყურებთ საგანს, რომელსაც პირველად ვხედავთ, შემდეგ კი მოქმედება ასეთივე ინტენსიური აღარაა და კლებულობს, რის გამოც სიამოვნებაც სუსტდება.

ვფიქრობთ, ყველა მიისწრაფვის სიამოვნებისაკენ, რადგან სიცოცხლე ყველას უნდა. სიცოცხლე კი ერთგვარი აქტივობაა და თვითივე მოქმედებს იმ მიმართულებით და იმ სფეროში, რაც მას უფრო მეტად მოსწონს. მაგალითად, მუსიკოსი მოქმედებს სმენით და ასე არჩევს მელოდიებს. ცოდნის მოყვარე აზროვნებით განიხილავს თეორიებს. ასევე მოქმედებენ ყველა სხვა დანარჩენიც. სიამოვნება კი ასრულებს მოქმედებას და სიცოცხლესაც, რომლისკენაც ისწრაფვის ყველა. სიამოვნებისკენ სწრაფვას აქვს აზრი, რადგან ის სრულყოფს სიცოცხლეს და ამიტომ სასურველი ხდება.

აქ არ შევეხები საკითხს იმის შესახებ, სიამოვნებისთვის ვარჩევთ სიცოცხლეს თუ სიცოცხლისთვის სიამოვნებას. როგორც ჩანს, ისინი კავშირში არიან და დამოუკიდებლად არ გვხვდებიან, რადგან მოქმედების გარეშე არ არსებობს სიამოვნება, ხოლო ყოველ მოქმედებას სიამოვნება ასრულებს.

თავი 5. როგორც ჩანს, აქედან გამომდინარეობს მათი სახეობრივი განსხვავებაც, ხოლო რაც სახეობრივად განსხვავებულია, დასრულებას მიიღებს სხვა მოვლენებისაგან. ასე ხდება როგორც ბუნებრივ, ისე ხელოვნურ მოვლენებში, როგორცაა ცხოველები და ხეები, ნახა-

ტები და ქანდაკებები, სახლები და იარაღი. ასე რომ, განსხვავებული სახის მოქმედებას სხვადასხვა სახის დასრულება ექნებათ. ერთმანეთისგან განსხვავდება აზროვნებისა და შეგრძნების საგანი და თვითონაც სხვადასხვა სახის არიან. ყოველივე ამას კი სიამოვნება ასრულებს.

ეს ცხადი ხდება იმითაც, რომ ყოველ მოქმედებას დასრულებს მისთვის დამახასიათებელი სიამოვნება და აქტივობაც მატულობს. ის, ვინც სიამოვნების დახმარებით მოქმედებს, უფრო კარგად და ზუსტად განსჯის. მაგალითად, გეომეტრიის მცოდნენი სიამოვნებას იღებენ გეომეტრიაში მუშაობით, მათ ყოველი პრობლემა უკეთ ესმით, ასევე მუსიკისა და მშენებლობის მოყვარენი და ყველა სხვა დანარჩენთ სიამოვნებით მათთვის მასობრივი საქმიანობა. ისინი თავიანთ საქმიანობაში აღწევენ მეტ წარმატებას, როდესაც მისგან სიამოვნებას იღებენ. სიამოვნების მომატება ზრდის საქმიანობის წარმატებას.

1175 ს სხვადასხვა სახის საქმიანობას შეესაბამება სხვადასხვა სახის სიამოვნება.

ეს უფრო ცხადი გახდება იმით, რომ არსებობენ სხვა სახის სიამოვნებები, რომლებიც საქმიანობას აბრკოლებენ. მაგალითად, სალამურზე დამკვრელს არ შეუძლია მონაწილეობა კამათში, როცა ის მენს სალამურზე დაკვრას. იგი სალამურის მოსმენით მეტ სიამოვნებას იღებს, ვიდრე სხვა საქმიანობით. სალამურზე დაკვრა სპობს იმ ენერგიას, რომელიც საჭიროა კამათისათვის. იგივე მდგომარეობაა სხვა შემთხვევებშიც, როცა ორ მოქმედებას ერთდროულად აწარმოებენ. უფრო ძლიერი სიამოვნება აძევებს სხვა სიამოვნებას და მით უფრო მეტად, რაც უფრო მეტად განსხვავდება მისგან. ასე რომ, ძნელია ორი მოქმედების ერთდროულად შესრულება. როდესაც ერთი საქმისაგან ვიღებთ დიდ სიამოვნებას, მეორეს ვეღარ ვაწარმოებთ. მაგრამ, როდესაც ერთით არა ვართ კმაყოფილი, მეორეს ვაკეთებთ. როგორც თეატრში ტკბილეულს განსაკუთრებით მაშინ ჭამენ, როცა მებრძოლები ცუდები არიან. ამა თუ იმ მოქმედებისათვის დამახასიათებელი სიამოვნება აზუსტებს, აუმჯობესებს და ახანგრძლივებს მას. მისგან განსხვავებული სიამოვნება კი სპობს აქტივობას, რადგან ეს სიამოვნებები დიდად განსხვავდებიან ერთმანეთისგან. მოქმედებისათვის უცხო სიამოვნებები ისეთსავე შედეგს იწვევენ, როგორც ამ მოქმედებისათვის დამახასიათებელი ტანჯვა. ტანჯვა, რომელიც მოქმედებას სდევს თან, სპობს მას. ასე ხდება, მაგალითად, მაშინ, რო-

ცა ვინმეს წერა არ სიამოვნებს. იტანჯება ისიც, ვისაც ანგარიში არ ემარჯვება. ამიტომ ერთი შეწყვეტს წერას, მეორე ანგარიშს, რადგან ეს მოქმედებანი მათში ტანჯვას იწვევენ. საწინააღმდეგო შედეგს კვამლევის ის ტანჯვა და სიამოვნება, რომელიც თან სდევს მოქმედებას და ამავე დროს მისთვის არ არის დამახასიათებელი. ასეთი ტანჯვა და სიამოვნება წარმოქმნილია თვით მოქმედებისაგან. მოქმედებისათვის უცხო სიამოვნებები, დაასლოებით, ისე მოქმედებენ მასზე, როგორც ტანჯვა, ოღონდ არა მთლად ტანჯვის მსგავსად.

ერთმანეთისგან განსხვავებიან დადებითი და უარყოფითი მოქმედებანი. პირველნი სასურველნი არიან, მეორენი — უარსაყოფნი, მესამენი კი — ნეიტრალურნი. ასევეა სიამოვნებებშიც, რადგან თვითთულ მოქმედებას აქვს მისთვის დამახასიათებელი სიამოვნება. დადებით მოქმედებას თან ახლავს ასეთივე სიამოვნება, და პირიქით, უკუდს — ცუდი. ასევე ის სურვილები, რომლებიც მიმართულია მშვენიერი მოვლენებისაკენ, საქებია, ხოლო მახინჯისაკენ მიმართული, უსაყიკებია. ის სიამოვნებანი, რომელნიც არსებობენ თვით მოქმედებებში, უფრო დამახასიათებელი არიან მისთვის, ვიდრე მისწრაფებები. მისწრაფებები კი როგორც დროით, ისე თავისი ბუნებით, გასოცალკავებული არიან მოქმედებისაგან. სიამოვნებანი, რომლებიც უახლოვდებიან მოქმედებას, განუსაზღვრელნი არიან და ამიტომ იწვევენ დავას იმის შესახებ, რომ იქნებ მოქმედება იგივე სიამოვნებაა. სიამოვნება არ უნდა იყოს არც განსჯა, არც შეგრძნება, რადგან ეს ეაზრობა იქნებოდა. მაგრამ იმის გამო, რომ სიამოვნება მათგან არ არის გამოყოფილი, ამიტომ ზოგს იგი მათთან იგივეობრივი ჰგონია.

როგორც მოქმედებები არიან განსხვავებული, ასევე განსხვავებულია სიამოვნებებიც. მხედველობა განსხვავდება შესებისაგან სი- 1176 a
უფთავით, ყნოსვა და სმენა — გემოვნებისაგან. ასევე განსხვავდებიან სიამოვნებები, რომლებიც განეკუთვნებიან განსჯას და თვითთული ათვანი ერთმანეთისგან.

ჩანს, რომ ყოველ ცოცხალ არსებას აქვს მისთვის დამახასიათებელი სიამოვნება, ისევე როგორც მოქმედება, რადგან სიამოვნება მოქმედებას შეესაბამება, ეს ნათელი გახდება, თუ საკითხს კონკრეტულად განვიხილავთ. სულ სხვაა სიამოვნება ცხენის, ძაღლისა და დამიანისა. როგორც ჰერაკლიტე ამბობს: „სახედარი ჩალას ამჯობიებს ოქროს, რადგან სახედრისათვის ჩალა ოქროზე უფრო სასიამოვნოა“. სხვადასხვა სახის არსებას, სიამოვნებაც სხვადასხვა აქვს,

ბოლო ერთი და იმავე სახისას — ერთი და იგივე. მაგრამ ამ მხრივ თვით ადამიანებს შორის არ არის მცირე განსხვავება. რადგან ერთი და იგივე მოვლენა ზოგს სიამოვნებს, ზოგს კი სტანჯავს და ის, რაც ერთისათვის არის მტანჯველი და საძულელი, მეორისათვის სასიამოვნო და საყვარელია. იგივე მდგომარეობაა სიტყვოს შეგრძნებაში. ერთი და იგივე არ ეჩვენება ტკბილად სუსტსა და ჯანმრთელს; ასევე თბილს ერთნაირად არ შეიგრძნობს სიცხიანი და ჯანმრთელი. იგივე მდგომარეობაა სხვა შეგრძნებებში.

ყველა ამ შემთხვევაში რეალურად არსებობს ის, რაც ევლინება კარგ ადამიანს და თუ ეს სწორია, მაშინ, როგორც ჩანს, ყოველივეს საზომი არის სათნოება და კეთილი ადამიანი, რამდენადაც ის ასეთია; სასიამოვნო იცნობს იმის იქნება, ვინც მას მიაჩნია ასეთად. სასიამოვნო იქნება ის, რაც მას სიამოვნებს. არაა საკვირველი, რომ რაც ამ კაცს მიაჩნია საზიზღრად, სხვას სასიამოვნოდ მოეჩვენოს, რადგან ადამიანთა დაღუპვისა და განადგურების მრავალი სახე არსებობს. მაგრამ არ არსებობს სიამოვნება საერთოდ, არსებობს ასეთი და ასე განწყობილი ადამიანების სიამოვნება. ცხადია, ის, რაც ყველას მიაჩნია სამარცხვინოდ, არ იქნება სასიამოვნო. ის სიამოვნება შეიძლება იყოს მხოლოდ უზნეთათვის, ბოლო იმ სიამოვნებათა შესახებ, რომლებიც მიჩნეულია დადებითად, უნდა ითქვას, რომელი და როგორ განეკუთვნება ადამიანს? იქნებ ეს ნათელი გახდეს მოქმედებებიდან. სიამოვნება ხომ მოქმედებას სდევს თან. შემდეგ, ერთი თუ მრავალი მოქმედება ახასიათებს ბედნიერ ადამიანს? ის სიამოვნებანი, რომლებიც მოქმედებას ასრულებენ, ითვლებიან ადამიანისათვის დამახასიათებელ უმთავრეს სიამოვნებად. დანარჩენი კი უმნიშვნელო ან მეორეხარისხოვანია ისევე, როგორც მოქმედებები.

თავი 6. როცა ვილაპარაკეთ სათნოების, მეგობრობისა და სიამოვნების შესახებ, დავგვჩნა განსახილველი ბედნიერება ზოგადად, რადგან ჩვენ მას ვთვლით ადამიანის ცხოვრების საბოლოო მიზნად. თუ ზემოთქმულს გავითვალისწინებთ, ჩვენი მსჯელობა უფრო მოკლე იქნება. ვამბობთ, რომ ბედნიერება არ არის თვისება, რადგან, მაშინ ბედნიერი იქნება ის, ვისაც მთელი ცხოვრების განმავლობაში სძინავს, ისიც, ვინც ცხოვრობს როგორც მცენარე და ისიც, ვინც განსაკუთრებით დიდ უბედურებაშია. მაგრამ, თუ ეს არ არის დამაკმაყოფილებელი, მაშინ ბედნიერება უნდა ვეძიოთ უფრო თავისებურ მოქმედებაში, როგორც ზემოთ ვთქვით: მოქმედებათაგან ზოგი აუცილებ-

ბელია და ნათ ვირჩევთ თვით მოქმედების გულისთვის. ცხადია, ბედნიერება არის რაღაც თავისთავად სასურველი და არა სასურველი რაიმე სხვა მიზნით, რადგან ბედნიერებას არა აქვს არავითარი ნაკლი და ის ყოველმხრივ კმაყოფილებას ნიშნავს.

თავისთავად სასურველია ის მოქმედება, რომელიც არ ეძებს სხვა რამეს. გარდა თვით ამ მოქმედებისა. როგორც ჩანს, ასეთი მოქმედება ქველმოქმედებაა, ხოლო მშვენიერი და წესიერი მოქმედება სასურველია თავისთავად.

არსებობს გასართობი სიამოვნება. ამ სიამოვნებას არ ირჩევენ რაიმე გარეშე მიზნით. მათგან იღებენ უფრო მეტ ზიანს, ვიდრე სარგებლობას, რადგან მათ გამო აღარ აქცევენ ყურადღებას არც სხეულსა და არც ქონებას. ბედნიერი ადამიანების უმრავლესობა ასეთ დროს ტარებას მიმართავს. ასეთ სიამოვნებებს და ასეთ დროს ტარებებში მოხერხებულ ადამიანებს დიდად აფასებენ ტირანები, რადგან რისკენაც ტირანები ისწრაფვიან, იმაში ამ ადამიანებს შეუძლიათ ტირანებს დიდი სიამოვნება მიანიჭონ, რაც ტირანებს სჭირდებათ. ძალაუფლების მქონეთ ეს გართობები მიაჩნიათ ბედნიერებად, რადგან ისინი ასე ატარებენ დროს. მაგრამ გართობები სულაც არ ნიშნავს ბედნიერებას იმიტომ, რომ ძალაუფლებაში არაა არც სათნოება და არც ჭკუა, რაც განაპირობებს სათნო მოქმედებას. მათ არა გაეგებათ რა სუფთა და სათნო სიამოვნებისა, რისთვისაც ეტანებიან ასხეულებრივ სიამოვნებებს. მაგრამ, რადგან ისინი ეტანებიან ამ სიამოვნებებს, ამიტომ ისინი არ უნდა მივიჩნიოთ საუკეთესოდ. ბავშვებსაც ჰგონიათ, რომ, რაც მათ მოსწონთ, ის ყველაზე საუკეთესოა.

მამასადამე, სწორი იქნება თუ ვიტყვით, რომ როგორც ბავშვებსა და მამაკაცებს სხეულისხვა რამ მიაჩნიათ სასურველად, ასევეა ცუდი და ვარგი ადამიანები, როგორც მრავალჯერ ითქვა. პატივსაცემი და სასიამოვნო არის ის, რასაც ასეთად თვლის პატიოსანი კაცი.

ყოველი ადამიანისთვის სასურველია მისი ხასიათის შესაფერი მოქმედება. პატიოსანი კაცისთვის სასურველია ისეთი მოქმედება, რაც სდება სათნობის საფუძველზე. მამასადამე, ბედნიერება არ არის გართობაში, უაზრობა იქნებოდა, რომ გართობა ჩაგვეთვალა საბოლოო მიზნად და რომ ადამიანი მთელი ცხოვრების მანძილზე საქმიანობდეს და იტანჯებოდეს გართობის მიზნით.

როგორც ვთქვით, ყველაფერს ვირჩევთ რაიმე სხვა მიზნით, გარდა ბედნიერებისა, რადგან ბედნიერება თვითონ არის მიზანი. სისუ-

ლელედ და უადრესად ბავშვობად მოჩანს სიბეჯითე და ტანჯვა გართობის მიზნით. მაგრამ გართობა იმ მიზნით, რომ იშრომო, როგორც ანაქარსისი ამბობს, სწორია, რადგან გართობა ჰგავს დასვენებას. ადამიანებს არ შეუძლიათ განუწყვეტლივ შრომა და ამიტომ ისვენებენ, მაგრამ დასვენება არაა მიზანი. დასვენება საჭიროა მოქმედებისათვის. ვფიქრობთ, ბედნიერი ცხოვრება — ესაა ცხოვრება სათნოებით, ხოლო სათნოებით ცხოვრება დაკავშირებულია გულმოდგინე შრომასთან და არა გართობასთან. უფრო სწორი იქნება, თუ ვიტყვით, რომ სიბეჯითე სჯობს სასაცილოსა და თამაშს და საუკეთესო ადამიანისათვის და მისი საუკეთესო ნაწილისათვის დამახასიათებელია გულმოდგინე მოქმედება. საუკეთესო ადამიანის მოქმედება კი არის საუკეთესო და მეტი ბედნიერების მომტანი. სხეულებრივი სიამოვნებებით ტკება მონა და შემთხვევითი ადამიანი, არანაკლებ საუკეთესო ადამიანისა. მაგრამ მონა ამით ვერ იღებს ბედნიერებას, თუ არა მთელი თავისი ცხოვრებით, რადგან ასეთ დროსტარებაში არ არის ბედნიერება, ბედნიერებაა სათნოებით ცხოვრებაში, როგორც ზემოთ ითქვა.

თავი 7. თუ ბედნიერება მდგომარეობს სათნო მოქმედებაში, მაშინ გონიერული იქნება თუ ვიტყვით, რომ ბედნიერება დაკავშირებულია უმაღლეს სათნოებასთან, ხოლო უმაღლესი სათნოება საუკეთესოა. ეს კი არის ან გონება, ან სხვა რამ, რაც გვხელმძღვანელობს და წარგემართავს ჩვენი ბუნების შესაბამისად, რაც გვაძლევს ცოდნას ღვთაებრივსა და მშვენიერზე. ის ან რაღაც ღვთაებრივია, ანდა ჩვენში არსებული ღვთაებრივი, რომელიც გვამოქმედებს ჩვენთვის დამახასიათებელი სათნოების შესაბამისად. სწორედ ეს უნდა იყოს სრული ბედნიერება. უკვე ვთქვით, რომ ესაა თეორიული მოღვაწეობა და, ვფიქრობთ, ეს თვალსაზრისი ეთანხმება როგორც ზემოთქმულს, ისე ჭეშმარიტებას. ეს მოღვაწეობა არის უმაღლესი სასიამოვნო, რადგან ასეთივეა როგორც ჩვენი გონება, ასევე ის, რასაც გონება შეიცნობს. გარდა ამისა, ის ყველაზე უწყვეტი მოქმედებაა, რადგან განუწყვეტლივ შეგვიძლია ვაწარმოოთ თეორიული ჭვრეტა, ვიდრე სხვა რომელიმე მოქმედება.

ვფიქრობთ, სიამოვნება შეეუერთოთ ბედნიერებას, რადგან სათნო მოქმედებათაგან ყველაზე მეტად სასიამოვნოა ის, რაც თანხმობაშია სიბრძნესთან. ჩანს, რომ ფილოსოფია შეიცავს საოცარ სიამოვნებებს,

ყველაზე მყარსა და ყველაზე სუფთას. ცხადია, უფრო სასიამოვნოა მტოდნის ცხოვრება, ვიდრე ცოდნის მაძიებლისა, ხოლო ზემოთქმული კმაყოფილება უფრო თეორიულ ცხოვრებაში უნდა იყოს. ცხოვრებისათვის აუცილებელი საგნები სჭირდებათ როგორც ბრძენს, ისე სამართლიანსა და სხვას. თუ ისინი იქნებიან საკმარისად უზრუნველყოფილნი, მაშინ სამართლიან კაცს იმისათვის, რომ განახორციელოს სამართლიანობა, დასჭირდება იმდენი, რაც ამისათვის იქნება საკმარისი. ასევე, გონიერ, მამაც და სხვა ადამიანებს, ბრძენს კი შეუძლია დამოუკიდებლად აწარმოოს თეორიული მოღვაწეობა და მით უფრო მეტად, რაც უფრო ბრძენია ის. უკეთესი იქნებოდა, თუ მას თანამოაზრენი ეყოლებოდა, მაგრამ უამისოდაც შეუძლია მოქმედება.

1177 ს

უნდა ვივარაუდოთ, რომ მხოლოდ ეს საქმიანობა არის სასურველი თავისთავად, მისგან მეტს ვერაფერს მიიღებ, გარდა თეორიული კვლევისა. პრაქტიკულ მოქმედებათაგან, გარდა თვით მოქმედებისა, კიდევ რაღაცას ვიღებთ მეტი ან ნაკლები რაოდენობით.

იქნებ ბედნიერება დასვენებაშია, რადგან ემოქმედებთ იმიტომ, რომ დავისვენოთ და ვოძობთ იმიტომ, რომ მშვიდობა მოვიპოვოთ. პრაქტიკული სათნოების აქტიუობა წარმოებს ან პოლიტიკაში, ან სამარ მოქმედებაში. იმათ, რომლებიც ამ საქმიანობას ეწევიან, არა აქვთ თავისუფალი დრო, განსაკუთრებით კი იმათ, ვინც საომარ მოქმედებას ეწევა. არავის სურს ომი ომის მიზნით, არც ომის დაწყება სურთ ამ მიზნით. სისხლის მსმელად მოჩანს ის, ვინც მეგობრებს საომრად ამზადებს.

არც პოლიტიკურ მოღვაწეს აქვს თავისუფალი დრო, რადგან ის იცავს თავის ძალაუფლებას, პატივსა და როგორც საკუთარ, ისე თანამოქალაქეთა ბედნიერებას. მაგრამ ბედნიერება არაა პოლიტიკურ მოღვაწეობაში. ის ბედნიერება, რომელსაც ჩვენ ვეძებთ, განსხვავდება პოლიტიკური მოღვაწეობისაგან.

სათნო მოქმედებათა შორის მშენიერებითა და სიდიდით გამოირჩევა პოლიტიკური და საომარი მოქმედებები. ისინი არ იძლევიან თავისუფალ დროს და მიისწრაფვიან რაღაც მიზნისაკენ, რაც თავისთავად არაა სასურველი; გონებრივი მოღვაწეობა კი გამოირჩევა ჭვრეტითი ხასიათით, რაც იმას ნიშნავს, რომ მას საკუთარი თავის გარდა, სხვა მიზანი არა აქვს. მას თან სდევს მისთვის სპეციფიკური სიამოვნება, რაც ზრდის მის ენერგიას. ის ანიჭებს ადამიანს კმაყოფილებას, თავისუფალ დროს, დაუდალავი მოქმედების უნარს და ყო-

ველივე სხვას, რაც ბედნიერებას ახასიათებს და რაც ამ ენერგი-
იდან წარმოიშობა. ეს უნდა იყოს ადამიანის სრული ბედნიერება,
რომელიც გრძელდება მთელი ცხოვრების მანძილზე, რადგან ბედნიე-
რების არც ერთი ნაწილი არ არის დასრულებული.

ასეთი ცხოვრება უკეთესია, ვიდრე ადამიანებისათვის დამაბნე-
ლებელი ცხოვრება. და ასე ცხოვრობს ის არა როგორც ადამიანი,
არამედ როგორც რაღაც ღვთაებრივის მატარებელი საკუთარ თავში.
და რამდენადაც ეს თვისება განსხვავდება ადამიანის მთლიანი ბუნე-
ბისაგან, ამდენადვე ასეთი მოქმედება განსხვავდება სხვა სათნოება-
თაგან. და თუ გონება ადამიანთან შედარებით ღვთაებრივია, ასევეა
გონებრივი ცხოვრება ადამიანურთან შედარებით.

1178 a არაა საჭირო, ადამიანი დაარწმუნო, რომ ის ადამიანია, არც ის,
რომ მოკვდავი ადამიანი დაარწმუნო, რომ ის მოკვდავია, იგი, რამ-
დენადაც შესაძლებელია, უნდა დაარწმუნო, რომ უკვდავი გახდეს და
ყოველივე გააკეთოს იმისათვის, რომ იცხოვროს იმისდა მიხედვით,
რაც ყველაზე უფრო მაღალია მასში. ის მოცულობით პატარაა, სამა-
გიეროდ უნარითა და ღირსებით ყველაფერს ჭარბობს.

უნდა ვივარაუდოთ, რომ ყოველი ადამიანი წარმოადგენს სწორედ
იმას, რაც მასში არის ძირითადი და საუკეთესო, რითაც ის ყველას
სჯობს, ამიტომ უაზრობა იქნებოდა, თუ ადამიანი აირჩევდა არა მისი
ცხოვრების სპეციფიკურ სახეს, არამედ რაღაც სხვას. ზემოთქმული
საესებით ეთანხმება იმას, რასაც ახლა ვამბობთ. ის, რაც ბუნებრივად
ღამახასიათებელია თვითიულისათვის, ის არის მისთვის უმთავრესი
და ყველაზე უფრო სასიამოვნო. ადამიანისათვის სპეციფიკურია გო-
ნებრივი ცხოვრება, რადგან სწორედ ესაა, პირველ ყოვლისა, ადამი-
ანი. ამიტომ ასეთი ცხოვრება იქნება უბედნიერესი.

თავი 8. მეორე ადგილზე დგას ცხოვრება დანარჩენი სათნოე-
ბით, რადგან მათი შესატყვისი მოქმედება საესებით ადამიანურია.
სამართლიანობას, სიმამაცეს და სხვა სათნო მოქმედებებს ეახორ-
ციელებთ ჩვენს ურთიერთობებში როგორც გაცელა-გამოცვლის, ისე
გაჭირვების დროს და საერთოდ, ყოველგვარ პრაქტიკულ საქმიანო-
ბა და ვნებებში. ასე რომ, ესაა მიზანშეწონილი ცალკეულ შემთხვე-
ვაში. ყოველივე ეს, როგორც ჩანს, საესებით ადამიანურ მოვლენას
წარმოადგენს. სავარაუდოა, რომ ზოგი მათგანი სხეულიდან მომდი-
ნარეობს, ბევრი ეთიკური სათნოება დაკავშირებულია ვნებებთან. გან-
სჯილად ეთიკურ სათნოებასთან არის დაკავშირებული და, პირიქით, სა-

თნობა — განსჯასთან. თუ განსჯის საწყისები ეთიკური სათნოებე-
ბიდან გამომდინარეობს, მაშინ სწორი ეთიკური სათნოებები, თავის
მხრივ, განსჯით იქნება გაპირობებული. ზნეობრივი სათნოებები, და-
კავშირებული გრძნობებთან, ქმნიან მთლიან ადამიანურ სათნოებას,
ხოლო რთული ბუნების მქონე სათნოებები სავსებით ადამიანური
მოვლენებაა. ამიტომ მათ შესაბამისად ცხოვრება და ბედნიერებაც
სავსებით ადამიანური ექნებათ.

გონებრივი ცხოვრება მათგან განცალკევებულია. აი ის, რაც
გვინდოდა გვეთქვა. უფრო ზუსტი მსჯელობა კი სცილდება ჩვენი
ამოცანის ფარგლებს.

გონებრივი სათნოება საჭიროებს მცირეს ან უფრო ნაკლებ დახ-
მარებას, ვიდრე ზნეობრივი სათნოებები. აუცილებელი მოთხოვნილე-
ბების დაკმაყოფილება კი ორივეს სჭირდება და თანაც თანაბრად.
თუმცა პოლიტიკოსი სხეულზე და ამგვარ მოვლენებზე უფრო მეტად
ზრუნავს. ამ მხრივ მათ შორის მცირე განსხვავებაა, მაგრამ ენერგიის
თვალსაზრისით ისინი ძალიან განსხვავდებიან.

ხელგაშლილ ადამიანს დასჭირდება სიმდიდრე ხელგაშლილობისა-
თვის, სამართლიანს — სამაგიეროს გადახდისათვის. სურვილები არ
არის ცხადი, ხოლო უსამართლონი ცდილობენ შექმნან შთაბეჭდილება,
თითქოს სამართლიანი მოქმედება სურთ. ამიტომ მამაცს უნდა ჰქონ-
დეს იმის უნარი, რაა ჩაიდინოს მისი სათნოების შესაბამისი მოქმე-
დება, ხოლო გონიერს — ძალაუფლება. სხვაგვარად როგორ გახდება
ცხადი, რომ ეს კაცი ასეთია, თუ ერთ-ერთი სხვათაგან.

სადავოა კითხვა იმის შესახებ, თუ რა არის სათნოებებში უფრო
მნიშვნელოვანი: წინასწარი არჩევანი თუ პრაქტიკული მოქმედება, 1178 b
რაც მისი შემადგენელი ნაწილია. ცხადია, სრულყოფილი სათნოება
ორივეს სჭირდება. ბევრი რამ სჭირდება ზნეობრივ მოქმედებას დ-
რაც უფრო ღიდა და მშვენიერი, მით უფრო მეტი რამ ესაჭიროება;
თეორეტიკოსი კი არაფერს ამდაგვარს არ საჭიროებს თავის მოქმე-
დებაში; როგორც ამბობენ, ისინი ხელის შემშლულებიც კი არიან თეო-
რიულ მუშაობაში; ხოლო ის ადამიანი, რომლისთვისაც დამახასიათე-
ბელია ცხოვრება მრავალ ადამიანთან ერთად, ირჩევს ქველმოქმე-
ობას. მას ეს სჭირდება, რათა ადამიანურად იცხოვროს.

მსჯელობიდან ცხადი გახდა, რომ სრული ბედნიერება ერთგვარი
თეორიული მოღვაწეობაა³. ჩვენ, უმთავრესად, ღმერთებს ეთვლით

ბედნიერებად და ნეტარებად. რა სახის მოქმედებას მივაწერთ მათ? იქნებ სამართლიანობას? მაგრამ ისინი სასაცილონი გამოჩნდებოდნენ, ეაჭრობა რომ დაეწყოთ, დაგირაუებული ქონება უკან დაებრუნებინათ და სხვა ამღაგვარი; ან იქნებ სიმამაცის თვისება მიგვეწერა, რითაც ისინი გაუძლებდნენ საშიშროებას და თავსაც კი გასწირავდნენ, რაც მშვენიერია? ან იქნებ მათთვის ხელგაშლილობა მიგვეწერა, მაგრამ რა უნდა გასცენ მათ? უაზრობა იქნებოდა, რომ ფული და რაიმე სხვა ამღაგვარი ჰქონოდათ; ანდა როგორ უნდა იყვნენ ისინი გონიერნი? განა შეუფერებელი არ იქნებოდა, რომ ისინი გვექო იმისათვის, რომ მათ არა აქვთ ცული ზრახვები? განვიხილეთ რა ეს მოქმედებები, ისინი ღმერთებისათვის შეუფერებლად მივიჩნიეთ. მაგრამ მათ ყველა მიაწერს სიცოცხლისა და მოქმედების უნარს, რადგან არ შეიძლება ისე ეძინოთ, როგორც ენდიმიონს. თუ ისინი ცოცხლები არიან, მაგრამ არ მოქმედებენ და არც შემოქმედებას ეწევიან, მაშინ რაღა რჩებათ, თეორიული მოღვაწეობის გარდა? ასე რომ, ღმერთების მოქმედება, რაც განსაკუთრებული ნეტარებით გამოირჩევა, არის ჭვრეტა და ადამიანთა ბედნიერებასაც ყველაზე მეტად ეს ქმნის. სწორედ ამით ენათესავება ის ღმერთს.

ეს იმით მტკიცდება, რომ ცხოველები, რომლებიც სრულიად მოკლებული არიან ამ უნარს, არ ეზიარებიან ბედნიერებას. ღმერთების მთელი ცხოვრება არის ნეტარება, ადამიანებისა კი იმდენად, რამდენადაც მათი მოქმედება ღმერთებისას ჰგავს. სხვა ცხოველებიდან არც ერთი არ არის ბედნიერი, რადგან არ ეზიარებიან თეორიულ მოღვაწეობას. ბედნიერება ვრცელდება მანამ, სანამ ვრცელდება თეორიული ჭვრეტა და ვისაც მეტად ახასიათებს თეორიული ჭვრეტა, მით უფრო მეტად ბედნიერია ის, თანაც არა შემთხვევით, არამედ თეორიული ჭვრეტის საშუალებით, რაც თავისთავად საპატიო რამაა. მაშასადამე, ბედნიერება ყოფილა თავისებური თეორიული ჭვრეტა.

1179 a ადამიანს, რამდენადაც ის ადამიანია, ესაჭიროება გარეგანი სიკეთენიც, რადგან მის ბუნებას არ აკმაყოფილებს მხოლოდ ჭვრეტა, მას სჭირდება აგრეთვე სხეულებრივი ჯანმრთელობა, საკვები და სხვა სახის ღახმარება. არ უნდა ვიფიქროთ, რომ ბედნიერ ადამიანს სჭირდება ბევრი და ღიდი რამ. მაგრამ გარეგან სიკეთეთა გარეშე შეუძლებელია ნეტარება. გადაჭარბება არაა საჭირო არც კმაყოფილებისა და არც ბედნიერებისათვის, რადგან შეიძლება მშვენიერი მოქმედება ისე, რომ არ იყო ზღვისა და ხმელეთის მფლობელი. თვით ზო-

მიერების ფარგლებშიც კი ადამიანს შეუძლია ჩაიდინოს რაიმე მოქმედება სათნოების შესაბამისად. ამის ნათლად დანახვა შეიძლება შემდეგით: კერძო პირებს შეუძლიათ პატიოსანი მოქმედება ძალაუფლების მქონეებზე მეტად. ამისათვის საკმარისია ის, რაც მათ აქვთ, რადგან ბედნიერი ცხოვრება მდგომარეობს სათნო მოქმედებებში.

სოლონი მშვენიერად აღწერდა ბედნიერ ადამიანებს, ამბობდა რა, რომ მათ გარეგანი სიკეთენი ზომიერად აქვთ, სჩადიან მშვენიერ მოქმედებებს და, როგორც ჩანს, გონივრულად ცხოვრობენ. ამრიგად, საშუალო ქონების პატრონსაც შეუძლია გააკეთოს ის, რაც საჭიროა.

როგორც ჩანს, არც ანაქსაგორა თვლიდა ბედნიერად მდიდრებსა და ძალაუფლების მქონეთ, ამბობდა, რომ არ გაუკვირდებოდა, თუ რომელიმე ბედნიერი ხალხს სულელად მოეჩვენებოდა, რადგან ხალხი მსჯელობს გარეგან სიკეთეთა მიხედვით, რაც შეგონებადია. ვფიქრობთ, ჩვენ თეაღსაზრისს ბრძენთა შეხედულებებიც ეთანხმება, რაც იწვევს რწმენას ამ შეხედულების მიმართ. მაგრამ ჭეშმარიტება მიიღება ადამიანის ცხოვრებიდან, სადაც ხორციელდება მისი პრაქტიკული მოქმედებები. მთავარი კი ესაა. ამიტომ დასმული საკითხების კვლევისათვის საჭიროა, ეს შეხედულება შევადაროთ საქმეებსა და ცხოვრებას. რაც მათ ემთხვევა, ის დამტკიცებულად ჩავთვალოთ, ხოლო, რაც ეწინააღმდეგება, შემდგომი მსჯელობით ვიკვლიოთ.

ვინც გონების პარნახით მოქმედებს და მას იშველიებს, ის ყველაზე კარგ განწყობაშია და ღმერთებისთვისაც ყველაზე მეტად საყვარელია. თუ ღმერთები რამენაირად ზრუნავენ ადამიანებზე, როგორც ფიქრობენ, მაშინ ლოგიკური იქნებოდა გვევარაუდა, რომ ღმერთებს სიამოვნებას ანიჭებთ ის, რაც საუკეთესოა და მათი მონათესავე. ასე-ო კი გონება უნდა იყოს. ამიტომ ადამიანებს, რომლებსაც უფრო მეტად გონება უყვართ და მას ყველაზე მეტად სცემენ პატივს, ღმერთები მიუზღავენ სამაგიერო სიკეთეს და ზრუნავენ მათზე როგორც მეგობრებზე, რადგან ისინი სწორად და მშვენიერად იქცევიან. ყოველივე ეს ყველაზე მეტად რომ, ბრძენ კაცს ახასიათებს, გარკვეულია. ცხადია ისიც, რომ ის ყველაზე მეტად საყვარელია ღმერთებისათვის. ამ მხრივაც ყველაზე ბედნიერი ბრძენი ადამიანია.

თაუი 9. როგორც ამის შესახებ, ისე სათნოების, მეგობრობისა და სიამოვნების შესახებ საკმარისია ის, რაც ზოგადად ვთქვით. ეს იმას ნიშნავს, რომ მიზანს მივაღწიეთ? თუ, როგორც ამბობენ, პრაქტიკულ ცხოვრებაში მთავარია არა ის, რომ განჭვრიტო და შეიცნო

1179 b

ცალკეული მოვლენები, არამედ რეალობაში განახორციელო ის. ასევე არ კმარა სათნოების ცოდნა, მთავარია მისი დაუფლება და გამოყენება, აგრეთვე გზის გამონახვა იმისათვის, თუ როგორ გავხდეთ კეთილი ადამიანები. თუ თეორიები საკმარისია იმისთვის, რომ ადამიანები პატიოსნები გახდნენ, მაშინ, თეოგნიდეს აზრით⁶, ეს შეხედულებები მიიღებდნენ სამართლიანად დიდსა და მრავალრიცხოვან ჯილდოს. მაშინ კი საჭირო გახდებოდა ამ თეორიების დაუფლება. როგორც ჩანს, თეორიებს აქვთ უნარი, წააქეზონ და აამოძრავონ ასალგაზრდობა თავისუფლებისაკენ, მაგრამ კეთილშობილური ჩვევების გამომუშავება და მშვენიერების ჭეშმარიტი სიყვარულის დაწერგვა შეუძლია სათნოებას. თეორიებს არ ძალუძთ არც მასების წარმართვა მშვენიერებისა და სიკეთისაკენ, რადგან ისინი ემორჩილებიან არა სირცხვილის, არამედ შიშის გრძნობას. ბოროტებას კი გაურბიან არა იმიტომ, რომ ის ცუდია, არამედ სასჯელის წინაშე შიშის გამო. ისინი ცხოვრობენ ვნებებით, მისდევნენ რა მათთვის ჩვეულ სიამოვნებებს და იმას, რაც ამ სიამოვნებებს იწვევს, გაურბიან ამის საწინააღმდეგო მოვლენას — ტანჯვას, ხოლო ჭეშმარიტ სიამოვნებასა და მშვენიერებაზე წარმოდგენა არა აქვთ, რადგან უგემოვნებო-ნი არიან.

რომელი თეორიით შეიძლება ხალხის გარდაქმნა? სიტყვით ეს შეუძლებელი უნდა იყოს, რადგან ძნელია სიტყვით იმის შეცვლა, რაც დიდი ხნიდან ჩვევად ჩამოუყალიბდა ხალხს. ეფიქრობთ, უკეთესი იქნება, თუ გამოვიყენებთ ყველა საშუალებას, რაც კი გვაქვს ადამიანებში სათნოების ჩამოსაყალიბებლად.

როგორც ფიქრობენ, ზოგი კეთილია ბუნებრივად, ზოგი ჩვევით, ზოგი დარიგებით. ცხადია, ბუნებრივი ჩვენზე არ არის დამოკიდებული, იგი გამოწვეულია რაღაც ღვთაებრივი მიზეზით, როგორც რაღაც ჭეშმარიტად ბედნიერი შემთხვევა. სიტყვას და დარიგებას ყველგან არა აქვს ძალა, საჭიროა სულის წინასწარ დამუშავება ჩვევებით, რათა მას სწორად უყვარდეს და სძულდეს ისე, როგორც დედამიწიდან თესლის კება. რადგან ის, ვინც ვნებებით ცხოვრობს, არ მოისმენს იმ სიტყვას, რომელიც უკრძალავს და არც დაიჯერებს. როგორ შეიძლება ასეთი ხალხის გადარწმუნება? ეფიქრობთ, საერთოდ, ვნება ემორჩილება არა სიტყვას, არამედ იძულებას. საჭიროა აგრეთვე წინასწარ იყოს მოცემული სათნოებისათვის დამახასიათებელი თვისება, მშვენიერების სიყვარული და სიმახინჯის სიძულვილი. სათნოებისა-

კენ სწორი მიმართულების მიცემა ახალგაზრდობიდანვე ძნელია, თუ მათ კანონებიც არ აღზრდის, რადგან გონივრული და თავშეკავებული ცხოვრება უმრავლესობისათვის არ არის სასიამოვნო, მით უმეტეს, ახალგაზრდობისათვის. მაშასადამე, კანონებმა უნდა მოაწესრიგონ ახალგაზრდობის აღზრდისა და ჩვევების საქმე. ეს კი მტანჯველი აღარ იქნება, როცა ჩვევად იქცევა.

მაგრამ არ კმარა სწორი აღზრდა და ზრუნვა მხოლოდ ახალგაზრდობაში, ეს საჭიროა მაშინაც, როცა ისინი დავაუკაცდებიან, ვავარჯიშოთ ისინი და მივაჩვიოთ იმას, რისთვისაც საჭიროა კანონების გამოყენება, საერთოდ, მთელი ცხოვრების მანძილზე. მაგრამ უმრავლესობა უფრო იძულებას ემორჩილება, ვიდრე მსჯელობას და სასჯელს უფრო მეტად, ვიდრე მშვენიერებას. ამიტომ ზოგი ფიქრობს, რომ კანონმდებელნი უნდა მოუწოდებდნენ და აქეზებდნენ სათნოებისა და მშვენიერებისაკენ. ისინი, რომლებიც იჯერებენ, უნდა წარუჩაბონ სათნოებისაკენ, ხოლო, რომლებიც არც აღზრდას ექვემდებარებიან და არც დარიგებას, უზნეონი არიან და სასჯელსა და გაკიცხვას იმსახურებენ. გამოუსწორებელნი უნდა გაეძევოთ.

წესიერი ადამიანები, რომლებიც მშვენიერების მიღწევის მიზნით ცხოვრობენ, ემორჩილებიან სიტყვას, ცუდი ადამიანები კი, რომლებიც სიამოვნებას ეტანებიან, უნდა ტანჯვით დავსაჯოთ, როგორც მუშა საქონელი. ამიტომაც ამბობენ, რომ ტანჯვა ისეთი უნდა იყოს, რომ წარმატებით დაუპირისპირდეს მათ საყვარელ სიამოვნებას. როგორც ამბობენ, კეთილი ადამიანები არიან სწორად აღზრდილი და მიჩვეული პატიოსან ცხოვრებას. ისინი არც ნებით, არც უნებლიედ არ ჩაიდნენ რაიმე ცუდს. ეს კი წარმოიქმნება სწორი აზროვნებითა და წესიერ ცხოვრებით, რაც ძალასაც იძლევა. მამის ან ვინმეს დარიგებას არა აქვს გავლენა და არც იძულების უნარი, თუ დამრიგებელი არ არის ან მეფე, ან ვინმე სხვა ამგვარი პიროვნება. კანონს კი იძულების უნარი აქვს, რადგან მისი შინაარსი გამომდინარეობს რაიმე განსჯიდან და აზროვნებიდან. ადამიანებს სძულთ ის, ვინც მათს სწრაფვას ეწინააღმდეგება, თუნდაც ის სწორად მოქმედებდეს. კანონი კი, რომელიც სწორად აწესრიგებს, ძნელი ასატანი არაა.

მხოლოდ ლაქედმონელების და ზოგიერთი სხვა სახელმწიფოს კანონმდებელნი ზრუნავენ აღზრდასა და დასაქმებაზე. სახელმწიფოების უმრავლესობა კი ამას ყურადღებას არ აქცევს და თვითუფლები ცხოვ-

1180 a

რობს ისე, როგორც სურს, თითქოს ციკლოში ყოფილიყოს, „და ისე ასამართლებს შეილებსა და ცოლს“.

1180 b კარგი იქნებოდა, თუ ამაზე საზოგადოება იზრუნებდა, თანაც სწორად, მაგრამ, როდესაც საზოგადოება არ ზრუნავს ამაზე, მაშინ არ იქნებოდა ცუდი, თუ თვითთული უბიძგებდა შეილებსა და მეგობრებს სათნო მოქმედებისაკენ და თვითონაც შეიძლებდა და გადაწყვეტდა ასე მოქმედებას. მაგრამ ამის გაკეთება შეუძლია იმას, ეინც კანონმდებელი გახდა, რაც ზემოთ ვთქვით, რადგან, ცხადია, ამაზე ზრუნვა საზოგადოებას შეუძლია კანონებით, ხოლო კარგი კანონები იწვევენ პატიოსნებას. ვფიქრობთ, მნიშვნელობა არა აქვს იმას, კანონები დაწერილია თუ დაუწერიელი. არც იმას აქვს მნიშვნელობა, ამით ერთი კაცი აღიზრდება თუ მრავალი, იქნება ეს სპორტში, მუსიკაში თუ სხვა რომელიმე საქმიანობაში.

როგორც სახელმწიფოში აქვს ძალა კანონებსა და ჩვევებს, ასევე ოჯახში — მამის დარიგებასა და ჩვევას. იმიტომ, რომ აქ ადგილი აქვს ნათესაურ კავშირსა და ქველმოქმედებას. ოჯახს ხომ საფუძვლად უდევს ბუნებრივად თანდაყოლილი სიყვარული და ურთიერთგაგება.

გარდა ამისა, ცალკეული პიროვნების აღზრდა განსხვავდება საზოგადოებრივი აღზრდისაგან, როგორც ამას ადგილი აქვს მედიცინაში. საერთო კანონით სიცხიანს შეეფერება სიმშვიდე და შიმშილობა, ცალკეულ შემთხვევებში კი ეს შეიძლება არ იყოს საჭირო. არც მოკრივე ასწავლის ყველას ერთი და იმავე მეთოდით. ვფიქრობთ, ცალკეულ შემთხვევებში საჭიროა მეტი სიზუსტე, რადგან თვითთულთან საჭიროა ინდივიდუალური მიდგომა. და ასეთი მიდგომისას თვითთული მეტ დახმარებას იღებს. როგორც ექიმი, ისე სპორტის მასწავლებელი უკეთ ზრუნავს ყველაზე ან რომელიმე პიროვნებაზე მაშინ, როდესაც მას აქვს ზოგადი ცოდნა. როგორც ამბობენ, ზოგადი ცოდნა არის მეცნიერება და ეს ასეც არის. სინამდვილეში არაფერი უშლის ხელს იმას, რომ კარგად მკურნალობდნენ, თუნდაც ცოდნა არ ჰქონდეთ. ცალკეული შემთხვევების განვითარებაზე დაკვირვება უკეთ შეუძლია გამოცდილს, როგორც ზოგიერთ ექიმს საკუთარი თავის მკურნალობა მშვენიერად შეუძლია, მაგრამ სხვისთვის არავეითარი დახმარების გაწევა არ ძალუძს. მიუხედავად ამისა, ვისაც სურს პრაქტიკოსი გახდეს და მცოდნეც, მან უნდა შეიძინოს ზოგადი ცოდნა

და ისე აითვისოს პრაქტიკა, როგორც საჭიროა. ამბობენ ასეთ ზოგად ცოდნას მეცნიერება იძლევა. ეს განსაკუთრებით იმას სჭირდება, ვისაც სურს ადამიანების გარდაქმნა უკეთესისაკენ, იქნებიან ისინი ბევრნი თუ ცოტანი. თუ უკეთესნი ვხდებით კანონებით, მაშინ საჭირო იქნება კანონების შესწავლაც, რომელიმე ადამიანის სწორ გზაზე დაყენება ყველას არ შეუძლია, შეუძლია მხოლოდ მცოდნეს. ისევე როგორც ექიმს, რომელმაც იცის არა მხოლოდ სამკურნალო საშუალებების გამოყენება, არამედ ყოველივესი, რაც განსჯასა და გამოცდილებას მოითხოვს.

ამის შემდეგ უნდა ვიკვლიოთ, საიდან და როგორ შეიძლება კაცი კანონმდებელი გახდეს. როგორც სხვა შემთხვევებში, იქნება აქაც ეს პოლიტიკოსებისაგან უნდა ვისწავლოთ? რადგან, როგორც ამბობენ, კანონმდებლობა არის პოლიტიკის ნაწილი, მაგრამ იქნებ პოლიტიკა არ ჰგავს სხვა მეცნიერებებსა და საქმიანობებს? სხვა საქმიანობებში ერთნი და იგივენი გადასცემენ ცოდნასაც და პრაქტიკულადაც ისინი მოქმედებენ, მაგალითად, ექიმები და მწერლები. პოლიტიკურ ცოდნას კი გადასცემენ და ასწავლიან სოფისტები, რომლებიც არა- 1081 a ვითარ პრაქტიკულ საქმიანობას არ ეწევიან. პოლიტიკოსები კი, რომლებიც საკუთარი უნარითა და გამოცდილებით მოქმედებენ, ვიდრე განსჯით, ამის შესახებ არც წერენ და არც ლაპარაკობენ. თუმცა ეს უკეთესი კი იქნებოდა, ვიდრე სასამართლოში სიტყვების წარმოთქმა და საჯარო გამოსვლები. მათ არც თავისი და არც მეგობრების შეილები არ გახადეს პოლიტიკოსებად. კარგი იქნებოდა, რომ ეს შეძლებოდათ, რადგან მათ არ შეუძლიათ დაუტოვონ სახელმწიფოს უკეთესი რამ და ვერც თავისთვის და ვერც მეგობრებისთვის ვერ შეარჩევდნენ იმაზე უკეთესს, ვიდრე შეილების აღზრდაა. ვფიქრობთ, გამოცდილება ცოტას არ ნიშნავს, რადგან გამოცდილების გარეშე კაცი პოლიტიკოსი ვერ გახდება. მაშასადამე, ისინი, ვინც პოლიტიკური მოღვაწეობისაკენ ისწრაფვიან, მათ ცოდნას გამოცდილება უნდა მიუმატონ.

ის სოფისტები კი, რომლებიც პირდებიან, რომ პოლიტიკას შეასწავლიან, შორს დგანან პოლიტიკისაგან. საერთოდ, მათ არ იციათ, თუ რა არის პოლიტიკა და არც ის, თუ რას ეხება ის, წინააღმდეგ შემთხვევაში პოლიტიკას არ გააიგივებდნენ რიტორიკასთან და არც მასზე დაბლა დააყენებდნენ, არც კანონმდებლობას ჩათვლიდნენ ადვილად იმის გამო, რომ კარგი კანონები დააგროვეს. მართალია, კარგი კა-

ნონების შერჩევა საჭიროა, მაგრამ ისინი არაფერს ამბობენ იმის შესახებ, რომ არჩევანს სჭირდება აზროვნება და სწორი განსჯა, როგორც მუსიკაში. გამოცდილები სწორად მსჯელობენ ყოველი კონკრეტული საკითხის შესახებ. იციან, თუ საიდან და როგორ წარმოდგება საქმე და რას უკავშირდება. გამოუცდელნი კი კმაყოფილნი უნდა იყვნენ იმით, თუ მათთვის დაფარული არ დარჩა ის, საქმე კარგად არის შესრულებული თუ ცუდად, როგორც, მაგალითად, ფერწერაში.

1181 b რაც შეეხება კანონებს, ისინი პოლიტიკას განეკუთვნებიან. მაგრამ როგორ შეიძლება ვინმე გახდეს კანონმდებელი, ან როგორ უნდა იმსჯელოს საუკეთესო კანონების შესახებ? აი, ეს საკითხი მოითხოვს კვლევას. როგორც ჩანს, არც ექიმები სწავლობენ ექიმობას ჩანაწერების მიხედვით, მიუხედავად ამისა, ისინი მსჯელობენ არა მხოლოდ განკურნების მეთოდების შესახებ, არამედ იმაზე, თუ როგორ უმკურნალონ და გამოაჯანმრთელონ ადამიანი მისი სპეციფიკური თვისებების გათვალისწინებით. ეს სასარგებლოა გამოცდილებისთვისაც, მაგრამ უტოლინართათვის გამოუსადეგია. ასევე კანონებიცა და პოლიტიკური კრებულებიც სასარგებლო იქნება იმათთვის, ვისაც აზროვნებისა და იმის გარჩევის უნარი აქვს, თუ რა არის კარგი და რა ცუდი და რა რას შეეფერება. ვისაც ეს თვისებები არა აქვს, ის სწორად ვერ განსჯის, თუ არა შემთხვევით. მაგრამ გონიერნი ამას წარმატებით დაძლევენ.

რადგან წინამორბედებმა გამოუკვლეველი დაგვიტოვეს საკითხი კანონმდებლობის შესახებ, ამიტომ კარგი იქნებოდა ამის უფრო დაწვრილებით კვლევა და საერთოდ, კვლევა სახელმწიფოს შესახებ, რათა სრულყოფით ფილოსოფია ადამიანის საქმეების შესახებ⁷. პირველ ყოვლისა, ვეცადოთ იმის განხილვას, რაც სწორად იყო ნათქვამი წინამორბედთა მიერ, შემდეგ თვალი გადავაგვლოთ საკითხებს სახელმწიფოს მართვის შესახებ და დაეადგინოთ, თუ რა იცავს და სძობს სახელმწიფოს, ანდა როგორია ცალკეული სახელმწიფოები და რაა იმის მიზეზი, რომ ზოგნი კარგად მართავენ სახელმწიფოს, ზოგნი, პირიქით. შევისწავლით რა ამას, კარგად გავერკვევით იმაში, თუ როგორი სახელმწიფოა უკეთესი, როგორაა მოწყობილი თვითიული მათგანი და რომელ კანონებსა და წესებს იყენებენ ისინი.

ახლა შევუდგეთ ამის შესახებ მსჯელობას⁸.

შენიშვნები

შენიშნ. 1.

თავი 1. ყოველ მოქმედებას თუ შეშეცნებას მიზნად აქვს რაიმე სიკეთის მიღწევა. მიზანი ორგვარია: ერთი იმყოფება თვით მოქმედებაში და მეორე, მოქმედების გარეთ. მიზანი, რომელიც თვით მოქმედებაშია, სჯობს მის გარეთ მყოფ მიზანს. ასევე განსხვავდება ერთმანეთისგან მიზანი და საშუალება, რომელიც მიზნის განხორციელებას ემსახურება. ძირითადია მიზანი, ხოლო მისი განხორციელების საშუალებები — მეორადი.

თავი 2. მიზნები მრავალრიცხოვანია და უსასრულობაში რომ არ აღმოჩნდეთ, საჭიროა დაეუშვათ საბოლოო და ძირითადი მიზანი, რომელსაც პოლიტიკის შეცნობერება უნდა სწავლობდეს. ამიტომაც პოლიტიკას უნდა ექვემდებარებოდეს ყველა დანარჩენი მეცნიერებები. ეს საბოლოო მიზანი კი არის სიკეთე. მაგრამ უნდა განვასხვავოთ ცალკეულ ადამიანთა სიკეთე და საერთო-საზოგადოებრივი, სახელმწიფოებრივი. ეს უკანასკნელი ადამიანურ სიკეთეზე მაღლა უნდა დაეაყენოთ.

თავი 3. გარდა სიკეთისა, პოლიტიკა შეისწავლის მშვენიერებასა და სამართლიანობას. მაგრამ პოლიტიკას უშთაერესად აინტერესებს ცხოვრების პრაქტიკული მხარე. ამიტომ გამოუცდელი კაცია პოლიტიკოსად ვერ გამოდგება. გამოცდილებისათვის კი ასაკს არა აქვს მნიშვნელობა; მნიშვნელობა აქვს გონიერებას და ჭკუას; კვლევა კი უნდა წარმოებდეს საკვლევი საგნის შესაბამისად, რადგან არ იქნებოდა მიზანშეწონილი ორატორისაგან სიზუსტის მოთხოვნა, ხოლო გეომეტრისაგან მჭევრმეტყველებისა.

თავი 4. უმაღლეს სიკეთედ უმრავლესობა ბედნიერებას თვლის, მაგრამ ბედნიერება ყველას თავისებურად ესმის. ამიტომ საჭიროა დავადგინოთ, თუ რა არის ბედნიერება. კვლევა კი საწყისებიდან და ცნობილი მოვლენებიდან უნდა დაიწყოთ. თავდაპირველად გამოვიკვლიოთ სუბსტანცია, ანუ კითხვა, თუ რა არის ეს?

თავი 5. მასას ბედნიერებად მიაჩნია ცხოვრება სიამოვნებაში. მაგრამ ასეთი ცხოვრება არის დამაზღვრებელი აგრეთვე მონებისა და ცხოველებისათვის. ბედნიერება არაა არც პატყისა და დიდებაში, არც პოლიტიკურ ცხოვრებაში, არც სიმდიდრესა და ქონებაში, რადგან ყოველივე ეს არ წარმოადგენს დამოუკიდებელ მოუღუნას, იგი ემსახურება სხვა მიზანს. რაც შეეხება ბედნიერებას თეორიულ ცხოვრებაში, ამის შესახებ მსჯელობა გვექნება ქვემოთ.

თავი 6. კვლევას მოითხოვს აგრეთვე იდეებზე მოძღვრება, რომელიც ჩემმა მეგობრებმა შემოიტანეს. მაგრამ მე ჭეშმარიტებას მეგობრებზე მაღლა ვაყენებ. იდეა

თავისთავად, როგორც ის პლატონს ესმოდა, არ არსებობს; რომ არსებულებით, ადამიანებისთვის გამოუსადეგი იქნებოდა, რადგან არ კმარა მხოლოდ ზოგადი იდეის ცოდნა, საჭიროა კონკრეტული მოვლენების ცოდნაც. მით უმეტეს, რომ ექიმი მკურნალობს არა ზოგად ადამიანს, არამედ კონკრეტულს.

თავი 7. არსებობენ ძირითადი და მეორეხარისხოვანი მიზნები. მეორეხარისხოვანი ძირითადის განსორციელებას ემსახურება. უმაღლესი მიზანი, რომელსაც უნდა ემორჩილებოდეს ყველა სხვა მიზანი, არის ბედნიერება, რომელიც უმაღლესი სიკეთეა და თვითმკარი, დამოუკიდებელი, თავისთავადი მოვლენა. მაგრამ ეს არ ნიშნავს ასევე, განდგომილ ცხოვრებას, იგი საზოგადოებრივი ცხოვრებაა, რადგან ადამიანი თავისი ბუნებით არის საზოგადოებრივი არსება. ამას გარდა, უნდა დავადგინოთ, თუ რაში მდგომარეობს ადამიანის ცხოვრების სპეციფიკა. ეს არაა კვება და ზრდა, რაც მას მცენარეებთან აქვს საერთო. ეს არაა არც გრძნობადი ცხოვრება, რაც მას ცხოველებთან აქვს საერთო. ადამიანური ცხოვრების სპეციფიკა მდგომარეობს სულიერ მოღვაწეობაში, კერძოდ, კონიერულ ცხოვრებაში.

თავი 8. არსებობს სამი სახის სიკეთე: სულიერი, სხეულებრივი და გარეგანი. ამათგან უმჯობესია სულიერი სიკეთე, რაც მდგომარეობს სათნო მოქმედებაში. სათნო მოქმედება კი ამავე დროს მშვენიერი და სასიამოვნოა. მაგრამ ყველაზე სათნო, მშვენიერი და სასიამოვნო მოქმედება ნიშნავს ბედნიერებას. ბედნიერებისათვის საჭიროა აგრეთვე გარეგანი სიკეთეები. როგორცაა სიმდიდრე, ძალაუფლება, კარგი შეილები და სხვ.

თავი 9. ბედნიერება არაა შემთხვევითი მოვლენა, ის მდგომარეობს სათნოების შესაბამის სულიერ მოქმედებასა და აქტიუობაში, რაც არ ახასიათებთ ცხოველებსა და ბავშვებს, ამიტომ ისინი არც შეიძლება ბედნიერები იყვნენ.

თავი 10. სათნო მოქმედება, რაც ამავე დროს არის ბედნიერება, მოითხოვს დიდ სასიცოცხლო ენერგიას; ჩილო ასეთი ადამიანი არასოდეს იქნება დაჩაგრული, რადგან ის არ ჩაიდნის ხაიმე საზარცხეიოს, ყოველგვარ უბედურებას გონიერულად გადაიტანს და მის ბედნიერებას ვერ დაარღვევს შემთხვევითი, წვრილმანი უბედურებები. სრული ბედნიერებისათვის კი საჭიროა შემთხვევითი სიკეთენი.

თავი 11. ახასიათებთ თუ არა მიცვალებულებს რაიმე განცდისა და შეგრძნების უნარი? მათ ამის უნარი უნდა ჰქონდეთ, თუმცა სუსტი განცდებისა, რაც სრულიადაც არ არის საკმარისი იმისათვის, რომ ისინი ბედნიერები ან უბედურები იყვნენ.

თავი 12. ქებას იმსახურებს სათნო მოქმედება, რაც ამავე დროს მშვენიერების ქმნალობას ნიშნავს. ასეთი მოქმედება შეიძლება იყოს როგორც სულიერი, ისე სხეულებრივი ხასიათისა. ეს კი არის ბედნიერება, ის ამავე დროს არის საწყისი და მიზეზი, რომლის გამო ეაკეთებთ ყოველდღე სხვას.

თავი 13. სათნო მოქმედება, ძირითადად, სულიერი მოქმედებაა. ასეთი მიზანი აქვს აგრეთვე პოლიტიკასა და კანონმდებლობას, გახადოს მოქალაქენი სათნო ანუ ზნეობრივი, ამისათვის პოლიტიკოსი კარგად უნდა იცნობდეს ადამიანის სულს. ადამიანის სული კი ძირითადად ორი ნაწილისაგან შედგება: გონიერისა და უგუნურისაგან, ანუ რაციონალურისა და ირაციონალურისაგან. უგუნური ნაწილი, თავის მხრივ, ორად იყოფა: მცენარეულისა, რაც ზრდასა და კვებაში მდგომარეობს, და ცხოველურისაგან, რაც გრძნობადობაში მდგომარეობს. გონიერი ნაწილიც ორად

იყო: დიანოთიკურად ანუ აზროვნებად, და ეთიკურად, ანუ პრაქტიკულ ნაწილად, რაც სათნო მოქმედებასთან არის დაკავშირებული.

1. იმ მოქმედებას, რომელსაც მიზანი თავისთავშივე აქვს, არისტოტელე უანგარო მოქმედებას უწოდებს და მას უპირატესობას ანიჭებს ანგარებთან მოქმედებასთან შედარებით, რომელსაც მიზანი აქვს თავის გარეთ.

2. იგულისხმება, ზოგადი ანუ გეარეობითი ცნება.

3. პესიოდე — VIII-VII სს. ძველი ბერძენი პოეტი. ცნობილია მისი პოემები „სამუშაონი და დღენი“ და „თეოგონია“. პირველში იგი იძლევა მითითებებს სოფლის მეურნეობის წარმატებით წარმართვის შესახებ, რითაც ვვაძლევს წარმოდგენას ძველი საბერძნეთის სოფლის მეურნეობის მდგომარეობაზე. მეორე პოემაში იგი ცდილობს ასსნას ღმერთების წარმოშობა და მოაწესრიგოს ძველი ბერძნების მითოლოგიური წარმოდგენები. მას მრავალი მიმდევარი გაუჩნდა და დიდი გავლენა მოახდინა ანტიკური ლიტერატურის განვითარებაზე.

4. სარდანაფალი, იგივე ასურ ბანიფალი (669—633 წწ. ე-მდე) ასურეთის მეფე. იგი აწარმოებდა ენერგიულ დაპყრობით ომებს და თავისი სამფლობელოების გაფართოებას. მაგრამ მისი სიველილის შემდეგ მეზობელმა სახელმწიფოებმა მისი სამფლობელო გაანადგურეს. ის ითვლება ასურეთის 30-ე და უანასკნელ მეფედ გადმოცემის მიხედვით. ის ფუფუნებაში ცხოვრობდა. გარშემორტყმული მრავალრიცხოვანი ცოლებით; ასურეთის დედაქალაქის ნინევიას განადგურების შემდეგ მთელი თავისი ქონებითა და ცოლებით კოცონში დაინთქა. ნინევიას გათხრებისას (1849-54 წწ.) აღმოაჩინეს მისი მდიდარი ბიბლიოთეკა, შემდგარი რამდენიმე ათეული ათასი თაბის ფირფიტისაგან. ბიბლიოთეკაში აღმოჩნდა ასურულ-ლურსმული დამწერლობით შესრულებული რელიგიურ-მითოლოგიური, აგრეთვე მეცნიერული ხასიათის ტექსტები. მასშივე აღმოაჩინეს თქმულება გილგამეშზე და სხვ.

5. არისტოტელე კითხულობდა ენოტერიულ ლექციებს, უფრო ღრმასა და მეცნიერულს თავისი მოწაფეების ენწრო წრისათვის, და ექსოტერიულს — უფრო პოპულარულსა და მარტივს, ფართო საზოგადოებისათვის.

6. არისტოტელე ასახელებს ორ მოვლენას, რაც მას ყველაზე მეტად უყვარს პლატონსა და ჭეშმარიტებას, მაგრამ ჭეშმარიტებას პლატონზე მაღლა აყენებს. ეს არის არისტოტელეს ცნობილი გამონათქვამი, რითაც ის მოუწოდებდა კაცობრიობას ჭეშმარიტებისა და სიმართლისაკენ.

7. სპეზიპე (479—339) — ფილოსოფოსი, პლატონის მიმდევარი. აკადემიის პირველი სკოლატი. დაწერილი ჰქონდა მრავალი შრომა. მათ შორის აღსანიშნავია: „სამართლიანობის შესახებ“, „სიმდიდრის შესახებ“, „სიამოვნების შესახებ“, და სხვ. გატაცებული იყო პითაგორელების, განსაკუთრებით, ფილოლაოს მოძღვრებით და მის შესახებ შრონაც კი დაუწერია.

8. არისტოტელე ილაშქრებს განდევნილი, განმარტებული, ასკეტური ცხოვრების წინააღმდეგ და ადამიანის არსებობის აზრს მის საზოგადოებრივ ცხოვრებასა და მოღვაწეობაში ხედავს. აქედან არის წარმოშობილი მისი ცნობილი გამონათქვამი — აღმანი არის საზოგადოებრივი არსება.

9. არისტოტელე ბედნიერებად თვლის სათნო, ანუ მორალურ მოქმედებას, რაც მას ნიშნავს, რომ ბედნიერების მიღწევაში უდიდესი მნიშვნელობა ეძლევა მორალს

და, რომ მისი ფილოსოფია მთლიანობაში არის მოქმედებისა და აქტიუობის ფილოსოფია.

10. არისტოტელე პოლიტიკას უსახავს ზრიად კეთილშობილურ და ამაღლებულ მიზანს მოქალაქეთა სრულყოფასა და გარდაქმნის მშვენიერების შემოქმედად.

11. პრიაზოსი — ტროას უკანასკნელი მეფე. მრავალი შვილის მამა, მათ შორის პეტტორისა და პარისისა. „ილიადაში“ იგი გამოყვანილია ღრმად მოხუცებული, რომელიც ბრძოლაში აღარ მონაწილეობს, მაგრამ მონაწილეობს ბერძნებსა და ტროელებს შორის მოლაპარაკებებში. „ილიადადან“ ცნობილია ეპიზოდი, რომლის მიხედვით ის ახერხებს აქილევსის კარავში შესვლას, თავისი ვაჟის პეტტორის გვამის გამოსათხოვად. გადმოცემის მიხედვით, ის მოკლა აქილევსის ვაჟმა ზევსის სამ-სივერპლოს წინ.

12. სოლონი (638—559 წწ, ჩვ. ე-მდე) — გამოჩენილი ბერძენი პოლიტიკური მოღვაწე. 594 წელს ის აირჩიეს არქონტად, ჩაატარა მრავალი რეფორმა, რითაც დიდად შეუწყო ხელა მონათმფლობელური დემოკრატიის განვითარებას და გვაროვნული წყობილების ლიკვიდაციას. იგი იყო ავტორი მრავალი ელევგისა და იამბიკოსი. ჩვენამდე მოადწია მისმა ელევგებმა; „სალამიანი“, „რჩევა-დარიგება ათენელებს“, „რჩევა-დარიგება საკუთარ თავს“ და სხვ.

13. პერიოკი — გმირული ღებქსი, პევზანტრით დაწერილი.

14. ედოქსე კნიდოსელი (408—355) — ძველი ბერძენი მათემატიკოსი და ასტრონომი, არქიტა ტარენტელის მოწაფე. ქ. კნიდოსში მან ჩამოაყალიბა საკუთარი მათემატიკურ-ასტრონომიული სკოლა. დაამუშავა მრავალი მათემატიკური და ასტრონომიული თეორია, რითაც დიდად შეუწყო ხელი ამ მეცნიერებათა განვითარებას. მის თეორიებს დღესაც არ დაუარკავთ წინაშეწელობა.

15. კრეტა — კუნძული სმელაშუა ზღვის აღმოსავლეთ ნაწილში. მასზე კულტურის განვითარებამ მაღალ საფეხურს მიაღწია XX საუკუნეში ჩვ. ე-მდე. განსაკუთრებით დაწინაურდნენ ქალაქები კნოსისი და ფესტოსი, კრეტა ასრულებდა შუამავლისა და შემაკავშირებლის როლს აღმოსავლეთისა და დასავლეთის სახელმწიფოებს შორის. XIV—XII სს. შვაჭრენ აქაველები და დორიელები, 1204 წელს ჯვაროსნები, 823 წელს ის ბიზანტიელებმა დაიპყრეს, 669 წელს თურქეთს დაექვემდებარა. 1913 წელს კვლავ საბერძნეთს შეუერთდა.

16. ლაკედემონი — ქალაქი — სახელმწიფო ძველ საბერძნეთში. მდებარეობდა პელოპონესის სამხრეთით ლაკონიის დაბლობში. სპარტასა (იგივე ლაკედემონი) და ათენს შორის ადგილი ჰქონდა წინააღმდეგობას ჰევგემონისათვის, რაც მკაფიოდ გამოვლინდა პელოპონესის ომში (431—401 წწ.), და რაც ათენის დამარცხებით დამთავრდა. ამან სპარტას შოუპოვა მთელ საბერძნეთზე ბატონობის უფლება. მაგრამ თვით სპარტა დამარცხდა კორინთის ომში (395—387 წწ.), ზოლო 146 წელს იგი რომის იმპერიის შემადგენლობაში შევიდა. სპარტელები არ ეწეოდნენ სამეურნეო ცხოვრებას. ისინი მონაწილეობდნენ სამხედრო ლაშქრობებში და სათანადო აღზრდასაც იღებდნენ. ცნობილია ე. წ. „სპარტანული აღზრდა“, განთქმული თავისი სიმკაცრით. ფიზიკურ შრომას სპარტაში ეწეოდნენ ალოტები და პერიოკები, რომელნიც სრულიად უფულებონი იყვნენ და ეს იწვევდა მათ ხშირ აჯანყებას.

17. არისტოტელე ალაგებს თავის თეორიას ქვეცნობიერის შესახებ, რომელმაც, ეფიქრობთ, გააღწია იქონია ფროიდის ცნობილი თეორიის ჩამოყალიბებაზე. არისტოტელეს აზრით, სულის უგუნური, არაცნობიერი ნაწილი განსაკუთრებით აქტიურდება ძილის დროს, წინააღმდეგ გონიერი, ლოგიკური ნაწილისა.

19. დედანშია სიტყვა „სიუნესის“. რაც თავისი შინაარსით უახლოვდება სიტყვა „სინდისს“. ამიტომ უნდა ვივარაუდოთ, რომ არისტოტელესათვის უკვე ცნობილი იყო ამ ცნების შინაარსი და რომ მისგან ეს ცნება შევიდა როგორც მომდევნო, ისე თანამედროვე ეპოქების ეთიკის შემადგენლობაში.

წიგნი 2.

თავი 1. დიანოეთიკური სათნოება დაკავშირებულია აზროვნებასთან და ამიტომ მატულობს სწავლის შედეგად; ეთიკური კი დაკავშირებულია გამოცდილებასთან და იზრდება გამოცდილების ზრდასთან ერთად. მაგალითად, მშენებლობას ესწავლობთ სახლის მშენებლობის დროს, გიტარაზე დაკვრას ამ ინსტრუმენტზე დაკვრის საშუალებით და ა. შ. ე. ი. ეთიკურ სათნოებებს მოქმედება წარმოშობს, განსხვავებული მოქმედება კი — განსხვავებულ თვისებებს. ეთიკური სათნოებები არ არიან ბუნებრივი, ისინი მიღებული არიან ჩვევების შედეგად. მათი სახელწოდებაც ჩვევებიდან („ეთოს“) ერის წარმოებული. ბუნებრივი თვისებები უცვლელია, ეთიკური კი — ცვალებადი. მაგ., ქვის დაბლა ვარდნის თვისება არის უცვლელი, რადგან ის ბუნებრივია.

თავი 2. სათნოების კელევა გვაინტერესებს არა თეორიული, არამედ პრაქტიკული მიზნით, რათა სათნოანი გავხდეთ, სათნოებას სპობს გაღატარება და ნაკლი, ხოლო ზომიერება იცავს და ინარჩუნებს მას. მსჯელობა სათნოების შესახებ უნდა იყოს მსჯელობის ობიექტის შესაბამისი, თანაც კონკრეტული, წინააღმდეგ შემთხვევაში ის ჭეშმარიტი არ იქნება.

თავი 3. სათნოება დაკავშირებულია სიამოვნებასა და ტანჯვასთან. ამიტომ მათ იყენებენ აღზრდის საშუალებად. ტანჯვაც ხომ აღზრდას ისახავს მიზნად. ამიტომ საჭიროა ახალგაზრდები ისე აღვზარდოთ, რომ მათ სიამოვნებდეთ ის, რაც საჭიროა და, პირაქით. ეთიკურ მოქმედებას განსაზღვრავს სამი მოვლენა: მშვენიერება, სარგებლობა და სიამოვნება, და მათი საწინააღმდეგო: სიმამინჯე, ზარალი და ტანჯვა.

თავი 4. უნდა განვასხვავოთ ორი მოვლენა: ერთი, რომელსაც მიზანი თავისთავში აქვს. უანგარო მოქმედებაა. და მოვლენა, რომელსაც მიზანი აქვს გარეთ, ანგარებიანი. უანგარო მოქმედება. ძირითადად, ხელოვნებაში გვხვდება. ხელოვნებაში აუცილებელია ცოდნა, სათნოებაში კი — მოქმედება. მაგალითად, სამართლიანი რომ იყო, სამართლიანად უნდა მოქმედებდე. გონიერებისათვის კი საჭიროა გონიერული მოქმედება და ა. შ.

თავი 5. აღამიანის სულიერ ცხოვრებაში ვასხვავებთ ვნებას, უნარსა და თვისებას. სათნოება და მანკიერება არაა არც უნარი და არც ვნება, რადგან ვნებაცა და უნარიც თანდაყოლილია, თვისება კი — შეძენილი. სათნოება განეკუთვნება თვისებას.

ბას. ამიტომ ადამიანს არ ვაქვთ და არ ვკიცხავთ უნარისა და ენებების გამო, არამედ ვაქვთ და ვკიცხავთ შეძენილი თვისებების გამო, რაშიც თვით ადამიანია დამნაშავე.

თავი 6. სათნოება არის მოქმედების სწორად წარმართვის თვისება, მანკიერება — პირიქით. ყოველ მოქმედებაში შეიძლება ადგილი ჰქონდეს გადაჭარბებას და ნაკლს. აგრეთვე შეაღწეს. შეაღწევი ანუ საშუალო მდგომარეობა ნიშნავს არც მეტს, არც ნაკლებს, არამედ იმდენს, რამდენიც საჭიროა. იგი ნიშნავს მოქმედებას მაშინ, იმ პირობებში. იმ მიმართებაში და იმ მიზნით, როგორც საჭიროა. სიჭარბე და ნაკლებობა არის შეცდომა და ბოროტება. საშუალო — სისწორე და სიკეთე. მაშასადამე, საშუალო მდგომარეობის ორ ბოროტებას ანუ ორ შეცდომას შორის, სიჭარბესა და ნაკლს შორის. ამიტომ ყოველი პატიოსანი ადამიანი უნდა გაურბოდეს მეტსა და ნაკლებს და იცავდეს საშუალოს, ანუ ზომიერს. საშუალო ანუ ზომიერი ცოტაა, მეტი და ნაკლება კი ბევრი, ამიტომ საშუალოს მიგნება ძნელია, როგორც ძნელია მიზანში მოხვედრა. შეცდომა კი ბევრია, ამიტომ მიზნის აცდენა, ისევე როგორც შეცდომა, ადვილია. არსებობს ისეთი მოქმედება, რომელიც თავიდანვე ცუდია და არა სიჭარბის ან ნაკლებობის გამო. ასეთი მოვლენებია მკვლელობა, ქურდობა, შური, მტრობა, ურცხვობა და სხვ. ისინი თავიდანვე თავისთავად ბოროტებას წარმოადგენენ.

თავი 7. სიმბდალესა და თავზე ხელაღებულობას შუა იმყოფება სიმაჟაცე. უგრობობლობასა და თავშეუკავებლობას შორის — გონიერება, ფლანგვასა და სიძუნწეს შორის — სიუხვე, მედიდურობასა და სულმოკლეობას შორის — დიდსულოვნება, მრისხანებასა და აღუშფოთველობას შორის სიმშვიდე, მასხარაობასა და უხეშობას შორის — ხუმრობა, ტრაბახსა და ირონიას შორის — ჭეშმარიტება და ა. შ. კიდური მხარეები შუისკენ მიისწრაფვიან. საქებია შუა, ხოლო კიდური მხარეები გასაკიცხია.

თავი 8. კიდური მხარეები უპირისპირდებიან როგორც ერთმანეთს. ისე შუას, მაგრამ უფრო მეტად ერთიმეორისადმი არიან დაპირისპირებული. ისინი ერთმანეთს შუისკენ უბიძგებენ. დაპირისპირებულ მხარეთაგან ის, რომელიც შუასთან უფრო ახლოა, უფრო მეტად მსგავსია მისი.

თავი 9. შუალედი სათნოებას ნიშნავს. იგი მდგომარეობს ორ ბოროტებას შორის. შუალედში მოხედრა ადვილი არაა. მაგალითად, ადვილია ფლანგვა. მაგრამ ისე ზარკვა. როგორც საჭიროა, ყველას არ შეუძლია თუ მოპირდაპირე მხარეებს განვერიდებით. შეცდომებს ადვილად დავაღწევთ თავს. განაუთრებით უნდა ვერიდებოდეთ, როგორც უკიდურესობებს.

1. სიტყვას „ეთიკა“ არისტოტელე აწარმოებს „ეთოსიდან“, რაც ჩვევას, ჩვეულებას ნიშნავს. აქედანვეა ნაწარმოები დიანოეთიკურ და ეთიკურ სათნოებათა სახელწოდებებიც.

2. არისტოტელეს ეთიკის ამ ნაწილს უნდა იცნობდეს იუმე. კერძოდ, მისი მსჯელობა იმის შესახებ, რომ ქვის ვარდნის მოლოდინი ემყარება ჩვევას. უკვე ჰქონდა არისტოტელეს.

3. არისტოტელე როგორც მორალურ, ისე ამორალურ მოქმედებას უკავშირებს სიამოვნება-უსიამოვნების გრძნობას, რაც ფსიქოლოგიის თანამედროვე შემოტანაა ეთიკაში.

4. სიტყვას „აგათოს“ არისტოტელე ხმარობს ფართო მნიშვნელობით, როგორც კარგ, ღაღბით, სათნო მოქმედებას და არა მხოლოდ ქველმოქმედების აზრით, როგორც ამას ქრისტიანულ სარწმუნოებაში ეხედებოდა.

5. როგორც ვხედავთ, არისტოტელესთან ჩამოყალიბდა ტრიადა: მშენიერიება. სიამოვნება, სარგებლობა, რაც პლატონის ტრიადისაგან განსხვავებულია. ამათგან აღამიანის მოქმედების ძირითად საფუძვლად თვლის სიამოვნება-უსიამოვნების გრძნობას, რის გამოც აღამიანი მასთან უფრო ბუნებრივ, ფსიქო-ფიზიოლოგიურ არსებად გამოიყურება.

6. აქ არისტოტელე აყალიბებს ცნობილ „უინტერესობის“ თეორიას, რომელიც შემდგომში ფართოდ გავრცელდა ხელოვნების თეორიაში.

7. დღევანდის ზმნა „ღაიკეთაი“. რაც „განწყობა“ უნდა ითარგმნოს. ეს იმას ნიშნავს, რომ „განწყობის თეორიას“ ჩანასახებიც არისტოტელეს ფილოსოფიაშიც გვხვდება.

8. მინა — ძვირფასი მეტალებისა და მონეტების საზომი ერთეული ძველ საბერძნეთში. სოლონამდე ის უდრიდა 599 გრამს, სოლონის შემდეგ — 425 ს.

9. მილონი — განთქმული მოხიდავე ძველ საბერძნეთში. მას მრავალჯერ მოუპოვებია გამარჯვება ოლიმპიურ შეჯიბრებებში.

10. კალიფსო — იგივე ნიშნა კალიფსო — ატლანტის ქალიშვილი. კუნძულზე მან შეიფარა ოდისეეს დაღუპული გემიდან. ოდისეესი აქ ღარჩა შეიდი წელი. მაგრამ შემდეგ კალიფსო იძულებული გახდა, გაეშვა ის, თვითონ კი ღარდისაგან გარდაიქცა.

შ ი ბ ნ ი 3.

თავი 1. ქება და ძაგება წინასწარგანზრახულ მოქმედებას ეხება, არაწინასწარგანზრახული ზოგჯერ თანაგრძნობასა და პატივსაც კი იმსახურებს. განზრახული მოქმედება შეიძლება იყოს ნებაყოფლობითიც და იძულებითიც, იძულებითის მაგალითია: ტირანი უბრძანებს კაცს ჩაიდინოს რაიმე უხამსი მოქმედება, წინააღმდეგ შემთხვევაში იგი დასჯის მის ნათესავებს. ანდა გემიდან ყრიან ბარგს ქარიშხლის დროს, რათა სიცოცხლე გადაირჩინონ. იძულებითი მოქმედება შეიძლება გამოწვეული იყოს ენებებით ან უცოდინარობის გამო. მაგალითად, ხელის მოხვევა მოუხდა, მაგრამ დარტყმა გამოუვიდა. უნდოდა იარაღის შემოწმება და გასროლა მოუხდა, უნდოდა განჯიურებინა კაცი და შეცდომით საწამლაკე მისცა და სხვ. ნებაყოფლობითი მოქმედების საწყისი მოქმედში იმყოფება, იძულებითისა — მოქმედს გარეთ. ის, რაც იძულებითია, მტანჯველია. ნებაყოფლობითი კი — სასიამოვნო. იძულებით მოქმედი ნანობს თავის საქციელს, უცოდინარობით მოქმედი პატიებას და სიბრაულეს იმსახურებს.

თავი 2. არჩევანი და წინასწარი გადაწყვეტილება დამახასიათებელია სათნოებისთვის. იგი ნებაყოფლობითია, ეხება მიზნის განხორციელების საშუალებებს, არაა წარმოდგენა, არაა არც მტანჯველი და არც სასიამოვნო. არ ეხება რაიმე შეუძლებელს. წარმოდგენა ზოგჯერ ეხება იმას, რაც არ ეცდო. არჩევანი კი იმას, რაც

ვიცით; ბავშვებსა და ცხოველებს არა აქვთ არჩევანისა და წინასწარი გადაწყვეტილების უნარი, სამაგიეროდ, მათ აქვთ ენებები.

თავი 3. ბჭობა და თათბირი არ ეხება არც მარადიულსა და არც შემთხვევივს. ეხება იმას, რაც ჩვენზეა დამოკიდებული, მაგრამ, რაც ყოველთვის ერთნაირად არ ხდება. ეთათბირობთ არა მიზანზე, არამედ მისი განხორციელების საშუალებებზე, არ თათბირობენ იმაზე. რაც შეგარძნებებს სფეროს ეხება. ყოველი წინასწარი არჩევანი და გადაწყვეტილება სასურველია.

თავი 4. მიზანი შეიძლება იყოს ან ჭეშმარიტი, ან მოჩვენებითი სიკეთე, პატიოსანი და წესიერი ადამიანი ირჩევს ჭეშმარიტ სიკეთეს როგორც მიზანს, რაც ამავე დროს არის ბუნებრივი სიკეთე. ეს იმიტომ ხდება, რომ პატიოსანი ადამიანი თვითონ არის მოვლენების კანონი და საზომი, ზოგი მიზნად ირჩევს სიამოვნებას, რაც მოჩვენებითი და არა ჭეშმარიტი სიკეთეა.

თავი 5. როდესაც მოქმედების საწყისი ჩვენშია, ჩვენ ვართ ამ მოქმედების მიზეზი და, მასსაღამე, ჩვენზე არის დამოკიდებული, ვიქნებით კეთილი თუ ბოროტი. და როგორც სათნო, ისე მანკიერი მოქმედება ნებაყოფლობითი ყოფილა. ამიტომ კაცს სჯიან ნებაყოფლობით ჩადენილი ცუდი და ბოროტი მოქმედების გამო, არ სჯიან უცოდინარობით გამოწვეული მოქმედების გამო, თუ უცოდინარობის მიზეზი თვითონ არ არის. მაგრამ, თუ ადამიანს შეეძლო უცოდინარობის თავიდან აცილება და არ აიცილა, მაშინ კი სჯიან. მაგალითად, მთვრალეს არ სჯიან და არ კიცხავენ ბუნებრივი ნაკლის გამო, მაგრამ, თუ ხეიბრობა და ნაკლი თვითონ ადამიანის მიერ არის გამოწვეული, მაშინ სჯიან და კიცხავენ. პატიოსან და სათნო ადამიანებს კი. პირიქით, აქებენ.

თავი 6. სიამაცის შუა ადგილი უკავია სიმხდალესა და თავზეხელაღებულ გაბედულებას შორის. მამაცია ის, ვინც უშიშარია და გაბედული იქ, სადაც საჭიროა, ამ მიზნით, რისთვისაც საჭიროა, ისე და მაშინ, როცა საჭიროა. მამაცი მოქმედებს გონების კარნახით და მიზანით მშვენიერი აქვს. ნამდვილი უშიშარი და მამაცი კაცი მშვენიერია სიკეთის დროს, ეს კი ბრძოლის ელზე ხდება. ყველაზე საშიშია ის, რაც ადამიანის ძალებს აღემატება. საერთოდ, საშიშია მოსალოდნელი უბედურება. ვინც სრულიად უშიშარია, ის უგრძნობია. ვინც გადაჭარბებულად გაბედულია, თავზეხელაღებულია, ვისაც ყველაფრისა ეშინია, ან ძალიან ეშინია, ის მხდალია. მამაცი მხდალსა და თავზეხელაღებულს შუა იმყოფება, თუმცა მხდალს, მამაცს და თავზეხელაღებულად გაბედულს ერთსა და იმავე მოვლენებთან აქვთ მართება.

თავი 7. საშიშროება განსხვავებულია და მრავალფეროვანი. ის საშიშროება, რომელიც ადამიანის ძალებს აღემატება, საშიშია ყველასათვის. მამაცს ეშინია იმის, რისაც უნდა ეშინოდეს და როგორც გონება უკარნახებს. იგი უშიშარია მშვენიერების მიღწევის მიზნით, თვით სიამაცე მშვენიერებაა და მშვენიერია მისი მიზანით. ვისაც არაფრის ეშინია, ეს უჭკუაა, ან უგრძნობი; ვისაც არაფრის ეშინია, ის თავზეხელაღებულია და მოჩვენებით მამაცი; ვინც გადაჭარბებით მშიშარია, ის მხდალია მას ეშინია ისე, როგორც არ უნდა ეშინოდეს მაშინ, როცა არ უნდა ეშინოდეს და სხვ. მამაცს, მხდალსა და თავზეხელაღებულს ერთსა და იმავე მოვლენებთან აქვთ მართება, ოღონდ ერთი აჭარბებს, მეორე ჩამორჩება, მესამე შუალედ მდგომარეობაშია.

თავი 8. იძულებით მამაცნი, არ არიან ჭეშმარიტად მამაცნი: მაგალითად, მეგრძოლები, რომლებსაც სარდლებისა ეშინიათ და ამიტომ მამაცობენ. არც ისინი არიან ჭეშმარიტად მამაცნი, რომლებიც მამაცობენ მრისხანების გამო აღგზნებულნი, რადგან დაჭრილი მხეცებიც ტყილელების გამო მამაცობენ. არც ტანჯვითა და ენებებით გამოწვეული სიმაძაქვა წამდელი სიმაძაქვე, არც ისაა წამდელია მამაცი, რომელიც წინასწარ მომზადებული ხედება საშიშროებას და არც ის, ვინც მამაცია გამოცდების გამო.

თავი 9. ჭეშმარიტად მამაცი მშვიდია საშიშროების დროს. ის მამაცურად უძლებს ტანჯვას, რადგან ეს მშვენიერია, მამაცი ომში მშვენიერებას აძლევს უპირატესობას ყოველი სხვა სიკეთის სანაცვლოდ.

თავი 10. თავშეუკავებელს არ უწოდებენ იმას, ვინც ზედმეტად ტყება მხედველობით, სმენით ან გემოვნებით. ცხოველებისთვის ასეთი ტყობა არ არის დაუბასათებელი. მაგალითად, ღომი ტყება არა ხარის ხმით, არამედ მისი ჭამით და ხმა მის სიხალოვს აგრძნობინებს. თავშეუკავებლობა კი დამაბასათებელია ცხოველებისთვის. ამიტომ აღმანათნებში ეს არის ცხოველური და მონური თვისება.

თავი 11. არსებობს ბუნებრივი და არაბუნებრივი მოთხოვნები. მაგალითად, შიმშილის დაჯავჯოვების მოთხოვნილება ბუნებრივია. მაგრამ ზედმეტი ჭამა — არა. თავშეუკავებელთ სიამოვნებით ის, რაც არ უნდა სიამოვნებდეთ, ან ზედმეტად, ან ისე. როგორც ეს სიამოვნებს უბრალო ხალხს, ან არა ისე, როგორც უნდა სიამოვნებდეთ. ისინი იტანჯებიან სიამოვნების არარსებობისა და სიამოვნების არსებობის დროსაც კი. ამრიგად, თავშეუკავებლობა ყოფილა გადაჭარბება სიამოვნებაში და ის გასაჯიქია. თავშეუკავებელს უპირისპირდება უგრძნობი ალაჩიანი. მათ შუა კი გონიერ კაცი დგას. იგი გონიერი და თავშეუკავებულია: იტანჯება და სიამოვნებს ისე, როგორც საჭიროა.

თავი 12. თავაშეუკავებლობა არის ნებაყოფლობითი მოქმედება. თავაშეუკავებლობის გამოვლენაა აგრეთვე ზანჯური შეცდომები. თავშეუკავებელი, ისევე, როგორც ბავშვები, ენებებით ცხოვრობს და არა გონებით, წესიერი კაცი კი გონებას ემორჩილება.

1. დედანა „აკუნია“, რაც ნიშნავს როგორც იძულებით, ისე წინასწარ განუზრახველ მოქმედებას.

2. ევრიბიდეს ალკმონი — ევრიბიდეს ტრაგედიის გმირი, რომლის მეუღლე ევრიფილა მტრებმა მოიხუცადეს. მან ქმრის გადაბირებაც შეძლო. ალკმონმა შეიღებრა, რომ თუ იგი ევრიბიდეს დაბრუნდებოდა, მოეკლა დედა.

3. იგ. დიდი ზერსანი ტრაგიკოსი ესქილე, რომელმაც გასცა ელექსინის საიდუმლოებანი არაგანდობილთ, რაც მან გადმოსცა ერთ-ერთ თავის ტრაგედიაში.

ესქილეს ცხოვრებას თარიღებია 525—456 წწ. მისი ტრაგედიებიდან შემორჩენილია: „სპარსელები“, „ორესტეა“, „აგამემონი“, „ქოფორები“, „ევემენიდეი“, „მიჯაჭვული პრომეთეი“, „მავიდრებელი ქალები“, „შვიდთა ლაშქრობა თებეს წინააღმდეგ“. მისი ტრაგედიები გამოირჩევიან ღრმა შინაარსით და დიდი ემოციური ეფექტით. განიხილავს ღრმა ისტორიულ და სოციალურ პრობლემებს. მისი ტრაგედიებისათვის დამახასიათებელია პუნიანტური ტენდენცია.

4. კატაპულტი — საბრძოლო იარაღი ძველ საბრძნოში. ისროდა ქვებს, კასრებს, ფეოქებად ნივთიერებებს რამდენიმე ასეული მეტრის მანძილზე.

5. ევრიპიდე (485—406) — დიდი ბერძენი დრამატურგი. მისი ნაწარმოებებიდან მოაღწია 18-მა ტრაგედია და ერთმა დრამამ. აღსანიშნავია მისი ტრაგედიები: „მელეა“, „იპოლიტე“, „ელექტრა“, „ანდრომაქე“, „ტროელი ქალები“, „იფიგენია ავლიდელი“ და სხვ. ევრიპიდე კანავითარა ყოფითი დრამა. მისი გმირების ენა ჩვეულებრივი სასაუბრო ენაა. მან დიდი გავლენა იქონია დრამის ხელოვნების განვითარებაზე. მოტანილ ადგილას ივულისსმება ევრიპიდეს ტრაგედიის „ქსენოფონტეს“ გმირი მე-რობე, რომელმაც თავისი მძინარე შვილი მკვლელად მიიღო და ამიტომ შურისძიება უნდოდა.

6. აქ არისტოტელე ავითარებს თავის ცნობილ ფორმულას, რომ მოქმედება უნდა ითვალისწინებდეს ღრის, ადგილს. პირობებს. მიზანს, მოქმედების ობიექტს და სხვ. თუ ყოველივე ეს სწორად არის შერჩეული. მაშინ მოქმედება მიზანშეწონილია და, პირიქით.

7. ციტირებულია პომპროსის „ილიადადან“, XXII, 99.

8. ციტირებულია „ილიადადან“, VIII, 149—150.

9. ამის შეს. იხ. პლატონი, „სახელმწიფო“, 430.

10. ამის შეს. იხ. პლატონის „ლახესი“, 194, 199 და „პროტაგორა“.

1. იგ. ბრძოლა კირენასთან 354—54 წწ., სადაც კირენელთა დამხმარენი გა-იქცნენ, სოლო კირენელნი დარჩნენ და ამოწყდნენ.

12. როგორც ვხედავთ, არისტოტელე ხელალებით არ უარყოფს ყოველგვარ სიამოვნებას, უარყოფს მხოლოდ არაბუნებრივს და იმას, რაც ადამიანის არსებობას ეწინააღმდეგება.

წიგნი 4.

თავი 1. სიუხვე, სიძუნწე და მფლანგველობა ქონებასთან დამოკიდებულებაში გლინდება. სიუხვე მფლანგველობასა და სიძუნწეს შუაა. უხვი წესიერად იყენებს ქონებას, მფლანგველი ზედმეტად ხარჯავს, ძუნწი კი ზედმეტად მომჭირნა. უხვი აძლევს იმას, ვისაც სჭირდება, აძლევს მაშინ და იმგვარად, როგორც საჭიროა. ძუნწი და მფლანგველი კი მას უპირისპირდებიან. უხვი არ იტანჯება ქონების გაცემისას და იღებს იმისაგან, ვისგანაც საჭიროა. შეიძლება, ვინც მცირე გასცა უფრო უხვი აღმოჩნდეს, თუ მან გასცა თავისი მცირე ქონებიდან. მფლანგველი იღებს ქონებას იმისგან, ვისგანაც არ უნდა აიღოს. იგი ქონებას არ იღებს და არ გაცემს მშვენიერებისათვის. იგი ამდიდრებს იმას, ვინც უმჯობესია სილატაქეში იყოს და, პირიქით. ზოგჯერ მფლანგველი ქონებასა და მოგებას იღებს დამამცირებელი, მდაბალი საქმიანობით, კადრულობს მოგების პახინჯ ფორმებსაც კი. სიძუნწე უფრო გავრცელებულია, ვიდრე მფლანგველობა. ის უფრო მოხუცებისთვის არის დამახასიათებელი. ძუნწები გაცემაში ჩამორჩებიან, თუმცა არც ალბა უყვართ, რადგან ეშინათ, რომ შემდეგ გაცემა არ დასჭირდეთ. მფლანგველის განკურნება უფრო ადვილია, ვიდრე ძუნწისა. მფლანგველი ძუნწს მაინც სჯობს. მფლანგველობა და სიძუნწე მანკიერებანია, სიუხვე კი — სათნოება. პირველი გასაკიცხია, მეორე კი — საქება.

თავი 2. ბრწყინვალეობასაც, როგორც სიუზეს, ქონებასთან აქვს მიმართება. იგი ხარჯავი გულუხვს აჭარბებს, ხარჯავს ღიდ საქმეებზე ღიდი რაოდენობით და მიზანშეწონილად. მაგ., აკებს ღიდ შენობებს, გემებს, ეწვეა ღმერთების პატივისცემას, ქალაქის გამასანმღლებს, აცალიბებს გუნდებსა და სხვ. იგი ხარჯავს არა პირადულ, არამედ საერთო-საზოგადოებრივ საქმეზე, ხარჯავს მშვენიერების და არა მოგების მიზნით. ბრწყინვალეა უპირისპირდება წერილმანი აღამიანი, რომელიც მცირეს ხარჯავს და რასაც ხარჯავს, იმასაც ნანობს. ღარიბი აღამიანი ბრწყინვალე ვერ იქნება, რადგან მას არა აქვს ქონება. ვინც გადაჭარბებულად ბევრს ხარჯავს და თანაც არამიზანშეწონილად, ის უკულტურო და უგემოვნებოა.

თავი 3. ღიდსულოვანი საკუთარ თავს ზუსტად აფასებს, მკეხხარა და ტრაბახა კი — უფრო მეტად, ვიდრე ამას იმსახურებს. სულმოკლე პირიქით, ნაკლებ აფასებს საკუთარ თავს, ვიდრე იმსახურებს. ღიდსულოვანი არაა უსამართლო, არაა მხდალი, არ აძლევს ღიდ მნიშვნელობას გარეგან სიკეთეებს, როგორცია სიმდიდრე, პატივი და სხვ. თუმცა ისინი მისთვისაც სასურველი არიან. მას არ უკვირს არაფერი, არც გულბოროტია და არც ბოროტი, არ ეძებს სარგებლობას, ეძებს მხოლოდ მშვენიერებას, არ იღებს ქველმოქმედებას, რადგან მაშინ ქველმოქმედზე დაბლა ღდება, თავმდაბალია პატარა აღამიანებთან, ხოლო ღიდი თანამედგობის პირებთან ამაყი. იგი პირდაპირია და არ ინიღბება. ღიდი პატივისცემის ღირსია და საზოგადოება მას მიაგებს ამ პატივს. ის, ვისაც აქვს გარეგანი სიკეთეები სათნოების გარეშე, თავზე-ღები არიან, რადგან თავს ღიდად იფასებენ. თუმცა ამის ღირსები არ არიან. ისინი თავს ნაკლებად იცნობენ, წინააღმდეგ შემთხვევაში ღიდად არ დაიფასებდნენ თავს. სულმოკლე კი იმის ღირსადაც არ თვლის თავს, სინამდვილეში რისი ღირსიც არის. სულმოკლესა და ტრაბახას შუა იმყოფება ღიდსულოვანი აღამიანი.

თავი 4. პატივმოყვარეობა დაკავშირებულია სახელსა და ღიდებასთან. არსებობს გადაჭარბება პატივმოყვარეობაში და მას „ცუდი პატივმოყვარეობა“ ეწოდება. არსებობს მისკენ ნაკლები სწრაფვა, რაც არაპატივმოყვარეობაა. მათ შუა კი ჭეშმარიტი პატივმოყვარე იმყოფება. იგი ეტანება ღიდებასა და სახელს ისე, როგორც საჭიროა და თანაც ემორჩილება გონების კარნახს.

თავი 5. სიმშვიდე იმყოფება მრისხანებასა და უგრძნობლობას შუა. მშვიდი ბრაზობს იმაზე, მაშინ, იმდენ ხანს და ისე, როგორც საჭიროა. ისინი, რომლებიც არ ბრაზობენ იმათზე, ვისზეც საჭიროა რომ ბრაზობდნენ, სულელები არიან. მრისხანე კი აუპარბებენ ამ მხრივ. ფხუაიანებიც გონიერულად არ ბრაზობენ, მაგრამ ისინი სწრაფად რეგლებიან და ივიწყებენ წყენას. ხშირად მათ შეფასებაში ეცდებით, რადგან მრისხანებს მაშინც ვუწოდებთ, ხოლო უგრძნობლებს მშვიდებს. ამათგან საქმეში მხოლოდ მშალდი, ე. ი. მშვიდი აღამიანი.

თავი 6. პირმოთენი ფოჯღიღეს და ყველაფერს იწონებენ. მაამებელი არ აქვს ხარგებლობის მიღების მიზნით. ანგარბიანი კი ფეღღგან სარგებელსა და მოგებას ეძებოდა. მაშნებარა ანუ მოუროგმელი აღამიანები ყველას ყველაფერში ეწინააღმდეგებიან და არაფერი მოსწონთ. პირმოთენთა და მაჩხუბარათა შუა იმყოფება წესიერი აღამიანი, ჩაუღელსაც კარგ მეგობარსაც უწოდებენ ხოლმე. ის ყოველივეს ზუსტად აფასებს და თითოეულს მიაგებს იმას, რაც ეკუთვნის. იგი ყველასთან კარგ ურთიერთობაშია; კარვად ასხვევებს ანგარბიანსა და მაამებელს. პირმოთენ და ან-

გარბიანი ისევე, როგორც მოურიგებელი და მაჩხუბარა უკიდურესობაა და ის გასაკიცხია, მეგობრული ადამიანი საქებია და მოსაწონი.

თავი 7. ტრაბახა ანუ მკვეხარა ადამიანი თავის თავს მიაწერს იმაზე მეტს, ვიდრე ის არის სინამდვილეში. მას უპირისპირდება ირონიული ადამიანი, რომელიც იმაზე ნაკლებად აფასებს, ვიდრე მასახურებს. მათ შუა იმყოფება ადამიანი, რომელიც ზუსტად აფასებს თავის თავს. ვინც ცრუობს არა მოგების მიზნით, ის ნაკლებად გასაკიცხია, ვიდრე ის, ვინც ანგარებით მოქმედებს. ირონიული ადამიანი იყო სოკრატე, რომელიც მიმართავდა ირონიას, რადგან სძულდა დიდება და პატივი. პირველი ორი გასაკიცხია, რადგან ისინი ცრუობენ. ჭეშმარიტების მოყვარე კი საქებია, რადგან ჭეშმარიტება სიცრუეზე მაღლა დგას.

თავი 8. ადამიანს სჭირდება დასვენებაცა და გართობაც. ამიტომ საჭიროა თავდაჯერების ცოდნა საზოგადოებაში. მასხარაობა, უხეშობა და ზრდილობა სწორედ საზოგადოებაში თავდაჯერებს ცხება. ის, ვინც ხუმრობაში აჭარბებს, ყველაფერში სასაცილოს ეძებს და არ დადივს იმას, აყენებს თუ არა ვინმეს ტანჯვას, მასხარაა. უხეში და უკულტუროა ის, ვინც, არც თვითონ ხუმრობს და არც სხვებისა მოსწონს რაიმე; ხოლო ის, ვინც მიზანშეწონილად ხუმრობს, არაფერს შეუფერებელს არ ამბობს, ზრდილი და დახვეწილი ადამიანია. ამრიგად, მასხარაობას უხეშობა უპირისპირდება, მათ შუა კი ზრდილი და დახვეწილი ადამიანია. ზოგი ლანძღვა ხუმრობაა, ამიტომ კანონმდებლები ლანძღვას კრძალავენ და შესაძლებელია, აიკრძალოს ანალოგიური მასხარაობაც.

თავი 9. მორცხვობა არაა სათნოება, ის უფრო მანკიერებაა. იგი შედეგია მოახლოებული საშინაოების შეგრძნებისა, სხეულებრივი თვისებაა და უნდა ახასიათებდეს იმ ადამიანებს, რომლებიც რაიმე სამარცხვინოს სჩადიან, განსაკუთრებით ახალგაზრდებს, რომლებიც ვნებებით ცხოვრობენ. ის არ ახასიათებთ მოხუცებს. რომლებიც არ სჩადიან არაფერს სამარცხვინოს. მორცხვობის გამო დამნაშავე პატიოსნად ჩაითვლება. განსაკუთრებით ცუდია დამნაშავეთა ურცხვობა.

1. არისტოტელე ქადაგებს ქონების უშუაველ გაცემას, ამან დიდი გავლენა მოახდინა რელიგიური აზროვნების ჩამოყალიბებაზე, მათ შორის ქრისტიანული მსოფლმხედველობის ჩამოყალიბებაზე.

2. არქითეორი — წმინდა საელჩოს მეთაური.

ტრიერა — სამომარი გემი ძველ საბერძნეთში. მოძრაობდა იალქნებით 4 ან 4,5 მ. სიგრძის მქონე. მასში სამრიგად იყო განლაგებული 150, 170 მენიჩე. მასზე მოთავსებული იყო 18 ან 50 მებრძოლი და 12—16 მატროსი. ტრიერარქი ტრიერის მესაჭე, მისი მმართველი.

3. არისტოტელე მშვენიერებას ყოველთვის უკავშირებს სიკეთეს, რის გამოც მან შეიმუშავა სპეციალური ტერმინი „კალოკაითია“ („კალოს“ — მშვენიერი, „აგათოს“ — კეთილი).

4. ამის შეს. იხ. „ილიადა“, 393—394, აგრეთვე 503—504.

5. არისტოტელეს აზრით, ღიდსულოვანი უპირატესობას აძლევს მშვენიერებას, თუნდაც ის უსარგებლო იყოს, სასარგებლოსა და მოგებების წინაშე. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ არისტოტელეს ეთიკას არა აქვს უტილიტარისტური ხასიათი.

თავი 1. სამართლიანობისა და უსამართლობის ცნებებს მრავალი მნიშვნელობა აქვთ. ძირითადად კი უსამართლო კაცი არის კანონების მოწინააღმდეგე, ანგარე-ბიანი და მიჯნურებული. სამართლიანი, პირიქით ემორჩილება არა ყოველგვარ კანონს, არამედ მხოლოდ იმას, რომელიც საერთო-საზოგადოებრივ სარგებლობას ემსახურება. სამართლიანობა პირითადი სათნოებაა სხვა სათნოებათა შორის. იგი სხვა ადამიანების სიკეთეს ისახავს მიზნად და არა საკუთარს, ამიტომ ხშირად მას „სხვის სიკეთეს“ უწოდებენ უსამართლობას კი ბოროტება მოაქვს საზოგადოებისათვის.

თავი 2. არსებობს ზოგადი ანუ აბსოლუტური და კერძო სამართლიანობა. კერძო სამართლიანობა არის ზოგადის ნაწილი, ასევე კერძო უსამართლობა. უსამართლობა მომწვეველობა, კანონების უარყოფა, გაქცევა ბრძოლის ველიდან, სიმუნწე, ბოროტე-ნინობა და სხვ. ჭეშმარიტი სამართლიანობა მდგომარეობს სხვისთვის სიკეთის გაწევაში.

თავი 3. სამართლიანობა არის სისწორე, უსამართლობა — პირიქით. ორივე შემთხვევაში ადგილი აქვს ვინმესთან მიმართებას, ამიტომ სამართლიანობის დაცვა სულ ცოტა ორი ადამიანის არსებობას მოითხოვს. სამართლიანობა ნიშნავს ქონების განაწილებას დამსახურების შესაბამისად. თუ თანაბარი ბუნების ადამიანებს აქვთ არათანაბარი ქონება, ეს უსამართლობა იქნება. უსამართლო ადამიანი განაწილების დროს თავისთვის იღებს ზევს, სხვებს კი ცოტას უტოვებს. სამართლიანობა შეიძლება განხორციელდეს მაშინაც, როცა დიდი ბოროტების ნაცვლად იღებენ მცირეს და მცირე სიკეთის ნაცვლად დიდ სიკეთეს.

თავი 4. ე. წ. გამასწორებელი სამართალი ხორციელდება გაცვლა-გამოცვლის დროს, ასევე საზოგადოებრივი ურთიერთობის დროსაც. დამნაშავე მოგებულია, და-ნაშაულის განმტკიცება კი — წაგებული. დამნაშავეს დასჯით სამართალი დამნაშავეს მოგებას ამცირებს და მათ მდგომარეობას ათანასწორებს. ამრიგად, არის დამნაშავე (მოგებული) განმტკიცება (წაგებული) და სამართალი (თანასწორობა). სამართალი აწონასწორებს, როგორც ორი ხაზის არსებობისას გრძელს აკლებენ და უმატებენ მოკლეს. რადგან სამართალი ორ წევრს ეხება, ამიტომ მოსამართლეს უწოდებენ „დიკასტეს“ (სიტყვიდან „ორი“). მოგება ნიშნავს იმაზე მეტის ქონას, ვიდრე და-საწყისში გქონდა, წაგება, პირიქით, იმაზე ნაკლების, ქონას, ვიდრე დასაწყისში. მათ შუა თანასწორობა, როცა ქონების რაოდენობა უტევლელა.

თავი 5. სამართალი ხორციელდება პროპორციის პრინციპის დაცვით. ე. ი., თუ ვინმემ ბოროტება ჩადინა, მას სჯიან და ამით უთანასწორობენ იმას, ვინც მისი ბოროტება განიცადა. ასევე საჭიროა სამაგიერო ანაზღაურება მისცე იმას, ვინც სიკეთე გაგიწია. გათანასწორობის პრინციპი მოქმედებს აგრეთვე გაცვლა-გამოცვლა-ში, სადაც ხაზლის ღირებულებას შეიძლება შეესაბამებოდეს ხუთი წყვილი ფეხსაც-მელი. გათანასწორობა აქ ხორციელდება დამატებითების მეშვეობით. ეს კი არის ფული. სამართალი ხორციელდება აგრეთვე ქონების განაწილებისას, როცა ყველას უბოლავი მისი დამსახურების მიხედვით და არა ისე, რომ, ვინც ანაწილებს იმან, ყველაზე მეტი მიიღოს, სხვებს კი ნაკლები დაუტოვოს. ამრიგად, არსებობს უსამარ-

თლო მოქმედება (გადაჭარბება), უსამართლობის განცდა (ნაკლებობა) და მათ შუა არის სამართლიანობა, როგორც თანასწორობა.

თავი 6. თუ სახელმწიფოს აქვს კანონები, მას სამართალიც ექნება, ხოლო კანონი არსებობს იქ, სადაც არსებობს უსამართლობა. უსამართლობა ნიშნავს თავისთვის მეტი სიკეთის და ნაკლები ბოროტების მიღებას. ამიტომ საჭიროა, რომ ბატონობდეს კანონი და არა ადამიანი, რადგან ადამიანი შეიძლება ტირანად იქცეს. სახელმწიფოს ხელმძღვანელს ევალება სამართლიანობისა და, მაშასადამე, თანასწორობის დაცვა.

თავი 7. არსებობს ორგვარი სამართალი: ბუნებრივი და ხელოვნური ანუ შეთანხმებით მიღებული. ბუნებრივი კანონი ნაკლებ ცვალებადია, თუმცა ისიც განიცდის ცვალებადობას.

თავი 8. სამართლიანობას და უსამართლობას ადგილი აქვს ნებაყოფლობითი მოქმედების დროს. გასაკიცხია და საქები მხოლოდ ნებაყოფლობითი მოქმედება მოქმედება, შესრულებული არცოდნით არ ითვლება ნებაყოფლობითი მოქმედებად. ნებაყოფლობითი მოქმედება წინასწარ არის განზრახული და გადაწყვეტილი. ნებაყოფლობითი მოქმედების საწყისი იმყოფება მოქმედ პირში.

თავი 9. საკლევია, შეიძლება თუ არ ნებაყოფლობით უსამართლობის განცდა. მაგალითად, ვინც დაუმსახურებლად მეტი მისცა ვინმეს, დამნაშავეა ის თუ ის, ვინც აიღო დაუმსახურებლად მეტი? ამ შემთხვევაში უსამართლობა ჩაიდინა იმან, ვინც მეტი გასცა და არა იმან, ვინც აიღო. მაგრამ ვინც გასცა, არც ისაა დაზარალებული, რადგან მან მოიგო პატივსა და მშვენიერებაში. ამრიგად, არ არსებობს ნებაყოფლობით უსამართლობის განცდა. ამას გარდა, უსამართლობის ჩადენა სამართლიანს უკეთ შეუძლია, ვიდრე უსამართლოს.

თავი 10. რა მიმართებაა პატიოსნებასა და სამართლიანობას შორის? ისინი იგივეობრივნი არიან, მაგრამ არა მთლიანად, რადგან პატიოსნება სჭარბობს სამართლიანობას. პატიოსანია ის, ვინც, ამჩნევს რა შეცდომას კანონში, ასწორებს მას. ამრიგად, სამართლიანია ის, ვინც არ იცავს უხეირო კანონს, ვინც მოქმედებს წინასწარი გადაწყვეტილებით და იღებს მცირეს მაშინაც კი, როდესაც კანონი მას იცავს.

თავი 11. შეიძლება თუ არა საკუთარი თავის მიმართ უსამართლობის ჩადენა და განცდა? ეს შეუძლებელია, რადგან არავინ ქურდავს საკუთარ თავს, არავინ სტებს საკუთარ სახლს და ა. შ. მაგრამ ეს შეიძლება მოხდეს საკუთარი ნება-სურვილის საწინააღმდეგოდ. ესეც უსამართლობა და ბოროტებაა, მაგრამ ნაკლები ბოროტება, ვიდრე სხვის მიმართ ბოროტების ჩადენა.

1. არისტოტელე ასხეავებს აბსოლუტურსა და ფარდობით სიკეთეს და უპირატესობას აბსოლუტურს ანიჭებს. ადამიანებსაც ურჩევს, რომ მიაღწიონ აბსოლუტურს და არა დროებით სიკეთეს. ამ შემთხვევაში იგრძნობა პლატონის ფილოსოფიის გავლენის კვალი არისტოტელეს აზროვნებაზე.

2. არისტოტელეს კანონებისადმი მორჩილება სამართლიანობად მიაჩნია. თუმცა არა ყოველგვარი კანონებისადმი, არამედ მხოლოდ გონივრული კანონებისადმი.

3. როგორც „მოსამართლე“, ისე სამართალი („დიკასტეს, დიკა“) წარმოდგება სიტყვიდან „დიხა“, რაც ორმაგს ნიშნავს.

4. რადამანთი — ძველი ბერძნული მითოლოგიით ზეესისა და ევეროპას ვაჟი. მას მიეწერება უნძულ კრეტაზე კანონების შემოღება, ამიტომ სამართლის ფუძემდებლად თვლიდნენ. მოტანილი ციტატი ამოღებულია ჰესიოდეს, ფრ. 174.

5. ქარიტა — ბერძნული მითოლოგიით, ზეესის ქალიშვილი. მათ გამოსახადნენ როგორც აპოლონის თანამგზავრებს ერთმანეთზე გადახვეულებს. ქარიტა ითვლებოდა მადლობის ქაღალმერთად. მისი ტაძარი იდგა სპარტაში აგორაზე, აგრეთვე ოლიმპოსში.

6. არისტოტელე გაცეცელა-გამოცელის საფუძვლად მოთხოვნილებას თელის. ასევე წყვეტდა ამ საკითხს მარქსიზმი, რაც მასზე არისტოტელეს გავლენას მოწმობს. 7. არისტოტელე ვარაუდობს, რომ ფული არის კანონით დადგენილი და აქედან წარმოდგება მისი სახელწოდებაც „ნომისმა“ (კანონი — „ნომოს“).

8. ბრაზიდა — სპარტელის მხედართმთავარი, რომელიც დაიღუპა პელოპონესის ომში და მას, როგორც გმირს, მსხვერპლს სწირავდნენ.

9. თანასწორობის ცნება არისტოტელეს თავისებურად ესმის, როგორც ანაზღაურება დამსახურების შესაბამისად. იგი წინააღმდეგია ადამიანების დაუმსახურებელი გათანასწოებისა.

10. „ვერცხლი“ — იგულისხმება ვერცხლის ფული, საერთოდ, მოგება.

11. ღედანშია „ელეგორი“ — ხარისპირა, მცენარე, რომელსაც ხმარობდნენ ფსიქიკური დაავადების სიმკურნალოდ.

12. არისტოტელე მოითხოვს მცდარი და არამართებული კანონების გასწორებას ნებისმიერი მოქალაქისაგან და ეს მას პატიოსნების გამოვლენად მიაჩნია.

შ ი ბ ნ ი 6.

თავი 1. სულს ორი ნაწილი გააჩნია: გონიერი და უგუნური. თავის მხრივ, გონიერი ნაწილი შედგება აზროვნებისა და განსჯისაგან. განსჯა ისეთ მოვლენებს ეხება, რაც შეიძლება სხვადასხვაგვარად არსებობდეს, ხოლო ის, რაც ერთგვარად არსებობს, აუცილებელია და განსჯას არ ექვემდებარება.

თავი 2. ეხება სულის ნაწილებს: შეგრძნებას, გონებასა და ლტოლვას. ამათგან ხელმძღვანელი და წარმმართველია გონება. შეგრძნება არ შეიძლება ასეთი იყოს, რადგან ის ცხოველბასაც აქვს, მაგრამ მას არა აქვს კავშირი მოქმედებასთან. ლტოლვა, იგივე ენება. თუ გონებას ემორჩილება, სწორია და, პირიქით, განსჯას კავშირი აქვს ბრაქტიულ მოქმედებასთან და გონებას ექვემდებარება. ჭეშმარიტებისა და შეცდომის დადგენა კი აზროვნებისა და გონების საქმეა.

თავი 3. ჭეშმარიტების დადგენას ემსახურება ხელოვნება, მეცნიერება, სიბრძნე, გონიერება და აზროვნება. ამათგან მეცნიერების საგანი აუცილებელია და ის არ შეიძლება სხვადასხვაგვარად არსებობდეს, ამიტომ ეს საგანი აუცილებელია. ამას გარდა, მეცნიერული ცოდნა აბოლიტიკურია, ე. ი. მისი დამტკიცება შესაძლებელია.

თავი 4. ერთმანეთისგან უნდა განეასხვავოთ მოქმედება და შემოქმედება. შემოქმედება — ეს ხელოვნებაა, მოქმედება კი უფრო ხელოსნობას ნიშნავს. შემოქმედება აზროვნებას უკავშირდება, მაგალითად, არქიტექტურას. ხელოვნება რაღაც

ახლის ქმნადობას ნიშნავს, მისი საწყისი შემოქმედშია. თუმცა ხელოვნების ობიექტი მუდმივი და აუცილებელი არ არის.

თავი 5. გონიერება სათნოებაა. გონიერმა იცის, თუ რაა მისთვის სასარგებლო და საზიანო. მას აქვს აგრეთვე სწორი გადაწყვეტილების მიღების უნარი, ოღონდ ის ცოდნა არაა, რადგან მისი ობიექტი სხვადასხვაგვარად არსებობს. ის არც ხელოვნებაა, რადგან არ არის ქმნადობა. იგი სწორ აზროვნებას უკავშირდება და ეხება ადამიანის სიკეთესა და ბოროტებას. გონიერი იყო პერიკლე, რომელმაც იცოდა არა მხოლოდ პირადად მისთვის სასიკეთო, არამედ სასიკეთო საერთოდ, ადამიანებისათვის.

თავი 6. სამი ძირითადი სულიერი მოვლენიდან (გონიერება, სიბრძნე და გონება) ძირითადია გონება, ანუ იგივე აზროვნება. ცოდნა ეხება ზოგადსა და აუცილებელს; ის მტკიცებადია და არ ეხება ისეთ საგნებს, რაც სხვადასხვანაირად არსებობს.

თავი 7. ბრძენმა იცის როგორც საწყისები, ისე მისი შედეგები. იგი ერთ-ერთი ძირითადი სათნოებაა. ამიტომ მას საუკეთესო ობიექტიც აქვს შესასწავლად. მართალია, ბრძენმა არ იცის რა არის მისთვის სასარგებლო, სამაგიეროდ, მან იცის „იშვიათი, საკვირველი და ღმრთური“. ასეთი იყო თალესი, ანაქსაგორა და სხვ. გონიერი, ბრძენისაგან განსხვავებით, უფრო პრაქტიკოსია, ბრძენი კი თეორეტიკოსი და აბსტრაქტული ცოდნის მქონე. გონიერი ეხება ადამიანის პირად სიკეთეს. დაინტერესებულია მისთვის კარგი რჩევის მიცემით. მისი ობიექტია კონკრეტული მოვლენები. ამიტომაც ზოგჯერ გამოცდილი ადამიანი თეორეტიკოსისა სჯობს.

თავი 8. გონიერება ეხება ადამიანის პირად სარგებლობას და კეთილდღეობას, მაგრამ ეს არ არსებობს სახელმწიფოსა და ეკონომიკის გარეშე; ამიტომ გონიერს სჭირდება ამით შესაბამისი არსებულ მეცნიერებათა შესწავლა. გონიერება ეხება კონკრეტულ ფაქტებს. და ამიტომ ის გამოცდილებასთან არის დაკავშირებული; ახალგაზრდები, რომელთაც გამოცდილება არა აქვთ, პოლიტიკოსებად ვერ გამოდგებიან, თუმცა მათ შეიძლება კარგად შეისწავლონ გეომეტრია და მათემატიკა.

თავი 9. კარგი არჩევანი და გადაწყვეტილება არაა არც ცოდნა და არც შეხედულება, ის უფრო განსჯაა. იგი ერთგვარი სისწორეა და სიკეთე. სწორია გადაწყვეტილება და არჩევანი, რომელიც ადამიანის სარგებლობას ისახავს მიზნად იქ, მაშინ და ისე, როგორც ეს საჭიროა და მიზანშეწონილი.

თავი 10. „სალი აზრი“ არაა არც ცოდნა და არც შეხედულება. მისი ობიექტი არაა მუდმივი და უცვლელი მოვლენა, არამედ სადავო და საკამათო საკითხები. მისი საგანი ემთხვევა გონიერებისას, მაგრამ გონიერებისაგან განსხვავებულია, რადგან სალი აზრი უმთავრესად კრიტიკის ნიშნავს, რაც სწორი მსჯელობასა და ცოდნის პრაქტიკულ გამოყენებასთან არის დაკავშირებული.

თავი 11. „სალი აზრი“, ანუ იგივე შეგნება ნიშნავს სწორი გადაწყვეტილების მიღების უნარს, აგრეთვე სწორად წარმოებულ კრიტიკას. ეს კი შეუძლია პატიოსან ადამიანს. შეგნება, ისევე როგორც გონება და სინდისი, არის ბუნებრივი მოვლენა. ის სათნოებაა და დაკავშირებულია კონკრეტულ მოვლენებთან, როგორც გონიერება და არა ზოგადთან, როგორც აზროვნება.

თავი 12. სიბრძნე არ აძლევს ადამიანს ცხოვრებისეულ ცოდნას. მოუზღადავდ ამისა, ის მაინც უადრესად საჭიროა როგორც სათნოება. ადამიანის მთელი საქ-

მიანობა მასზეა დამოკიდებული. კარგი ადამიანი მოქმედებს ცოდნით, შეგნებით, წინასწარი გადაწყვეტილებით და არა იმპულსებითა და უცოდინარობით.

თავი 12. სოკრატე ფიქრობდა, რომ ყველა სათნოება არის აზროვნება და ცოდნა. სინამდვილეში კი ისინი აზროვნებას მოსდევენ შედეგად. არც ერთი სათნოება არ არსებობს ცოდნისა და სიბრძნის გარეშე. განსჯა და გონიერება მიზნის განსაზო-
ციელებლად საჭირო საშუალებებს აღგენენ, აზროვნება კი — მიზანს. ამიტომ სა-
თნოებათა შორის ძირითადია გონება და აზროვნება.

1. დედამშია „ლოგიკური“ და „ალოგიკური“. რომელიც ამავე დროს შეიძლება ითარგმნოს „გონიერებად“ და „უგუნურებად“.

2. ცენტრებული ავათონის ტრაგედიიდან ამის შესახებ პლატონი, „პროტაგორა“, 324.

3. არისტოტელე აზროვნების საგანს თვლის უცვლელად და მარადიულად, შეგ-
რძნებების საგანს — ცვალებადად და დროებითად.

4. არისტოტელე, როგორც ვხედავთ, მომხრეა როგორც ინდუქციის, ისე დედუქ-
ციის გამოყენებისა. ამიტომ სწორი არ იყენენ ის მეცნიერები, რომლებიც მას მხო-
ლოდ დედუქციონისტად თვლიდნენ.

5. არისტოტელე ასწავლებს მოქმედებასა და შემოქმედებას („პრაქსის“ და „პოე-
სის“) და შემოქმედებას მოქმედებაზე მაღლა აყენებს. ის შემოქმედებას უაქვშირებს
აზროვნებას და ამით ხელოვნებას ხელოსნობაზე მაღლა აყენებს.

6. პერიკლე (490—429 ძვ. ე-მდე) — ცნობილი ბერძენი პოლიტიკური მოღვაწე,
ფილოსოფოსი. მასზე გავლენა იქონიეს ზენონის, ანაქსაგორასა და პროტაგორას
შეხედულებებმა. მან დაასრულა ათენის სახელმწიფოს დემოკრატიზაციის პროცესი.
მისი პოლიტიკა მიმართული იყო ათენის პოლიტიკური და ეკონომიკური გაძლიერე-
ბისაკენ და მართლაც, მის დროს ათენი განიმტკიცებს თავის ბატონობას ხმელთაშუა
ზღვაზე და იქცევა საბერძნეთის უძლიერეს ცენტრად. მის დროსვე დაიწყო პელოპო-
ნესის ომი. 430 წელს. იგი სტრატეგოსობიდან გადააყენეს, მაგრამ ერთი წლის შემ-
დეგ კვლავ აღადგინეს, ამის შემდეგ ჩქარა გარდაიცვალა. მისი მმართველობის ხანა
საბერძნეთის „ოქროს საუკუნედ“ იწოდება.

7. ფიდიასი (500—432) — უდიდესი ბერძენი მოქანდაკე. პერიკლეს თანამშრო-
მელი აკროპოლის რეკონსტრუქციაში. ცნობილია ათენას ქანდაკება პართენონში,
შემქმნილი მის მიერ სპილოს ძეგლისა და ოქროსაგან, აგრეთვე ზევსის ქანდაკება.
ჩვენამდე მოაღწია ამ შედევრების ასლებმა. მისივე ხელმძღვანელობით შეიქმნა პარ-
თენონის სხვა ქანდაკებები. ზევსის ქანდაკებას თვლიდნენ შეიერ საკვირველებიდან
ერთ-ერთ საეირველებად. მის მიერ შექმნილი ქანდაკებები ავლენენ ცხოვრებისე-
ულ სიმართლეს. მისმა შემოქმედებამ დიდად შეუწყო ხელი მსოფლიო ხელოვნების
განვითარებას.

8. პოლიელექტი — ფიდიასის თანამედროვე, ცნობილი ბერძენი მოქანდაკე. ცნო-
ბილია მისი ქანდაკება „მუზოსანი“, პერას ქანდაკება, შესრულებული ოქროსა და
სპილოს ძეგლისაგან. მისი „მუზოსანი“ ემყარება დინამიკისა და სტატიკის კანონების
ღრმა ცოდნას. იგი ცდილობდა გამოემუშაებინა ადამიანის სხეულის ნაწილების
პროპორციის კანონი.

9. არისტოტელე ხელოვნებას თვლის სიბრძნედ, რასაც უარყოფს ხელოვნების ზოგიერთი თეორეტიკოსი.

10. ღედანშია „სიუნესის“, რასაც აქვს სინდისის მნიშვნელობაც, მაგრამ ამ ადგილას უფრო მიზანშეწონილია მისი თარგმნა „საღ აზრად“.

11. ბედნიერების საფუძვლად არისტოტელე თვლის სიბრძნეს, რაც მისი ფილოსოფიის რაციონალიზატურ ხასიათზე შეტყვევებს.

შ ი ბ ნ ი 7

თავი 1. არსებობს სამი ძირითადი მანკიერება: უზნეობა, თავშეუკავებლობა და მხეცობა. მათ უპირისპირდება სამი ხათნოება: ზნეობრიობა, თავშეუკავება და გმირობა. ღმერთებს არ ახასიათებთ არც სათნოება და არც მანკიერება, მხეცური თვისებები აქვთ ბარბაროსებს; მხეცური თვისებები ისევე, როგორც ღვთაებრივი ანუ გმირული, იშვიათია. მხეცური თვისებები არის ან ავადმყოფობის, ან დაჯანსაღების შედეგი. ზნეობრივი მოქმედება გონებას ემორჩილება, უზნეობა კი ვნებების კარნახით მოქმედებს.

თავი 2. სოკრატე ფიქრობდა, რომ მცოდნე არ შეიძლება თავშეუკავებელი იყოს. სოკრატე მართალი იყო იმაში, რომ ცოდნაზე ძლიერი არაფერია, მაგრამ არ იყო მართალი იმაში, თითქმის მცოდნე არ შეიძლება თავშეუკავებელი იყოს. რაც შეეხება სოფისტებს, ისინი პარადოქსებით მსჯელობდნენ, რომ სახელი განუთქვამთ. ისინი იმასაც კი ამტკიცებდნენ, რომ თავშეუკავებლობასთან დაკავშირებული უფრუერება სათნოებაა. თუ თავშეუკავებელი რწმენით მოქმედებს, მისი გადარწმუნება შეუძლებელია, მაგრამ ენებათ მოქმედი თავშეუკავებელის გადარწმუნება შეუძლებელია.

თავი 3. თავშეუკავებელი მოქმედებს წინასწარი გადაწყვეტილების გარეშე, უზნეო კი — წინასწარი გადაწყვეტილებით. სახეებით შესაძლებელია, რომ კაცი მცოდნე იყოს, მაგრამ მოქმედებს მის საწინააღმდეგოდ, ანდა ჰქონდეს სწორი შეხედულება და მას ეწინააღმდეგობოდეს, ანდა მცოდნეს შესაძლებელია სძლიოს ვნებამ.

თავი 4. თავშეუკავებლობა და თავშეკავება დაკავშირებულია ტანჯვასა და სიამოვნებასთან. არსებობს ბუნებრივი და აუცილებელი სიამოვნება, აგრეთვე არაბუნებრივი და არაუცილებელი. თავშეუკავებელი ამ უკანასკნელთ გადაჭარბებით ეტანება. საუბროდ, თავშეუკავებელი სიამოვნებას გადაჭარბებით ეტანება, ტანჯვას კი გაურბის. ის მოქმედებს ვნებების და არა გონების კარნახით და გასაიციბია. განსაკუთრებით გასაიციბია ის, ვინც ეტანება ზედმეტ სიამოვნებას სუსტი ვნებების გავლენით, ან ვნებების არარსებობისას. ისეთი სასიამოვნო მოვლენები, როგორიცაა სიმღერა, პატივი და სხვ. თავისთავად არაა გასაიციბი, გასაიციბია ადამიანში, რომლებიც მათ ზედმეტა გატაცებით ეტანებიან.

თავი 5. მხეცური თვისებების მქონენი ზრიან ფესქმდმე ქალებს და ნაყოფს ჭამენ. ისინი ჭამენ უმ ხორცს, ხშირად ადამიანისას ან ბავშვისას. ერთმანეთს ბავშვის ხორცი უმასპინძლებიან (პონტოს ზღვასთან მცხოვრები ტომები). ეს თვისებები ზოგი ავადმყოფობის და ზოგიც შემოღობის შედეგია, თუმცა შეიძლება იყოს ბუნებრივი ან ზღვით მიღებული. ბუნებრივად ან ავადმყოფობის გამო ამ თვისებების მქონეთ არ უწოდებენ თავშეუკავებელთ, თავშეუკავებელთ უწოდებენ

ენებების გამო ამ თვისებების მქონეთ. ზოგჯერ ეს თვისებები დროებითაა და ადვილად სამკურნალო, ზოგჯერ კი — მუდმივი და მყარი.

თავი 6. ენება, მათ შორის თავშეუკავებლობა, გონებას არ ემორჩილება. მაგალითად, მონა, სანამ ბრძანებას კარგად გაიგებდეს, უკვე ვარზის მის შესასრულებლად და შეცდომას უშვებს. თავშეუკავებლობა შეიძლება იყოს ბუნებრივი და ჩვევით მიღებული. სამარცხვინოა და გასაკიცხი ჩვევით მიღებული თავშეუკავებლობა. მწვეცებს ვერ ეუწოდებთ თავშეუკავებელთ, რადგან მათ არა აქვთ აზროვნებისა და წინასწარი გადაწყვეტილების მიღების უნარი. მწვეცებში ეს თვისებები მეტად სამშინაო, თუმცა ამ თვისებების მქონე ადამიანს მხეცებზე ბევრად მეტი ბოროტების ჩადენა შეუძლია.

თავი 7. თავშეუკავება წინააღმდეგობის დაძლევის უნარია, ამტანიანობა კი — წინააღმდეგობის გაწევა უნარი. მაგრამ თავშეუკავება ამტანიანობას სჯობს. თუ კაცი ვერ უძლებს იმას, რასაც უძლებს უმრავლესობა, ის განებივრებული ყოფილა და გასაკიცხია. მაგრამ გასაკიცხია არა თანდაყოლილი სისუსტე, არამედ — შეძენილი. თავაშეებული ის, ვინც ემორჩილება სუსტ ენებებს, ვინც ზედმეტად მისდევს ენებს და ვინც გაურბის ტანჯვას. თავაშეებულს უპირისპირდება თავშეუკავებული, ამატანს — განებივრებული. ის თავაშეებული, რომელიც თავის შეცდომებს არ ინანიებს, გამოუსწორებელია.

თავი 8. თავშეუკავებლობა ახლოს დგას უზნეობასთან, მაგრამ მასთან იგივეობრივი არ არის. რადგან უზნეო უარესია თავშეუკავებელზე. უზნეო არ ინანიებს თავის შეცდომებს, თავშეუკავებელი კი პირიქით. უზნეო განუკურნებელია, თავშეუკავებელი კი — განკურნებადი. უზნეობა ფარულია, თავშეუკავებლობა — აშკარა, თავშეუკავებელი წინასწარი გადაწყვეტილების გარეშე მოქმედებს, უზნეო კი — გარკვეული პრინციპით.

თავი 9. თავშეუკავებელთ ჰგანან ჯიუტნი, რომლებიც ჯიუტად იცავენ თავის თვალსაზრისს. მათი გადარწმუნება ძნელია, თავშეუკავებელის როგორც დარწმუნება, ისე გადარწმუნება ადვილია. ის, ვინც სიამოვნების მიზნით მოქმედებს, იმდენად გასაკიცხი არაა, ვიდრე ის, ვინც მოქმედებს რაიმე სამარცხვინო მიზნით. ზოგი სიამოვნებას ნაკლებ მისდევს, ვიდრე საჭიროა, ზოგი კი — გადაჭარბებით, მათ შორის იმყოფება გონიერი, რომელიც ყოველთვის გონების ხმას ემორჩილება. ორივე მპირდაპირე თვისება ცუდია, გონიერება კი — საქები და მოსაწონი, თავშეუკავებულს გონიერი სჯობს, რადგან პირველს მაინც აქვს უარყოფითი ხასიათის ენებები, გონიერი კი — არა.

თავი 10. გონიერი შეიძლება თავშეუკავებელი იყოს. ეს სოკრატეს ცნობილი დებულების კრიტიკაა. სოკრატე გონიერებასა და თავშეუკავებლობას შეუთავსებადად თვლიდა. თავშეუკავებელი არაა სამარცხვინოდ უზნეო, ის არც უსამართლოა და არც ბოროტი ზრახვების მქონე. ადვილად განკურნებადია ბუნებრივად მიღებული თავშეუკავებლობა, ვიდრე ჩვევით მიღებული თავშეუკავებლობა.

თავი 11. ეთიკური თვისებები დაკავშირებულია სიამოვნებასა და ტანჯვასთან. ამიტომ აუცილებელია მათი განხილვა-ანალიზი. კითხვა ეხება იმას, არის თუ არა სიამოვნება რაიმე სიკეთე? საკარაუდოა, რომ ის ქმნადობაა. გარდა ამისა, ვარაუდობენ, რომ ის აზროვნებას უშლის ხელს, რომ მის შესახებ არ არსებობს მეცნიერება და რომ მას მხეცები და ბავშვები ეტანებიან.

თავი 12. საერთოდ, სიამოვნება არ უნდა იყოს ქმნადობა, არც ქმნადობის შედეგი. ისაა აქტიუობა და მიზანი, ხოლო ქმნადობა და აქტიუობა ორი სხვადასხვა რამაა. სიამოვნება არაა უარყოფითი მოვლენა და არც აზროვნებას უშლის ხელს, პირიქით, ის აძლიერებს და ხელს უწყობს თეორიულ მოღვაწეობას. არსებობს სიამოვნება საერთოდ და სიამოვნება რაიმესთან ან ეინშესთან მიმართებაში.

თავი 13. სიამოვნება მრავალგვარია. ზოგი ფიქრობს, რომ არსებობს მხოლოდ სხეულებრივი სიამოვნებანი. ეს იმიტომ, რომ მათთვის უცნობია სხვა სახის სიამოვნება. სიამოვნებას უპირისპირდება ტანჯვა. ტანჯვა ბოროტებაა. მაშასადამე, სიამოვნება სიყვითე ყოფილა. არსებობს მავნე სიამოვნება, ე. ა. არსებობს უმადლესი და საუკეთესო სიამოვნებაც.

თავი 14. ადამიანი გაურბის ტანჯვას და ეტახება სიამოვნებას, მაგრამ არა ყოველგვარს, არამედ მხოლოდ სასარგებლოს. სასურველია სხეულებრივი სიამოვნებაც, თუ მას ზიანი არ მოაქვს. სასურველია აგრეთვე ბუნებრივი სიამოვნება. მას სხეული მოპარობაში მოჰყავს. სიამოვნება აძევებს ტანჯვას და ამიტომ სასურველია. ზოგჯერ სიამოვნება განეკუთრებასაც უწყობს ხელს. ტანჯვა კი ყველა საზიანოა.

1. იხ. „ილიადა“, XXIV, 259.

2. აქ ელინდება არისტოტელეს ერთგვარი ათეიზმი, რადგან ღმერთები მას ადამიანის ჭარბი სათნოებით წარმოქმნილად მიაჩნია.

2. ამის შეს. იხ. პლატონი, „პროტაგორა“, 352 ან ქსენოფონტეს მემორაბილიები, 3, 4, 9.

4. ნეოპტოლომესი — სოფოკლეს ტრაგედიის „ფილოქეტესი“ ერთ-ერთი გმირი.

5. ემპედოკლე (490—430) — ძველი ბერძენი ფილოსოფოსი, ორატორი, ექიმი. მან დაწერა პოემა „ბუნების შესახებ“, „განწყმენდა“ და მრავალი ლექსი. გადმოცემის მიხედვით, ის ივითონვე ჩავარდა ევლან ეტნაში.

6. დედანშია „ფიზიოლოგები“ ბუნებისმეტყველის მნიშვნელობით.

7. ნიობე — ძველი ბერძნული მითოლოგიური გმირი. თავდაპირველად მიწის ქალღმერთი, რომლის შთამომავლებს ცეცხლოვანი ისრით ხოცავს მზის ღვთაება. მას შემოვ ნითოლოგიური თქმულებით მრავალი შვილი ყოლია და დასცინოდა აპოლონის ღედას ლატონს, რომ მან მხოლოდ ორი შვილი შობა. ნიობემ ქალებს აუკრძალა ლატონისათვის მსხვერპლშეწირვები. ლატონის ბრძანებით, აპოლონმა და არტემიდამ, მისმა შვილებმა, ნიობეს ყველა შვილი დაუხოცეს. ნიობეს ქმარმა თავი ჩამოიდრო. თვით ნიობე კი ნეუსხარების გამო კლდედ იქცა, რომელიც განუწყვეტილად აფრქვევდა ცრემლებს.

8. სატირი — თავს იკლავს მამის გარდაცვალების შემდეგ. იგი მოუწოდებდა მისი მამის გაღმერთებისკენ. მას მეტსახელად „ფილოპატორი“, მამის მოყვარე შეარქვეს.

9. ფალარიდე ან ფალარიზი (565—549) — აკრაგანტის ტირანი, რომელიც თავის მტრებს სპილენძის ტაფაში სწევდა. მისი სახელი იქცა მხეტვარი თვისებების გამომხატველად.

10. აფროდიტე — ძველი ბერძნული მითოლოგიით სიყვარულისა და სილამაზის ქალღმერთი. ის ზღვის ქათვიდან წარმოიშვა. თუგლებოდა ზღვაოსნობის მფარველად, აგრეთვე ნაყოფიერებისა და ცის ღმერთად. მას სადიდებლად ყოველწლიურად იმართებოდა ღვთისაწაულები. რომაელებმა ის ვენერასთან გაადგივეს. იგი ზევისა და დიონისეს ქალიშვილი იყო. ცნობილია პრაქსიტელის მიერ შექმნილი

მისი ქანდაკება, აგრეთვე ვენერა მილოსელის ქანდაკება და სხვ. მოტანილი სიტყვები ამოღებულია „ილიადადან“, XIV, 214, 217.

11. თეოდექტეს „ფილოქტეტე“ — თეოდექტე იყო ტრაგიკოსი პოეტი, აგრეთვე ორატორი. მისმა გმირმა ფილოქტეტემ წამოიძახა — „მომკვეთეთ ხელები“. ისტორიული ფილოქტეტე იყო ტროას ომის მონაწილე, რომელიც შვიდი გემით დაიძრა საბრძოლველად ტროას წინააღმდეგ. მაგრამ გზაში მას გველმა უკბინა და ამიტომ ოდისევსმა ის კუნძულზე დატოვა, ბოლოს განკურნებული, მიუღია მონაწილეობა ტროას აღებაში და იტალიაში დასახლებულა. მას მოუკლავს პარისი.

12. ალოპე — ძველი ბერძნული მითოლოგიური გმირი ქალი. მან შვა ვაჟი პოსიდონისაგან, რითაც მამის რისხვა გამოიწვია. რათა თავისი ვაჟი ალოპე გადაერჩინა მამის რისხვისაგან, თავისი ვაჟი გადააქცია ელევზინის წყაროდ, რომელმაც „ალოპეს“ სახელწოდება მიიღო. მოტანილი სიტყვები ეკუთვნის კარკინის ტრაგედიის გმირს. კარკინი იყო ტრაგიკოსი პოეტი დიონისე მეორის კარზე.

13. უნდა იგულისხმებოდეს ქსენოფონტი, ალექსანდრე მაკედონელის კარის მუსიკოსი.

14. არისტოტელე დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს მონანიებას დანაშაულის ჩადენის გამო. რაც სინდისის თავისებური გამოვლენაა.

15. დემოლოკოსი — VI საუკუნის ბრმა მუსიკოსი, რომელიც მუზამ მხედველობის სანაცვლოდ ტკბილხმოვანებით დააჯილდოვა. იგი ოდისევსის თანდასწრებით მღერის ოდისევსისა და აქილეუსის შევამათებაზე, აგრეთვე არესისა და აფროდიტეს სიყვარულზე.

16. ანაქსანდრიდე — არისტოტელეს უფროსი თანამედროვე კომედიოგრაფი.

17. ევენოსი პაროსელი — ელეგიების ავტორი, სოფისტი.

18. ციტატი მოტანილია პესიოდეს „სამუშაოები და დღეებიდან“. ციტატი დაუმთავრებელია.

მ ი ზ ნ ი 8.

თავი 1. მეგობრობა სათნოებაა. ის აუცილებელია, რადგან მის გარეშე აღამიანს ცხოვრება გაუჭირდებოდა. მეგობრები ეხმარებიან ახალგაზრდებს შეცდომების აცილებლაში, მოხუცებს მკურნალობაში, შრომის უნარის შენარჩუნებაში. მეგობრობა არსებობს მშობლებსა და შვილებს შორის, რაც თანდაყოლილია, არსებობს აგრეთვე სახელმწიფოებს შორის.

თავი 2. მეგობრობას სამი მოვლენა წარმოშობს: სარგებლობა, სიამოვნება, სათნოება. ვერ იმეგობრებ უსულო საგნებთან, რადგან მათ არ შეუძლიათ საპასუხო სიყვარულა. მეგობარს მიგობრისთვის ხეუფე სურს. მეგობრობა შეიძლება ნაცნობთან, უცნობთან მეგობრობა შეუძლებელია.

თავი 3. ის ვინც მეგობრობს სიამოვნების ან სარგებლობის გამო, უწყიარს სიამოვნება ან სარგებლობა. ასეთი მეგობრობა სწრაფად ირღვევა, როგორც კი ისპობა მათი მეგობრობის მიზეზი, სარგებლობა ან სიამოვნება. მოხუცები უფრო სარგებლობის გამო მეგობრობენ, ახალგაზრდები — სიამოვნების გამო, სიამოვნება კი ცვა-

ლებადია, ამიტომ ეს მეგობრობაც სწრაფად ირღვევა. მეგობრობის უმაღლესი ფორ-
მაა მეგობრობა სათნოების გამო, რაც იშვიათია, რადგან იშვიათია სათნო ადა-
მიანებიც.

თავი 4. მეგობრობა არსებობს მანამ, სანამ მხარეები იღებენ ერთმანეთისგან
სარგებლობას ან სიამოვნებას. იგი მაშინვე წყდება, როგორც კი ისპობა სარგებლო-
ბა და სიამოვნება. ასეთ მეგობრობაში ხშირია საჩივრები და ცილისწამებები. სათ-
ნოებაზე დამყარებული მეგობრობა კი თავისუფალია ამისგან. ასეთი მეგობრობა
მყარდება კარგ ადამიანებს შორის.

თავი 5. მეგობრობას სიახლოვე სჭირდება და თუ ისინი დიდხანს ერთმანეთს
არ ხელობიან, მეგობრობაც წყდება. მოხუცებს და მძიმე ხასიათის ადამიანებს მე-
გობრობა არ შეუძლიათ, რადგან ძნელია მათთან ურთიერთობა და ერთად ცხოვრება.
თუ მეგობარს მეგობარი უყვარს, მას საკუთარი თავიც უყვარს, რადგან მეგობარს
მეგობრისათვის სიკეთე მოაქვს.

თავი 6. შეუძლებელია ბევრთან მეგობრობა, რადგან შეუძლებელია ერთდრო-
ულად ბევრის სიყვარული. ანდა ბევრისათვის სიკეთის გაწევა, ან სიამოვნების მი-
ნიჭება. მეგობრები სჭირდებათ ძალაუფლების მქონეთაც, მაგრამ ისინი ეერ იქნე-
ბიან კარგი მეგობრები და არც ძალაუფლების ღირსნი, თუ სათნოება არ გააჩნიათ.
მეგობრობა სარგებლობისა და სიამოვნების გამო მხოლოდ ჰგავს ჭეშმარიტ მეგობ-
რობას და ნამდვილ მეგობრობას ის არ წარმოადგენს.

თავი 7. არსებობს მეგობრობა არათანასწორ მხარეებს შორის. მაგალითად, მა-
რისა შილთან, მოხუცისა ახალგაზრდასთან, მამაკაცისა ქალთან და სხვ. მეგობრობა
მათ შორის მყარია, როცა თვითებული მხარე მეორისაგან იოებს იმას, რაც ეკუთ-
ვნის, როცა მხარეებს შორის დიდია მანძილი, მათ შორის მეგობრობა ძნელია. მა-
გალითად, შეუძლებელია მეგობრობა ღმერთებთან.

თავი 8. არათანასწორი ადამიანები მეგობრობენ სარგებლობის გამო, რადგან
რაც ერთ მხარეს უჭირს, იმედონებს, რომ მეორე მხარისაგან მიიღებს. პირმოთნი-
ნა არ შეიძლება ნამდვილი მეგობრები იყვნენ. მათ უყვართ გაელენიანი პირების
პატივისცემა, რადგან ამით სარგებელს მოეღიან. მეგობრებს უფრო ის უნდათ, რომ
სხვა უსაბრძოლო, გიჟი, პირიქით. მაგალითად, დედების სიყვარული შვილების მი-
მართ.

თავი 9. მეგობრობის სახეები განსხვავებულია, ამიტომ განსხვავებულია მათი
შესაბამისი სამართალიც. მეგობრობა სახელმწიფოთა შორის სარგებლობის გამო
მყარდება. მეგობრებს ყოველივე საერთო უნდა ჰქონდეთ.

თავი 10. არსებობს სახელმწიფოს სამი ფორმა: არისტოკრატია, მონარქია, ტი-
მოკრატია. ამათგან ყველას სჯობს მონარქია. მონარქიის დამახინჯებას შედეგად
მოსდევს ტირანია. ტირანი პირად კეთილდღეობაზე ფიქრობს, მონარქი — ქვეშევრ-
დომებზე. არისტოკრატიის დამახინჯებული ფორმაა ოლიგარქია, როდისაც სახელ-
მწიფოს მართავს მოქალაქეთა მცირე ჯგუფი. ტიმოკრატია ელაზიზრდება დემოკრა-
ტიაში, რომელიც ესწრაფვის მასების მმართველობაში ჩაბმას. ზოგი სახელმწიფოს
წარმოშობას თვასს უკავშირებს. კერძოდ, მამის შვილთან თამოყიდებულებას, რამაც
სპარსეთში მიიღო ტირანიული ფორმა. ტირანიულია აგრეთვე მონათმფლობელის
დამოკიდებულება მონასთან. ქმრის დამოკიდებულება ცოლთან ჰგავს არისტოკრა-
ტიულ სახელმწიფოს, სადაც ქმარი იღებს იმ ვალდებულებებს, რაც მის ბუნებას

შეფერის და ცოლსაც უტოვებს ქალისთვის შესაფერის მოვალეობებს. შეიძლება ოჯახს ქალები მართავენ იმ შემთხვევაში, თუ ისინი ქონების მემკვიდრე არიან, მაგრამ ეს მმართველობა ემყარება ქონებას და ძალას, როგორც ოლიგარქიაში. ძმების ურთიერთობა ჰგავს ტიმოკრატიას, თუ მათ შორის დიდი არ არის ასაკობრივი სხვაობა. დემოკრატიას კი ის ოჯახები ჰგავს, სადაც უფროსი არა ჰყავთ და თითოეულს შეუძლია აკეთოს ის, რაც მას უნდა.

თავი 11. სახელმწიფოს მმართველობის ყოველი ფორმა მეგობრობას ჰგავს. შეფუთავის ქვეშეერთობებზე ისე ზრუნავს, როგორც მწყემსი. და ის ჰგავს მამაშვილურ ურთიერთობას. მამა არის შვილების არსებობის, მათი კვებისა და აღზრდის მიზეზი, რაც შვილებისაგან სათანადო პატივისცემას მოითხოვს. ცოლ-ქმრის ურთიერთობა, ისევე როგორც ძმების ურთიერთობა, ტიმოკრატიას ჰგავს. სახელმწიფოს უფარვის ფორმებში სუსტია როგორც სამართალი, ისე მეგობრობა. ასეთივეა ურთიერთობა ხელისანსა და იარაღს, მონათმფლობელსა და მონას შორის. მონა სულიერი იარაღია, იარაღი კი — უსულო მონა. მონასთან, როგორც მონასთან არ შეიძლება მეგობრობა, მაგრამ როგორც ადამიანთან, შეიძლება. საერთოდ, უნდა არსებობდეს კონონი, რომელიც ყველა ადამიანს მისცემს ნებისმიერ ადამიანთან მეგობრობის უფლებას. სამართალიანობა და მეგობრობა დემოკრატიაში მეტია, ვიდრე ტირანიაში.

თავი 12. მეგობრობა არსებობს მშობლებსა და შვილებს შორის, მაგრამ მშობლებს, როგორც შვილების არსებობის მიზეზთ, უფრო მეტად უყვართ შვილები, ვიდრე შვილებს მშობლები. მეგობრობა არსებობს ქალსა და მამაკაცს შორისაც და ეს სასიკეთო ბუნებრივია, რადგან ადამიანი დაწყვილებსკენ მიისწრაფვის. ეს თვისება ცხოველებსაც აქვთ, მაგრამ მხოლოდ შთამომავლობის დატოვების მიზნით, ადამიანებს კი სიარსებო მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების მიზნითაც. თუ ისინი პატრიხანნი არიან, ურთიერთობა დამყარებული იქნება სათნოებაზე. მათი კავშირის სიმყარეს ბავშვები ჰქმნიან.

თავი 13. თუ მეგობრობა გყარდება არათანასწორ მხარეთა შორის, მაშინ ზდება გათანასწორება იმით, რომ მეტის მქონე აძლევს ნაკლებს მეტონს. ამან კი სამაგიეროდ უნდა აუნაზღაუროს დანახარჯი. მაგრამ მშენიერება ის არის, რომ ქველმოქმედება გაუწიო არა ანაზღაურების მიღების იმედით. ქველმოქმედება ყველასაგან კი არ უნდა მიიღო, არამედ იმისგან, ვისგანაც საჭიროა და მიზანშეწონილი. თუ ქველმოქმედების მიღებს სამაგიეროს გადახდა არ შეუძლია, პასუხს ეერ მოსთხოვ. საზოგადოებაში არის ის სარგებლობა, რომელიც ქველმოქმედების ობიექტმა მიიღო.

თავი 14. არათანასწორ მეგობრობაში თითოეული მხარე ფიქრობს, რომ მას მეტი ეკუთვნის, ვიდრე დიდს, ამიტომ ასეთ მეგობრობაში ხშირია უკმაყოფილება და სარჩევები. ვაცემა აქაც უნდა წარმოებდეს იმისდა მატყვევით, ვინც მეტი შეიტანა და მეორე, იმისდა მოტყვევით, ვინც მეტად არის გაზრდილი. სახელმწიფოში კი მეტი პატივი იმას უნდა ზედს წაღად, ვისაც მეტი სარგებლობა მოაქვს საზოგადოებისთვის. ამათგან, ვისაც ქონება უყვარს, მას ქონებით ასაჩუქრებენ, ხოლო, ვისაც სათნოება უყვარს, მას პატივს მიაგებენ. მაგრამ მშობლებსა და ღმერთებს ეერ აუნაზღაურებ იმდენს, რამდენიც მათ ეკუთვნის, მაგრამ მამებზე ზრუნვა მაინც აუცილებელია პატრიხანნი ადამიანის მხრივ. ის, ვინც სარჩევად არ ზრუნავს მშობლებზე, უსწეოა.

1. პერაკლიტე ეფესელი (520—460) — ბევლი ბერძენი ფილოსოფოსი, დიალექტიკის ფუძემდებელი. იგი საწყისად მიიჩნევდა ცეცხლს. ამას გარდა, უშვებდა მეორე საწყისს ლოგოსის სახით. აღიარებდა საყოველთაო მოძრაობასა და ცვალებადობას, აგრეთვე ბრძოლისა და წინააღმდეგობის არსებობას.

2. ემპედოკლე აკრაგენტელი (490—430) — ძველი ბერძენი ფილოსოფოსი, პოეტი, პოლიტიკური მოღვაწე. მისი შრომებიდან აღსანიშნავია „ბუნების შესახებ“ და „განწყენდა“. პირველში იგი აყენებს კოსმოგონიისა და კოსმოლოგიის პრობლემებს, მეორეში აეთიარებს პათაგორულ-ორფისტულ თეორიას. უშვებდა ოთხ საწყისს ელემენტს: ცეცხლს, წყალს, მიწას, ჰაერს. მათ ამოძრავებთ სიყვარული და სიძულელი. სიყვარული აერთიანებს, მტრობა და სიძულელი კი აშორებს. მას ჰქონდა აგრეთვე მრავალი სწორი მინახვედრი ასტრონომიაში. იცავდა ევოლუციურ თეორიას.

3. არისტოტელე მეგობრობაში უანგარობას უჭერს მხარს და მხოლოდ ასეთი მეგობრობა მიაჩნია ჭეშმარიტად.

4. არისტოკრატია წარმოებულია სიტყვიდან „არისტოს“ (საუკეთესო), ტიმოკრატია სიტყვიდან „ტიმე“, რაც პატივს, ღირსებას ნიშნავს, ოლიგარქია სიტყვიდან „ოლიგოს“ მცირე რაოდენობისა.

5. არისტოტელე როგორც ოჯახში, ისე სახელმწიფოში წინააღმდეგია ყოველგვარი ძალადობისა.

6. არისტოტელე მონათმფლობელობას ადარებს ცუდ პოლიტიკურ მმართველობას, სადაც მონა არის მხოლოდ სულიერი იარაღი. სიმშათიებს მონებისადმი მოწმობს მისი მოსაზრება იმის თაობაზე, რომ მონასთან როგორც ადამიანთან შესაძლებელია მეგობრობა, ხოლო როგორც მონასთან არა; ეს გასაგებია, რადგან მონა ამ შემთხვევაში ექვემდებარება მონათმფლობელის ნება-სურვილს. ამას გარდა, არისტოტელე მომხრეა ისეთი კანონმდებლობისა, რომელიც ნებას ღართავს ადამიანებს ნებისმიერ ადამიანებთან მეგობრობისათვის.

შ ი ბ ნ ი 9.

თავი 1. აუცილებელია სიკეთეს სიყვითით უბასუბო. მაგრამ ქველმოქმედი და ქველმოქმედების მიმღები ერთნაირად არ აფასებენ ქველმოქმედებას. ქველმოქმედს ჰგონია, რომ მან ბევრი გასცა, მიმღებს კი ჰგონია, რომ ცოტა მიიღო. ამიტომ უნდა დადგინდეს, თუ ვინ უნდა განსაზღვროს ქველმოქმედების სიდიდე და ღირებულება. სოფისტი პროტაგორა ასე იტყვოდა: მოსწავლეს ეკითხებოდა, თუ როგორ აფასებს იგი პროტაგორას შრომას და მოწაფის პასუხის მიხედვით იღებდა განამრჯელოს. საერთოდ, გაცემული ღირებულებას უფრო მიმღები უნდა ადგენდეს, რაც შეეხება სოფისტებს, ისინი არაფერს ასწავლიდნენ და მათ გასამრჯელოც არ ეუთვნოდათ.

თავი 2. საერთოდ, ვალს გადახდა უნდა. კარგი იქნება, თუ ჭარბადაც კი გადაუხდის. ზოგჯერ საჭიროა არ ასესხო იმას, ვინც არ არის პატიოსანი. ფუფუნად უნდა მისცე იმდენი, რამდენიც საჭიროა და მიზანშეწონილი. ასევე ადამიანებთან შათი შესაფერისი ურთიერთობა უნდა დამყარო. კითხვა ასე დგას: ვინ უნდა გამოისყიდო პირველად, ვინც შერ გაჭათავისუფლა ტყვეობიდან თუ მამაშენი; საჯარაო ფოთა, რომ, პირველ ყოვლისა, მამა უნდა გამოისყიდო.

თავი 3. საერთოდ, ადამიანმა ცუდ კაცთან არ უნდა იმეგობროს. თუ მან მოგატყუა და თავი მოგაჩვენა უკეთესად, ვიდრე ის არის სინამდვილეში, მაშინ შეიძლება მის წინააღმდეგ სარჩელის აღძვრა. თუ ადამიანი შეიცვალა და ისეთი აღარ არის, როგორც იყო ის თავდაპირველად, მაშინ მასთან მეგობრობა უნდა შეწყვიტო.

თავი 4. ნიგობრად ირჩევენ ისეთ კაცს, ვისაც მეგობრისთვის სიკეთე სურს, ვი-
აღ სურს მეგობრის სიცოცხლე და არსებობა, რომელსაც იგივე სტანჯავს და ახა-
რებს, რაც მის მეგობარს. ასეთი მეგობრობა პატიოსან ადამიანთა შორის არსებობს.
დანარჩენი მეგობრობა მხოლოდ ბაძავს ამ მეგობრობას და ნამდვილი მეგობრობა
არ არის. თავშეუკავებელი ადამიანები საკუთარ თავს ეწინააღმდეგებიან. მათში,
რასაც ერთი მხარე გადაწყვეტს, მეორე მხარე ეწინააღმდეგება. ცუდი ადამიანები
საკუთარ თავს გაუბრუნდებიან, რადგან ბევრი დანაშაული აქვთ ჩადენილი და მართლობა-
ში ახსენდებათ. ისინი არც საკუთარ თავს ემეგობრებიან და არც სხვასთან შეუძ-
ლიათ მეგობრობა. ამიტომ საჭიროა, უზნეობას გავუბოძოთ და პატიოსნები ვიყავით.

თავი 5. კეთილგანწყობილება ჰგავს მეგობრობას, მაგრამ უფრო მისი დასაწყის-
ია. ამიტომ კეთილგანწყობა არაა მეგობრობა. მეგობრობა მიჩვევის შედეგია და მას
დრო სჭირდება. კეთილგანწყობა კი შეიძლება უცებ წარმოიშვას. მაგალითად, თან-
გრძნობა შეგებრების რომელიმე მონაწილისადმი, მაგრამ თანამგრძნობის მისთვის
დახმარება არ შეუძლია. ნამდვილად კეთილგანწყობილია ის, ვისაც სურს მეორე
მხარეს დაეხმაროს უანგაროდ. მაგრამ, თუ ის ეხმარება მოგების მიზნით, მაშინ ის
კეთილგანწყობილია საკუთარი თავის მიმართ და არა სხვის მიმართ. ნამდვილი
მეგობრობა და კეთილგანწყობა უანგაროა.

თავი 6. ერთნაირი აზროვნება არ ნიშნავს მეგობრობას, რადგან ერთნაირად შე-
იძლება აზროვნებდნენ ისინიც, რომლებიც ერთმანეთს სრულებით არ იცნობენ.
არც ერთნაირი ცოდნის მქონენი არიან მეგობრები. ერთნაირი აზროვნება შეიძლება
ახასიათებდეთ სახელმწიფოებს, რომლებსაც ამით სარგებლობის მიღება სურთ. ცუდი
ადამიანები ერთნაირად არ აზროვნებენ, რადგან თვითიუღ მათგანს საკუთარი სარ-
გებლობა აინტერესებს და არა საერთო.

თავი 7. ვინც სესხი გასცა და ქველმოქმედება გასწია, მას სურს, რომ ცოც-
ხლობდეს მისი ქველმოქმედების ობიექტი იმ იმედით, რომ ანაზღაურებას მიიღებს,
ხოლო, ვინც ქველმოქმედება მიიღო, მას არ სურს ქველმოქმედის სიცოცხლე, რათა
ვალდ არ დააბრუნოს. საერთოდ, უმრავლესობა უფრო ქველმოქმედების მიღებას ცდი-
ლობს, ვიდრე გაცემას. ქველმოქმედის საქმე მშვენიერია, მიღებისა კი — სასარგებ-
ლო. ქველი საქმეების გახსენება სასიამოვნოა, სასარგებლოა კი — არა. ქველმოქმე-
დება ღირსთვის იძლევა სიამოვნებას, მომავლისათვის იმედს, წარსულის შესახებ
კი მოგონებას. ადამიანები დიდად აფასებენ იმ საგნებს, რაც ღირს სიმწვლეით შე-
იძინეს. ამიტომ შემყიდრობით მიღებულ ქონებას ნაკლებ აფასებენ, ვიდრე სა-
კუთარი შრომით შეძენილს. ამიტომაცაა, რომ ღირსებს ძალიან უყვართ შეიღებო,
რადგან შობა ძალიან ძნელია.

თავი 8. კაცი საკუთარ თავთან უნდა მეგობრობდეს და მასზე ზრუნავდეს. მაგ-
რამ კიცხავენ იმ კაცს, რომელიც თავისთვის მეტ მოგებას იტოვებს, ზარალს და
ბოროტებას კი — წაკლებს. ასეთი ადამიანები, მართლაც რომ, გასაკიცხი არიან.
მაგრამ არის ისეთი თავმოყვარე, რომელიც ზრუნავს სხვის სიკეთეზე, მაგრამ თა-
ვისთვის იტოვებს მშვენიერებას. ასეთი კაცი გონებას აფასებს ყველაზე მეტად და

მას ემორჩილება. იგი რგებს როგორც საკუთარ თავს, ისე სხვას. პატიოსანი და წესიერი კაცი აკეთებს იმას, რაც საჭიროა, ვის მიმართ და რა მიზნითაც არის საჭირო. ის უარყოფს ყოველფეხს: სიმდიდრეს, პატივს და თავისთვის მხოლოდ მშვენიერებას იტოვებს. უზნეო კი ისაა, ვინც მხოლოდ საკუთარ თავზე ფიქრობს. ეს გასაკიცხია, პირველი კი — **საქები**.

თავი 9. კაცი ბედნიერი ვერ იქნება, თუ ის მარტოა. მას ყოველგვარი სიკეთე აქვს და თითქოს მეგობრები აღარ უნდა სჭირდებოდეს. მაგრამ ბედნიერება მოქმედებაში მდგომარეობს, რადგან მოქმედება სასიამოვნოა. ბედნიერი კაცის მოქმედება და სათნოება ქველმოქმედებაა. მას სჭირდება მეგობარი, რომელსაც ის ქველმოქმედებას გაუწევს. მისთვის მეგობარი არის მისივე „სხვა“ და მისთვის სიკეთე სურს. სიცოცხლე არის სიკეთე და სიამოვნება. ასეთივეა მისთვის მეგობრის სიცოცხლე და არსებობა. მაშასადამე, ბედნიერ ადამიანსაც სჭირდება მეგობარი.

თავი 10. არ ვარგა არც უმეგობრობა და არც ბევრი მეგობრის ყოლა, რადგან ძნელია ბევრისთვის დახმარების გაწევა. ასევე ბევრისთვის სიხარულისა და ტანჯვის გაზიარება. ბევრი მეგობარი არაა საჭირო არც მშვენიერი ცხოვრებისათვის. საჭიროა მათი მცირე რაოდენობა, როგორც საჭმლისთვის სანელებელი. ისინი კი, რომლებიც ყველასთან მეგობრობენ და შინაურულად იქცევიან, სინამდვილეში არა-ვის მეგობრები არ არიან.

თავი 11. მეგობრები საჭიროა როგორც უბედურებაში, ისე ბედნიერებაში. უბედურების დროს დახმარების მისაღებად, ბედნიერებაში, პირიქით, დასახმარებლად მეგობარი უბედურებაში ამშვიდებს კაცს, იტანჯება მისი ტანჯვით. თუმცა უმჯობესია, თუ მეგობრებს ჩვენი ტანჯვით ნაკლებ შევაწუხებთ. უბედურების დროს ჩვენ თვითონ უნდა მივღოთ მათთან დასახმარებლად, ხოლო ბედნიერებაში ყოფნისას მათ საკეთილეს უნდა ვზრუნავდეთ. ჩვენ თვითონ კი თავი შევიკავოთ ქველმოქმედების მიღებისაგან, რადგან სარგებლობის მიღება არაა ლამაზი.

თავი 12. არ ვარგა მეგობრობა უზნეო ადამიანთან, რადგან კაცი ბაძავს რა მეგობარს, თვითაც უზნეო ხდება. პატიოსანთან მეგობრობით კი თვითონაც პატიოსანი ხდება. ამიტომ კარგია მეგობრობა კარგ ადამიანებთან. თვითიული მეგობართან ისე ატარებს დროს, როგორც მას ესმის.

1. ეპქარმე — ბუბონი პოეტი, დრამატურგი, კომედიოგრაფი მე-ნ საუკუნეში ჩვენი ერამდე. ცხოვრობდა სირაკუზაში. მისი კომედიები გამოირჩეოდა ცოცხალი დიალოგებით და სენტენციებით ცხოვრების პრაქტიკიდან.

2. ციტირებულა ევრიბიდეან.

3. არისტოტელე ადამიანის არსებობის საფუძვლად აზროვნებას თვლის, სავარაუდოა, რომ მისმა ამ მოსაზრებამ გააღონა მოახდინა დეკარტეს ცნობილი „გონების“ ჩამოყალიბებაზე.

წიგნი 10.

თავი 1. სიამოვნების არსის შესახებ მიმდინარეობს დავა. ზოგს იგი სიკეთედ მიაჩნია, ზოგს — არა. ამიტომ საჭიროა ამ საკითხს კვლევა. საამოვნება თანდაყოლილი უნდა იყოს და კარგი იქნება, თუ მას აღზრდის პროცესში გამოიყენებ.

თავი 2. ედელჰეი სიამოვნებას სიკეთედ თვლიდა. მართლაც, ტანჯვას ყველა გა-
ურბის, სიამოვნებას კი — ეტანებინა. მაშასადამე, ის სიკეთე ყოფილა. პლატონი კი
მოითხოვდა სიამოვნებასთან გონიერების დაკავშირებას, მაგრამ ამ შემთხვევაში
სიამოვნება სიკეთე აღარ იქნება.

თავი 3. სიამოვნებას ზოგი მოძრაობად თვლის, მაგრამ ის არ უნდა იყოს არც
მოძრაობა და არც კმნადობა, ზოგს იგი ნაკლის შევსებად მიაჩნია, ზოგს კი — სამარ-
ცხენოდ.

თავი 4. სიამოვნება დასრულებული ბუნებისა უნდა იყოს, მოძრაობა კი დროის
სხვადასხვა მონაკვეთში დაუსრულებელია. მაშასადამე, სიამოვნება არაა არც მოძ-
რაობა და არც კმნადობა. სიამოვნება არის მოძრაობისა და სიცოცხლის დასრულება.
სწორია, ის, რომ ყველა მისწრაფვის სიამოვნებისაკენ, რომელ სფეროშიც არ უნდა
მოღვაწეობდეს ის.

თავი 5. ყოველ მოქმედებას მისთვის დამახასიათებელი სიამოვნება ასრულებს.
ორი მოქმედების ერთდროულად არსებობისას ძლიერი სიამოვნება აძევებს სუსტს.
სიამოვნება ხელს უწყობს მოქმედებას, ტანჯვა კი — პირიქით. სხვადასხვა სახის
არსებებს სიამოვნება განსხვავებული აქვთ. მოტიანილია მაგალითი პერაკლიტედან
სახედრისა და ოქროს შესახებ; სახედარი თივას არჩევს და არა ოქროს. კარგია ის
სიამოვნება, რომელიც ასეთად მიაჩნია პატიოსან კაცს.

თავი 6. ადამიანის ცხოვრების საბოლოო მიზანი ბედნიერებაა. ბედნიერება თეი-
სება კი არა მოქმედებაა. არაა საშუალება, მიზანია. ბედნიერება დროს ტარე-
ბასა და სხეულებზე სიამოვნებაში კი არა, სათნო ცხოვრებაშია. ძლიერი ამა ქვეყ-
ნისანი ეტანებთან სხეულებზე სიამოვნებას, რადგან მათთვის მხოლოდ ასეთი სია-
მოვნებაა ცნობილი. დროს ტარება და გართობაც საჭიროა, მაგრამ ის არის არა მი-
ზანი, არამედ საშუალება მოქმედებისათვის.

თავი 7. ბედნიერება დაკავშირებულია სათნოებასთან, ხოლო უმაღლესი სათ-
ნოება მდგომარეობს თეორიულ მოღვაწეობაში. ის შეიცავს აგრეთვე უმაღლეს სია-
მოვნებას. ყველა სხვა მოღვაწეობას სჭირდება დამხმარე საშუალებები, როგორცაა
სიმდიდრე, ძალაუფლება და სხვ. მხოლოდ თეორიული მოღვაწეობა არის თვითმა-
რი. მას არა აქვს რაიმე გარეშე მიზანი. თეორიული მოღვაწეობა არის ურთავარი
ღვთაებრივი თვისება ადამიანში. ბედნიერება არაა არც პოლიტიკურ მოღვაწეობაში,
რადგან პოლიტიკურ მოღვაწეობას აქვს რაღაც გარეშე მიზანი და პოლიტიკურ მოღ-
ვაწეს კი თავისუფალი დრო არა აქვს. ადამიანისათვის დამახასიათებელია გონებრივი
ცხოვრება და სწორედ ამანაა მისი ბედნიერება.

თავი 8. თეორიული ცხოვრების შემდეგ მეორე ადგალზე დგას ცხოვრება სათ-
ნოებაში, რაც სავსებით ადამიანური თვისებაა. გონებრივ სათნოებას არ სჭირდება
დამხმარე საშუალებები, როგორცაა სიმდიდრე, ძალაუფლება და სხვ. და თუ სჭირ-
დება მცირე რაოდენობით, რადგან ისინი მისთვის ხელის შემშლელნიც კი არიან.

ღმერთებისათვის ძირითადი თვისება არ არის სამართლიანობა, ან სიმამაცე, ან
გულუფნობა. მათთვის ძირითადია მხოლოდ თეორიული მოღვაწეობა, რაც ადამი-
ანებისთვისაც არის დამახასიათებელი. ცხოველებს კი ეს უნარი არა აქვთ და ამიტომ
არც შეიძლება ბედნიერება იყვნენ. ამრიგად, ბედნიერება თეორიულ ჭერეტაში
მდგომარეობს, რაც სიბრძნეა, და ღმერთებსაც ყველაზე მეტად ასეთი ადამიანები
უყვართ.

თავი 9. არ კმარა სათნოების თეორიული კვლევა, მთავარია მისი განხორციელება ცხოვრებაში, ე. ი. ადამიანები გავხადოთ სათნონი, ხოლო ეს შეუძლია პრაქტიკას და არა თეორიას და სიტყვას. აღზრდა უნდა დაეიწყოს ბავშვობიდანვე, თუმცა მოწიფულობის ასაკშიც არ არის გვიან. აღზრდაზე უნდა იზრუნოს აგრეთვე სახელმწიფომ და საზოგადოებამ, რომელსაც შეუძლია კანონების გამოყენება, რაც იძულების საშუალებაა. ისინი, რომლებიც არ ემორჩილებიან არც დარიგებას და არც აღზრდას, უნდა დაესაჯოთ. ვისაც სურს, რომ წარმატება ჰქონდეს ცხოვრებაში, მან უნდა აითვისოს როგორც თეორია, ისე პრაქტიკა. სოფისტები, რომლებიც პოლიტიკას ასწავლიან, არ ეწევიან პრაქტიკულ საქმიანობას, ამიტომ მათ არ შეუძლიათ წარმატებით ასწავლონ ახალგაზრდობას.

1. არისტოტელე გვშემაბრტყებს ხედავს აზრის სინამდვილესთან თანხმობაში.

2. ევდოქსე კნიდოსელი (408—355) — ძველი ბერძენი მათემატიკოსი და ასტრონომი. არქიტა ტარენტელის მოწაფე. კნიდოსში დააარსა მათემატიკური და ასტრონომიული ხასიათის სკოლა. მას ეკუთვნის მრავალი მათემატიკური და ასტრონომიული აღმოჩენა. მისმა თხზულებებმა ჩვენამდე არ მოაღწია.

3. ანაქარსისი — წარმოშობით სკეითი. ჩადის ათენში, სადაც მან თავი გამოიჩინა აზროვნებით. სამშობლოში დაბრუნებულს სჯიან, რადგან სურდა ბერძნული მისტერიების შემოღება.

4. არისტოტელე კვლავ ხაზს უსვამს იმას, რომ ადამიანი, პირველ ყოვლისა, არის მოაზროვნე არსება, რითაც ის ცხოველისაგან განირჩევა.

5. სოლონი (640—559) — ათენელი კანონმდებელი და პოლიტიკური მოღვაწე. ერთ-ერთი შეიძლება ბრძენთაგან. თავისი რეფორმებით დიდად შეუწყო ხელი ათენის გაძლიერებას. ის ეწეოდა აგრეთვე პოეტურ მოღვაწეობას, მასში ავითარებდა თავის პოლიტიკურ შეხედულებებს.

6. თეოგნიდე მეგარელი — ძველი პერძენი პოეტი მე-6 საუკ.-ში წერდა დიდაქტიკურ-პოლიტიკური ხასიათის ელეგიებს, ჰქონდა დაწერილი აგრეთვე ლირიკული ხასიათის ლექსები. მისი პოეზია სარგებლობდა დიდი პოპულარობით.

7. არისტოტელეს ეთიკა მიაჩნია ფილოსოფიურ დისციპლინად ადამიანის მოქმედების შესახებ.

8. არისტოტელე მკითხველს პირდება ეთიკის შემდეგ პოლიტიკისა და კანონმდებლობის განხილვას, რაც იმას ნიშნავს, რომ მისი პოლიტიკური თხზულებები ეთიკის შემდეგ უნდა იყოს დაწერილი.

ს ა რ ჩ ე ჲ ი

წინასიტყვაობა. არისტოტელეს ეთიკის მნიშვნელობა	3
წიგნი 1	25
წიგნი 2.	45
წიგნი 3.	60
წიგნი 4.	83
წიგნი 5.	104
წიგნი 6.	128
წიგნი 7.	144
წიგნი 8.	168
წიგნი 9.	190
წიგნი 10.	210
შენიშვნები	233